

DOKUMENTY W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA – BEZPIECZEŃSTWO I KONTROLA, W TYM KONTROLA TAKTYCZNA

WTH

**UCZELNIA
TECHNICZNO-HANDLOWA
im. H. Chodkowskiej
w Warszawie**

ISBN: 978-83-62250-47-9

9 788362 250479

DOKUMENTY W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA – BEZPIECZEŃSTWO I KONTROLA, W TYM KONTROLA TAKTYCZNA

**Norway
grants**

**DOKUMENTY W SYSTEMIE
BEZPIECZEŃSTWA –
BEZPIECZEŃSTWO I KONTROLA,
W TYM KONTROLA TAKTYCZNA**

pod redakcją
Łukasza Świerczewskiego

Nasjonaln ID-senter

Warszawa 2021

Norway
grants

**DOKUMENTY W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA –
BEZPIECZEŃSTWO I KONTROLA, W TYM
KONTROLA TAKTYCZNA**

Recenzenci:

Dr hab. prof. UTH Stefan Korycki
Dr inż. prof. UTH Stanisław Krysiński
Dr hab. prof. UTH Roman Polak
Dr Jerzy Walkowiak
Dr Zbigniew Wasielewski

Opracowanie powstało w wyniku realizacji projektu Komendy Stołecznej Policji „Dokumenty – bezpieczeństwo i kontrola, w tym kontrola taktyczna”, realizowanego w partnerstwie z norweskim Nasjonal ID-senter oraz Polską Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A., finansowanym z Programu "Sprawy Wewnętrzne" w ramach Funduszy Norweskich na lata 2014–2021. Program pozostaje w dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP.
Całkowita wartość projektu: 3 332 670,00 PLN,
wartość dofinansowania: 2 832 770,00 PLN.

Celem projektu jest skuteczniejsze wykrywanie i zwalczanie przestępczości, w tym przestępczości związanej z handlem ludźmi oraz ochroną obywateli i dorobku Schengen dzięki uszczelnieniu kontroli autentyczności dokumentów. Materiał jest podsumowaniem zorganizowanej w dniach 22–23 kwietnia 2021 roku konferencji naukowej, o charakterze eksperckim, inicjującej działania Komendy Stołecznej Policji w ramach powyższej inicjatywy. Przedsięwzięcie zrealizowane było przy wydatnym wsparciu Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Polskiego Stowarzyszenia Rzecznawców i Biegłych Sądowych i Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych, a także Biura Edukacji Historycznej – Muzeum Policji Komendy Głównej Policji. Konferencja miała wymiar międzynarodowy i wzięli w niej udział funkcjonariusze policji i żandarmerii z Czech, Cypru, Estonii, Holandii, Słowacji, Węgier i Turcji oraz uczestnicy krajowi reprezentujący Policję, Straż Graniczną, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służbę Kontrwywiadu Wojskowego, Służbę Ochrony Państwa, Żandarmerię Wojskową, Inspekcję Transportu Drogowego i Akademię Sztuki Wojennej, a także wyższe uczelnie i stowarzyszenia zawodowe.

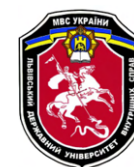
Norway
grants

Komendant Stołeczny Policji nadinspektor Paweł Dzierżak, Naczelnik Wydziału Doskonalenia Zawodowego KSP inspektor Sławomir Cisowski oraz ekspert Laboratorium Kryminalistycznego KSP komisarz Marcin Lemieszek w trakcie konferencji inauguracyjnej projektu „DOKUMENTY – BEZPIECZEŃSTWO I KONTROLA, W TYM KONTROLA TAKTYCZNA”, która odbyła się w dniach 22–23 kwietnia 2021 roku.

Więcej informacji na stronie/More info on website:

<http://szkolenia.policja.waw.pl/wdz/aktualnosci/102662,Konferencja-Inauguracyjna-Projektu-quotDokumenty-bezpieczenstwo-i-kontrola-w-tym.html>

Nasjonal ID-senter

Spis treści

Wstęp	3
Sławomir Cisowski, Łukasz Świerczewski Doskonalenie zawodowe funkcjonariuszy służb policyjnych w obszarze identyfikacji dokumentów tożsamości osób na przykładzie inicjatyw podejmowanych przez Komendę Stołeczną Policji w latach 2016–2020	5
Andrzej Dana Ciężar dowodu w procesie karnym o przestępstwo fałszerstwa materialnego	15
Andrzej Kawecki „Wataha w akcji” – przestępczość graniczna w zasięgu działania Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej	39
Roman Blahuta, Andrii Khytra, Yevhen Priakhin, Iryna Skovronska, Roksolana Zapotichna Rejestracja ludności i zarządzanie tożsamością na Ukrainie – stan obecny	58
Krzysztof Konopka Badanie autentyczności podpisu a tożsamość osobowa	67
Mateusz Chudek Metody kradzieży tożsamości w sieci	77
Krzysztof Konopka Bezpieczeństwo dokumentów publicznych w kontekście ustawy z 22 listopada 2018 roku	93
Norbert Malec Bezpieczeństwo dokumentów publicznych	110
Zuzanna Koziarska Kradzież dokumentu za granicą	118
Mirosław J. Bednarski Dyskrypcja do problematyki prawnej pojęcia dokumentu tożsamości	126

Contents

Introduction	143
Sławomir Cisowski, Łukasz Świerczewski Professional Training of Police Officers with Respect to Identity Identification and Document Verification as Exemplified by Initiatives Undertaken by the Warsaw Police Headquarters in 2016–2021	145
Andrzej Dana Weight of Evidence in Criminal Proceedings Related to a Crime of Material Falsification	154
Andrzej Kawecki “Pack in Action” – Border Crime within the Range of the Bieszczady Border Guard Department	175
Roman Blahuta, Andrii Khytra, Yevhen Priakhin, Iryna Skovronska, Roksolana Zapotichna Population Registration and Identity Management in Ukraine: Current State	193
Krzysztof Konopka Signature Authenticity Check and Personal Identity	202
Mateusz Chudek Methods of Online Identity Theft	211
Krzysztof Konopka Safety of Public Documents in the Context of the Act of November 22, 2018	224
Norbert Malec Safety of Public Documents	238
Zuzanna Koziarska Document Theft Abroad	246
Mirosław J. Bednarski Description of the Legal Issues of the Concept of Identity Document	254

Wstęp

Mechanizm finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski mechanizm finansowy (czyli tzw. fundusze EOG i norweskie) są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Islandię, Norwegię i Liechtenstein nowym członkom Unii Europejskiej – kilkunastu państwom Europy Środkowej i Południowej oraz krajom bałtyckim. W zamian za udzielaną pomoc finansową państwa-darczyńcy korzystają z dostępu do rynku wewnętrznego UE, mimo że nie są jej członkami. Głównym celem funduszy norweskich i EOG jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie EOG oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych między państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem. Polska podpisała umowy międzyrządowe w sprawie III edycji funduszy norweskich i EOG (2014–2021) 20 grudnia 2017 r., otrzymując na ich mocy 809,3 mln euro (z łącznej puli ponad 2,8 mld euro), dzięki czemu – podobnie jak w poprzednich edycjach – jesteśmy największym beneficjentem. W tej edycji przewidziano 11 programów, zarządzanych przez 10 operatorów. Za koordynację wdrażania funduszy norweskich i EOG w Polsce odpowiada Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, pełniące funkcję tzw. krajowego punktu kontaktowego dla funduszy norweskich i EOG.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – we współpracy z Centrum Obsługi Projektów Europejskich MSWiA – jest operatorem programu „Sprawy wewnętrzne”, na którego realizację przeznaczono 20 mln euro. Celem głównym programu jest wzmocnienie praworządności. W programie tym wyszczególniono trzy obszary:

- 1) PA18: Azyl i migracja;
- 2) PA20: Międzynarodowa współpraca policyjna i zwalczanie przestępczości;
- 3) PA23: Zapobieganie kłęskom żywiołowym i gotowość na wypadek takich kłesk.

Dla obszaru PA20 głównym celem jest wzmocnienie współpracy organów ścigania, w tym w zakresie zapobiegania i wykrywania przestępczości zorganizowanej m.in. przez zapewnienie funkcjonariuszom organów ścigania dostępu do nowych technologii i odpowiednich szkoleń, a także wzmocnienie współpracy krajowych i międzynarodowych organów ścigania, takich jak Eurojust, Europol, Interpol, Frontex.

W ramach programu „Sprawy wewnętrzne” realizowanych jest 6 projektów predefiniowanych, na które przeznaczono prawie 14 mln euro. Projekty predefiniowa-

ne mają charakter bezkonkursowy, były negocjowane z przedstawicielami strony norweskiej w latach 2017–2019. Zostały wymienione w dokumentach ustanawiających program, w tym w umowie ws. programu. Projekty predefiniowane są istotne dla operatora programu, ponieważ mają one szczególne znaczenie dla osiągnięcia zakładanych rezultatów programu.

Efektom projektów realizowanych w obszarze PA20 będzie m.in. zwiększona skuteczność polskich służb ścigania oraz zwiększona skuteczność współpracy międzynarodowej pomiędzy organami ścigania.

Operator programu zorganizował dwa otwarte nabory wniosków w obszarze PA20 oraz PA18. Nabory zostały rozstrzygnięte w latach 2020 i 2021. W sumie dofinansowanych zostanie 13 projektów. Jednym z beneficjentów jest Komenda Stołeczna Policji. Głównym założeniem projektu KSP wybranym w otwartym naborze jest zakup systemu automatycznego rozpoznawania tablic rejestracyjnych w czasie rzeczywistym. To działanie przyczyni się do zwiększenia skuteczności polskich służb ścigania w zapobieganiu i wykrywaniu przestępczości zorganizowanej.

Ponadto w programie realizowana jest inicjatywa bilateralna w ramach Funduszu współpracy dwustronnej dotycząca bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Tę inicjatywę wdraża Komenda Główna Policji¹.

Wydanie niniejszej monografii jest częścią projektu realizowanego przez Komendę Stołeczną Policji w partnerstwie z Polską Wytwórnią Papierów Wartościowych oraz Norweskim ID-Center pn. „Dokumenty – bezpieczeństwo i kontrola, w tym kontrola taktyczna”. Głównym celem tego projektu jest zwiększenie skuteczności wykrywania i zwalczania przestępczości, w tym przestępczości zorganizowanej i transgranicznej, związanej z handlem ludźmi oraz ochroną dorobku Schengen i obywateli dzięki zwiększonej skuteczności kontroli autentyczności dokumentów.

Publikacja, którą Państwu przedkładamy, jest podsumowaniem konferencji naukowej o charakterze eksperckim zorganizowanej z wydatnym wsparciem Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Polskiego Stowarzyszenia Rzecznawców i Biegłych Sądowych, Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych oraz Biura Edukacji Historycznej – Muzeum Policji Komendy Głównej Policji. Spotkanie odbyło się w dniach 22–23 kwietnia 2021 r.

Konferencja miała charakter międzynarodowy, wzięli w niej udział funkcjonariusze policji i żandarmerii z Cypru, Czech, Estonii, Holandii, Słowacji, Turcji i Węgier oraz uczestnicy krajowi reprezentujący Policję, Straż Graniczną, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służbę Kontrwywiadu Wojskowego, Służbę Ochrony Państwa, Żandarmerię Wojskową, Inspekcję Transportu Drogowego i Akademię Sztuki Wojennej, a także wyższe uczelnie i stowarzyszenia zawodowe.

1 Departament Funduszy Europejskich MSWiA, <http://fundusze.mswia.gov.pl/ue/fundusze/wdrazane/norweski-mechanizm-fina/15264,Norweski-Mechanizm-Finansowy-2014-2021.html>.

Sławomir Cisowski²
Łukasz Świerczewski³

Doskonalenie zawodowe funkcjonariuszy służb policyjnych w obszarze identyfikacji dokumentów tożsamości osób na przykładzie inicjatyw podejmowanych przez Komendę Stołeczną Policji w latach 2016–2020

Streszczenie

Brak systemowych rozwiązań w tym zakresie osłabia możliwości skutecznego działania na poziomie elementarnych umiejętności weryfikacji tożsamości osób. W szczególności wobec niedoskonałości w obszarze dostępności do danych biometrycznych identyfikacja na podstawie wizerunku nadal stanowić będzie zasadniczą metodę działania funkcjonariuszy. Od 2015 r. w obszarze problematyki weryfikacji tożsamości osób oraz legalności i zabezpieczeń dokumentów Komenda Stołeczna Policji zrealizowała szereg działań projektowych w ramach wykorzystania zewnętrznych źródeł finansowania, korzystając z różnego rodzaju funduszy pomocowych. W niniejszym artykule w sposób szczegółowy przedstawiono założenia oraz sposób i efekty realizacji poszczególnych przedsięwzięć wdrażanych w ramach projektów: „Szkolenie służb państwowych na rzecz ochrony dorobku Schengen w zakresie weryfikacji zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży, kart pobytu oraz dokumentów w obrocie gospodarczym UE, z użyciem nowych technologii”, „Zwiększenie zdolności policji w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości transgranicznej i zorganizowanej, w tym handlu ludźmi i migracji grup przestępczych poprzez stworzenie platformy edukacyjnej z wykorzystaniem e-learningu i nauki zdalnej”, „Osoba – Dokument – Psyche”, „Kontrola dokumentów jako kompleksowa ocena cech i zachowań osoby – psychologiczne aspekty weryfikacji tożsamości” (Erasmus+), „Dokumenty – bezpieczeństwo i kontrola, w tym kontrola taktyczna”.

- 2 Insp. Sławomir Cisowski, Naczelnik Wydziału Doskonalenia Zawodowego Komendy Stołecznej Policji.
- 3 Podinsp. dr Łukasz Świerczewski, Zastępca Naczelnika Wydziału Doskonalenia Zawodowego Komendy Stołecznej Policji, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie, ORCID 0000-0002-8258-6388.

Słowa kluczowe: projekty, dokumenty, bezpieczeństwo, szkolenie, Policja.

Położenie geopolityczne Polski warunkuje ryzyko związane ze zwiększonym przepływem osób przez terytorium kraju z zewnętrzną granicą UE. Sytuacja ta wymaga szczególnego zaangażowania służb bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz nadaje nowe znaczenie zagadnieniu wiarygodnej identyfikacji osób oraz efektywnej oceny ich intencji w związku z pobytem w naszym kraju i w strefie Schengen.

Nawet drobne słabości systemu ochrony granic czy kontroli osób przebywających na terenie kraju mogą mieć poważne konsekwencje dla porządku publicznego i bezpieczeństwa państwa. Zmiana charakteru działań terrorystycznych, ciągła ewolucja sposobów nielegalnego przetrwania osób, związana z przestępczością zorganizowaną, to istotne sygnały, jakie obserwujemy w Europie.

Niekontrolowany przepływ osób, zwłaszcza osób chcących ukryć swoją tożsamość oraz intencje, może mieć poważne reperkusje. Nielegalne działania transgraniczne, a co za tym idzie nielegalny pobyt, przemyt, handel ludźmi, działania zorganizowanych grupy przestępczych, a także związane z sytuacją międzynarodową zagrożenie terrorystyczne.

Z analiz wynika, iż występuje kilka powodów wykorzystywania fałszywych tożsamości m.in. służących:

- 1) minimalizacji ryzyka rozpoznania przestępcy/osoby niepożądaney;
- 2) podszyciu się pod osobę uprawnioną – dla uzyskania przywilejów dostępnych obywatelom strefy Schengen;
- 3) ukryciu tożsamości ofiar handlu ludźmi;
- 4) prowadzeniu działalności przestępczej wykorzystującej fałszywe dane osobowe (np. w oszustwach).

Jest to efekt szacowania ryzyka przez przestępców, którzy mają świadomość, że stosunkowo rzadko kontrola związana jest z gruntowną i poszerzoną weryfikacją tożsamości oraz dokumentów.

Aktualna sytuacja w zakresie efektywności realizowania przez służby policyjne oraz formacje graniczne identyfikacji osób poprzez ustalanie ich tożsamości oparta jest na kontroli dokumentów tożsamości. W praktyce obejmuje to zasadniczo obszar weryfikacji autentyczności dokumentów. Dotychczasowe doświadczenia Komendy Stołecznej Policji pozwoliły stwierdzić, że jednym z problemów funkcjonariuszy i urzędników jest ocena podobieństwa osób oraz autentyczności dokumentów. Tradycyjne porównanie wyglądu osób do wizerunku na zdjęciu w dokumencie opiera się wyłącznie na subiektywnej ocenie kontrolującego. W szczególności w sytuacji rzeczywistego lub symulowanego braku komunikacji werbalnej (językowej). Jak wykazuje praktyka, ten istotny element kontroli jest definiowany marginalnie, czy wręcz odnoszony do intuicyjnych umiejętności kontrolującego. Potwierdzają to na

przykład zalecenia Home Office zawarte w „Recognising Fraudulent Identity Documents” (2014)⁴ oraz „Guidance on examining identity documents” (2016)⁵.

Brak systemowych rozwiązań w tym zakresie osłabia możliwości skutecznego działania na poziomie elementarnych umiejętności weryfikacji tożsamości osób. W szczególności wobec niedoskonałości w obszarze dostępności do danych biometrycznych identyfikacja na podstawie wizerunku nadal stanowić będzie zasadniczą metodę działania funkcjonariuszy. Jest to szczególnie istotne w przypadku wykorzystania dokumentu autentycznego przez osobę podszywającą się pod legalnego posiadacza. Dotychczasowy wynik pracy ekspertów stołecznej Policji przekłada się na konkretne efekty, stanowiąc merytoryczną przesłankę dla wypracowania multidyscyplinarnej metodologii kontroli, pomocnej w codziennej służbie funkcjonariuszy. Konieczność wprowadzania i stosowania schematu „nieintuicyjnego” potwierdzają także badania naukowe. Testy przeprowadzone przez międzynarodową grupę badaczy wskazują, że liczba błędów popełnianych przez kontrolujących w zakresie porównania wizerunku osoby do zdjęcia w dokumencie oscyluje w granicach 15 do 20%. Ponadto badania dowodzą, że doświadczenie kontrolujących zawodowo nie ma wpływu na liczbę błędów w stosunku do porównawczej grupy ochotników bez praktyki. Dane te potwierdzają znaczenie konieczności stosowania odpowiednich mechanizmów kontroli w celu kompleksowej weryfikacji tożsamości osoby z wykorzystaniem nie tylko skutecznego schematu porównania wizerunku i zdjęcia, ale także innych, identyfikowalnych cech⁶.

Od 2015 r. w obszarze problematyki weryfikacji tożsamości osób oraz legalności i zabezpieczeń dokumentów Komenda Stołeczna Policji zrealizowała szereg działań projektowych w ramach wykorzystania zewnętrznych źródeł finansowania, korzystając z różnego rodzaju funduszy pomocowych.

Pierwszym z projektów było realizowane w latach 2015–2016 „Szkolenie służb państwowych na rzecz ochrony dorobku Schengen w zakresie weryfikacji zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży, kart pobytu oraz dokumentów w obrocie gospodarczym UE, z użyciem nowych technologii” w ramach Programu Operacyjnego PL15 „Współpraca w obszarze Schengen oraz walka z przestępczością transgraniczną i zorganizowaną”, Projekt 2 NMF PL 15/14 współfinansowany ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009–2014. Wśród partnerów stołecznej Policji w realizacji działania należy wymienić: KRIPOS (Norwegia), Polską Wytwórnię Papierów Wartościowych, Straż Graniczną, Żandarmerię Wojskową, Straż Miejską m.st. Warszawy, Urząd m.st. Warszawy.

4 Szerzej: *Recognising Fraudulent Identity Documents (an overview)*, Basic Guide To Forgery Awareness, National Document Fraud Unit, Londyn 2014.

5 Szerzej: *Guidance on examining identity documents*, National Document Fraud Unit, Londyn 2016.

6 D. White, R.I. Kemp, R. Jenkins, M. Matheson, A.M. Burton, *Passport Officers' Errors in Face Matching*, „PLoS ONE” 9(8), Lincoln – Anglia, 2014, s. 3–8.

Projekt został przygotowany merytorycznie przez Wydział Doskonalenia Zawodowego oraz Laboratorium Kryminalistyczne przy współpracy organizacyjnej Zespołu Funduszy Pomocowych Komendy Stołecznej Policji. Komenda Stołeczna Policji jako jeden z nielicznych beneficjentów Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2009–2014 nawiązała w ramach projektu współpracę z partnerem norweskim – Laboratorium Kryminalistycznym Norweskiego Krajowego Centrum Dochodzeniowo-Śledczego (KRIPOS). Celem zrealizowanego przez KSP projektu był wzrost zdolności do wykrywania i zwalczania działań – transgranicznych i zorganizowanych grup przestępczych – wykorzystujących fałszywe dokumenty w prowadzonej działalności, w tym handlu ludźmi.

Zakres tematyczny przedsięwzięcia w obliczu zaistniałej wówczas sytuacji międzynarodowej, kryzysu migracyjnego wpisał się w bieżące potrzeby służb policyjnych Europy.

Polscy i norwescy specjaliści kryminalistyki przeszkolili grupę trenerów wyłonionych spośród policjantów i strażników granicznych, strażników miejskich, urzędników oraz pracowników instytucji finansowych. Szkolenia 70 trenerów prowadzili funkcjonariusze Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji oraz Laboratorium Kryminalistycznego Policji Norweskiej, a także eksperci z zakresu zabezpieczeń dokumentów i technicznego badania dokumentów ze Straży Granicznej oraz Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych. Przeszkoleni trenerzy otrzymali materiały dydaktyczne i rozpoczęli realizację specjalnie przygotowanego programu z zakresu weryfikacji autentyczności dokumentów.

Warsztaty prowadzone przez trenerów skierowano do ponad 4,5 tys. uczestników, którzy odbyli zajęcia teoretyczne i praktyczne, przygotowujące do weryfikacji tożsamości, umiejętnej oceny zabezpieczeń w kontrolowanych dokumentach oraz użytkowania specjalistycznych przenośnych testerów, w które zostali wyposażeni absolwenci kursu.

W ramach projektu zostały ponadto przygotowane materiały przydatne w doskonaleniu zawodowym z zakresu weryfikacji zabezpieczeń dokumentów i rozpoznawania tożsamości osób. Opracowano autorską broszurę oraz film instruktażowy, co stanowiło bardzo praktyczny materiał w przystępny sposób pokazujący, jak należy postępować w czasie kontroli dokumentów i osoby.

Materiały te stanowiły dodatkową wartość przedsięwzięcia, pozwalając przygotować funkcjonariuszy i urzędników do rozpoznawania tożsamości osób i weryfikacji dokumentów.

Broszury i filmy dystrybuowane w jednostkach Policji trafiły także do straży miejskich i gminnych, urzędów miast oraz instytucji finansowych. Materiały te, opracowane w wersji angielskiej i norweskiej, służą pomocą funkcjonariuszom policji w Norwegii oraz w państwach Unii Europejskiej.

Przeprowadzone szkolenia i przygotowane materiały służyły podniesieniu profesjonalizmu policji oraz innych służby w tak ważnym zadaniu jak efektywna kontrola dokumentów i tożsamości.

Zdjęcie 1. Broszura szkoleniowa autorstwa M. Lemieszka, S. Cisowskiego pt. *Osoba – Dokument/ Weryfikacja zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży i innych/ Poradnik praktyczny*; film instruktażowy – *Szkolenie służb państwowych na rzecz ochrony dorobku Schengen w zakresie weryfikacji zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży, kart pobytu oraz dokumentów w obrocie gospodarczym UE, z użyciem nowych technologii*

Kolejną inicjatywą zrealizowaną w omawianym obszarze w latach 2014–2016 był projekt, w którym partnerami Komendy Stołecznej Policji były: Komenda Główna Policji, Centralne Biuro Śledcze Policji, Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Mazowiecka Komenda Wojewódzka Policji zs. w Radomiu, pn. „Zwiększenie zdolności policji w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości transgranicznej i zorganizowanej, w tym handlu ludźmi i migracji grup przestępczych poprzez stworzenie platformy edukacyjnej z wykorzystaniem e-learningu i nauki zdalnej” (Program operacyjny PL15 „Współpraca w obszarze Schengen oraz walka z przestępczością transgraniczną i zorganizowaną”, Projekt 2 NMF PL 15/14 współfinansowany ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009–2014).

Udział w projekcie umożliwił 240 zainteresowanym funkcjonariuszom i pracownikom Policji bezkosztowe uczestnictwo w profilowanych niestacjonarnych zajęciach realizowanych z wykorzystaniem nauki zdalnej, stanowiących formę

zewnątrznego doskonalenia zawodowego w Policji. Przedmiotowe szkolenie obejmowało:

- 1) dwusemestralne profilowane studia podyplomowe z zakresu kryminologicznych aspektów przestępczości w strefie Schengen (240 absolwentów), skupiające się przede wszystkim na obszarach takich jak: przestępczość transgraniczna w strefie Schengen:
 - pedagogika kryminologiczna: profilaktyka i zapobieganie przestępczości migracyjnej oraz prowadzenie procesów edukacji, szkolenia i doskonalenia zawodowego w tym zakresie,
 - zapobieganie przestępczości migracyjnej,
 - kryminologia i wiktymologia: przeciwdziałanie i zwalczanie przestępczości migracyjnej oraz prowadzenie działań wspierających ofiary tej przestępczości;
- 2) semestralne kursy specjalistyczne dotyczące zwalczania i zapobiegania przestępczości transgranicznej w strefie Schengen (120 absolwentów) o profilach:
 - studium problematyki przestępczości migracyjnej;
 - edukacja w zakresie zapobiegania przestępczości migracyjnej (kurs pedagogiczny);
 - asystent do spraw przestępczości migracyjnej oraz komunikacji międzykulturowej.

Kolejnym projektem wpisującym się w szeroko rozumiany obszar związany z dokumentami było działanie realizowane na terenie garnizonu stołecznego w latach 2018–2020, pn. „Osoba – Dokument – Psyche”. Inicjatywa służyła podniesieniu wiedzy i doskonaleniu zawodowemu funkcjonariuszy służb policyjnych w obszarze identyfikacji dokumentów tożsamości osób na przykładzie inicjatyw podejmowanych przez Komendę Stołeczną Policji w latach 2016–2020, podniesieniu kompetencji funkcjonariuszy organów ścigania w zakresie weryfikacji tożsamości osób, a co za tym idzie skuteczniejszemu zwalczaniu przestępczości, zwłaszcza transgranicznej, zorganizowanej i terroryzmu, w szczególności grup zajmujących się handlem ludźmi. Projekt został współfinansowany w ramach Programu Krajowego Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Podjęte działania w ramach projektu objęły specjalistyczne szkolenia służące podniesieniu wiedzy funkcjonariuszy Komendy Stołecznej Policji oraz komend wojewódzkich Policji w zakresie:

- psychologicznych metod oceny zachowań osób w świetle zagrożeń kryminalnych i terrorystycznych;
- weryfikacji tożsamości osób i legalności dokumentów;
- profilowania geograficznego;
- problematyki handlu ludźmi.

Ponadto opracowano także kieszonkową publikację *Osoba/Dokument – Prawda/Falsz – Poradnik praktyczny* poświęcony weryfikacji tożsamości osób z uwzględnieniem elementu detekcji kłamstwa oraz autorski film instruktażowy VR pt. *Mimika i reakcje*, pozwalający w środowisku wirtualnej rzeczywistości zapoznać się z meandrami mowy ciała, w wyjątkowy sposób obrazujący ekspresję i zachowania innej osoby. Szkolony funkcjonariusz dzięki wykorzystaniu gogli VR trafia do pokoju przesłuchań i ma przed sobą kilka osób prezentujących różne typy reakcji, opatrzone komentarzem ekspertów.

Materiały i programy zajęć są przydatne do wykorzystywania przez policyjnych ekspertów w procesie szkolenia i dośkonalenia zawodowego. Popularyzacja wypracowanych pomysłów ma także znaczenie dla transgranicznej współpracy Policji, wnosząc nowe możliwości i narzędzia merytoryczne.

Zdjęcie 2. Opracowanie autorstwa M. Lemieszka, P. Lipnickiego, S. Cisowskiego, Ł. Świerczewskiego *Osoba/dokument – prawda/falsz. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2020; kadr z filmu instruktażowego Virtual Reality – *Mimika i reakcje*

Wśród licznych działań podejmowanych przez stołeczną Policję na szczególną uwagę zasługuje projekt realizowany w latach 2018–2020 w ramach programu Erasmus + Akcja I – Mobilność Edukacyjna 2017–2020 pn. „Kontrola dokumentów jako kompleksowa ocena cech i zachowań osoby – psychologiczne aspekty weryfikacji tożsamości”, w partnerstwie z: Prezydium Policji w Monachium, Akademią Policji Republiki Chorwacji, Generalną Dyрекcją Policji Bułgarii, Komendą Główną Policji Węgierskiej, Generalnym Inspektoratem Policji Rumuńskiej, Policją Cypru, Policją Graniczną Estonii, Komendą Miejską Policji m. Ryga, Głównym Komisariatem Policji w Wilnie.

Udział w przedsięwzięciu umożliwił podniesienie kwalifikacji zawodowych, jak również rozwinięcie trwałej współpracy między instytucjami z różnych krajów UE. W ramach Akcji I osoby zajmujące się kształceniem i szkoleniem zawodowym mogły uczestniczyć w praktykach typu *job shadowing*, polegających na obserwacji pracy i codziennej służby w zagranicznych instytucjach partnerskich. Projekt poszerzył oraz wzbogacił współpracę międzynarodową pomiędzy KSP a instytucjami partnerskimi biorącymi udział w przedsięwzięciu.

Głównym celem projektu była poprawa jakości i skuteczności szkolenia zawodowego stołecznych policjantów i pracowników oraz podniesienie kwalifikacji zawodowych na poziomie krajowym i europejskim w obszarze kontroli dokumentów i weryfikacji tożsamości cudzoziemców. W trakcie spotkań omawiane były praktyczne aspekty stosowania narzędzi i metod w instytucjach partnerskich policji w zakresie następujących zagadnień:

- 1) kontrola tożsamości;
- 2) weryfikacja danych zawartych w dokumencie:
 - porównanie danych rysopisowych,
 - ocena progresji – przepytywanie z danych,
 - wymuszanie interakcji ze strony kontrolowanego,
 - postępowanie w sytuacji okazywania przez kontrolowanego braku zrozumienia lub braku reakcji,
 - zasady weryfikacji dokumentów zabezpieczonych przed fałszerstwem,
 - specyfika zachowań uwarunkowanych kulturowo,
 - psychologia reakcji na stres z punktu widzenia oceny z punktu widzenia oceny zachowań osoby kontrolowanej.

W roku 2020 Komenda Stołeczna Policji, w partnerstwie z norweskim ID-Center oraz Polską Wytwórnia Papierów Wartościowych, przystąpiła do realizacji projektu „Dokumenty – bezpieczeństwo i kontrola, w tym kontrola taktyczna”⁷, finansowany z Programu „Sprawy wewnętrzne”, pozostającego w dyspozycji Ministra Spraw

7 Opracowano na podstawie informacji Komendy Stołecznej Policji.

Wewnętrznych i Administracji, realizowanego w ramach Funduszy norweskich na lata 2014–2021.

W jego trakcie zrealizowano szereg przedsięwzięć z udziałem międzynarodowej grupy ekspertów zajmujących się problematyką oceny autentyczności dokumentów oraz weryfikacji tożsamości. Działania służyły profesjonalnej wymianie doświadczeń i dobrych praktyk oraz aktualizacji wiedzy w tym zakresie. Przygotowanie do skutecznej realizacji zadań w obliczu zagrożeń związanych z nielegalnym wykorzystywaniem dokumentów ma istotny wymiar europejski, stanowiąc niezbędny element zapewnienia bezpieczeństwa publicznego na różnych płaszczyznach.

Elementem inicjującym przedsięwzięcia projektowe była ekspercka Konferencja Inauguracyjna, która ze względu na sytuację epidemiczną (epidemia COVID-19) została zrealizowana w trybie telekonferencji w dniach 22 i 23 kwietnia 2021 r. Podjęte prace organizacyjno-przygotowawcze pozwoliły pozyskać projektem KSP ze strony szeregu instytucji, służb i placówek naukowych, zaś konferencja pozwoliła także przygotować szereg merytorycznych materiałów. Przedsięwzięcie zrealizowano przy wsparciu Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Polskiego Stowarzyszenia Rzeczników i Biegłych Sądowych i Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych.

Przeprowadzenie tego specjalistycznego doskonalenia zawodowego, o charakterze międzynarodowym i międzyinstytucjonalnym, stworzyło na poziomie krajowym warunki do nabycia odpowiednich kompetencji i umiejętności przez osoby zobowiązane do dokonywania kontroli dokumentów, zgodnie z wymogami ustawy o dokumentach publicznych. Pozwoliło także opracować i udostępnić wyjątkowy zbiór wzorców zabezpieczeń oraz wyposażyć kontrolujących w specjalistyczne testy, przydatne w codziennej służbie. Jednak najistotniejszym wynikiem jest przygotowanie do prowadzenia zajęć 100 trenerów oraz przeszkolenie docelowej grupy obejmującej 10 tys. uczestników.

Przedsięwzięcia przyczyniające się do podniesienia skuteczności weryfikacji tożsamości osób oraz legalności dokumentów stanowią wyjątkowy obszar dla policyjnej współpracy międzynarodowej w zakresie wymiany informacji i wdrażania nowych, skuteczniejszych rozwiązań. Przedmiotowe zagadnienia zostały jakiś czas temu „zunifikowane” w efekcie niezbyt udanych działań edukacyjnych Frontexu⁸ i CEPOL-u⁷, opartych na powielaniu pewnego dość niepraktycznego dla użytkownika modelu, wynikającego raczej z promowania rozwiązań wspierających zautomatyzowane sposoby identyfikacji. Jednak w praktyce należy niezmiennie przywiązywać wagę do wypracowywania umiejętności kontrolującego w kontakcie bezpośrednim z osobą i dokumentem.

Wypracowany w Komendzie Stołecznej Policji schemat kontroli, uzupełniony o zbiór pomocnych wytycznych, spotkał się z zainteresowaniem przedstawicieli służb nie tylko w Polsce i Norwegii, ale także na Węgrzech (Straż Graniczna) i w Macedonii (w ramach szkoleń prowadzonych przez obserwatorów OBWE, z wykorzystaniem materiałów KSP). Świadczy to o praktycznej potrzebie rozwoju działań w tym zakresie. Jednocześnie zbiegło się to z potwierdzeniem słuszności proponowanego rozwiązania w praktyce, w związku z rozpowszechnieniem się przestępczej metody wykorzystywania autentycznych dokumentów przez nieuprawnione osoby podobne (metoda „look-alike”) i generowanie zdjęć oszukujących automatyczne systemy rozpoznawania (wykorzystanie morfingu). W wyniku realizacji opisywanych powyżej działań nastąpił rozwój metodologii kontrolnej oraz poszerzenie jej o element psychologicznej oceny zachowań mikroekspresyjnych, profilowania geograficznego i obrazowania. Jest to praktyczne narzędzie przydatne w działaniu służb policyjnych i granicznych wielu krajów, zwłaszcza w obliczu kryzysu migracyjnego oraz wobec wykorzystywania metody „look-alike” i morfingu przez grupy przestępcze oraz terrorystyczne.

Bibliografia

- Guidance on examining identity documents*, National Document Fraud Unit, Londyn 2016.
- Handbook on Impostor Risk Profiles*, Warszawa 2017.
- Lemieszek M., Cisowski S., *Osoba – dokument. Weryfikacja zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży i innych. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2016.
- Lemieszek M., Lipnicki P., Cisowski S., Świerczewski Ł., *Osoba/dokument – prawda/fałsz. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2020.
- Recognising Fraudulent Identity Documents (an overview)*, *Basic Guide To Forgery Awareness*, National Document Fraud Unit, Londyn 2014.
- White D., Kemp R.I., Jenkins R., Matheson M., Burton A.M., *Passport Officers' Errors in Face Matching*, „PLoS ONE” 9(8), Lincoln – Anglia 2014.

Andrzej Dana¹

Ciężar dowodu w procesie karnym o przestępstwo fałszerstwa materialnego

Streszczenie

Ciężar dowodu w postępowaniu przygotowawczym o przestępstwo fałszu materialnego dokumentu to powinności dowodzenia wysuniętego twierdzenia dowodowego, co wiąże się z interesem własnym podmiotu dowodzącego. Tym podmiotem jest organ postępowania przygotowawczego, bowiem on zarzuca sprawcy popełnienie tego czynu. Ujawnia się tu aspekt, zgodnie z którym ciężar dowodu stanowi regułę aktualizującą się w chwili, gdy dochodzi do upadku tezy dowodowej. Należy tu mówić o podmiocie prowadzącym postępowanie przygotowawcze, który podnosi tezę dowodową, co leży to w jego interesie. Taka powinność wykazywania określonego twierdzenia jest skutkiem ukształtowania ciężaru dowodu (onus probandi), lecz nie jest jego istotą. W postępowaniu przygotowawczym nie można wymagać od podejrzanego jako tego, wobec którego stawiany jest zarzut dokonania przestępstwa fałszu materialnego dokumentu, by musiał wykazywać, że jest on nieprawdziwy. Z istoty ciężaru dowodu w procesie karnym wynika, że dowodzenie będzie wymagało przypisanie sprawcy przestępstwa znamion tego czynu, a więc podrobienia lub przerobienia dokumentu opisanego w art. 270 § 1 k.k. Ciężar dowodu określa, kto ma obowiązek dowodzić w procesie karnym. Pozostaje on w bezpośrednim związku z charakterem i zasadami organizacji całego procesu. Udowodnienie polega na ustaleniu stanu faktycznego i eliminacji na podstawie zebranego materiału dowodowego jakiegokolwiek innej wersji zdarzenia. Obowiązkiem dowodzenia obarczany zostaje organ postępowania przygotowawczego. W toku postępowania należy jednak odróżnić obowiązek dowodzenia (obowiązek dowodowy) i ciężar dowodu (ciężaru dowodzenia). Obowiązek dowodzenia jest rozumiany – w ślad za większością piśmiennictwa – jako prawnie ustanowiony nakaz przeprowadzenia dowodu albo wnioskowania o jego przeprowadzenie przez inny organ.

Słowa kluczowe: *onus probandi*, fałsz materialny, dokument, postępowanie przygotowawcze, oświadczenie wiedzy.

1 Dr Andrzej Dana, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie, ORCID 0000-0002-1035-5302.

Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej

Od dawna – i pomimo stałej i zdecydowanej negacji społecznej, przy stosowaniu środków zabezpieczeń (prawnych i technicznych) – pojawiają się sfałszowane dokumenty, które są używane w wielu dziedzinach życia społecznego. Falszowanie dokumentów należy do negatywnych i widocznych zjawisk społecznych, ten czyn uznany jest za przestępstwo i objęty został wymiarem reakcji prawnej. Pomimo kryminalizacji takiego zachowania, objawiającej się sankcją karną i zdecydowanie negatywną reakcją społeczną, to przestępstwo jest widoczne i nie wynika, aby miał on zaniknąć, a wręcz przeciwnie – doskonalone są metody jego popełniania. Niewątpliwym jest fakt, że podrabianie, przerabianie i używanie fałszywych dokumentów jest procesem złożonym. W całokształcie działalności przestępczej sfałszowany dokument ma służyć uzyskiwaniu przez sprawcę określonych korzyści majątkowych, wywoływać określone skutki. W związku z tym rozwijane są metody i sposoby wykrywania, przeciwdziałania, jak i zapobiegania fałszerstwom dokumentów, widoczne jest ściganie karne sprawcy. Doskonalone są badania kryminalistyczne służące ustalaniu podrobienia lub przerabiania i dające możliwość odtworzenia pierwotnej treści sfałszowanego dokumentu. Aby ograniczyć możliwość fałszowania dokumentów, wprowadzane są innowacyjne sposoby ich zabezpieczeń, mające za zadanie wykluczyć taką ewentualność i spowodować łatwość ujawnienia takiego czynu. W ślad za tam rozwijane są sposoby badań dokumentów, równolegle kształtowane są metody ścigania karnego jako podstawowego elementu przeciwdziałającego rozwojowi tej kategorii przestępczości. Mając na uwadze tak szeroko rozumiany cel działania sprawcy, niezbędne jest rozwijane metod i sposobów przeciwdziałania fałszerstwom dokumentów, zmierzających do ujawniania tych czynów i ścigania ich sprawców, co ma doprowadzić do ograniczenia tego zjawiska.

Materialny fałsz dokumentu należy do czynów zabronionych na gruncie prawa karnego materialnego, a jego karalność nie budziła żadnych wątpliwości. Samo słowo „dokument” w języku potocznym posiada wiele znaczeń i w zasadzie w sposób intuicyjny przez każdą osobę może zostać on zdefiniowany poprzez wskazanie na jego rozliczne cechy. Dokument kojarzy się z pismem urzędowym określającym prawne sytuacje, jak też składane pisemne oświadczenia woli odwołujące się do przyszłej czynności prawnej. Charakterystycznym elementem dokumentu, a zarazem jego immanentną cechą jest to, że potwierdza lub stwierdza on coś, świadczy o pewnych faktach, okolicznościach bądź odczuciach, nie musi on mieć przy tym wyłącznie znaczenia prawnego. Dokumentem w ścisłym jego rozumieniu jest to, co stanowi dla każdej osoby dowód jakiejś czynności lub świadectwo określonego zdarzenia prawnego. W literaturze przedmiotu mówi się, że szerokie rozumienie słowa dokument umożliwia definicja czasownika „dokumentować”, które oznacza „udowadniać, uzasadniać, potwierdzać, stwierdzać na podstawie dokumentów,

ustalonych wydarzeń, faktów itp.”. W języku potocznym termin dokument rozumiany jest z reguły jako pismo urzędowe, w którym stwierdzone są określone prawa lub obowiązki².

Ochrona wiarygodności dokumentów od zawsze miała ogromne znaczenie, a wpływa to z treści, którą on w sobie zawiera, oraz funkcjonowania jako przedmiotu używanego w obrocie prawnym i skutków, jaki on wywołuje w przestrzeni społecznych relacji. Zrodziła się konieczność ochrony tego przedmiotu jako wartości prawnej wobec następstwa jego sfalszowania i wzrastających tego rodzaju przypadków. Ochrona dokumentów przełożyła się na postać wielu regulacji prawnych, w szczególności prawa karnego. Nieodzowność przyznania ochrony ze strony prawa wynika z niezbędności zapewnienia zaufania do samego dokumentu jako jego treści i gwarancji, którą on sobą wyraża. Jego sfalszowanie narusza wiarygodność prawną jako autentyczność pochodzenia, podważa autorytet podmiotu go wydającego. Słusznym jest stwierdzenie, że podstawowa funkcja dokumentu to zapewnienie utrwalenia czynności prawnych i innych zdarzeń prawnych. Ponadto gwarantuje on trwałą postać oświadczeń lub okoliczności mających znaczenie prawne³. W doktrynie twierdzi się wprost, iż niepodważalną wartością dowodową jest dokument wiarygodny, czyli autentyczny i rzetelny. Tylko taki dokument może bowiem stanowić formalny sposób stwierdzenia stosunków prawnych, dając jednocześnie gwarancję pewności i bezpieczeństwa obrotu prawnego⁴. Wskazuje się przy tym na jego istotną cechę, mówiąc, iż przy ocenie wiarygodności dokumentu elementem najistotniejszym wydaje się podpis, który stanowi podstawową formę uwiarygodnienia dokumentu i nadaje mu znaczenie prawne⁵. Podpis niewątpliwie świadczy o wiarygodności tekstu dokumentu jako tego, w którym zawarte jest określone prawo będące gwarantowane tym właśnie elementem. Zaświadcza on o źródle dokumentu jako pochodzenia od uprawnionego podmiotu. Zagadnienie „czym jest podpis będący warunkiem *sine qua non* prawomocności dokumentu” nie odwołuje się do legalnej definicji, bowiem taka nie funkcjonuje, jednakże dla mocy prawnej jest on wymagalny i wynika to wprost z norm prawnych. Posiłkując się stanowiskiem Sądu Najwyższego, to podpis należy utożsamiać ze znakiem graficznym umożliwiającym ustalenie tożsamości osoby go składającej, który musi być przez nią samą złożony. Podpisem nie jest natomiast odbitka własnoręcznego podpisu na blankiecie, bez względu na technikę jej uzyskania⁶.

2 J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Zakamycze 2004, s. 40.

3 J. Szmigielska, *Falsz materialny w polskim prawie karnym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2006, t. XIX, s. 56.

4 K. Liżyńska, J. Szczypińska, *Wiarygodność dokumentu i jej ochrona w ujęciu karnoprawnym*, „Przegląd Policynjny” 2002, nr 3–4, s. 180.

5 M. Goc, J. Moszczyński, *Podpisy podrobione metodą odwzorowania*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 270, s. 49.

6 Wyrok SN z 10 sierpnia 2011 r., V KK 35/11, Biul. SN 2011, nr 12, poz. 13.

Rozumienie, czym jest dokument i co w istocie go stanowi, bywa zróżnicowaną kwestią, a wynika to z dziedziny stosunków prawnych, o których rozstrzyga, oraz aspektu, w jakim jest on rozpatrywany. Poszczególne dziedziny prawa i obszary życia wpływają na treść tego terminu, lecz nie pozostają one w sprzeczności ze sobą, bowiem odwołują się do charakteru rozstrzyganej kwestii. W odniesieniu do poszczególnych dziedzin prawa łatwo daje się wyróżnić dokumenty wydawane przez organy administracji publicznej, sądy, banki dokumenty prywatne. Mówi się o klasyfikacji – jako dokumentach tradycyjnych i elektronicznych, dokumentach tożsamości, procesowych i pozaprocessowych. Wielu autorów wprost wskazuje na fakt, iż w polskim systemie prawnym nie występuje uniwersalna definicja dokumentu, i argumentuje się to tym, iż należy to wiązać z wieloznacznością tego pojęcia nie tylko w języku prawniczym, ale także potocznym⁷. Widoczne pozostają zmiany, jakie wywołuje szybko postępująca technologia informacyjno-komunikacyjna wiążąca się z formą wyrażania oraz zawierania treści mających znaczenie prawne, to zaś powoduje inne postrzeganie tradycyjnego nośnika dokumentu i nie ma on już takiego zakresu oddziaływania zewnętrznego. Pomimo tego zachowany zostaje prawny charakter informacji zawierający się w tej czy innej formie dokumentu, bowiem to one spełniają wiele funkcji we współczesnym obrocie prawnym oraz gospodarczym. Pomimo zachodzących zmian dokumenty, na co zwraca się uwagę w literaturze przedmiotu, posiadają moc prawną, a także siłę administracyjną, urzędową, kontrolną, dowodową, sterującą, zarządczą, wewnątrzorganizacyjną, itd.⁸ W literaturze przedmiotu wyraziście się podkreśla to, że dokumenty przybierają różną formę⁹:

- pisaną (tradycyjną) – rękopisy, maszynopisy, powielane za pomocą druku;
- obrazową – szkice, rysunki, plakaty, negatywy, pozytywy, odbitki zdjęć, filmy bez ścieżki dźwiękowej;
- dźwiękową – nagrania dźwięku analogowe lub cyfrowe;
- inną – mapy, plany, ulotki, filmy dźwiękowe.

Prawnokarna ochrona dokumentu odwołuje się ściśle i wprost do jego wiarygodności jako gwarancji prawidłowości funkcjonowania wielu dziedzin życia

7 Z. Kegel, *Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Wrocław 1973, s. 31; A. Płońska, *Wiarygodność dokumentów w polskim prawie karnym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2014, t. XXXII, s. 44.

8 J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii od schyłku IV do końca XVIII w.*, Warszawa 1972, s. 138–139; K. Skupieński, *Pytania o definicje dokumentu, kancelarii i archiwum w „epoce bez papieru”*, w: *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość*, W. Chorążyczewski, K. Strykowski (red.), *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, Wrocław 5–7 września 2012, Warszawa 2013, s. 246.

9 R. Degen, *Dokumentacja i jej podział*, w: *Współczesna dokumentacja urzędów*, H. Robótka (red.), Toruń 2011, t. 2, s. 17.

społecznego. Naruszenie domeny wiarygodności dokumentu jest przestępstwem i w sferze społecznej szkodliwości czynu oceniane zostało wysoko. Wpływanie na autentyczność treści tworzy stan materialnego fałszerstwa dokumentu, który swym negatywnym skutkiem obejmuje naruszenie bezpieczeństwa obrotu prawnego i jest źródłem pojawiania się przestępstw o charakterze ekonomicznym i kryminalnych. Pojęcie dokumentu na gruncie prawa karnego jako dobra chronionego zostało zdefiniowane wprost w treści art. 115 § 14 k.k. i w doktrynie wskazuje się, iż ustalenie treści pojęcia dokumentu na gruncie prawa karnego materialnego winno być dokonywane przede wszystkim przez pryzmat ochrony publicznego zaufania do wszystkich dokumentów (w rozumieniu art. 115 § 14 k.k.), do ich autentyczności, a także wiarygodności¹⁰. Sąd Najwyższy w wyroku z 3 czerwca 1996 r. w syntetyczny sposób ujął, że prawidłowe funkcjonowanie obrotu prawnego wymaga jego sprawności i bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo obrotu prawnego oznacza konieczność zapewnienia mu pewności i wiarygodności poprzez dbałość o zaufanie do dokumentów jako formalnego sposobu stwierdzenia prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne¹¹. W innym wyroku Sąd Najwyższy uznaje, że definicja dokumentu przedstawiona w art. 115 § 14 k.k. ma szerokie znaczenie, wyrażające się stwierdzeniem, że dokumentem jest każdy przedmiot, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności o potencjalnym znaczeniu prawnym. Status dokumentu zależy więc niejednokrotnie od indywidualnej oceny i dlatego też o tym, czy określony przedmiot stanowi dokument, decyduje jego faktyczna i subiektywna ocena w konkretnej sprawie¹².

Doktryna prawa karnego jak i judykatura jednoznacznie wskazują, że dokumentami w rozumieniu prawa karnego materialnego są nie tylko te przedmioty, z którymi związane jest określone prawo, lecz również takie, które ze względu właśnie na zawartą w nich treść stanowią dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Istotą dokumentu jest zatem, z jednej strony, określone prawo w szerokim znaczeniu tego pojęcia, a więc w szczególności prawo publiczne i prywatne, materialne i procesowe, podmiotowe i przedmiotowe, majątkowe i niemajątkowe¹³. W tym ujęciu dokumenty w szczególności posiadają przymiot publiczny, a więc te które są wydawane na podstawie przepisów prawa przez organy administracji publicznej stwierdzające istnienie lub niewystępowaniu określonych faktów. Przybierają one także charakter prywatny jako te wystawiane przez osoby indywidualne, zawierające informacje własne o określonych faktach

10 A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2001, s. 684; wyrok SN z 3 czerwca 1996 r., II KKN 24/96, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 5.

11 Wyrok SN z 3 czerwca 1996 r., II KKN 24/96, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 5.

12 Wyrok SN z 20 kwietnia 2005., III KK 206/04, OSNKW 2005, poz. 805.

13 *Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz*, A. Wąsek (red.), Warszawa 2005, t. II, s. 625.

(oświadczenie, informacja). Na sporządzonym dokumencie oprócz treści w nim zawartej warunkiem *sine qua non* jego prawomocności jest podpis uprawnionego wystawcy. Dokumentem, na co się wskazuje, może być dowolny przedmiot, który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne, a więc praktycznie każda rzecz, której treść nawet pośrednio wskazuje lub potwierdza uprawnienie lub obowiązek jakiejkolwiek osoby. Twierdzi się przy tym, że przedmioty, aby posiadać status dokumentu, nie muszą być sporządzone w celu wykazania prawa czy stosunku prawnego, istotne bowiem jest tylko to, aby ich treść miała znaczenie prawne. Tak więc jedna z kategorii dokumentu określa uprawnienia jej posiadacza, druga zaś zyskuje walor dokumentu z racji posiadania intelektualnej treści o prawnym znaczeniu¹⁴.

W praktyce wizerunek dokumentu zawiera się we wszelkich pismach kierowanych przez osoby fizyczne i prawne do organów administracji publicznej i sądów oraz tych przez nie wystawiane. Szczególny charakter nadawany jest dokumentom związanym z procesami sądowymi, wnioskami o wszczęcie postępowania karnego, cywilnego czy też administracyjnego, a także pismami zawierającymi wnioski dowodowe składane w toku postępowania karnego, cywilnego, administracyjnego oraz sądownoadministracyjnego. W zasadzie każde pismo kierowane do określonego organu administracji publicznej czy sądu będzie dokumentem, o którym mowa w art. 115 § 14 k.k. Rozstrzygającą kwestią o tym, czy pismo złożone w konkretnej sprawie jest dokumentem w rozumieniu prawa, decyduje jego treść i podstawa faktyczna jego skierowania. Istotnym elementem jest treść żądania oceniana w aspekcie prawnym oraz analiza elementów składowych pisma procesowego – prawa procesowego.

Czyn zabroniony – jakim jest materialny fałsz dokumentu – wiąże się z brakiem jego cechy autentyczności (oryginalności), a przez to dochodzi do naruszenia wiarygodności czynności prawnych ze względu na wprowadzenie go do obrotu. Bezpośredni przedmiot ochrony w tym przestępstwie wiąże się z szeroko postrzeganym interesem publicznym. Jest to dobro ogólne zawierające się w konieczności zapewnienia powszechnego i pełnego zaufania do dokumentów jako ich oryginalności i wiarygodności, w szczególności z punktu widzenia ich dowodowego znaczenia. Ta ochrona ma zapewniać warunki normalnego i niezakłóconego funkcjonowania dokumentu w obrocie prawnym, którego gwarantem jest państwo. Pewność prawna jest częścią stosunków społecznych jako wartości chronionych, na które to czyni zamach sprawca, i to niezależnie od tego, czy i jaki efekt to przynosi dla osoby dokonującej fałszerstwa dokumentu. Istotnym miernikiem znaczenia dokumentów jest domniemanie ich wiarygodności oraz uprzywilejowania pozycja w dokonywaniu wielu czynności w codziennym życiu. Naruszenie wiarygodności dokumentu

14 *Kodeks karny. Komentarz*, O. Górniok (red.), Warszawa 2006, s. 433; wyrok SN z 3 czerwca 1996 r., II KKN 24/96, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 5.

poprzez jego fałszowanie tworzy niebezpieczne sytuacje dla funkcjonowania życia społecznego jako podważanie istnienia prawa i stosunku prawnego. Sąd Najwyższy wprost stwierdza, że prawo karne nie czyni różnicy między dokumentami urzędowymi i prywatnymi, jeżeli tylko ich treść stwierdza okoliczność mającą znaczenie prawne (np. opinia prywatnego pracodawcy o pracowniku). Ponadto obejmuje ochroną krajowy i zagraniczny obrót prawny, tzn. penalizuje także fałszerstwo dokumentów wystawionych przez instytucje zagraniczne – na użytek krajowy lub zagraniczny¹⁵.

Istota przestępstwa fałszu materialnego

Przestępstwo materialnego fałszerstwa dokumentu w swoim podstawowym typie zdefiniowane zostało w art. 270 § 1 k.k., który stanowi – „kto, w celu użycia za autentyczny, podrabia lub przerabia dokument lub takiego dokumentu jako autentycznego używa, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”. Z normatywnej treści tego artykułu wynika, że przestępstwo to może być popełnione przez podrobienie bądź przerobienie dokumentu w celu użycia za autentyczny. Istota przestępstwa materialnego fałszerstwa dokumentu zawiera się w działaniu sprawcy, którego celem jest stworzenie pozorności jego pochodzenia od ściśle określonego wystawcy. Prawnokarna ochrona dokumentu odwołuje się do autentyczności i prawdziwości jego pochodzenia tak co do treści, jak i osoby będącej jego autorem, jako podmiotu uprawnionego do jego wytworzenia. Przy fałszerstwie dokumentu dochodzi do jego wytworzenia z zachowaniem cech pochodzenia od uprawnionego podmiotu, następuje jego falsyfikacja, imitacja autentyczności. Nie wyczerpie znamion przestępstwa z art. 270 § 1 k.k. działanie osoby, która tworząc dokument, stwierdza w nim stan niezgodny z rzeczywistością, on nie jest podrobiony lub przerobiony. Działanie osoby wystawiającej taki dokument będzie innym przestępstwem wiążącym się z poświadczeniem nieprawdy wystawcy, w dokumencie który ma mieć znaczenie prawne. Zgodnie z treścią art. 270 § 1 k.k. samo podrobienie czy przerobienie dokumentu nie skutkuje przyjęciem tezy, że doszło do czynu o charakterze zabronionym (przestępstwa). Ustawowa karalność takiego czynu uzależniona została nie od samego podrobienia lub przerobienia dokumentu, ale od celu jego użycia za autentyczny. Tym samym nie stanowi fałszu materialnego podrobienie lub przerobienie dokumentu bez zamiaru posłużenia się nim w ściśle określonym celu. Uzależnienie karalności fałszu materialnego dokumentu od jego użycia jako autentycznego wskazuje na to, że ustawodawca nie wiąże społecznej szkodliwości takiego czynu z samym tylko podrobieniem lub przerobieniem dokumentu. Strona podmiotowa przestępstwa

15 Uchwała SN z 21 sierpnia 1992 r. I KZP 30/92, OSNKW 1992, nr 9–10, poz. 64.

podrobienia lub przerobienia dokumentu zawiera się w *stricte* kierunkowym działaniu sprawcy w celu użycia go jako autentycznego. Z tego też powodu nie można mówić, że wypełnia znamiona przestępstwa samo posiadanie przy sobie sfałszowanego dokumentu np. zaświadczenia, dowodu osobistego, prawa jazdy lub dowodu rejestracyjnego. Natomiast posłużenie się takim dokumentem w ściśle określonych okolicznościach prawnych będzie wyczerpywać znamiona przestępstwa z art. 270 § 1 k.k.

W literaturze przedmiotu można spotkać stanowisko wyrażające się stwierdzeniem, że bardzo istotnym jest fakt, iż sprawca fałszerstwa nie musi zmierzać do natychmiastowego użycia podrobionego czy przerobionego dokumentu. Wystarczy bowiem, że towarzyszy mu zamiar użycia sfałszowanego dokumentu w przyszłości. Może on też, co oczywiste, dokonać fałszerstwa w celu użycia dokumentu przez osobę trzecią, a dla bytu przestępstwa nie ma znaczenia, czy fałszerz odniósł przy tym korzyść majątkową¹⁶. Z tym stanowiskiem można polemizować, bowiem autor dowołuje się do zamiaru w stadialnej formie przestępstwa, a ten sam w sobie nie jest objęty karalnością. Rozpatrując sam zamiar sprawcy, co do ewentualnego użycia, to trudno będzie postawić zarzut osobie, która posiada sfałszowany dokument i nim się nie posługuje. Być może w toku czynności procesowych osoba podejrzana przyzna się do tego, że dokumentem takim zamierzała się posłużyć w określonej sytuacji mającej znaczenie prawne, lecz będzie to stadium usiłowania niedokonanego. Dla rozstrzygnięcia tak opisanego stanowiska wyrazistym jest wyrok Sądu Najwyższego stwierdzający, iż czyn z art. 270 § 1 k.k. charakteryzuje się nie tylko podrobieniem (przerobieniem) dokumentu, ale co równie istotne, tym, że jest to zachowanie podjęte w celu użycia tego dokumentu jako autentyczny¹⁷. Z punktu widzenia przedmiotu ochrony przestępstwa wskazanego w art. 270 § 1 k.k. obojętne jest, czy dokument został przerobiony czy podrobiony. Przestępstwo w swojej istocie skierowane jest przeciwko wiarygodności dokumentu, a to może mieć miejsce w sytuacji, gdy w obrocie prawnym znajdzie się tak sfałszowany dokumentu jako ten, który nie odpowiada treści oryginalnego dokumentu lub stanowi zupełnie inny dokument.

Dokument jako przedmiot czynności wykonawczej został zdefiniowany w treści art. 115 § 14 k.k. Zgodnie z jego brzmieniem dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Odwołując się do literatury przedmiotu, twierdzi się, że dokument zawsze kreowany jest przez trzy elementy: nośnik, zawartą w nim informację, doniosłość prawną tej informacji¹⁸. Dokumen-

16 A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2010, komentarz do art. 270 k.k.

17 Wyrok SN z 6 października 2016 r., V KK 225/16, LEX nr 2177092.

18 *Kodeks karny. Komentarz*, R. Stefański (red.), Warszawa 2018, komentarz do art. 270 k.k.

tami będą wszelkiego rodzaju zapisy jako nośniki określonych treści stanowiące informacje, z którymi związane jest określone prawo. Te, ze względu na swoją zawartość treściową, mogą stanowić dowód istnienia, nieistnienia albo wygaszenia prawa, stosunku prawnego lub innych okoliczności mającej znaczenie prawne. Należy zwrócić uwagę, iż na gruncie prawa karnego samo określenie tego, czy dany przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji stanowi dokument, jest w zasadzie niewykonalne. Status dokumentu uzależniony zostaje od indywidualnej oceny dokonywanej *in concreto*. Dokonywana ocena prawnokarna tego, czy mamy do czynienia z dokumentem, czy nie, musi być zobiektywizowana, nie zaś subiektywna. W praktyce życia codziennego dokumentami w szczególności są wszelkie umowy cywilnoprawne, oświadczenia woli, testament, pisma urzędowe, mogą być nimi także bilety przejazdu. W ujęciu materialnego prawa karnego, co podnosi się w doktrynie, dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne¹⁹.

Działanie sprawcy w postaci podrobienia dokumentu polega na jego sporządzeniu z zamiarem zachowania rzeczywistości, że pochodzi od uprawnionej osoby lub wystawiony został przez określony organ administracji publicznej. Strona przedmiotowa tego przestępstwa polega na fałszowaniu dokumentu lub innego nośnika informacji, z którym wiąże się określone prawo albo ze względu na zawieraną w nim treść ma stanowić dowód prawa, stosunku prawnego bądź okoliczności mającej znaczenie prawne. Podrobionym dokumentem będzie ten, który został sporządzony przez sprawcę po to, aby wytworzyć przekonanie autentyczności. Ma on utożsamiać, iż pochodzi wprost od osoby, która jest jego rzeczywistym wystawcą. Podrobienie wiąże się zawsze z nadaniem tworzonemu dokumentowi, pismu pozornej rzeczywistości, prawdziwości czy też autentyczności. Szeroki wymiar działaniu sprawcy fałszerstwa nadał Sąd Najwyższy stwierdzając, iż istotą przestępstwa materialnego fałszerstwa dokumentu jest tworzenie pozoru, że pochodzi on od określonego wystawcy²⁰. Sprawca może podrobić dokument w całości, uzupełnić już istniejący lub dokonać zmian o określony element bądź elementy powodujące przekonanie o tym, że wiąże się z nim określone prawo. Tworząc lub wprowadzając niezgodne z rzeczywistością elementy, zamiarem sprawcy jest chęć nadania tak sporządzonemu dokumentowi lub innemu nośnikowi informacji cech autentycznego pochodzenia. Takimi elementami jest ustalony lub uzgodniony tekst, podpis, pieczętka. Potencjalne podrobienie może obejmować całość dokumentu jako napisanie nowego tekstu lub przez uzupełnienie zapisu o dodatkowy

19 E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2011, s. 360.

20 Wyrok SN z 10 maja 2007 r., IV KK 109/2007, LEX nr 282837.

fragment. W literaturze mówi się, iż istotne jest, ażeby działanie sprawcy nadało danemu przedmiotowi lub innemu zapisanemu nośnikowi informacji pozór autentycznego dokumentu²¹. Komentatorzy równocześnie podkreślają, że jest obojętne, czy osoba, której podpis podrobiono, istnieje w rzeczywistości, czy też nie istnieje. Uznaje się przy tym, iż podrobieniem dokumentu jest sporządzenie całego dokumentu albo jego części i tym samym wywołanie wrażenia, że pochodzi on od osoby lub instytucji, w imieniu której został sporządzony. Podrobienie ma miejsce wówczas, gdy sprawca podrobi cały tekst pisemny wraz z podpisem, a także gdy podrobi sam podpis²².

Za takimi możliwościami zachowania się sprawcy w trakcie podrabiania dokumentu opowiadano się już w doktrynie lat 30. XX wieku, gdzie J. Makarewicz uważał, że podrobienie dokumentu to jego sporządzenie przy zachowaniu pozorów, jakoby dokument ten pochodził od innej osoby, a nie od sprawcy²³. To stanowisko zostało zaakceptowane w późniejszym okresie, gdzie inni komentatorzy potwierdzają tezę wiążącą się z tym, że podrobieniem dokumentu jest sporządzenie całego dokumentu bądź jego części wraz z podpisem wystawcy²⁴. Zdaniem innych przedstawicieli doktryny istotą przestępstwa podrobienia staje się imitacja dokumentu autentycznego, w drodze sporządzenia nowego nieautentycznego dokumentu²⁵. Cecha podobieństwa do autentycznego dokumentu była także podnoszona przez I. Andrejewa, który podkreślał, że przeciętny człowiek, przyjmując dokument o takim podobieństwie do autentycznego, w normalnych okolicznościach, nie byłby w stanie zorientować się w jego nieprawdziwości²⁶.

Sąd Najwyższy w jednym ze swych judykatów wywodzi, że dokument jest podrobiony wówczas, gdy nie pochodzi od tej osoby, w której imieniu został sporządzony. Podpisanie innej osoby jej nazwiskiem na dokumencie mającym znaczenie prawne, nawet za zgodą tej osoby, stanowi przestępstwo z art. 265 (obecnie 270

21 J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu...*, op.cit., s. 274.

22 O. Górniok, S. Lelental, H. Popławski, *Prawo karne. Część szczególna*, Gdańsk 1977, s. 188; O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2002/2003, s. 1149; A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2000, s. 69; G. Bogdan, K. Buchała, Z. Ćwiąkański, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, M. Rodzynkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 1999, t. II, s. 1030.

23 J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932, s. 281; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach*, Kraków 1936, s. 395; W. Makowski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1937, s. 560.

24 J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 697; O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, op.cit., s. 1149; W. Makowski, *Kodeks karny. Komentarz*, op.cit., s. 560; A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2000, s. 69.

25 A. Marek, *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1997, s. 677.

26 I. Andrejew, *Kodeks karny. Krótki komentarz*, Warszawa 1978, s. 192.

§ 1 k.k.)²⁷. W późniejszych swych orzeczeniach utrzymuje poprzednie stanowisko, stwierdzając, że dokument jest podrobiony wówczas, gdy nie pochodzi od tej osoby, w imieniu której został sporządzony²⁸. W kolejnym wyroku Sąd Najwyższy wskazuje na to, że dokument może powstać poprzez wypełnienie przez jedną osobę gotowego druku oraz potwierdzenie zwartych w nim treści złożeniem podpisu przez drugą osobę i tylko działania osoby podpisującej dokument mogą doprowadzić do nadania mu treści niezgodnej z rzeczywistym stanem rzeczy. Nieuznanie tak powstających dokumentów za podrobione oznaczałoby, że zachowują one walor pełnowartościowego dowodu prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne, choć ich treść nie odpowiada temu, co miały stwierdzić te dokumenty²⁹. W innym miejscu stwierdza, iż działanie sprawcy w sposób oczywisty wyczerpuje znamiona przestępstwa określonego w art. 270 § 1 k.k. w formie podrobienia dokumentu, a więc nadania pozoru, że zawarta w nim treść o znaczeniu prawnym, w omawianym wypadku podpis, pochodzi od osoby, która rzekomo go złożyła i poświadczyła, że ona właśnie a nie inna uczestniczyła w czynnościach procesowych³⁰. Przedstawione działania sprawcy jako podrobienia dokumentu zostało powszechnie przyjęte w piśmiennictwie. Przyjmuje się, że istota podrobienia dokumentu polega na takim działaniu sprawcy, które powoduje, że z danym przedmiotem lub innym zapisanym nośnikiem informacji związane jest określone prawo albo ze względu na zawartą w nim treść stanowi on dowód prawa, stosunku prawnego bądź okoliczności mającej znaczenie prawne³¹.

Natomiast przerobienie dokumentu zachodzi wówczas, gdy ktoś nadaje inną postać zawartą w treści pierwotnej, dokonywane jest przekształcenie dokumentu już istniejącego. Zazwyczaj polega to na usuwaniu (mechanicznym lub chemicznym) jednego lub kilku z istniejących fragmentów oryginalnego dokumentu i zastępowaniu go innymi. Przerobieniem jest każda nieautoryzowana i niedopuszczalna zmiana w treści dokumentu, może to być naniesienie nowej daty, zmiana zapisu lub jego uzupełnienie. Dokumentem przerobionym, o czym wspomina się w literaturze, będzie zatem w szczególności dokument, w którym dokonano skreśleń, wymazań czy uczyniono dopiski. Przerobienie musi zawierać w sobie nadanie dokumentowi pozorów autentyczności w sposób, który nie jest możliwy do rozpoznania już przy pierwotnym oglądzie³². To stanowisko aprobowane jest przez inne-

27 Wyrok SN z 25 października 1979 r., II KR 10/79, OSNPG 1980, nr 11, poz. 127.

28 Wyrok SN z 27 listopada 2000 r., III KKN 233/98, Legalis.

29 Wyrok SN z 11 marca 2004 r., III KK 336/03, LEX nr 109458.

30 Wyrok SN z 9 lutego 2004 r., V KK 194/03, OSNKG 2004, nr 4, poz. 42.

31 J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu...*, op.cit., s. 274.

32 T. Razowski, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2014, komentarz do art. 270, teza 15; R. Kmiecik, *Charakter zmian wprowadzonych w dokumencie, które stanowią o przestępności czynu z art. 265 § 1 k.k. Glosa do wyroku SN z 3.04.1998 r., III KKN 289/97*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 11, s. 114–116.

go autora³³, który twierdzi, że przerobieniem jest dokonywanie fizycznych zmian w istniejącym autentycznym dokumencie (wprowadzanie nowych fragmentów, usuwanie istniejących, zmiany zapisu, np. przez wpisanie innej daty, przekreślenia), lecz tylko takich, które takiej przerobionej postaci nadają pozory autentyczności. Pozwala to na przedstawienie dwóch ogólnych wniosków:

- 1) znamię czasownikowe tego przestępstwa musi nierozdzielnie wiązać się z przedmiotem sprawczym, jakim jest dokument. Tym samym dokonana modyfikacja w tej części nośnika, który nie współkreuje dokumentu, nie stanowi zachowania karalnego;
- 2) nie stanowi przerobienia dokumentu zmiana jego treści, która już na pierwszy rzut oka wskazuje, że nie stanowiła integralnej części pierwotnie wytworzonego dokumentu.

Twierdzi się także, że niekiedy zmiany dokonane w dokumencie autentycznym dotyczą takich jego części, które nie mają żadnego znaczenia w perspektywie definicji normatywnej dokumentu³⁴. Odwołując się do linii orzeczniczej, jak też doktryny, przerobienie dokumentu zachodzi wówczas, gdy osoba nieupoważniona zmieni jego treść na inną od autentycznej³⁵. Natomiast nie jest przerobieniem dokumentu nadanie mu innej treści przez osobę, od której ten dokument pochodzi.

W art. 270 § 1 k.k. obok podrobienia lub przerobienia dokumentu istotnym znamieniem sankcjonującym jest użycie go jako autentycznego. Użycie wiąże się z posłużeniem się sfałszowanym dokumentem zgodnie z jego przeznaczeniem jako wykorzystania go przez sprawcę w ściśle określonym celu. Z punktu widzenia wypełnienia znamienia, jakim jest użycie takiego dokumentu jako autentycznego, nie jest istotne to, aby sprawca sam takim dokumentem się posługiwał. Ten cel zostaje przez sprawcę osiągnięty także wtedy, gdy użycie dokumentu nastąpi przez inną osobę. Użycie za autentyczny to przedstawienie lub przedłożenie podrobionego czy przerobionego dokumentu innej osobie, a zazwyczaj organowi administracji publicznej lub sądowi. Użycie następuje z momentem wykorzystywania takiego dokumentu przez sprawcę jako zrealizowanie wcześniej podjętego zamiaru, jest to czynność już dokonana. Jak podkreślił Sąd Najwyższy wprowadzenie dokumentu do obrotu prawnego to posłużenie się tym dokumentem, rozumiane jako jego przedłożenie władzy, osobie fizycznej lub prawnej, dla wykazania wynikających z dokumen-

33 M. Kalitowski, w: *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), Warszawa 2016, komentarz do art. 270, teza 6.

34 W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do art. 212–277d*, W. Wróbel, A. Zoll (red.), Warszawa 2017, s. 699.

35 Wyrok SN z 5 marca 2003 r., III KKN 165/01, LEX nr 77003; A. Barczak-Oplustil, G. Bogdan, Z. Ćwiakalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Rodzynkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do art. 117–277*, Kraków 2006, s. 1319–1327.

tu swoich praw, istnienia stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne³⁶. Wypełnienie tego znamienia jako użycia za autentyczny w odniesieniu do podrobionego lub przerobionego dokumentu, na co wskazuje się w orzecznictwie, wymaga posłużenia się nim w okolicznościach zgodnych z jego przeznaczeniem – dla potwierdzenia okoliczności mającej znaczenie prawne³⁷. Spenalizowane w art. 270 § 1 k.k. zachowanie sprawcy jako użycie fałszywego dokumentu zmierza do wykorzystania jego znaczenia dowodowego wobec właściwego adresata w związku z pojawieniem się określonych okoliczności faktycznych lub prawnych. Użycie wiąże się z chęcią sprawcy osiągnięcia określonego celu zgodnie z treścią sfalszowanego dokumentu, co przełoży się na wymierne skutki prawne. Sprawca może sporządzić taki dokument w całości albo uzupełnić go o konieczne elementy powodujące to upodobnienie go do oryginalnego. Posłużenie się nim przez sprawcę jest wyrazem świadomości, iż popełnia on przestępstwo, jednak zmierza on do osiągnięcia zamierzonego celu. Posługiwanie się takim dokumentem przesądza o tym, że wprowadza się go do legalnego obiegu i podważa się jego wiarygodność. Sprawca posługując się wytworzonym dokumentem, posiada świadomość, iż widnieje na nim fałszywy podpis, pieczętka lub inne znaki graficzne wystawcy. Działaniu sprawcy podrobienia towarzyszy zawsze chęć nadania wytworzonemu dokumentowi takich cech, które trudno będzie odróżnić od autentycznego dokumentu. W literaturze mówi się wyraźnie, że użycie dokumentu podrobionego lub przerobionego oznacza wszelkie posłużenie się nim (przedstawienie lub przedłożenie osobie prywatnej albo instytucji) zgodnie z jego przeznaczeniem, czyli w celu wykorzystania wiążącego się z nim prawa lub w celu wykazania innemu podmiotowi wynikających z treści dokumentu: dowodu prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mających znaczenie prawne³⁸. Sprawca może używać dokumentu, który sam sfalszował, albo który został sfalszowany przez inną osobę. Warunkiem odpowiedzialności jest jednak świadomość faktu, iż używany przedmiot jest dokumentem fałszywym, przy czym wystarczy, że sprawca godzi się z taką możliwością.

Falszowanie dokumentów tworzy jednak inny obraz tego czynu, gdyż są to także działania umożliwiające popełnienie innych przestępstw i służą temu celowi. Funkcjonują osoby, które zajmują się fałszowaniem dokumentów w ściśle określonym celu, tworzone są one dla innych, którzy się nimi posługują i ich nie używają. Pojawia się przestępczość opierająca się na wykorzystywaniu sfalszowanych dokumentów, szczególnie tych publicznych (dokumentów tożsamości, finansowych), które wykorzystywane są przez inne osoby do popełnienia ściśle określonych czynów. Na fundamentie materialnego fałszerstwa dokumentów pojawia się przestępczość

36 Wyrok SN z 15 października 2002 r., III KKN 90/00, LEX nr 56839.

37 Wyrok SA w Białymstoku z 30 października 1997 r., II AKa 105/97, LexPolonica nr 333406, OSA 1998, nr 10, poz. 54.

38 J. Piórkowska-Fliieger, w: *Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Warszawa 2009, s. 606.

o charakterze ekonomicznym, stanowiąc poważane zagrożenie dla stabilności obrotu gospodarczego i poprawności działań organów państwa. Dlatego też przestępstwo to można rozpatrywać w wielu aspektach jako to, które w zasadzie poprzedza inne czyny zabronione. Należy za tym zgodzić się z tezą, iż dobro chronione przez art. 270 § 1 k.k. można określić także jako znaczenie dowodowe dokumentu³⁹.

Obszar obowiązku dowodzenia i ciężaru dowodu

Z dokumentem ściśle związane jest zagadnienie odwołujące się wprost do prawdziwości treści, jak i formy utrwalenia oświadczeń woli lub wiedzy oraz wszelkich faktów bądź okoliczności posiadających znaczenie prawne. Za jego pośrednictwem dokonuje się różnorodnych czynności prawnych, jest on w całej rozciągłości gwarantem pewności obrotu prawnego w przestrzeni społecznej. Z treścią dokumentu łączą się nierozdzielnie określone zobowiązania lub uprawnienia podmiotu prawa, jako tych wiążących się ze wszelkimi stosunkami społecznymi regulowanymi przez poszczególne dziedziny prawa. Jego fałszerstwo wiązać należy z chęcią uzyskania przez sprawcę określonych korzyści, przede wszystkim tych o charakterze majątkowym. Tego typu przestępstwo stanowi realne zagrożenie dla prawidłowości funkcjonowania organów administracji publicznej, zagraża także stabilności rynkowej. Dokument jako przedmiot ochrony został zdefiniowany w przepisach Kodeksu karnego (art. 15 § 14 k.k.), a jego najszersze znaczenie przyjęte zostało w kryminalistyce. Za dokument uznawany zostaje każdy przedmiot, który zawiera treść słowną mającą znaczenie prawne (już w chwili sporządzania zapisu lub znacznie później), utrwaloną dowolną techniką (np. techniką pisemną lub wykorzystującą pamięć magnetyczną i półprzewodnikową, zapis fonograficzno-cyfrowy, fonooptyczny lub fotomechaniczny względnie na taśmie perforowanej), umożliwiającą późniejsze odtworzenie (np. przez odczytanie utrwalonych słów lub ich wysłuchanie dzięki akustycznemu odtwarzaniu zapisu)⁴⁰. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat liczba odnotowanych przypadków przestępczości związanej z materialnym fałszowaniem dokumentów uwidacznia tendencję spadkową, co przedstawia tabela 1. Jednak za ich spadkiem kryje się zgoła coś innego, sfałszowane dokumenty bowiem używane są do popełniania innych czynów, co w rezultacie przekłada się na inną kwalifikację prawną popełnionego przestępstwa.

Fałszerstwem obejmowane są różnorodne dokumenty, takie jak: świadectwa szkolne, świadectwa uzyskania określonych kwalifikacji, dyplomy studiów, karty kredytowe, zaświadczenia o stanie majątkowym, o zatrudnieniu, faktury zakupu i sprzedaży, dokumenty przewozowe, poświadczenia odprawy celnej, recepty, znaki towarowe, orzeczenia sądowe, dowody osobiste, paszporty, prawa jazdy, dowody

39 J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu...*, *op.cit.*, s. 269 i n.

40 *Kryminalistyczne badania pismoznawcze*, C. Grzeszyk (red.), Warszawa 2006.

Ciężar dowodu w procesie karnym o przestępstwo fałszerstwa materialnego

rejestracyjne, wizy, bilety komunikacji miejskiej, bilety wstępu na imprezy. Sfałszowany dokument wykorzystywany jest do osiągnięcia własnego celu sprawcy, co jest w sprzeczności z interesem publicznym, znajdując się w obrocie prawnym, podważa jego wiarygodność, stanowi zagrożenie dla interesu społecznego. Obszar działania przestępczego w praktycznym wymiarze ujawnia się nie przez fakt wytworzenia dokumentu fałszywego, ale poprzez jego użycie przez sprawcę w określonym przez niego celu.

Tabela 1. Podrabianie dokumentów (art. 270 k.k.)

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2019	11 910	19 880
2018	12 667	22 474
2017	13 667	23 690
2016	15 129	28 324
2015	16 707	26 988
2014	16 652	30 392
2013	17 579	30 331
2012	17 148	29 588
2011	15 888	36 025
2010	16 427	35 060

Źródło: opracowano na podstawie danych statystycznych KGP za lata 1999–2019, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-15/63643,Podrabianie-dokumentow-art-270.html>, dostęp: 22.04.2020 r.

Wszczęcie procesu karnego następuje na skutek pojawienia się przyczyny, która w świetle przepisów prawa karnego procesowego będzie podstawą jego zainicjowania. Niewątpliwie jego momentem inauguracyjnym jest wszczęcie postępowania przygotowawczego, którego elementem inicjującym jest informacja o pojawieniu się zdarzenia mającego cechy przestępstwa objętego trybem ścigania z urzędu. Wiadomość taka może pochodzić z dowolnego źródła, jako własna organu ścigania, wynikać z zawiadomienia o popełnionym przestępstwie, może być to forma relacji telewizyjnej, radiowej, prasowej czy też anonimowe doniesienie. Podstawa faktyczna wszczęcia postępowania przygotowawczego (dochodzenia i śledztwa) zawarta jest w treści art. 303 k.p.k. i jest nią uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Z treści tego artykułu wynika, że jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, wydaje się z urzędu lub na skutek zawiadomienia o przestępstwie postanowienie o wszczęciu śledztwa, w którym określa się czyn

będący przedmiotem postępowania oraz jego kwalifikację prawną. Z chwilą pojawienia się informacji o zdarzeniu bądź skutku, jako okoliczności wiążącej się z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przestępstwa, wszczynane jest ściganie karne. Potwierdzenie istnienia podstawy faktycznej, jak również prawnej warunkuje wszczęcie postępowania przygotowawczego, co przekłada się na postać wydania postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia (art. 305 k.p.k.). W doktrynie stwierdza się wprost, iż dopuszczalność uruchomienia procesu karnego uzależniona jest między innymi od zaistnienia podstaw do jego wszczęcia. Wszczęcie postępowania karnego opiera się na dwóch podstawach: prawnej i faktycznej. Pierwsza z nich to kwalifikacja prawna czynu⁴¹.

Z momentem wszczęcia postępowania przygotowawczego (procesu karnego) o przestępstwo fałszu materialnego dokumentu sfera czynności dowodowych koncentrować się będzie na ustaleniu nośnika tworzącego dokument, ustalenia jego zakresu i sposobu, w jaki dokonana została jego modyfikacja. Sfalszowanie dokumentu lub dokonanie istotnych zmian w jego treści i posłużenie się nim znamionuje czyn określony w art. 270 § 1 k.k. Wszczęcie postępowania przygotowawczego zawiera w sobie funkcję limitującą dla tego dobra prawnego, które chroni ten typ czynu zabronionego. Materialny fałsz dokumentu jest przestępstwem o charakterze formalnym, a działanie sprawcy od strony podmiotowej zawiera się w postaci umyślności, co warunkuje o możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej. Dla realizacji znamion przestępstwa określonego w treści art. 270 § 1 k.k. (podrobienia czy przerobienia dokumentu) nie ma znaczenia, czy jego treść odpowiada stwierdzonemu w nim stanowi faktycznemu. W sferze ciężaru dowodu pozostaje jednak kwestia ustalenia czy dokument został podrobiony przez osobę, która nim się posłużyła, a to warunkuje o możliwości przedstawienia jej zarzut o czyn z art. 270 § 1 k.k. Czyn podejrzanego, pomimo tego iż posiada naturę formalną, uderza wprost w wiarygodność dokumentów, a koniecznym warunkiem jego dokonania jest samo użycie sfalszowanego dokumentu. Nie jest wymagane pojawienie się skutku materialnego w postaci wyrządzenia szkody określonemu podmiotowi. Nie jest również konieczne, by przedstawienie sfalszowanego dokumentu innej osobie wywołało u niej przekonania o jego prawdziwości.

Odrębną kwestią postępowania dowodowego pojawiającą się na etapie postępowania przygotowawczego będzie przyszłe rozstrzygnięcie w toku procesu karnego, czy podrobiony dokument ma charakter istotny czy też nie. W obu przypadkach wyczerpuje to znamiona z art. 270 § 1 k.k. Odwołując się do wykładni sensu *stricto*, za którą opowiada się część doktryny, znamiona fałszu materialnego opowiadają kryminalizacji zachowań sprowadzających się wyłącznie do istotnej modyfikacji dokumentu, mającej znaczenie prawne. Ta argumentacja koncentruje się na twier-

41 *Proces karny*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2017, s. 31.

dzeniu, że nie każda ingerencja w dokument podważa jego autentyczność i wiarygodność, a tylko taka podlega penalizacji⁴². Pojawić się może kwestia przesłanek procesowych i warunków dopuszczalności postępowania karnego o których mowa w art. 11 k.p.k. Przesłanki procesowe obejmują szeroki krąg uwarunkowań i wynikają one zarówno z prawa karnego procesowego, jak i materialnego, jako warunku karalności. W przypadku ustalenia, iż jest to nieistotne sfalszowanie dokumentu, zastosowana może być przesłanka wskazana w treści art. 17 § 1 pkt 3 stanowiąca o tym, iż nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza, gdy społeczna szkodliwość czynu jest znikoma. Ta przesłanka procesowa będzie mogła być podstawą do umorzenia postępowania przygotowawczego lub gdy ją stwierdzi sąd – umorzy proces karny. Podnosząc argumenty sensu *largo*, na co wskazuje się w doktrynie, jako stosowania wykładni szerokiej czynu zabronionego o znamionach wskazanych w treści art. 270 § 1 k.k. mówi się o konieczności kryminalizacji tak istotnych, jak i nieistotnych zmian w dokumencie. Argumentuje się, że przemawia za tym leksykalne znaczenie czasownika przerabiać, który w żaden sposób nie jest przez ustawodawcę limitowany (przykładowo przez znamię, co do okoliczności mających znaczenia prawne, jak ma to miejsce w art. 271 § 1 k.k.). Ewentualnego wyłączenia odpowiedzialności karnej w przypadku nieistotnych modyfikacji doszukują się na płaszczyźnie karygodności, nie zaś bezprawności⁴³.

Z istoty ciężaru dowodu (*onus probandi*) w procesie karnym wynika, że dowodzenie będzie wymagało przypisanie sprawcy przestępstwa znamion tego czynu, a więc podrobienia lub przerobienia dokumentu opisanego w art. 270 § 1 k.k. Ciężar dowodu określa, kto ma obowiązek dowodzić w procesie karnym. Pozostaje on w bezpośrednim związku z charakterem i zasadami organizacji całego procesu. Udowodnienie na co wskazuje się w doktrynie polega na ustaleniu stanu faktycznego i eliminacji na podstawie zebranego materiału dowodowego jakiegokolwiek innej wersji zdarzenia⁴⁴. Obowiązkiem dowodzenia obarczany zostaje organ postępowania przygotowawczego. Należy jednak odróżnić obowiązek dowodzenia (obowiązek dowodowy) od ciężaru dowodu (ciężaru dowodzenia). Obowiązek dowodzenia jest rozumiany, w ślad za większością piśmiennictwa jako prawnie ustanowiony nakaz przeprowadzenia dowodu albo wnioskowania o jego przeprowadzenie przez inny organ⁴⁵. Pojęcie ciężar dowodu wiąże się z powinnością udowodnienia podej-

42 W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do art. 212–277d*, W. Wróbel, A. Zoll (red.), *op.cit.*, s. 697–699; A. Lach, w: *Kodeks karny. Komentarz*, V. Konarska-Wrzeszek (red.), Warszawa 2018, komentarz do art. 270, teza 4.

43 J. Piórkowska-Flieger, w: *Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Warszawa 2016, komentarz do art. 270, teza 3; M. Siewierski, w: J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1987, t. 2, s. 449.

44 R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2004, s. 95.

45 S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 256; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 249; P. Wiliński, *Materiałny ciężar dowodu winy oskarżo-*

rganemu zarzuczonego mu przestępstwa, co w ujęciu materialnym oznacza konieczność organu postępowania przygotowawczego udowodnienia twierdzenia, iż to on jest sprawcą fałszu materialnego. Przymus dowodzenia sprawstwa w całej swej rozciągłości została narzucona na organ ścigania karnego z racji nałożonych na niego zadań, to on wszczął postępowanie przygotowawcze o ten czyn. Zebrane dowody powinny być wyczerpujące, aby mogły skutkować możliwością przedstawienia zarzutu podejrzanemu a także warunkować o skierowaniu do sądu aktu oskarżenia.

W toku postępowania przygotowawczego ciężar dowodzenia okoliczności znamion przestępstwa fałszu materialnego obciąża organ procesowy który wynika wprost z zasad legalizmu (art. 10 § 1 k.p.k.) i działania z urzędu (art. 9 § 1 k.p.k.). Zasady te obligują do podejmowania czynności dowodowych w ramach wszczętego ścigania karnego (art. 303 k.p.k.). Zgodnie z powszechnie przyjmowanym w piśmiennictwie ujęciem zasady legalizmu, jest to dyrektywa nakazująca organowi procesowemu bezwzględne wszczynanie i kontynuowanie ścigania każdego przestępstwa ściganego z urzędu, jeżeli jest to prawnie dopuszczalne i zasadne z powodów faktycznych⁴⁶. Z tej perspektywy legalizm definiowany jest jako nałożony na organy procesowe bezwzględny obowiązek ścigania sprawców szeroko rozumianych czynów karalnych, w tym zwłaszcza przestępstw, wykroczeń czy deliktów dyscyplinarnych, aktualizujący się w każdej sytuacji, gdy postępowanie w tym przedmiocie jest prawnie dopuszczalne⁴⁷.

W toku czynności procesowym niezbędnym jest udowodnienie znamion strony podmiotowej tego przestępstwa jako celu w jakim sprawca podrabia lub przerabia dokument. Może się okazać, że użycie dokumentu sfalszowanego jako autentycznego, było następstwem podrobienia go lub przerobionego przez inną osobę. Nie jest używaniem i nie stanowi przestępstwa określonego w art. 270 § 1 k.k., kiedy nie można ustalić autora podrobienia lub przerobienia dokumentu w momencie, kiedy on został użyty jako autentyczny lub takim dokumentem się następnie posługiwało. Nie będzie przestępstwem zachowanie się sprawcy, który podrabia lub przerabia dokument w celu innym niż wskazany w ustawie. W praktyce ścigania karnego (postępowania przygotowawczego) proces dowodzenia zmierza w kierunku wykazania osobie (podejrzanemu) działania jako zrealizowania czynności podrobienia lub przerobienia dokumentu i jego użycia, co jest jednoznaczne w kwestii znamion czasownikowych. Sfalszowany dokument, którym posługuje się osoba nie zawsze zostaje przez nią wytworzony, mógł go sporządzić ktoś inny lub więcej osób.

nego – przyczynek do rozważań, w: Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), Warszawa 2012, t. II, s. 1841 i n.

46 J. Tylman, *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965, s. 3; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011, s. 120.

47 E.W. Pływaczewski, S.T. Szymański, *Zasada legalizmu w praktyce wymiaru sprawiedliwości (wybrane zagadnienia procesu karnego)*, „Państwo i Prawo” 2016, nr 11, s. 3.

Zazwyczaj dokument charakteryzuje skomplikowana i kazuistyczna postać wynikająca z treści czynności prawnej w nim zawartej. Dokumenty wytwarzane i wystawiane są przez różne organy administracji publicznej jak i sądy, opatrywane są podpisem osoby uprawnionej, stawiane są pieczęcie oraz różnorodne sygnatury. Te elementy dokumentu stanowią w całości o jego oryginalności i to one są przedmiotem działania sprawcy. Musi on podjąć adekwatne czynności jako niezbędną konieczność nadania tworzonemu fałszywemu dokumentowi waloru odpowiadającego rzeczywistości lub zamiarom innym jego współtwórcom. Aby nadać fałszowanemu dokumentowi walor zbliżony do oryginału pojawia się po stronie sprawcy konieczność wykreowanie ustalonych treści na określonym nośniku. W wielu wypadkach jest to proces dość skomplikowany, aby uzyskać rezultat jak najbliższy oryginałowi tworzona zostaje bardzo przekonywująca treść z urzędowymi cechami takiego dokumentu opatrzone fałszowanym podpisem osoby uprawnionej oraz pieczętkami. W toku czynności fałszowania nanoszone są różnorodne sygnatury na tworzony dokument mające na celu nadanie mu cech mocy prawnej zaświadczonej o określonym prawie osoby do żądania lub działania. W stadium realizacji tego przestępstwa sprawca tworzy poszczególne elementy składające się na treść i formę fałszywego dokumentu, aby odtworzyć cechy upodabniające go do prawdziwego, strukturalizuje niezgodność z rzeczywistym stanem rzeczy. Tak powstały dokument zostaje w końcowym wymiarze realizacji znamion przestępstwa użyty jako ten posiadający walor wiarygodności. Zostanie on przedłożony przez sprawcę jako pełnowartościowy dowód określonego prawa pomimo świadomości faktu nieprawdziwości. Dlatego też prowadzone czynności procesowe swoim zakresem muszą obejmować konieczność dowodzenia wytwarzania lub adaptowania dokumentu w celu jego użycia.

Inicjatywa dowodowa – obowiązek dowodzenia leży zawsze po stronie organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze i jest to sfera jego obowiązku procesowego jako inkwizycyjności działania i ścigania z urzędu na tym etapie procesu karnego, co nie budzi to kontrowersji. Oznacza to, iż obowiązkiem organu w postępowaniu przygotowawczym jest przeprowadzanie dowodów, co nie wyklucza prawa stron do zgłaszania wniosków dowodowych (art. 9 § 2 k.p.k.). Kwestia ciężaru dowodzenia stanowi podstawę dla toczącego się postępowania przygotowawczego jako jego skuteczności. Wszystko co jest podejmowane w jego ramach ma na celu ustalenie, a następnie udowodnienie udziału w przestępstwie osoby lub osób w taki sposób, żeby skazana została osoba winna, a nie niewinna. Obowiązek dowodzenia jako konieczna aktywność organów postępowania przygotowawczego wywodzić można z jednego z jego celów wskazanych w art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k. jakim jest zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu. Okolicznością relewantną jest właśnie cel wskazujący na (wszechstronne) wyjaśnienie okoliczności sprawy i zebranie dowodów a nie tylko jej wyjaśnienie. Tak ukształ-

towany model aktywności dowodowej organów postępowania przygotowawczego wpływa bezpośrednio na charakter tego etapu procesu karnego i za takim opowiada się ustawodawca. Znaczenie czynności dowodowych w połączeniu z prawną koniecznością ich dokonywania w ramach postępowania przygotowawczego jest duże, gdyż zgromadzony materiał dowodowy będzie służył w zasadzie sądowi, zostanie on ujawniony na rozprawie, stanowiąc podstawę do wydania orzeczenia.

W literaturze wskazuje się, iż przepis art. 303 k.p.k. jest związany z realizacją obowiązków nałożonych zasadą legalizmu. Zobowiązanie do zachowania zgodnego z zasadą legalizmu powstaje już bowiem z chwilą powzięcia uprawdopodobnionej wiadomości o przestępstwie⁴⁸. Obowiązek ścigania i ponoszenia ciężarów dowodzenia został sformułowany w formie kategorycznego nakazu jako normatywnej powinności podjęcia przez organy procesowe określonego działania, polegającego na wdrożeniu ścigania karnego przez wszczęcie i przeprowadzenie postępowania przygotowawczego, gdy z posiadanych przez nie informacji wynika, że zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa (art. 10 § 1 w zw. z art. 303 k.p.k.). Oznacza to, że potwierdzenie przez organ procesowy prawnej i faktycznej dopuszczalności zasadności ścigania karnego obliguje go do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego o każde przestępstwo podlegające rozpoznaniu w trybie publicznoskargowym.

Falszowanie dokumentu wiąże się z działaniem sprawcy, który używa takiego dokumentu w celu wywołania zamierzonych skutków prawnych. Wszczęcie postępowania przygotowawczego i rozpoczęcie ścigania karnego pełni funkcję subsydiarną polegającą na ochronie różnych dziedzin życia społecznego które zagrożone są poprzez używanie sfalszowanych dokumentów. W toku prowadzonych czynności procesowych ujawniają się wielokrotnie nowe okoliczności wiążące się z ujawnionym fałszywym dokumentem, który służy osobie nim posługującym się do realizacji innych czynów zabronionych. Postępowanie dowodowe może wskazywać na to, iż nie mamy do czynienia z fałszem materialnym dokumentu jako przestępstwie określonym w treści art. 270 § 1 k.k. Osoba posługując się takim dokumentem działa w zupełnie innym kierunku jest on sposobem na realizację takich przestępstw, jak: wyrządzenie szkody majątkowej osobie fizycznej, prawnej albo jednostce organizacyjnej niemającej osobowości prawnej (art. 303 k.k.), bigamia (art. 206 k.k.), tworzenie fałszywych dowodów (art. 235 k.k.), oszustwo (art. 286 k.k.), przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej lub praw majątkowych (art. 284 k.k.).

W procesie dowodzenia o czyn z art. 270 § 1 k.k. znaczenie będą miały okoliczności wiążące się z rozstrzygnięciem konkretnego stanu faktycznego jako:

48 M. Rogacka-Rzewnicka, w: *System Prawa Karnego Procesowego. Zasady procesu karnego*, t. III, P. Wiliński (red.), część 1, Warszawa 2014, s. 510; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 286. S. Cora, *Zasada legalizmu ścigania a zawiadomienie o przestępstwie*, „Państwo i Prawo” 2010, nr 10, s. 13.

- ocena, czy ingerencja sprawcy w treść dokumentu miała znaczenie prawne bądź takiego znaczenia nie miała;
- ustalenie, czy egzemplarz, w którym dokonano zmian treści lub modyfikacji, jest dokumentem w myśl art. 115 § 14 k.k.;
- ustalenia, czy dokument sfalszowała osoba, która się nim posłużyła.

W procesie karnym o fałsz materialny proces dowodzenia opiera się na domniemaniu prawnym jako niewiarygodności dokumentu i zamiaru sprawcy jego użycia. W sferze dowodowej najczęściej uwidacznia się konieczność przeprowadzania kryminalistycznych badań użytego dokumentu. Słusznie się twierdzi, że w przypadku wprowadzenia do dokumentu niezgodnych z rzeczywistością elementów (np. podpisu) należy przed przypisaniem popełnienia czynu z art. 270 § 1 k.k. zbadać, czy wprowadzony element miał jakieś znaczenie dla funkcjonowania dokumentu w obrocie prawnym i bezpieczeństwa tego obrotu⁴⁹. Wynika to z faktu, że niejednokrotnie dokonana przez sprawcę zmiana może nie mieć żadnego znaczenia prawnego ani też nie zmniejszać wiarygodności dokumentu w obrocie, kryminalizacja zaś tego typu zachowań nie jest w żaden sposób uzasadniona⁵⁰.

Postępowanie przygotowawcze o takie czyny w warstwie ciężaru dowodzenia opiera się w zasadniczej mierze na konieczności przeprowadzenia badań kryminalistycznych jako zasięgnięcia opinii biegłego. Powołanie biegłego dokonywane jest na podstawie art. 193 k.p.k. który w treści § 1 stanowi, że jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych. W celu wydania opinii można też zwrócić się do instytucji naukowej lub specjalistycznej (§ 2). W wypadku powołania biegłych z zakresu różnych specjalności, o tym, czy mają oni przeprowadzić badania wspólnie i wydać jedną wspólną opinię, czy opinie odrębne, rozstrzyga organ procesowy powołujący biegłych (§ 3). Opinia biegłego jest dowodem na tyle istotnym, iż może być podstawą wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutu, jednak nie stanowi ona dowodu najważniejszego w stosunku do innych uzyskanych w toku postępowania. W postępowaniu przygotowawczym zawsze pojawia się kwestia oceny wiarygodności dokumentu użytego przez sprawcę i eksperytyza biegłego w ramach kryminalistycznego badania często bywa rozstrzygającą o dokonanym sfalszowaniu.

Specyfika opinii biegłego przejawia się w tym, iż ten rodzaj dowodu leży w sferze wiadomości specjalnych i podlega swoistym regułom oceny. Dowód z opinii biegłego podlega ocenie zarówno od strony formalnej oraz logicznej poprawności wnioskowania, jak i merytorycznej trafności zawartych w niej ustaleń. Jest to za-

49 A. Lach, w: *Kodeks karny. Komentarz, op.cit.*, komentarz do art. 270, teza 4.

50 Wyrok SN z 31 sierpnia 2007 r., V KK 39/07, LEX nr 307811 z gloszą aprobowaną E. Plebanek, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 10, s. 153–164.

gadnienie dowodowe obejmujące klasyczne badania dokumentów w skład, których wchodzi badania: pisma ręcznego, zapisów, podpisów, paraf, oraz badania techniczne dokumentów czy też ustalenie technik wytworzenia dokumentów. W literaturze kryminalistycznej trafnie podkreśla się, iż badania pisma ręcznego należą do badań, których walor identyfikacyjny w procesie dowodzenia jest niezwykle ważny, bowiem pismo ręczne jako ślad kryminalistyczny o charakterze psychofizycznym, indywidualnym i bezpośrednim należy do tych śladów, które pozwalają na bezpośrednią identyfikację wykonawcy⁵¹. Ekspertyza dokumentu dotyczy jego wszystkich elementów, m. in. analizowana jest jego zawartość treściowa, językowa oraz graficzna. Za najistotniejszą uznać należy analizę treści, gdyż to ona stanowi podstawę elementów kodeksowej definicji dokumentu. Powołanie biegłego do zbadania prawdziwości dokumentu ma oczywiście charakter fakultatywny, ponieważ można dokonać ustaleń faktycznych za pomocą innych środków dowodowych. W tym ostatnim przypadku mamy do czynienia ze środkiem dowodowym o innym charakterze niż opinia. Jednak przypadki w którym nie sięga się do opinii biegłego w zakresie prawdziwości dokumentu należą do rzadkości. Takie okoliczności występują i wiążą się z sytuacją, gdy nieprawdziwość dokumentu ma charakter oczywisty, niebudzący wątpliwości i pozwalają na dokonanie właściwej oceny dokumentu bez konieczności przeprowadzania badań kryminalistycznych. Poszukiwanie i gromadzenie dowodów przestępstw o materialne fałszerstwo dokumentów koncentruje się wokół konkretnej osoby, która użyła takiego dokumentu. Całościowe przeprowadzone postępowania dowodowego na tym etapie procesu karnego stanowi warunek udowodnienia przestępstwa i prowadzi do ukarania sprawcy. Zaniedbania bądź niewłaściwie zebrany i utrwalony materiał dowodowy pociągają za sobą utratę dowodów, które w niektórych przypadkach może przybrać nieodwracalny charakter.

Bibliografia

Literatura

- Andrejew I., *Kodeks karny. Krótki komentarz*, Warszawa 1978.
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977.
- Barczak-Oplustil A., Bogdan G., Ćwiąkański Z., Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., Majewski J., Raglewski J., Rodzynekiewicz M., Szewczyk M., Wróbel W., Zoll A., *Kodeks karny. Część szczegółowa*, t. II, *Komentarz do art. 117–277*, Kraków 2006.
- Bogdan G., Buchała K., Ćwiąkański Z., Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., Majewski J., Rodzynekiewicz M., Szewczyk M., Wróbel W., Zoll A., *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 1999, t. II.
- Cora S., *Zasada legalizmu ścigania a zawiadomienie o przestępstwie*, „Państwo i Prawo” 2010, nr 10.

51 M. Goc, A. Łuszczuk, E. Oleksiewicz, *Dokument jako ślad kryminalistyczny*, w: *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystywanie*, M. Goc, J. Moszczyński (red.), Warszawa 2007, s. 257.

Ciężar dowodu w procesie karnym o przestępstwo fałszerstwa materialnego

- Degen R., *Dokumentacja i jej podział*, w: *Współczesna dokumentacja urzędów*, H. Robótka (red.), Toruń 2011, t. 2.
- Goc M., Łuszczuk A., Oleksiewicz E., *Dokument jako ślad kryminalistyczny*, w: *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystywanie*, M. Goc, J. Moszczyński (red.), Warszawa 2007.
- Goc M., Moszczyński J., *Podpisy podrobione metodą odwzorowania*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 270.
- Górniok O., Hoc S., Kalitowski M., Przyjemski S.M., Sienkiewicz Z., Szumski J., Tyszkiewicz L., Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2002/2003.
- Górniok O., Lelental S., Popławski H., *Prawo karne. Część szczególna*, Gdańsk 1977.
- Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2011.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011.
- Kalitowski M., w: *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), Warszawa 2016.
- Kegel Z., *Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Wrocław 1973.
- Kmieciak R., *Charakter zmian wprowadzonych w dokumencie, które stanowią o przestępności czynu z art. 265 § 1 k.k. Glosa do wyroku SN z 3.04.1998 r., III KKN 289/97*, „Państwo i Prawo” 1998 nr 11
- Kmieciak R., Skrętowicz E., *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2004.
- Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz*, A. Wąsek (red.), Warszawa 2005, t. II.
- Kodeks karny. Komentarz*, O. Górniok (red.), Warszawa 2006.
- Kodeks karny. Komentarz*, R. Stefański (red.), Warszawa 2018.
- Kryminalistyczne badania pismoznawcze*, C. Grzeszyk (red.), Warszawa 2006.
- Lach A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, V. Konarska-Wrzošek (red.), Warszawa 2018.
- Liżyńska K., Szczypińska J., *Wiarygodność dokumentu i jej ochrona w ujęciu karnoprawnym*, „Przełęcz Policyjny” 2002, nr 3–4.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932.
- Makowski W., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1937.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2010.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2000.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2000.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2001.
- Marek A., *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1997.
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach*, Kraków 1936.
- Piórkowska-Flieger J., *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Zakamycze 2004,
- Piórkowska-Flieger J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Warszawa 2009.
- Piórkowska-Flieger J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Warszawa 2016.
- Płońska A., *Wiarygodność dokumentów w polskim prawie karnym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2014, t. XXXII.
- Pływaczewski E.W., Szymański S.T., *Zasada legalizmu w praktyce wymiaru sprawiedliwości (wybrane zagadnienia procesu karnego)*, „Państwo i Prawo” 2016, nr 11.
- Proces karny*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2017.
- Razowski T., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2014.

Andrzej Dana

- Rogacka-Rzewnicka M., w: *System Prawa Karnego Procesowego. Zasady procesu karnego*, t. III, P. Wieliński (red.), cz. 1, Warszawa 2014.
- Siewierski M., w: J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1987, t. 2.
- Skupieński K., *Pytania o definicje dokumentu, kancelarii i archiwum w „epoce bez papieru”*, w: *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość*, W. Chorążyczewski, K. Strykowski (red.), Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012, Warszawa 2013.
- Szmigielska J., *Falsz materialny w polskim prawie karnym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2006, t. XIX.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii od schyłku IV do końca XVIII w.*, Warszawa 1972.
- Tylman J., *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009.
- Wiliński P., *Materialny ciężar dowodu winy oskarżonego – przyczynek do rozważań*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla*, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), Warszawa 2012, t. II.
- Wróbel W., Sroka T., w: *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do art. 212–277d*, W. Wróbel, A. Zoll (red.), Warszawa 2017.

Orzecznictwo

- Uchwała SN z 21 sierpnia 1992 r. I KZP 30/92, OSNKW 1992, nr 9–10, poz. 64.
- Wyrok SN z 25 października 1979 r., II KR 10/79, OSNPG 1980, nr 11, poz. 127
- Wyrok SN z 3 czerwca 1996 r., II KKN 24/96, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 5.
- Wyrok SN z 27 listopada 2000 r., III KKN 233/98, Legalis.
- Wyrok SN z 15 października 2002 r., III KKN 90/00, LEX nr 56839.
- Wyrok SN z 5 marca 2003 r., III KKN 165/01, LEX nr 77003.
- Wyrok SN z 9 lutego 2004 r., V KK 194/03, OSNKW 2004, nr 4, poz. 42.
- Wyrok SN z 11 marca 2004 r., III KK 336/03, LEX nr 109458.
- Wyrok SN z 20 kwietnia 2005 r., III KK 206/04, OSNKW 2005, poz. 805.
- Wyrok SN z 10 maja 2007 r., IV KK 109/2007, LEX nr 282837.
- Wyrok SN z 31 sierpnia 2007 r., V KK 39/07, LEX nr 307811 z glosą aprobującą E. Plebanek, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 10.
- Wyrok SN z 10 sierpnia 2011 r., V KK 35/11, Biul. SN 2011, nr 12, poz. 13.
- Wyrok SN z 6 października 2016 r., V KK 225/16, LEX nr 2177092.
- Wyrok SA w Białymstoku z 30 października 1997 r., II AKa 105/97, LexPolonica nr 333406, OSA 1998, nr 10, poz. 54.

Netografia

- <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-15/63643,Podrabianie-dokumentow-art-270.html>.

Andrzej Kawecki¹

„Wataha w akcji” – przestępczość graniczna w zasięgu działania Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej

Streszczenie

Artykuł porusza problematykę przestępczości granicznej ujawnionej przez funkcjonariuszy Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej odpowiedzialnego za ochronę 239 km granicy państwa z Ukrainą będącej jednocześnie zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. W artykule zostały przedstawione w cezurze czasowej obejmującej lata 2016–2020 dane statystyczne dotyczące: wydanych odmów wjazdu na terytorium RP; przekroczeń granicy państwowej wbrew przepisom; skali i wartości przemytu papierosów, alkoholu i narkotyków oraz skali i wartości kradzionych pojazdów; przestępstw przeciwko dokumentom; kwalifikacji prawnej postępowań przygotowawczych wszczętych przez Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej.

Słowa kluczowe: granica państwa, Straż Graniczna, przestępczość graniczna.

Terytorium to podstawowy element każdego państwa, które jest postrzegane jako przestrzeń egzystencji i możliwości rozwojowych dla zmieniającego ją społeczeństwa². Jest ono przestrzenią wielowymiarową, obejmującą swym zasięgiem obszary lądowy, morski i powietrzny, a dbałość o jego nienaruszalność jest żywotnym interesem każdego narodu, natomiast elementem konstytuującym zakres terytorialny danego państwa są jego granice.

Definicję granicy państwowej zawiera art. 1 ustawy z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej³. Zgodnie z nim „powierzchnia pionowa przecho-

- 1 Dr Andrzej Kawecki – doktor nauk społecznych w zakresie socjologii, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Rzeszowskiego i Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Przemyślu. Aktualnie zatrudniony w Zakładzie Bezpieczeństwa Transgranicznego Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu oraz Komendzie Miejskiej Policji w Przemyślu. W obszarze zainteresowań naukowo-badawczych autora pozostają kwestie związane z socjologią bezpieczeństwa i rodziny.
- 2 M. Baczarow, A. Suliborski, *Kompendium wiedzy o geografii politycznej i geopolityce*, Warszawa 2003, s. 173.
- 3 T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1776 ze zm.

dająca przez linię graniczną, oddzielająca terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego. Granica państwowa rozgranicza również przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi”. Alfons Klafkowski zauważa, że granica państwa to: linia, na której kończy się władza państwowa; linia, która oddziela terytorium jednego państwa od terytorium innego państwa lub morza otwartego; to płaszczyzna prostopadła do powierzchni ziemi i ją przecinająca w kierunku geometrycznego środka ziemi. Płaszczyzna ta oddziela obszary podlegające zwierzchnictwu terytorialnemu sąsiadujących państw – linia graniczna na powierzchni ziemi określa tylko sam przebieg granicy państwowej⁴. Nie można utożsamiać pojęcia granicy państwowej z terenem przejścia granicznego. Obszar przejścia granicznego stanowi terytorium danego państwa do miejsca, w którym przebiega linia graniczna⁵.

Do podstawowych funkcji państwa należy ochrona jego granic. Każde państwo posiada określoną organizację ochrony swoich granic, jest to bowiem jeden z ważniejszych czynników mających bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne kraju. Nienaruszalność granicy państwowej jest ważnym czynnikiem zapewnienia bytu narodowego i suwerenności kraju. Dobrze i skutecznie strzeżona granica jest odbierana przez społeczeństwo jako świadectwo siły i sprawności państwa, jako wyraz bezpieczeństwa jego obywateli⁶. Ochrona granicy jest funkcją porządkową administracji, a jej zadaniem jest zapewnienie nienaruszalności granicy i obejmuje ona zespół administracyjno-politycznych, celnych i sanitarnych oraz militarnych przedsięwzięć, które podejmowane są przez państwo w celu niedopuszczenia do nielegalnego przekroczenia granicy państwowej i przewożenia lub przenoszenia przez nią bez zezwolenia określonych towarów⁷.

Granica państwa pełni ze zmienną intensywnością trzy podstawowe funkcje⁸:

- 1) militarną – tama i przeciwdziałanie przed atakiem zbrojnym (agresją, np. hybrydową).
- 2) ekonomiczną – zaporą przed wolnym (niekontrolowanym i niepożądanym) przepływem towarów (broni, materiałów rozczepianych, chemicznych i biologicznych) i usług (praca na „czarno”).
- 3) społeczną – przeszkoda weryfikująca swobodne (nieodzwolone, ograniczone lub selektywnie dystrybuowane) przemieszczanie się oraz powstrzymująca nielegalną migrację oraz handel ludźmi i ich organami.

4 A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1996, s. 116.

5 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z 2 grudnia 2010 r. III SA/Lu 367/10.

6 *System ochrony granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej. Stan obecny i prognozy na przyszłość*, B. Wiśniewski, R. Jakubczak (red.), Szczytno 2015, s. 10–13.

7 E. Ura, *Pozycja prawna i zakres kompetencji organów ochrony granicy państwowej*, w: *Problemy regionalnej współpracy transgranicznej*, J. Kitowski (red.), Rzeszów 1996, s. 87.

8 R. Jakubczak, *Rola sił zbrojnych w ochronie granic Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Policyjny”, 2019, Numer specjalny, s. 13.

Po tym, jak 1 maja 2004 r. Polska weszła w struktury Unii Europejskiej, granice z Federacją Rosyjską, Ukrainą i Białorusią otrzymały status zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Tym samym nasz kraj stał się odpowiedzialnym za ochronę jednego z najdłuższych odcinków zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Kiedy 21 grudnia 2007 r. Polska weszła do strefy Schengen, likwidacji uległy przejścia graniczne z Litwą, Słowacją, Niemcami i Czechami. Strefa Schengen wpłynęła na zmianę postrzegania granic państw narodowych w ich klasycznym ujęciu, a sama strefa zyskała miano obszaru bezgranicznego, chociaż granice między państwami nigdy nie przestały istnieć. Zniesienie kontroli na granicach wewnętrznych państw członkowskich strefy Schengen miało na celu wdrożenie w życie swobody przepływu osób, która obok swobody przepływu kapitału, towarów i usług jest podstawą funkcjonowania rynku wewnętrznego Unii Europejskiej⁹. Jednocześnie wschodni odcinek granicy Polski stał się zewnętrzną granicą Unii Europejskiej i strefy Schengen, co miało wpływ na wzrost znaczenia ochrony tego odcinka granicy w kontekście bezpieczeństwa obszaru Unii Europejskiej.

Zewnętrzna granica Unii Europejskiej na terenie Polski liczy 1163 km, co stanowi 33 proc. długości granicy państwowej RP. Najdłuższy odcinek przypada na granicę z Ukrainą – 535 km (czyli 46 proc. zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski), nieco mniejszy z Białorusią – 418 km (36 proc.) i najmniejszy z Rosją (obwodem kaliningradzkim) – 210 km (18 proc.)¹⁰.

Ochrona granic Polski, stanowiących zewnętrzną granicę Unii Europejskiej, została wskazana w Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r. jako jeden z celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa¹¹. Ukraina obok Rosji i Białorusi traktowana jest przez Unię Europejską jako obszar podwyższonego ryzyka w zakresie ogólnoeuropejskiego bezpieczeństwa i porządku publicznego¹².

Sprawą najwyższej wagi dla państw członkowskich Unii Europejskiej jest bez wątpienia skuteczna kontrola oraz ochrona granic. W Polsce zadania ustawowe w tym zakresie wypełnia Straż Graniczna. Są one podyktowane zarówno względami bezpieczeństwa Polski, jak i całej wspólnoty europejskiej, interesów i praw jej obywateli¹³. Jak zauważa J. Gierszewski „nadrzędnym celem działań Straży Gra-

- 9 J. Barcz, *Zakres przedmiotowy UE*, w: *Institucje i prawo Unii Europejskiej. Podręcznik dla kierunków prawa, zarządzania i administracji*, J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska (red.) Warszawa 2012, s. 63–65.
- 10 *Charakterystyka obszarów przygranicznych przy zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski*, Ośrodek Badań Obszarów Transgranicznych i Statystyki Euroregionalnej, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa–Rzeszów 2015, s. 1.
- 11 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, s. 13.
- 12 P.J. Borkowski, *Polityka sąsiedztwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 211.
- 13 A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Graniczna obsługa ruchu osobowego i towarowego w Unii Europejskiej (wybrane aspekty)*, Warszawa 2008, s. 127.

nicznej jest skuteczna ochrona granicy państwowej oraz kontrola ruchu granicznego zgodnie z interesami bezpieczeństwa narodowego¹⁴. Funkcjonariusze Straży Granicznej pełnią służbę graniczną, prowadzą działania graniczne, wykonują czynności operacyjno-rozpoznawcze i inne, które wiążą się z rozpoznawaniem, zapobieganiem i wykrywaniem przestępstw granicznych¹⁵. Zadania podejmowane przez Straż Graniczną służą realizacji zobowiązań, jakie zostały nałożone na Polskę w kodeksie granicznym Schengen¹⁶. W myśl art. 8 cytowanego kodeksu:

1. Ruch graniczny na granicach zewnętrznych podlega odprawom dokonywanym przez Straż Graniczną;
2. Minimalna odprawa stosowana jest w odniesieniu do osób korzystających z prawa do swobodnego przemieszczania się na mocy prawa Unii, a jej celem jest ustalenie tożsamości osób na podstawie okazanych dokumentów podróży. Odprawa ta obejmuje szybką i bezpośrednią weryfikację dokumentu uprawniającego posiadacza do przekroczenia granicy w zakresie jego ważności oraz weryfikację obecności śladów jego sfałszowania lub podrobienia, przy użyciu, w stosownych przypadkach, urządzeń technicznych oraz poprzez sprawdzenie wyłącznie informacji o skradzionych, przywłaszczonych, utraconych w inny sposób i unieważnionych dokumentach w odpowiednich bazach danych. Straż Graniczna może weryfikować krajowe i europejskie bazy danych w celu potwierdzenia, że takie osoby nie stanowią rzeczywistego, aktualnego i dostatecznie poważnego zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego, porządku publicznego, stosunków międzynarodowych państw członkowskich lub zagrożenia dla zdrowia publicznego;
3. Obywatele państw trzecich podlegają szczegółowej odprawie zarówno przy wjeździe, jak i wyjeździe. Straż Graniczna weryfikuje posiadanie przez obywatela państwa trzeciego ważnego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy oraz – w stosownych przypadkach – wymaganej wizy lub dokumentu pobytowego. Dokumenty te sprawdzane są również pod kątem śladów sfałszowania lub podrobienia. Sprawdzeniu podlega również środek transportu i przewożone przez obywatela państwa trzeciego przedmioty pod kątem, czy nie stanowią prawdopodobnego niebezpieczeństwa dla porządku publicznego, bezpieczeństwa wewnętrznego, zdrowia publicznego lub stosunków międzynarodowych któregośkolwiek z państw członkowskich. Sprawdzenie dokonywane jest w SIS i w krajowych bazach danych.

14 J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys problemu*, Warszawa 2013, s. 93.

15 *System ochrony granicy państwowej...*, *op.cit.*, s. 14.

16 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen), Dz.Urz. UE 2016/L 77/1.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej¹⁷ – Straż Graniczna jest jednolitą, umundurowaną i uzbrojoną formacją przeznaczoną do ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego oraz zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji. W art. 1 ust. 2 wymieniono zadania tej formacji, m.in.: ochronę granicy państwowej na lądzie i morzu; organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego; zapobieganie i przeciwdziałanie nielegalnej migracji; wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz; rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie właściwości Straży Granicznej; zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego, a w zakresie właściwości Straży Granicznej – także w strefie nadgranicznej; przeprowadzanie kontroli bezpieczeństwa (w środkach transportu w komunikacji międzynarodowej; w zasięgu terytorialnym drogowego, kolejowego, morskiego i rzeczno-przebiegu granicznego; w portach lotniczych na zasadach określonych w przepisach dotyczących ochrony lotnictwa cywilnego); zapewnienie bezpieczeństwa na pokładzie statków powietrznych wykonujących przewóz lotniczy pasażerów; współdziałanie z innymi organami i służbami w zakresie rozpoznawania zagrożeń terroryzmem i przeciwdziałania tym zagrożeniom; osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie oraz sporządzanie, aktualizację i przechowywanie granicznej dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej; ochronę nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej; przetwarzanie informacji, w tym danych osobowych, z zakresu ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego, zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji oraz udostępnianie ich sądom, prokuratorom, organom administracji publicznej i innym organom państwowym; ochronę granicy państwowej w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej przez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających, przelatujących przez granicę państwową na małych wysokościach, oraz informowanie o tych przelotach właściwych jednostek Sił Powietrznych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej; zapobieganie transportowaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych; zapobieganie przemieszczaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji, materiałów wybuchowych i prekursorów materiałów wybuchowych podlegających ograniczeniom; przeprowadzanie kontroli legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom.

17 T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 305 ze zm.

W zakresie ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego Straż Graniczna współdziała m.in. z Krajowym Centrum Informacji Kryminalnych Komendy Głównej Policji, organami administracji rządowej, jednostkami samorządu terytorialnego oraz z innymi państwowymi jednostkami organizacyjnymi, jak też z organami ochrony granic innych państw¹⁸.

Podstawową oraz samodzielną jednostką organizacyjną w strukturze Straży Granicznej są oddziały Straży Granicznej. Sprawują one ochronę granicy państwowej na terenie przygranicznych województw¹⁹. Są tworzone oraz znoszone w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24 marca 2011 r. w sprawie utworzenia oddziałów Straży Granicznej²⁰ funkcjonują:

- Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej im. gen. bryg. Jana Tomasza Gorzechowskiego z siedzibą w Przemyślu, obejmujący województwo podkarpackie;
- Morski Oddział Straży Granicznej im. płk. Karola Bacza z siedzibą w Gdańsku, obejmujący województwa: pomorskie, zachodniopomorskie oraz wchodzące w skład województwa warmińsko-mazurskiego: powiat elbląski, miasto na prawach powiatu Elbląg i z powiatu braniewskiego gminę Frombork, a także polskie obszary morskie określone w odrębnych przepisach;
- Nadbużański Oddział Straży Granicznej im. 27 Wołyńskiej Dywizji Armii Krajowej z siedzibą w Chełmie, obejmujący województwo lubelskie i powiat łosicki wchodzący w skład województwa mazowieckiego;
- Nadodrzański Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Krośnie Odrzańskim, obejmujący województwa: dolnośląskie, lubuskie i wielkopolskie;
- Nadwiślański Oddział Straży Granicznej im. Powstania Warszawskiego z siedzibą w Warszawie, obejmujący województwa: kujawsko-pomorskie, łódzkie i mazowieckie z wyłączeniem powiatu łosickiego;
- Podlaski Oddział Straży Granicznej im. gen. dyw. Henryka Minkiewicza z siedzibą w Białymstoku, obejmujący województwo podlaskie;
- Śląski Oddział Straży Granicznej im. nadkomisarza Józefa Bocheńskiego z siedzibą w Raciborzu, obejmujący województwa opolskie i śląskie;
- Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej im. gen. bryg. Stefana Paławskiego z siedzibą w Kętrzynie, obejmujący województwo warmińsko-mazurskie z wyłączeniem: powiatu elbląskiego, miasta na prawach powiatu Elbląg oraz z powiatu braniewskiego gminy Frombork, a także morskich wód wewnętrznych Zalewu Wiślanego.
- Karpacki Oddział Straży Granicznej im. 1 Pułku Strzelców Podhalańskich z siedzibą w Nowym Sączu obejmuje województwa małopolskie i świętokrzyskie.

18 A. Misiuk, *Instytucjonalny system bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2013, s. 166–167.

19 A. Wawrzusiszyn, *Wybrane problemy transgranicznego bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 2012, s. 90.

20 T.j. z 2020 r. poz. 1257.

Z punktu widzenia ochrony granicy państwowej obszar województwa podkarpackiego podlega Bieszczadzkiemu Oddziałowi Straży Granicznej z siedzibą w Przemyślu. Województwo podkarpackie jest jednym z najbardziej wysuniętych w kierunku wschodnim obszarów Unii Europejskiej, a jego obszar sąsiaduje bezpośrednio z Ukrainą i Słowacją. Granica państwa z Ukrainą jest również granicą zewnętrzną Unii Europejskiej, co sprawia, że ten odcinek granicy państwa jest bardziej chroniony niż odcinek ze Słowacją.

Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej ochrania odcinek granicy o łącznej długości 373 km, w tym z Ukrainą o długości – 239 km oraz ze Słowacją – 134 km. Zadania w zakresie ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego realizuje 14 granicznych jednostek organizacyjnych. Na granicy z Ukrainą funkcjonuje 11 placówek Straży Granicznej: w Horyńcu-Zdroju, w Lubaczowie, w Korczowej, w Medyce, w Hermanowicach, w Huwnikach, w Wojtkowej, w Krościenku, w Czarnej Górnej, w Stuposianach, w Ustrzykach Górnych. Na granicy ze Słowacją zadania służbowe realizowane są przez dwie placówki: w Wetlinie i Sanoku. Jedna placówka umiejscowiona jest wewnątrz kraju – w Rzeszowie-Jasionce²¹.

W ochronie zewnętrznej granicy Unii Europejskiej i kontroli ruchu granicznego funkcjonariusze Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej wykorzystują m.in. następujące systemy elektroniczne:

- Wizowy System Informacyjny (VIS);
- System Informacyjny Schengen II (SIS II);
- Pakiet „smart borders” – inteligentne granice. Pakiet ten obejmuje: System Wjazd/Wyjazd (EES) oraz program rejestrowania podróży (RTP);
- Europejski System Nadzorowania Granic (EUROSUR);
- Europejski Zautomatyzowany System Rozpoznawania Odcisków Palców (EU-RODAC);
- Zintegrowany System Ewidencji 6 (ZSE6) – wykorzystywany w realizacji procesu odprawy i kontroli granicznej;
- System EWIDA – pozwalający na gromadzenie i przetwarzanie informacji uzyskanych w toku realizacji czynności dochodzeniowo-śledczych oraz do prowadzenia rejestrów;
- System Wspomagania Kierowania – umożliwia gromadzenie i przetwarzanie informacji w zakresie zdarzeń podlegających meldowaniu;
- System Obsługi Cudzoziemca – służy do gromadzenia i przetwarzania danych dotyczących cudzoziemców, w związku z prowadzonymi przez Straż Graniczną postępowaniami administracyjnymi.

21 <https://www.bieszczadzki.strazgraniczna.pl/bie/oddzial/historia/14386,Historia-BiOSG.html>, dostęp: 7.03.2021 r.

Podczas kontroli ruchu granicznego stosuje się także różnorodny sprzęt, który pomaga w identyfikacji, ochronie i usprawnieniu odpraw. Są to m.in.: pojazdy specjalne (PJN); śmigłowce; wieże obserwacyjne; kamery termowizyjne; lornetki z możliwością rejestracji obrazu; radiobariera; gogle noktowizyjne; zestawy perymetryczne; radiotelefony; motocykle, samochody terenowe, patrolowe itp.; fotopułapki; bramki radiometryczne; skanery do pobierania odcisków palców; samochodowe terminale do kontroli mobilnej; czytniki, skanery dokumentów; wykrywacze narkotyków i materiałów wybuchowych; wykrywacze materiałów radioaktywnych; urządzenia do wykrywania istot żywych.

W latach 2016–2020 funkcjonariusze Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej nie zezwolili na wjazd do Polski 86 500 osobom. W zdecydowanej większości wjazdu odmówiono obywatelom Ukrainy – dotyczyło to 74 937 osób, co stanowi 86,63 proc. ogółu wydanych odmów wjazdu. 5069 odmów wjazdu dotyczyło obywateli Mołdawii (5,86 proc.), a 2924 odmowy obywateli Tadżykistanu (3,38 proc.). Najwięcej odmów wydanych zostało w roku 2019 (24 215 odmów, co stanowi 27,99 proc. odmów wydanych w latach 2016–2020), a najmniej w roku 2020 (12 983 odmowy, 15,00 proc. odmów wydanych w latach 2016–2020). Zob. tabelę 1.

Tabela 1. Odmowy wjazdu na terytorium RP według obywatelstwa w latach 2016–2020

2016		2017		2018	
Obywatelstwo	Liczba osób	Obywatelstwo	Liczba osób	Obywatelstwo	Liczba osób
Ukraina	12 114	Ukraina	13 840	Ukraina	14 204
Tadżykistan	2449	Mołdawia	1716	Mołdawia	1242
Armenia	1057	Armenia	709	Gruzja	71
Mołdawia	425	Tadżykistan	475	Białoruś	41
Gruzja	177	Gruzja	43	Azerbejdżan	34
Inne	334	Inne	206	Inne	165
Razem	16 556	Razem	16 989	Razem	15 757

2019		2020	
Obywatelstwo	Liczba osób	Obywatelstwo	Liczba osób
Ukraina	22 555	Ukraina	12 224
Mołdawia	1044	Mołdawia	642
Białoruś	288	Gruzja	39
Gruzja	99	Rosja	21
Rosja	41	Białoruś	6
Inne	188	Inne	51
Razem	24 215	Razem	12 983

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych BiOSG.

Najczęstszymi powodami odmowy wjazdu cudzoziemcom były: brak ważnej wizy lub dokumentu pobytowego, brak odpowiedniej dokumentacji uzasadniającej cel i warunki pobytu, nieposiadanie wystarczających środków utrzymania w odniesieniu do okresu i formy pobytu.

W latach 2016–2020 funkcjonariusze Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej zatrzymali 1034 osoby, które wbrew przepisom przekroczyły granicę państwową lub usiłowały ją przekroczyć. Najczęściej byli to obywatele Polski (189 osób, tj. 18,28 proc. ogółu zatrzymanych za przekroczenie granicy wbrew przepisom w latach 2016–2020); Turcji (145 osób, tj. 14,02 proc. ogółu zatrzymanych za przekroczenie granicy wbrew przepisom w latach 2016–2020) i Ukrainy (115 osób, tj. 11,12 proc. ogółu zatrzymanych za przekroczenie granicy wbrew przepisom w latach 2016–2020). Uwzględniając obywatelstwo osób zatrzymanych za przekroczenie granicy wbrew przepisom w latach 2016–2020, należy stwierdzić, że występuje pod tym względem duże zróżnicowanie. Na uwagę zasługuje fakt, że wschodni odcinek granicy państwowej będący jednocześnie zewnętrzną granicą Unii Europejskiej i strefy Schengen próbowali przekroczyć wbrew przepisom nawet obywatele takich państw jak Erytrea, Komory i Liberia, czyli państw położonych w Afryce. Zob. tabelę 2.

Cudzoziemcy, którzy wbrew przepisom przekroczyli granicę państwową lub usiłowali ją przekroczyć najczęściej posługiwali się sfałszowanym dokumentem lub próbowali przekroczyć granicę bez dokumentów.

W analizowanym okresie czasu funkcjonariusze Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej wszczęli 8445 postępowań przygotowawczych. Najczęściej, bo aż w 5195 przypadkach dotyczyły one przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów określonych w artykule 270 k.k. Najwięcej takich przestępstw ujawniono na przejściu granicznym w Medyce (2286 przestępstw, co stanowi 44 proc. ogółu przestępstw z artykułu 270 k.k. ujawnionych w latach 2016–2020) i na przejściu granicznym w Korczowej (1838 przestępstw, co stanowi 35,38 proc. ogółu przestępstw z artykułu 270 k.k. ujawnionych w latach 2016–2020). Przepis art. 270 k.k. przewiduje dwa odrębne przestępstwa: fałsz materialny dokumentu i bezprawne wykorzystanie podpisanego blankietu. Indywidualnym dobrem chronionym przez art. 270 § 1 k.k. jest autentyczność dokumentu, czyli pochodzenie dokumentu od osoby, która figuruje jako jego wystawca²². Zob. tabelę 3.

Tabela 2. Przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom w latach 2016–2020 według obywatelstwa sprawcy

2016		2017		2018	
Obywatelstwo	Liczba osób	Obywatelstwo	Liczba osób	Obywatelstwo	Liczba osób
Polska	83	Polska	61	Wietnam	35
Turcja	31	Ukraina	34	Turcja	34
Ukraina	27	NN*	31	Polska	24
NN*	24	Turcja	15	Ukraina	24
Rosja	14	Bangladesz	14	Irak	12
Irak	7	Rosja	12	Indie	12
Armenia	5	Indie	10	Syria	10
Gruzja	4	Armenia	9	NN*	9
Belgia	2	Pakistan	8	Iran	8
Białoruś	2	Irak	6	Maroko	8
Czechy	2	Syria	5	Niemcy	8
Francja	2	Maroko	4	Afganistan	6
Holandia	2	Mongolia	3	Mongolia	5
Kazachstan	2	Tadżykistan	3	Erytrea	3
Austria	1	Wietnam	3	Gwinea	3
Bezpaństwowcy	1	Afganistan	3	Kirgistan	3
Rumunia	1	Mołdawia	2	Kongo	3
Syria	1	Irlandia	2	Pakistan	3
Tadżykistan	1	Czechy	2	Rosja	3
Razem	212	Autonomia Palestyńska	1	Jemen	2
		Bezpaństwowcy	1	Holandia	2
		Gambia	1	Czechy	2
		Mali	1	Bangladesz	2
		Niemcy	1	Kazachstan	2
		Senegal	1	Liberia	1
		Razem	233	Gambia	1
				Azerbejdżan	1
				Bezpaństwowcy	1
				Armenia	1
				Senegal	1
				Razem	229

„Wataha w akcji” – przestępczość graniczna w zasięgu działania BiOSG

Tabela 2. Przekroczenie granicy państwowej... (c.d.)

2019		2020	
Obywatelstwo	Liczba osób	Obywatelstwo	Liczba osób
Afganistan	36	Afganistan	63
Turcja	33	Turcja	32
Irak	22	Ukraina	18
NN*	18	Polska	13
Ukraina	12	NN*	8
Czechy	11	Syria	7
Bangladesz	8	Gwinea	3
Polska	8	Indie	3
Belgia	4	Komory	3
Pakistan	4	Bangladesz	2
Indie	3	Egipt	2
Algieria	3	Iran	2
Albania	3	Maroko	2
Iran	3	Sudan	2
Liban	3	Algieria	1
Maroko	2	Francja	1
Holandia	2	Gruzja	1
Rosja	2	Irlandia	1
Mali	1	Kamerun	1
Gruzja	1	Mołdowa	1
Dominikana	1	Niemcy	1
Bośnia i Hercegowina	1	Pakistan	1
Gambia	1	Rosja	1
Hiszpania	1	Somalia	1
Kanada	1	Uchodźca	1
Mołdawia	1	Razem	171
Niemcy	1		
Rumunia	1		
Tadżykistan	1		
Turkmenistan	1		
Razem	189		

* obywatelstwo nieustalone.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych BiOSG.

Tabela 3. Kwalifikacja prawna postępowań przygotowawczych wszczętych w latach 2016–2020 przez Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej

Kwalifikacja prawna	PSG Hermanowice	PSG Korczowa	PSG Krościenko	PSG Lubaczów	PSG Medyka	PSG Rzeszów- -Jasionka	PSG Sanok	WOŚ BIOSG	Razem	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Art. 264 § 2 k.k. – przekraczanie granicy Rzeczypospolitej Polskiej wbrew przepisom, przy użyciu przemocy, groźby, podstępem lub we współdziałaniu z innymi osobami	6	337	100	112	306	36	51	4	952	
Art. 264 § 3 k.k. – organizowanie innym osobom przekraczania granicy RP wbrew przepisom	–	1	23	7	9	–	4	4	48	
art. 264 a § 1 k.k. – umożliwienie lub ułatwienie innej osobie pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wbrew przepisom w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej	–	1	6	2	2	9	1	–	21	
Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów	art. 270 k.k.	2	1838	160	758	2286	96	42	13	5195
	art. 271–277 k.k.	–	12	17	–	37	8	2	2	78
Art. 54–96 k.k.s. – przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkom podatkowym	90	480	164	191	243	158	63	16	1405	
Art. 228 k.k. – sprzedajność (urzędnicza) przyjęcie korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy w związku z pełnieniem funkcji publicznej	–	–	1	–	–	–	–	2	3	
Art. 229 k.k. – przekupstwo, umyślne udzielenie korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie pełniącej funkcję publiczną	1	29	3	7	19	–	1	–	60	

Tabela 3. Kwalifikacja prawna postępowań przygotowawczych... (c.d.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Art. 258 k.k. – udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego	–	2	4	7	6	9	–	17	45
Art. 189a k.k. – handel ludźmi	–	1	1	–	–	–	–	1	3
Przepisy o broni, amunicji i materiałach wybuchowych	–	7	2	1	22	10	–	2	44
Przepisy ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	–	13	7	5	16	3	–	2	46
Przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	–	1	–	1	1	–	–	–	3
Przepisy o ochronie własności intelektualnej	–	1	1	–	–	2	1	–	5
Inne przestępstwa	9	207	29	39	223	8	11	11	537
Razem	108	2930	518	1130	3170	339	176	74	8445

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych BiOSG.

Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów zostały stypizowane w rozdziale XXXIV kodeksu karnego i należą do nich: podrobienie lub przerobienie dokumentu oraz posłużenie się takim dokumentem (art. 270 k.k.), poświadczanie nieprawdy w dokumencie (art. 271 k.k.), wyłudzenie poświadczenia nieprawdy w dokumencie (art. 272 k.k.) i użycie takiego dokumentu (art. 273 k.k.), zbycie dokumentu tożsamości (art. 274 k.k.), posługiwanie się, kradzież lub przywłaszczenie dokumentu innej osoby (art. 275 k.k.), zniszczenie lub ukrycie dokumentu (art. 276 k.k.). Od roku 2017 wprowadzono przestępstwa przeciwko wiarygodności faktur (art. 270a, 271a k.k.). W rozdziale XXXIV kodeksu karnego ujęte zostały również czyny wymierzone przeciwko znakom granicznym (art. 277 k.k.)²³.

Drugą podstawą prawną – co do liczby wszczętych postępowań przygotowawczych – były przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkowi podatkowemu. W latach 2016–2020 wszczętych zostało łącznie 1405 takich postępowań, co stanowi 16,64 proc. ogółu postępowań przygotowawczych wszczętych we wskazanym okresie czasu. 952 postępowania przygotowawcze (co stanowi 11,27 proc. ogółu postępowań przygotowawczych wszczętych w latach 2016–2020) dotyczyły przekroczenia granicy Rzeczypospolitej Polskiej wbrew przepisom, przy

23 M. Perkowska, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów jako jedna z form działalności przestępczej cudzoziemców w Polsce*, „Przegląd Policyjny” nr 2 (130), Szczytno 2018, s. 128.

użyciu przemocy, groźby, podstępny lub we współdziałaniu z innymi osobami, czyli przestępstw określonych w art. 264 § 2 k.k.

W latach 2016–2020 funkcjonariusze Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej wykryli łącznie 6652 przestępstwa przeciwko dokumentom (zob. tabelę 4), a najczęściej fałszowane były:

- odcisk stempla kontroli granicznej – 2349 przestępstw (tj. 35,31 proc. ogółu wykrytych w latach 2016–2020 przestępstw przeciwko dokumentom);
- dokumenty komunikacyjne – 1878 przestępstw (tj. 28,23 proc. ogółu wykrytych w latach 2016–2020 przestępstw przeciwko dokumentom);
- oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy dla cudzoziemca – 954 przestępstwa (tj. 14,34 proc. ogółu wykrytych w latach 2016–2020 przestępstw przeciwko dokumentom).

Tabela 4. Przestępstwa przeciwko dokumentom wykryte przez funkcjonariuszy BiOSG w latach 2016–2020

Rodzaj dokumentu	2016	2017	2018	2019	2020	Razem
Paszport	19	7	9	4	2	41
Dowód osobisty	12	17	26	49	11	115
Karta pobytu	6	3	12	7	10	38
Odcisk stempla kontroli granicznej	921	722	304	247	155	2349
Wizy	68	8	7	7	3	93
Zaproszenia	34	27	26	17	6	110
Oświadczenia	261	151	40	45	457	954
Zezwolenia	20	15	3	0	8	46
Dokumenty komunikacyjne (prawo jazdy, ADR, dowody rejestracyjne, OC)	252	293	590	422	321	1878
Inne dokumenty	58	80	56	96	738	1028

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych BiOSG.

Jak wynika z tabeli 5, w latach 2016–2020 funkcjonariusze Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej w ramach realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii ujawnili narkotyki o łącznej wartości 8 761 108 zł. Najczęściej ujawnianymi narkotykami były haszysz, marihuana i amfetamina. W analizowanym okresie zostało wszczętych 46 postępowań przygotowawczych za przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.

Analizując skalę kradzionych pojazdów ujawnionych przez funkcjonariuszy Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej, należy zauważyć, że przestępstwa te wykazują zmienną dynamikę. W badanym okresie czasu pogranicznicy ujawnili

625 kradzionych pojazdów, których wartość wyniosła 32 444 200 zł. Najwięcej kradzionych pojazdów pogranicznicy ujawnili w roku 2018 (175 pojazdów, co stanowi 28 proc. ogółu kradzionych pojazdów ujawnionych w latach 2016–2020). Grupy przestępcze przemycające pojazdy przez granice państwowe najczęściej dokonują podrobienia lub przerobienia oznaczeń identyfikacyjnych, bądź wymieniają element z oznaczeniami identyfikacyjnymi skradzionego pojazdu. Zob. tabelę 6.

Tabela 5. Skala i wartość przemytu narkotyków ujawnionego w latach 2016–2020 przez funkcjonariuszy BiOSG

Rodzaj narkotyku	2016		2017		2018		2019		2020	
	Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)
Haszysz (gramy)	0,1	3	247 663	8 668 206	2,2	74	-	-	-	-
Marihuana (gramy)	666,8	20 016	172,3	5 159	139,9	4822	570,5	17 539	802	24 580
Konopie indyjskie (krzaki)	-	-	41	2000	-	-	-	-	11	brak wyce-ny
Heroina (gramy)	-	-	-	-	34,1	8174	-	-	-	-
Extasy (tabletki)	-	-	173	2610	-	-	-	-	-	-
Extasy (gramy)	-	-	7,3	327	14	980	-	-	-	-
Amfetamina (gramy)	72,6	2783	77,6	2327	5,5	230	0,9	45	-	-
Grzybki halucynogenne (sztuki)	-	-	-	-	624	624	-	-	-	-
LSD (gramy)	-	-	-	-	0,8	609	-	-	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych BiOSG.

Tabela 6. Skala i wartość kradzionych pojazdów ujawnionych w latach 2016–2020 przez funkcjonariuszy BiOSG

2016		2017		2018		2019		2020	
Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)	Ilość	Wartość (zł)
134	7 200 900	120	7 026 200	175	7 445 100	132	7 238 000	64	3 534 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych BiOSG.

Funkcjonariusze Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej zapobiegają również przestępstwom związanym z przemytem przez granicę towarów bez akcyzy, w tym głównie alkoholu i papierosów. W latach 2016–2020 udaremnili oni próbę przemytu 828 918 tysięcy paczek papierosów o łącznej wartości 11 580 850 zł oraz 19 880 litrów alkoholu, którego wartość oszacowana została na kwotę 290 693 zł. Analizowane przestępstwa są bardzo poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa ekonomicznego Polski oraz innych państw Unii Europejskiej. Zob. tabelę 7.

Tabela 7. Skala i wartość przemytu papierosów i alkoholu ujawnionego w latach 2016–2020 przez funkcjonariuszy BiOSG

2016		2017		2018	
Ilość paczek	Wartość (zł)	Ilość paczek	Wartość (zł)	Ilość paczek	Wartość (zł)
180 074	2 391 938	251 396	3 418 200	169 326	2 330 473
Ilość (litry)	Wartość (zł)	Ilość (litry)	Wartość (zł)	Ilość (litry)	Wartość (zł)
1250,6	75 398	9893,1	163 408	7111	31 345
2019		2020			
Ilość paczek	Wartość (zł)	Ilość paczek	Wartość (zł)		
176 443	2 710 913	51 679	729 326		
Ilość (litry)	Wartość (zł)	Ilość (litry)	Wartość (zł)		
784,81	17262	841	3280		

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych BiOSG.

Do przemytu papierosów i alkoholu wykorzystywane są elementy konstrukcyjne środków transportu drogowego i kolejowego. Na przejściu pieszym w Medyce tzw. „mrówki” ukrywają papierosy w odzieży wierzchniej. Kontrabanda jest również przetrucana przez „zieloną granicę”. W ostatnim okresie zauważalny jest wzrost ujawnianych prób przemytu krajanki tytoniowej, która wykorzystywana jest do produkcji podróbek papierosów znanych marek po to, aby przemyścić je do krajów, w których wyroby tytoniowe są kilka razy droższe niż w Polsce (głównie do Wielkiej Brytanii i Norwegii). W latach 2016–2020 ujawniono przemyt blisko 3100 kilogramów krajanki tytoniowej, której wartość oszacowano na kwotę 1 793 863 zł.

Przemyt to często nielegalne źródło utrzymania dla osób mieszkających w strefie przygranicznej, ale dużo groźniejszy jest ten mający znamiona przestępczości zorganizowanej, prowadzonej na dużą skalę, ponieważ tu zaczynają pojawiać się powiązania kryminalistów z politykami, urzędnikami państwowymi i samorządowymi oraz pracownikami różnych firm handlowych²⁴.

24 A. Czop, *Służby specjalne w systemie ochrony granic Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Policyjny”, Numer specjalny, Szczytno 2019, s. 108.

Do czynników sprzyjających przemytowi należą: głównie kryzys gospodarczy, ubożenie społeczeństwa i przenoszenie działalności do szarej strefy; niski poziom kar za przestępstwa w zakresie przemytu i obrotu nielegalnie sprowadzonymi towarami; masowość dostępu do towarów, będących przedmiotem przemytu, w krajach, gdzie następuje organizacja przemytu; łatwość rozprowadzania towaru; brak szerokiego potępienia społecznego dla handlu nielegalnie sprowadzonymi papierosami; położenie geograficzne Polski sprzyjające przebiegowi głównych szlaków komunikacyjnych ze wschodu na zachód Europy; duży zysk, który związany jest z różnicą cen papierosów pomiędzy krajami UE a krajami Europy Wschodniej²⁵.

Źródła zagrożeń przestępczością graniczną często pozostają w ścisłym związku z bezpieczeństwem ekonomicznym. Do źródeł zagrożeń o podłożu ekonomicznym można zaliczyć: wysoki poziom bezrobocia, rozwarstwienie ekonomiczne w społeczeństwie, wzrost migracji zewnętrznej, osłabienie więzi społecznych, poczucie marginalizacji dużych grup społecznych, niedostateczną kontrolę dostępu do broni palnej, nie zawsze skuteczną realizację polityki fiskalnej, częste zmiany i niedoskonałość stanowionego prawa, niską efektywność organów ścigania karnego i wymiaru sprawiedliwości, nieskuteczne programy związane z przeciwdziałaniem patologii społecznej²⁶.

Warunkiem koniecznym skutecznego przeciwstawiania się zagrożeniom transgranicznym, które godzą w bezpieczeństwo państwa, są skutecznie działające, wyspecjalizowane służby, wśród których najistotniejszą rolę odgrywa Straż Graniczna²⁷. Z chwilą powstania tej formacji zakres realizowanych przez nią zadań był systematycznie rozszerzany o uprawnienia natury policyjnej, pozwalające na zwalczanie przestępczości granicznej. Nie zapomniano również o prowadzeniu specjalistycznych szkoleń przygotowujących funkcjonariuszy do korzystania z najnowszej technologii wykorzystywanej w ochronie granicy państwowej. Wszystko to w konsekwencji sprawiło, że w dniu wejścia Polski do Unii Europejskiej Straż Graniczna była przygotowana do podjęcia skutecznej ochrony zewnętrznych granic Unii Europejskiej.

Przedstawione dane statystyczne potwierdzają, że Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej skutecznie przeciwdziała przestępczości granicznej, zwłaszcza tej występującej na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej, stanowiąc pewnego rodzaju barierę ochronną dla krajów Unii Europejskiej i strefy Schengen, a jednym z istotniejszych działań wspomagających zwalczanie przestępczości granicznej są systematycznie prowadzone czynności operacyjno-rozpoznawcze i dochodzenio-

25 T. Bąk, *Bezpieczeństwo transgraniczne Polski*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3(161), s. 92.

26 M. Zajder, *Przestępczość w okresie transformacji*, w: *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, W. Bednarek, S. Pikulski (red.), Olsztyn 2000, s. 232.

27 A. Wawrzusiszyn, *Wybrane problemy...*, *op.cit.*, s. 187.

wo-śledcze oraz kontrola graniczna, na etapie której istnieje możliwość podjęcia decyzji odmawiającej prawa wjazdu na terytorium RP cudzoziemcom, którzy mogą stanowić potencjalne zagrożenie.

Bibliografia

Akty prawne

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen). Dz.Urz. UE 2016/L 77/1.

Ustawa z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 305.

Ustawa z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1776.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24 marca 2011 r. w sprawie utworzenia oddziałów Straży Granicznej, t.j. z 2020 r. poz. 1257.

Literatura

Baczarow M., Suliborski A., *Kompendium wiedzy o geografii politycznej i geopolityce*, Warszawa 2003.

Barcz J., *Zakres przedmiotowy UE*, w: *Institucje i prawo Unii Europejskiej. Podręcznik dla kierunków prawa, zarządzania i administracji*, J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska (red.), Warszawa 2012.

Bąk T., *Bezpieczeństwo transgraniczne Polski*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3(161).

Borkowski P.J., *Polityka sąsiedztwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2009.

Charakterystyka obszarów przygranicznych przy zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski, Ośrodek Badań Obszarów Transgranicznych i Statystyki Euroregionalnej Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa-Rzeszów 2015.

Czop A., *Służby specjalne w systemie ochrony granic Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Policyjny”, 2019, Numer specjalny.

Gierszewski J., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys problemu*, Warszawa 2013.

Jakubczak R., *Rola sił zbrojnych w ochronie granic Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Policyjny” 2019, Numer specjalny.

Klaffkowski A., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1996.

Kodeks karny. Komentarz, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Warszawa 2021.

Maksimczuk A., Sidorowicz L., *Graniczna obsługa ruchu osobowego i towarowego w Unii Europejskiej (wybrane aspekty)*, Warszawa 2008.

Misiuk A., *Institucjonalny system bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2013.

Perkowska M., *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów jako jedna z form działalności przestępczej cudzoziemców w Polsce*, „Przegląd Policyjny” 2018, nr 2(130).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014.

System ochrony granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej. Stan obecny i prognozy na przyszłość, B. Wiśniewski, R. Jakubczak (red.), Szczytno 2015.

„Wataha w akcji” – przestępczość graniczna w zasięgu działania BiOSG

Ura E., *Pozycja prawna i zakres kompetencji organów ochrony granicy państwowej*, w: *Problemy regionalnej współpracy transgranicznej*, J. Kitowski (red.), Rzeszów 1996.

Wawrzusiszyn A., *Wybrane problemy transgranicznego bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 2012.

Zajder M., *Przestępczość w okresie transformacji*, w: *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, W. Bednarek, S. Piłkuński (red.), Olsztyn 2000.

Orzecznictwo

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z 2 grudnia 2010 r. III SA/Lu 367/10.

Netografia

<https://www.bieszczadzki.strazgraniczna.pl/bie/oddzial/historia/14386,Historia-BiOSG.html>.

Roman Blahuta¹
Andrii Khytra²
Yevhen Priakhin³
Iryna Skovronska⁴
Roksolana Zapotichna⁵

Rejestracja ludności i zarządzanie tożsamością na Ukrainie – stan obecny

Streszczenie

Niniejszy artykuł poświęcony jest problematyce dotyczącej przyjętych rozwiązań systemowych oraz wdrożonych przez władze ukraińskie mechanizmów w obszarze zarządzania tożsamością obywateli oraz bezpieczeństwa dokumentów. Autorzy w sposób szczegółowy przedstawiają wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu sfinansowanego ze środków Unii Europejskiej i Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM) na Ukrainie, odnosząc się przy tym do pozytywnych doświadczeń w korzystaniu z najnowocześniejszego sprzętu i technologii zarówno do zarządzania tożsamością, jak i do wydawania bezpiecznych dokumentów podróży. Ponadto, w opracowaniu sformułowano szereg wniosków i postulatów w zakresie konieczności wprowadzenia konkretnych regulacji i procedur formalnych w przedmiocie dokumentów tożsamości które w wydatny sposób wpłynęłyby na zwiększenie efektywności i skuteczności realizacji zadań przez właściwe ze względu na przyznane kompetencje organy administracji publicznej. W publikacji w sposób szczegółowy opisano także zakres działania i możliwości ukraińskiej Policji w odniesieniu przede wszystkim do gromadzenia i przetwarzania informacji i zasobów informacyjnych władz publicznych zgodnie z ustawą o ochronie danych osobowych w ramach narzędzia informatycznego pn. Jednolity System Informatyczny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy.

Słowa kluczowe: Ukraina, tożsamość, bezpieczeństwo, Policja.

- 1 Płk. prof. Roman Blahuta, Rektor Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych.
- 2 Doc. Andrii Khytra, Lwowski Państwowy Uniwersytet Spraw Wewnętrznych.
- 3 Ppłk. doc. dr Yevhen Priakhin, Katedra Prawa, Karnego i Kryminalistyki Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych.
- 4 Doc. Iryna Skovronska, Katedra Języków Obcych Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych.
- 5 Zapotichna Roksolana, Lwowski Państwowy Uniwersytet Spraw Wewnętrznych.

W 2015 r. John Stienen przeprowadził badanie zatytułowane „Bezpieczeństwo dokumentów i zarządzanie tożsamością na Ukrainie”, które zostało sfinansowane przez Unię Europejską i Międzynarodową Organizację ds. Migracji (IOM) na Ukrainie. W badaniu autor zauważył, że władze ukraińskie mają pozytywne doświadczenia w korzystaniu z najnowocześniejszego sprzętu i technologii zarówno do zarządzania tożsamością, jak i do wydawania bezpiecznych dokumentów podróży. Poza tym wydawanie paszportów biometrycznych rozpoczęło się w 2015 r. Ponieważ ukraińskie paszporty dowiodły swojego bezpieczeństwa technicznego (nie było ani jednego przypadku fałszowania paszportów lub stron z danymi), należy zwrócić uwagę na bezpieczeństwo wydawania dokumentów wraz z bezpieczeństwem ich używania. Wspomniano również o Krajowym Planie Działań na rzecz Realizacji II Fazy Planu Liberalizacji Wizowej Unii Europejskiej dla Ukrainy, który przewidywał wycofanie do stycznia 2025 r. dokumentów niespełniających standardów ICAO (jedyna wyspecjalizowana agencja ONZ z pełnym uprawnieniem i odpowiedzialnością za opracowanie międzynarodowych specyfikacji paszportów, wiz i dokumentów podróży).

Biorąc pod uwagę już dostępne dane analityczne, uważamy za konieczne zastanowienie się nad zmianami w ustawodawstwie krajowym w ciągu ostatnich pięciu lat i poinformowanie o najważniejszych zmianach, jakich Ukraina obecnie doświadcza we wskazanym obszarze. Należy zauważyć, że w czasie badania i obecnie na Ukrainie funkcjonują dwa dokumenty potwierdzające tożsamość obywateli Ukrainy – paszport obywatela Ukrainy (tzw. paszport wewnętrzny – dokument w postaci książki do użytku w kraju, która jest stopniowo zastępowany plastikowym dowodem osobistym) oraz paszport obywatela Ukrainy na wyjazd za granicę (dokument spełniający wymagania ICAO i przeznaczony do wyjazdu za granicę).

Jeśli chodzi o ramy prawne i regulacyjne, w opracowaniu Johna Stienena przedstawiono i przeanalizowano przede wszystkim ustawę Ukrainy o ujednoczonym rejestrze demograficznym i dokumentach potwierdzających obywatelstwo Ukrainy lub jej specjalny status z 20 listopada 2012 r. Ustawa określa podstawy prawne i organizacyjne tworzenia i funkcjonowania jednolitego rejestru demograficznego oraz wydawania dokumentów tożsamości potwierdzających obywatelstwo Ukrainy lub szczególny status osoby, a także prawa i obowiązki osób, w których imieniu dokumenty takie są wydawane.

W ciągu ostatnich pięciu lat ustawa zmieniła nie tylko nazwę, ale także wiele istotnych zmian zaszło w treści. Zatem w części 1 art. 7 tej ustawy wprowadzono następujące pozycje, które rozszerzyły ilość informacji wpisywanych do rejestru:

- pkt 8 „szczegóły dokumentów wydanych osobie za pośrednictwem rejestru, a także dokumentów, na podstawie których takie dokumenty są składane (rodzaj, tytuł dokumentu, seria, numer, data wydania i uprawniony podmiot, który wydał dokument, ważność dokumentu)”;

- pkt 9 „wymagania dotyczące dokumentów potwierdzających śmierć osoby lub stwierdzenie śmierci lub zaginięcia osoby”;
- pkt 12 „zdigitalizowane odciski palców osoby (w przypadku rejestracji paszportu obywatela Ukrainy do wyjazdu za granicę, paszportu dyplomatycznego Ukrainy, paszportu służbowego Ukrainy, dowodu osobistego marynarza, dowodu osobistego załogi członka, dowodu osobistego bezpaństwowca na wyjazd za granicę, zaświadczenia o pobytach czasowych, zaświadczenia o statusie uchodźcy, dokumentu podróży uchodźcy, dowodu osobistego osoby wymagającej dodatkowej ochrony, dokumentu podróży osoby, której udzielono dodatkowej ochrony, karty migranta)”;
- pkt 13 „za zgodą osoby – zdigitalizowane odciski palców (w przypadku rejestracji paszportu obywatela Ukrainy)”;
- pkt 14 „dodatkowe zmienne informacje o miejscu zamieszkania, urodzeniu dzieci, zawarciu małżeństwa i rozwodzie, ewentualnej zmianie nazwiska – informacja o numerze podatkowym lub zawiadomieniu o odmowie przyjęcia numeru ewidencyjnego karty rachunku podatnika, a także miejsce i stanowisko pracy (w przypadku uprawnienia członka załogi)”.

Zdigitalizowane odciski palców uzyskuje się po ukończeniu 12 lat. Artykuł 7 tej ustawy stanowi, że zdigitalizowane odciski palców osoby po wejściu na bezkontaktowy nośnik elektroniczny i wydaniu osobie dokumentu są usuwane z rejestru i niszczone. Przekazywanie zdigitalizowanych szablonów odcisków palców jest zabronione (odpowiednia procedura jest określona w Uchwale Rady Ministrów Ukrainy z 26 listopada 2014 r. nr 669 o zatwierdzeniu procedury uzyskiwania, usuwania z jednolitego rejestru demograficznego i niszczenia zdigitalizowanych odcisków palców).

Za pomocą Jednolitego państwowego rejestru demograficznego na Ukrainie wydawane są dwa rodzaje dokumentów: 1) dokumenty tożsamości i dowód obywatelstwa Ukrainy (paszport obywatela Ukrainy; paszport obywatela Ukrainy na wyjazd za granicę; paszport dyplomatyczny Ukrainy; paszport służbowy Ukrainy; dowód osobisty marynarza; dowód osobisty członka załogi; dowód osobisty do powrotu na Ukrainę; tymczasowy dowód tożsamości obywatela Ukrainy); 2) dokumenty tożsamości potwierdzające jego szczególny status; prawo jazdy; zaświadczenie dla bezpaństwowca na wyjazd za granicę; certyfikat pobytu stałego/czasowego; karta imigranta; świadectwo uchodźcy; dokument podróży uchodźcy; *dowód osobisty wymagający dodatkowej ochrony; dokument podróży osoby wymagającej dodatkowej ochrony*⁶.

6 Kursywą wskazano dokumenty, które zostały dodane do wykazu po 2015 r.

Obecnie Ukraina posiada wiele regulaminów, które regulują wydawanie dokumentów tożsamości, zatwierdzają ich formularze, opis techniczny oraz przewidują procedurę unieważniania i niszczenia.

Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy z 7 maja 2014 r. nr 152 zatwierdziła: 1) wzór i opis techniczny paszportu na wyjazd za granicę (z bezkontaktowymi mediami elektronicznymi i bez); 2) tryb rejestracji, wydania, wymiany, przekazania, zajęcia, zwrotu do państwa, unieważnienia i zniszczenia paszportu obywatela Ukrainy na wyjazd za granicę. Naszym zdaniem najważniejsze przepisy dotyczące takiego paszportu są następujące:

- paszport wydany na podstawie dokumentów złożonych przed 1 stycznia 2015 r. jest ważny przez okres, na jaki został wydany;
- od 20 grudnia 2016 r. przyjmowanie dokumentów do rejestracji i rejestracji paszportów obywatela Ukrainy na wyjazd za granicę, które nie zawierają zbliżeniowych nośników elektronicznych, jest wstrzymane, ale dotychczas wydane paszporty zachowują ważność przez okres, na jaki zostały wydane.

Mimo że ważność paszportu dla osoby, która ukończyła 18 lat, wynosi 10 lat, na Ukrainie przynajmniej do końca 2024 r. paszporty, które nie zawierają zbliżeniowych nośników elektronicznych, będą nadal ważne.

Dzisiaj na Ukrainie coraz powszechniejsze stają się paszporty obywatela Ukrainy do wyjazdu za granicę z bezdotykowym nośnikiem elektronicznym (dzieciom wydawane na 4 lata, a dorosłym – na 10 lat).

W zakresie rejestracji i rozliczania obywateli Ukrainy zachodzą istotne zmiany. Zgodnie z prawem rodzice są zobowiązani do zarejestrowania urodzenia dziecka w organie państwowego stanu cywilnego w miejscu zamieszkania jednego z rodziców lub w miejscu urodzenia dziecka nie później niż 1 miesiąc od dnia urodzenia dziecka. Aby maksymalnie uprościć tę procedurę, wprowadzono możliwość wystawienia aktu urodzenia bezpośrednio w szpitalu położniczym. Następnie rodzice są zobowiązani do zarejestrowania miejsca zamieszkania dziecka w ciągu 3 miesięcy od daty rejestracji narodzin dziecka. Dziecko można zarejestrować pod adresem tylko jednego z rodziców i można to zrobić w centrum usług administracyjnych lub samorządach.

Po ukończeniu 14 lat dziecko może otrzymać paszport obywatela Ukrainy w postaci dowodu osobistego z bezkontaktowym nośnikiem elektronicznym (próbka takiego paszportu obywatela Ukrainy została zatwierdzona 22 grudnia 2015 r. i ma 17 zabezpieczeń). Taki paszport wydawany jest obywatelom Ukrainy, dla których paszport jest wydawany po raz pierwszy (jeśli obywatel ma 14–18 lat, paszport jest wydawany na okres 4 lat, a jeśli obywatel ma ukończone 18 lat – na 10 lat).

Wygląd ukraińskiego dowodu osobistego był kilkakrotnie zmieniany. W dniu 28 marca 2013 r. uchwałą Rady Ministrów Ukrainy zatwierdzono formularz dowodu osobistego ze zbliżeniowym nośnikiem elektronicznym, ale jego ważność

została zawieszona od 15 czerwca 2013 r. Ponowną próbę podjęto 21 maja 2015 r. wraz z przyjęciem nowej uchwały przez Gabinet Ministrów Ukrainy, ale 22 grudnia 2015 r. projekt został ponownie zmieniony.

W nowoczesnym paszporcie obywatela Ukrainy wszczepia się zbliżeniowy nośnik elektroniczny (nośnik) (CEC) w postaci dowodu osobistego, który zawiera: 1) informacje wskazane na awersie i rewersie paszportu; 2) dodatkowe zmienne informacje (o miejscu zamieszkania, urodzeniu dzieci, małżeństwie i jego rozwiązaniu, zmianie nazwiska, numerze identyfikacyjnym); 3) dane biometryczne (zdigitalizowany wizerunek twarzy, zdigitalizowany podpis twarzy, zdigitalizowane odciski palców); 4) środki elektronicznego podpisu cyfrowego i szyfrowania. Cyfrowe odciski palców są wprowadzane do CEC tylko za zgodą danej osoby. Należy również zauważyć, że faktyczne wprowadzanie informacji wymienionych w ust. 2–4 rozpoczęło się w lutym 2020 r. i nie jest ono podawane w dowodach osobistych wydawanych obywatelom.

W przypadku wygaśnięcia ważności paszportu obywatela Ukrainy z wszczepionym CEC, jego zwrotu do państwa, unieważnienia i zniszczenia, automatycznie powstaje wniosek o unieważnienie ważnych certyfikatów, podpisu elektronicznego i szyfrowania osoby fizycznej i przesyłane do Akredytowanego Klucza Centrum Certyfikacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy.

W przypadku czasowego zajęcia takiego paszportu (np. skazania osoby na karę pozbawienia wolności) ważne zaświadczenia o kwalifikowanym podpisie elektronicznym i zaszyfrowaniu osoby, na której paszport został wydany, muszą zostać zablokowane na podstawie wniosku złożonego przez sygnatariusza do Akredytowanego Centrum Certyfikacji Kluczowych Ukrainy.

Istotną wadą jest to, że jednocześnie z paszportem w postaci dowodu osobistego wydawany jest wyciąg z państwowego rejestru demograficznego do rejestracji pobytu (załącznik nr 13). Sam element ma format A4 i faktycznie jest niewygodny do noszenia przez cały czas. Sytuacja ta wynika z faktu, że obecnie brakuje czytników RFID do odczytu informacji z CEC.

Paszporty obywatela Ukrainy według wzoru z 1994 r. (w formie książeczki) zachowują ważność na Ukrainie do dziś. Od 2018 r. takie paszporty są opcjonalne lub obowiązkowe. Obowiązkowa wymiana książeczki paszportowej na dowód osobisty następuje w przypadku, gdy osoba ukończyła 25 lub 45 lat i nie wkleiła nowego zdjęcia do paszportu w ciągu miesiąca. Jeśli sytuacja nie ulegnie zmianie na poziomie legislacyjnym, może się zdarzyć, że zobowiązania Ukrainy do stycznia 2025 r. dotyczące wycofania z obiegu dokumentów niespełniających standardów ICAO mogą być zagrożone ich nieprzebrnięciem.

Brak dokładnych informacji o ludności Ukrainy należy wymienić jako pilny problem tego państwa. Zgodnie z wymogami Państwowa Służba Statystyczna musi okresowo rejestrować ludność Ukrainy. Pełnoprawny spis ludności Ukrainy prze-

prowadzono jednak tylko raz – 5 grudnia 2001 r. (wówczas liczba Ukraińców wynosiła 48 457 000).

Od tego czasu minęło 20 lat i niestety obecnie nie ma obiektywnych informacji o ilościowym i jakościowym składzie naszej populacji jako całości i na wszystkich poziomach jej struktury administracyjnej i terytorialnej. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów Ukrainy z 9.12.2020 r. ogólnoukraiński spis powszechny ma się odbyć w 2023 r. Obecnie dostępne są przybliżone dane ze spisu „elektronicznego”, według których (stan na 1 grudnia 2019 r.) liczba Ukraińców wyniosła 37 289 000.

6 lutego 2020 r. oficjalnie rozpoczęto na Ukrainie prace nad aplikacją państwową „Akcja”, która została specjalnie opracowana w ramach projektu cyfryzacji usług publicznych dla ukraińskich użytkowników. Aby z niej skorzystać, należy pobrać aplikację na swój smartfon, zidentyfikować się za pomocą technologii BankID i zacząć z niej korzystać. W tej aplikacji dostępne są obecnie następujące usługi:

- rejestracja noworodka w aplikacji yeMalyatko (isaBaby);
- rejestracja czynności budowlanych;
- użycie paszportu elektronicznego przez obywatela Ukrainy;
- użycie aktu urodzenia dziecka;
- użycie prawa jazdy lub paszportu technicznego na pojazd, a także polisy ubezpieczeniowej;
- użycie numeru identyfikacji podatkowej;
- potwierdzenie status osoby przesiedlonej wewnątrz.

Wspomniana aplikacja stale się rozwija i w naszym przypadku jest interesująca pod względem możliwości identyfikacji (potwierdzenia) osoby. Ponadto ustawa weszła w życie 23 sierpnia 2021 r., zrównując paszporty elektroniczne z ich wersjami papierowymi.

Pomimo wprowadzenia ograniczeń kwarantanny na Ukrainie, które zobowiązują obywateli do posiadania przy sobie dokumentu tożsamości, wniosek ten jest konieczny. Generalnie obywatele Ukrainy nie są zobowiązani do posiadania przy sobie dokumentów tożsamości w życiu codziennym.

Wiadomo, że osoba staje się podmiotem stosunków prawnych tylko wtedy, gdy stosunki te powstają na różnych prawnie ustalonych podstawach. Najczęstszą podstawą powstania stosunków prawnych są fakty prawne. Kiedy osoba wchodzi w stosunek prawny z własnej woli lub jest to jej obowiązkiem, lub gdy druga strona wchodzi z nią w stosunek prawny, zostaje zidentyfikowana. Im ważniejsze relacje prawne są pomiędzy jednostkami, tym poważniejsza jest ich identyfikacja, a proces identyfikacji w takim przypadku jest zwykle określony przez prawo.

Na przykład art. 43 ukraińskiej ustawy o notariuszach szczegółowo określa procedurę identyfikacji (ustalenia) osoby, która złożyła wniosek o akt notarialny. Ta proce-

dura wygląda w sposób następujący: identyfikacji osoby dokonuje się na podstawie paszportu obywatela Ukrainy lub innych dokumentów, które nie mają wątpliwości co do tożsamości obywatela składającego wniosek o akt notarialny. Do identyfikacji osoby przy zawieraniu transakcji nie mogą służyć: prawo jazdy, legitymacja żeglarska, dowód osobisty osoby z niepełnosprawnością lub uczestnika II wojny światowej, indywidualne zaświadczenie wydane w miejscu pracy.

Jedną z najprostszych procedur identyfikacji jest wygląd. Taka identyfikacja jest wystarczająca do pewnych prostych celów, ale ma swoją wadę, jaką jest krótki okres przechowywania informacji w pamięci, a także fakt, że przy pomocy wyglądu jest to prawie w stu procentach możliwe (przy dobrej pamięci wzrokowej). Jednak, aby zidentyfikować osobę, znalezienie takiej osoby wśród miliona innych obywateli jest prawie niemożliwe.

W praktyce identyfikacja odbywa się poprzez różne cechy identyfikujące osobę, które są częścią jej życia prywatnego i nazywane są obecnie danymi osobowymi tej osoby. Zgodnie z przepisami ukraińskiej ustawy o ochronie danych osobowych dane osobowe to informacje lub zbiór informacji o osobie, która została zidentyfikowana lub może być szczegółowo zidentyfikowana. Dane osobowe muszą być dokładne, wiarygodne i aktualne, zgodnie z celem ich przetwarzania. Skład i treść danych osobowych muszą być adekwatne i nie mogą wykraczać poza określony cel ich przetwarzania. Podstawowymi źródłami informacji o osobie są: 1) dokumenty wystawione na jej nazwisko; 2) podpisane przez niego dokumenty; 3) informacje, które dana osoba przekazuje o sobie.

Prawo zabrania przetwarzania danych osobowych, które są informacjami poufnymi, bez zgody tej osoby, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie i wyłącznie w interesie bezpieczeństwa narodowego, dobrobytu gospodarczego i praw człowieka.

Działania policji są również ściśle powiązane z potrzebą identyfikacji. Przede wszystkim chodzi o potrzebę identyfikacji osób, które popełniły określony rodzaj przestępstwa lub doznały jego uszczerbku. W tym celu państwo zapewniło policji określone środki.

W ten sposób Policja tworzy, uzupełnia i utrzymuje aktualne bazy danych (banki) danych zawartych w Jednolitym Systemie Informacyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy w odniesieniu do: 1) osób, wobec których Policja prowadzi prace prewencyjne; 2) osoby, które popełniły przestępstwa karne i administracyjne; 3) podejrzanych, którzy uchylają się od wykonania kary lub wyroku sądu; 4) osoby zaginione; 5) osoby zatrzymane w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstw (zatrzymanie administracyjne, areszt przedprocesowy, areszt administracyjny, areszt domowy) itp. (art. 26).

Policja ma również bezpośredni dostęp operacyjny do informacji i zasobów informacyjnych władz publicznych zgodnie z ustawą Ukrainy o ochronie danych

osobowych. W archiwum elektronicznym zapisywane jest nazwisko, imię, nazwisko rodowe i numer odznaki specjalnej policjanta, rodzaj otrzymywanych informacji, rejestr, z którego uzyskano informacje, czas uzyskania informacji oraz inne dane niezbędne do identyfikacji funkcjonariusza policji, który otrzymał informacje z rejestrów (art. 27).

W celu gromadzenia informacji i szybkiego dostępu do nich powstał Jednolity System Informacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy. Właścicielem i administratorem tego systemu jest państwo reprezentowane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy. Ten system informacyjny jest przeznaczony do wykonywania następujących funkcji: 1) integracja zasobów informacyjnych; 2) przetwarzanie informacji generowanych w procesie działalności podmiotów systemu; 3) usystematyzowanie i uogólnienie informacji, przekształcenie ich w format nadający się do dalszej analizy; 4) zapewnienie elektronicznej wymiany informacji i elektronicznego zarządzania dokumentami; 5) rozgraniczenie praw dostępu i nadanie kontrolowanego dostępu dla użytkowników; 6) tworzenie kopii zapasowych, przechowywanie i kompleksowa ochrona zgromadzonych informacji.

Podsystemy funkcjonalne Jednolitego Systemu Informacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych obejmują:

- krajowy system weryfikacji biometrycznej i identyfikacji obywateli Ukrainy, cudzoziemców i bezpaństwowców;
- portal informacyjny Ukraińskiej Policji Państwowej;
- Jednolity Państwowy Rejestr Pojazdów;
- rejestr wykroczeń administracyjnych w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego;
- system rejestracji wykroczeń administracyjnych w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego w trybie automatycznym;
- system pomocy doraźnej ludności. 112 to jeden numer telefonu do wszystkich rodzajów nagłych wypadków;
- zintegrowany międzyresortowy system teleinformatyczny służący do kontroli osób, pojazdów i towarów przekraczających granicę państwa;
- informacyjno-telekomunikacyjny system kontroli granicznej Hart-1.

Rozważając omawiane zagadnienia, krótko omówimy charakterystykę funkcjonującego od początku 2018 r. Krajowego Systemu Biometrycznej Weryfikacji i Identyfikacji Obywateli Ukrainy, Cudzoziemców i Bezpaństwowców. Podmiotami tego systemu są Państwowa Służba Migracyjna, Administracja Państwowej Straży Granicznej, Policja Państwowa, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy, Służba Bezpieczeństwa Ukrainy, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy, Ministerstwo Infrastruktury Ukrainy, zagraniczne placówki dyplomatyczne, Służba Wywiadu Zagranicznego i Ministerstwo Obrony Ukrainy. Głównym zadaniem Kra-

Roman Blahuta i in.

jowego Systemu jest identyfikacja biometryczna - poszukiwanie osoby na zasadzie „jeden do wielu” poprzez rozpoznanie i porównanie jednej lub dwóch danych biometrycznych (parametrów) osoby z danymi biometrycznymi (parametrami) osób w oddziałach systemów informacyjnych Krajowego Systemu.

Jak widać, Ukraina podjęła ostatnio istotne kroki w celu usprawnienia systemu rejestracji i identyfikacji ludności. Rejestracja taka prowadzona jest nie tylko dla obywateli Ukrainy, ale także dla cudzoziemców i bezpaństwowców. Obecnie szczególną uwagę zwraca się na gromadzenie niezbędnych danych biometrycznych i rzetelną ochronę danych osobowych.

Krzysztof Konopka¹

Badanie autentyczności podpisu a tożsamość osobowa

Streszczenie

Artykuł przedstawia kwestie związane z wpływem badania autentyczności podpisu na tożsamość osobową, wskazując, że właściwe traktowanie roli podpisu ma bardzo istotny wpływ na jakość dokumentów, które towarzyszą człowiekowi przez całe życie.

Różne istotne dla ludzkiej egzystencji wydarzenia: przyście na świat i zgon, małżeństwo i powiększenie rodziny, podjęcie nowej pracy, zakupy, a nawet zwykła wizyta w banku związane są z koniecznością posłużenia się odpowiednimi dokumentami opatrzonymi własnoręcznym podpisem właściciela, dlatego podstawowym założeniem jest, aby poprzez odpowiednie systemy zabezpieczeń stanowiły one w obrocie gospodarczym podstawę do prawidłowego stwierdzenia tożsamości osobowej.

Autor artykułu zwraca także uwagę na istotę profesjonalnej weryfikacji tożsamości, podkreślając, że w wielu sytuacjach podpis na dokumentach tożsamości stanowi wzorzec podpisu i to jedyne, który może zadecydować o zakwestionowaniu lub nie czyjejs tożsamości, a finalnie pozwoli na uniknięcie przestępstwa lub poważnego zagrożenia. Bezpieczny dokument tożsamości opatrzony autentycznym podpisem to także większe bezpieczeństwo tożsamości każdego człowieka. Funkcjonowanie większości mieszkańców naszej planety ciężko jest sobie wyobrazić bez dokumentów, stąd tak ważne jest odpowiednie zabezpieczenie ich i podpisów ich właścicieli.

Słowa kluczowe: pismo ręczne, podpis, dokument, bezpieczeństwo, tożsamość, autentyczność.

Pierwsze wzmianki dotyczące pisma ręcznego pochodzą ze starożytnego Egiptu, gdzie Konfucjusz wypowiedział słowa: „Strzeż się człowieka, którego pismo kołysze się jak trzcina na wietrze”. Dziś, analizując źródła naukowe, z dużym prawdopo-

- 1 Mgr Krzysztof Konopka – Biegły Sądowy przy Sądzie Okręgowym w Częstochowie, Warszawie, Łomży i Ostrołęce z zakresu kryminalistycznego badania dokumentów i pisma ręcznego, Redaktor Naczelny Czasopisma „Biegły Sądowy”, Przewodniczący Komisji ds. Doskonalenia Kadr PSRiBS.
- 2 I. Polańska, *Grafologia dla każdego*, Grodzisk Mazowiecki 1990, s. 10.

dobieństwem można wnioskować, że pismo, o którym mówił Konfucjusz, posiada przynajmniej jedna z dwóch właściwości – falujące prowadzenie wiersza, świadczące o niestabilności, wewnętrznych wahaniach i niestałości autora rękopisu, lub pochylenie liter w wyrazach w różnych kierunkach, wskazujące na jego inwencję twórczą, ale jednocześnie nieprzewidywalność i niechętnie stosowanie się do norm.

W starożytnej Grecji pismo badali tacy myśliciele jak Heraklit, Demetrios z Faleronui Arystoteles, który w jednym ze swoich dzieł stwierdził, że: „bardziej ceni wypowiedzi pisemne od ustnych, bo te drugie mówią tylko o duszy piszącego, a te pierwsze i o piśmie, i o duszy, i o sposobie mówienia³”.

W XVII w. Camillo Baldi – profesor Uniwersytetu w Bolonii – napisał traktat: *O sposobach poznawania trybu życia, charakteru, albo też osobistych cech człowieka na podstawie charakteru jego pisma*. Wyjaśnił w nim zależności pomiędzy pismem a osobowością, wskazując, że każdy człowiek pisze w szczególny, niepowtarzalny sposób, posługując się charakterystycznymi dla niego kształtami liter, które nie mogą być wiernie naśladowane przez innych⁴.

Zaczątkami pisma były znaki własności, symbole, które po wynalezieniu pisma nie znikły, lecz utrzymały się w stanie szczątkowym. Pismo rozwinęło się z piktografii (rysunki, obrazki), które mogły być odczytywane przez ludzi posługujących się różnymi językami. Znaki symbolizujące rzeczy mogły być także znakami-słowami, w Grecji nazywanymi hieroglifami.

Pod koniec IV w. p.n.e. w Mezopotamii ukształtowało się pismo klinowe wykorzystujące podobieństwa brzmieniowe. Przed rzeczywistym powstaniem alfabetu posługiwano się różnymi rodzajami pisma m.in. ideograficzno-fonetycznym, sylabicznym. Alfabet wynaleziono około II w. p.n.e. na obszarach Palestyny i Fenicji. Pismo alfabetyczne składa się z systemu znaków. Istnieje wiele odmian pisma alfabetycznego w zależności od tego, kto jakim alfabetem się posługuje. Na przykład pismo gotyckie, którego kształt jest uwarunkowany tendencjami kulturowymi i niektóre formy liter można porównać do gotyckiej architektury, czy też pismo łacińskie przypominające kształt budowli romańskich. Historia badań pisma wskazuje, że jej prekursorzy zajmowali się głównie badaniem pisma powstałego w oparciu o alfabet łaciński, do tego też odnoszą się ich wnioski przyczyniające się do rozwoju i stanowiące podstawę współczesnych badań pismoznawczych⁵.

Pismo jest uzewnętrznieniem możliwości i predyspozycji psychofizycznych wykonawcy, dlatego też w procesie identyfikacji należy wziąć pod uwagę wszystkie te cechy oraz ich zespoły, które pozwalają na ocenę i porównanie badanych zapisów z uwzględnieniem warunków ich powstania oraz przeznaczenia. Pismo ręczne jako rodzaj mowy jest ściśle związane z funkcjonowaniem i czynnością

3 *Ibidem*, s. 10.

4 A. Lüke, *Sztuka grafologii, czyli Twój podpis mówi za Ciebie*, Wrocław 1993, s. 97.

5 B. Gawda, *Psychologiczna analiza pisma*, Lublin 1999, s. 34.

centralnego układu nerwowego, w szczególności zaś z określonymi czynnościami mózgu, a jego wygląd zależy od predyspozycji fizycznej i psychicznej człowieka⁶. Pismo ręczne jest śladem psychofizycznym, indywidualnym i bezpośrednim. Podczas wielokrotnego powtarzania i ćwiczenia czynność pisania przechodzi w nawyk, który indywidualizuje pismo ręczne w takim zakresie, iż stanowi podstawę badań⁷.

Pismo ręczne od dawna skupia na sobie uwagę licznych specjalistów z dwóch co najmniej powodów: jest substratem dla znaków fonicznych i w związku z tym służy do przekodowywania języka mówionego na język pisany. Jako wytwór psychofizyczny podlega procesowi personalizacji i licznym fluktuacjom na drodze rozwoju osobniczego człowieka. Na skutek dokonującej się komunikacji międzyludzkiej produkt językowy pełni funkcje społeczne i dlatego staje się przedmiotem nauczania w szkole, natomiast ze względu na proces personalizacji i fluktuacji niesie wartości poznawcze odnoszące się do człowieka, który pismo to sporządza⁸.

Pomimo że każdy uczeń pierwszej klasy szkoły podstawowej uczy się pisać w oparciu o wzory liter wskazane w elementarzu Mariana Falskiego i naśladować je, to już od początku nauki pisania kreśli je na swój sposób. Litera pierwszoklasistów są mniej lub bardziej podobne do wzorów, ale nie stanowią ich kopii. Już w początkowym okresie nauki pisania występują w piśmie indywidualne odchylenia od wzorów, tj. charakterystyczne właściwości grafizmu, czyli formalne cechy pisma ręcznego. Proces uczenia się sztuki pisania jest długotrwały i związany jest z czynnikami zewnętrznymi oraz wewnętrznymi. Do czynników zewnętrznych zaliczyć należy m.in. wzorce elementarzewe narzucane przez szkołę, nauczycieli i rodziców, otoczenie określające warunki pisania, pozycję piszącego, stosowne środki pisarskie, rodzaj podłoża (papieru) i podkładu, na którym spoczywa dokument. Do czynników wewnętrznych o charakterze psychologiczno-neurologicznym i anatomiczno-motorycznym związanych z budową i funkcjonowaniem ciała i organizmu człowieka należy zaliczyć m. in. poziom sprawności ruchowej, stan emocjonalny, wiek, wykształcenie, zawód, rodzaj posiadanych schorzeń fizycznych i psychicznych⁹.

Przykładem wpływu czynników wewnętrznych na charakter grafizmu mogą być podpisy Napoleona złożone w trzech różnych momentach jego życia. J.H. Michon w swoim dziele *Historia Napoleona według jego pisma* wskazał, że charakter pisma człowieka zależy nie tylko od cech jego osobowości, ale również od warunków psychicznych, w jakich powstaje rękopis, usposobienia i stanu uczuciowego piszącego¹⁰.

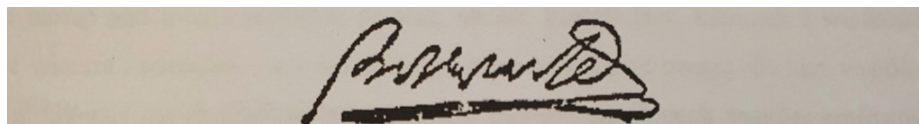
6 E. Kretschmer, *Medizinische Psychologie*, Stuttgart 1956, s. 27.

7 B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2007, s. 776.

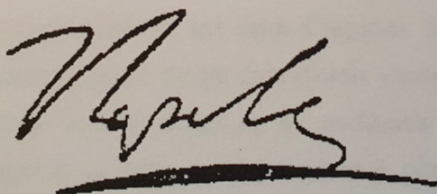
8 A. Feluś, *Odchylenia materialne w piśmie osobniczym*, Katowice 1979, s. 7.

9 H. Spionek, *Dziecko leworęczne*, Warszawa 1964, s. 277.

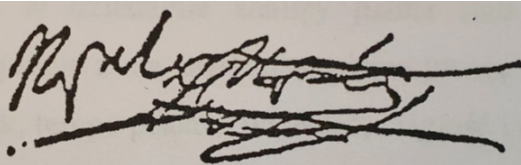
10 A. Lüke, *op.cit.*, s. 97.

Rys. 1. Napoleon jako podporucznik artylerii składa podpis pod przysięgą na wierność i posuszeństwo³.

Rys. 2. Podpis złożony w momencie szczytu sławy Napoleona⁴.

Rys. 3. Podpis Napoleona złożony po przegranej bitwie pod Lipskiem⁵.

Fot. 1. Podpisy Napolena

Źródło: A. Lüke, *Sztuka grafologii, czyli Twój podpis mówi za Ciebie*, Wrocław 1993, s. 97.

Istotnym jest, aby eksperci wykonujący badania pisma uzasadniali swoje opinie w sposób zgodny z rzeczywistym stanem rzeczy oraz ilustrowali je odpowiednim materiałem poglądowym, a zwłaszcza tablicami zawierającymi fotografie pisma dowodowego i porównawczego, przedstawiające w sposób możliwie jasny właściwości oraz cechy tych pism.

Wybitny angielski znawca problematyki ekspertyzy dokumentów W.R. Harrison, stwierdził że: „to co nie może być pokazane, nie może być dowodem”¹¹. Zwłaszcza w sprawach karnych, ekspert nie może uzasadniać swojej opinii tylko tym, że oparł się na „swoim wieloletnim doświadczeniu”, „instynkcie eksperta” lub „wycuciu”.

Odnosząc się do pojęcia „tożsamość” to zdefiniowane jest ono w słowniku języka polskiego jako „identyczność”¹². Tożsamość w tradycyjnym ujęciu oznacza nie-

11 W.R. Harrison, *Suspect Documents*, London 1958, s. VII.

12 <https://sjp.pwn.pl/sjp/to/C5%BCsamo%C5%9B%C4%87;2530211>, dostęp: 10.04.2021 r.

podlegającą zmianom jednakowość, której podłożem jest głównie kod genetyczny. Termin ten jest używany także w socjologii, w celu podkreślenia niepowtarzalności jednostki lub grupy społecznej. Tożsamość jednostki kształtuje się w konkretnej grupie pod wpływem kultury. Człowiek nie ma innej możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji siebie czy identyfikowania się z kimś, jeżeli nie znalazł grupy odniesienia, czyli osób znaczących dla siebie oraz dziedzictwa kulturowego¹³.

Tożsamość w pedagogice społecznej oznacza „niepodlegającą zmianom jednakowość, której podłożem jest głównie kod genetyczny”, zaś tożsamość człowieka stanowi całokształt jego wszystkich cech fizycznych, fizjologicznych, genetycznych i psychicznych oraz identyfikatorów w postaci imienia, nazwiska oraz innych indywidualnie nadanych cech identyfikacyjnych, łącznie konstytuujących jego indywidualność i niepowtarzalność.

Tożsamość człowieka stanowi całokształt jego wszystkich cech fizycznych, fizjologicznych, genetycznych i psychicznych oraz identyfikatorów w postaci imienia, nazwiska oraz innych indywidualnie nadanych cech identyfikacyjnych, łącznie konstytuujących jego indywidualność i niepowtarzalność¹⁴.

Tożsamość osobowa jest to „zespół wyobrażeń, uczuć, sądów wspomnień i projekcji podmiotu, który odnosi się do siebie. W pojęciu tym mieszczą się takie składniki jak: samoświadomość jednostki, świadomość kontynuacji i pozostawania sobą w zmieniających się warunkach życia, świadomość uczestnictwa podmiotu w grupach społecznych, koncepcja siebie, zdolność do porównań interpersonalnych i zbiorowych¹⁵”.

Art. 190a k.k. [Uporczywe nękanie. Kradzież tożsamości]:

„§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udrczenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej¹⁶.

Osobowość wyraża się w charakterze pisma, ponieważ stanowi ono graficzny rzut uwarunkowań i informacji mózgowych modelowanych, od stawu ramienia do palców ręki przez neurony napędowe przy pomocy mięśni doprowadzających.

13 J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, Gdańsk 2007, s. 60.

14 R. Lewandowski, *Tożsamość-identyfikacja-dokument*, „Człowiek i Dokumenty” 2019, nr 54, s. 18.

15 W. Kamiński, *Człowiek dorosły w sytuacjach zagrożenia tożsamości*, w: *Wprowadzenie do andragogiki*, T. Wujek (red.). Warszawa 1996, s. 77.

16 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.

Każdy ruch wyrażony w rysunkach, liniach i odstępach znaku graficznego, zgodny jest ze schematami myślowymi umiejscowionymi w złożonym świecie neuronów.

Bezpieczny dokument tożsamości opatrzone autentycznym podpisem to także większe bezpieczeństwo tożsamości każdego człowieka. Problem związany z bezpieczeństwem tożsamości odgrywa coraz większą rolę na świecie ze względu na rosnącą populację i migrację ludności, wzrost legalnej i nielegalnej mobilności. Te czynniki determinują wzrost znaczenia dokumentów potwierdzających tożsamość, a tym samym wzrost wymagań dotyczących ich zabezpieczenia. Rosnąca liczba przestępstw z wykorzystaniem sfałszowanych dokumentów oraz akty terrorystyczne na nienotowaną dotąd skalę zmieniły sytuację w tym obszarze¹⁷.

Dokumenty tożsamości pełniące funkcję dokumentów podróży i konieczność weryfikowania ich autentyczności w różnych sytuacjach spowodowała wzrost wymagań zakresie ich budowy oraz możliwości skutecznego i szybkiego sprawdzania.

Obywatel kieruje się zasadą, że „dokument tożsamości wydany przez państwo zawiera prawdziwe dane i jest wydany przez osobę do tego uprawnioną”¹⁸. Przestępcom sprzyjał i sprzyja brak zwyczaju weryfikowania dokumentów, a także brak odpowiedniej wiedzy oraz umiejętności obywateli w tej kwestii. Opracowanie skutecznie zabezpieczonego dokumentu wymaga wysokiego poziomu wiedzy z wielu dziedzin, między innymi z zakresu funkcjonowania dokumentu¹⁹.

Właściwe traktowanie roli podpisu ma bardzo istotny wpływ na jakość dokumentów, które towarzyszą człowiekowi przez całe życie. Wiele publikacji naukowych zawiera stwierdzenie, że „Bez dokumentu tożsamości, nie ma obywatela”.

Powszechnie wiadomo, że dane osobowe są przedmiotem szczególnego zainteresowania przestępców, a kradzież tożsamości pożądanym celem, dlatego w tym aspekcie personalizacja stała się bardzo wrażliwym tematem.

Aby podnieść poziom ochrony tożsamości, w drugiej XX w. zaczęto poszukiwać takiej techniki personalizacji dokumentów, która stanowiłaby skomplikowaną barierę dla przestępców, co podniosłoby znacznie poziom bezpieczeństwa tożsamości osobowej. Dokonywano badań, zmian i eksperymentów, w rezultacie których stwierdzano, że rola podpisu na dokumencie tożsamości jest bardzo istotna, pomimo że są też nowe wzory dokumentów takie jak np. dowodu osobistego 2015 i 2019, w których podpisu już nie ma. Należy jednak zwrócić uwagę w kontekście weryfikacji tożsamości, że w wielu sytuacjach podpis na dokumentach tożsamości stanowi wzorzec podpisu i to jedyny, który może zadecydować o zakwestionowaniu lub nie czyjejs tożsamości, a finalnie pozwoli na uniknięcie przestępstwa lub poważnego zagrożenia.

17 E. Jakielaszek, *Bezpieczny dokument tożsamości*, „Człowiek i Dokumenty” 2020, nr 56, s. 84.

18 *Ibidem*, s. 85.

19 E. Jakielaszek, *op.cit.*, s. 86.

Tożsamość człowieka jest potwierdzana na różne sposoby, np. członkowie rodziny poprzez relacje potwierdzają tożsamość bliskiej osoby, a w większych zbiorowościach przynależność rodowa definiuje jednostkę. W społeczeństwach rozwiniętych funkcję uwierzytelnienia pełnią dokumenty tożsamości opatrzone podpisem i wystawione przez emitenta, a wyprodukowane oraz dostarczone przez Trzecią Zaufaną Stronę. W Polsce rolę trzeciej zaufanej strony między państwem a obywatelem pełni Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. oraz Centrum Personalizacji Dokumentów MSWiA²⁰.

Należy także uświadomić sobie, jakie konsekwencje prawne niosą za sobą fałszerstwa podpisów:

- podpis na dokumencie tożsamości (dowód osobisty, prawo jazdy, paszport): możliwość wyłudzenia pieniędzy w banku, możliwość przekroczenia granicy państwa, możliwość uzyskania danych chronionych.
- podpis pod testamentem: możliwość dysponowania wolą i majątkiem zmarłego.
- podpis pod aktem notarialnym: możliwość przeniesienia własności ruchomości lub nieruchomości.
- podpis pod sprawozdaniem finansowym: możliwość odpowiedzialności karnej art. 77 ustawy o rachunkowości (grzywna lub kara pozbawienia wolności do lat 2).
- podpis pod umową: możliwość zawarcia niekorzystnego kontraktu o długoterminowych skutkach prawnych i finansowych.
- podpis pod pozwem: możliwość obciążenia zarzutami lub uniewinnienia w prowadzonym postępowaniu sądowym.

Podpis in blanco zgodnie z definicją Słownika języka polskiego jest to: „podpis na niewypełnionym formularzu lub dokumencie”²¹.

Pojęciu „podrobienia”, o którym mowa w art. 270 § 1 k.k., odpowiada także takie zachowanie sprawcy, które polega na naniesieniu środkami technicznymi, na podpisany in blanco arkusz papieru, treści o znaczeniu prawnym niezgodnej z wolą i intencją składającego podpis, np. poprzez nieuprawnione wejście w posiadanie podpisanych in blanco kart, a następnie opatrzenie ich nadrukiem komputerowym²². Sprawca stwarza w ten sposób pozory pochodzenia dokumentu od określonego wystawcy, przy podstępnym wykorzystaniu jego prawdziwego podpisu – wyrok Sądu Najwyższego z 27 lutego 2019 r.²³

Dokumentem podrobionym w rozumieniu art. 270 § 1 k.k. jest także taki dokument, na którym jedynym elementem autentycznym jest podpis (karta podpisana

20 M. Zborowski, *Tożsamość w czasach rewolucji (technologicznej)*, „Człowiek i Dokumenty” 2018, nr 48, s. 10.

21 <https://sjp.pwn.pl/sjp/podpis-in-blanco;3059806.html>, dostęp: 10.04.2021 r.

22 <https://aresztowani.pl/pl/blog/falszerstwo-dokumentow>, dostęp: 10.04.2021 r.

23 Wyrok Sądu Najwyższego z 27 lutego 2019 r., V KK 78/18.

in blanco), natomiast nieautentyczna, tzn. nie pochodząca od wystawcy i sprzeczna z jego intencjami, jest wytworzona przez sprawcę osnowa dokumentu mająca określone konsekwencje prawne.

Fałszerstwa (podrobienia) podpisów można podzielić na 4 zasadnicze rodzaje:

- 1) odwzorowanie techniczne – podpisy powstałe przez odwzorowanie techniczne (przekopiowanie, przerysowanie) z autentycznego podpisu wzorcowego.
- 2) naśladownictwo materialne – podpisy upodobnione w mniejszym lub większym stopniu do autentycznych przez ich naśladowanie.
- 3) naśladownictwo intelektualne – podpisy sygnujące dane innej osoby, ale określone bez wzorca oryginalnego, a jedynie na podstawie wyobrażenia podpisu autentycznego, tzw. naśladownictwo swobodne.
- 4) autofałszerstwo – polega na sfalszowaniu (maskowaniu cech) własnego podpisu w celu późniejszego zakwestionowania jego autentyczności²⁴.

Ciekawy przykład ustalania tożsamości osobowej w oparciu o badania pisma ręcznego można zaobserwować u pasażerów korzystających z lokalnego transportu zbiorowego w m.st. Warszawie. Mianowicie w stolicy od kilku lat modna stała się metoda wyłudzeń przejazdów komunikacją miejską. Otóż są osoby, które zgłaszają na policję lub do Urzędu Dzielnicy m.st. Warszawy zaginięcie dokumentu tożsamości i wówczas otrzymują zaświadczenie o zgłoszeniu takiego faktu z określoną datą. Następnie jeżdżą bez ważnego dokumentu przejazdu i podczas kontroli biletowej pokazują rzekomo utracony dokument, na podstawie którego kontroler biletów wystawia wezwanie do zapłaty. Kolejno z powodu braku wpłaty, ZTM przesyła wezwanie do zapłaty na dane wskazane w dokumencie tożsamości. Wówczas pasażer pokazuje zaświadczenie z policji lub Urzędu Dzielnicy m.st. Warszawy twierdząc, iż ktoś podszył się pod niego, ponieważ on utracił dokument przed dniem kontroli biletowej i składa odwołanie. Na podstawie opracowanych przez autora niniejszego artykułu dla ZTM zasad pobierany jest materiał porównawczy i wraz z materiałem dowodowym przekazywany do badań.

Zadaniem eksperta dokumentów jest zbadanie, czy podpis nakreślony na wezwaniu do zapłaty został sporządzony przez osobę, której dane osobowe przedstawia. Opinia prywatna stanowi podstawę do skierowania pozwu do sądu i zawiadomienia do prokuratury o możliwości popełnienia przestępstwa z art. 190a § 2, art. 270 § 1 lub art. 286 § 1 k.k.

Kolejną bardzo ważną kwestią jest zmienność cech ludzkich, w tym również pisma ręcznego. Parametry głosu człowieka czy grafizm pisma podlegają zmianom. W odniesieniu do tego rodzaju cech tożsamości istotne jest, aby metodyka identyfikacji czy weryfikacji tożsamości uwzględniała tę zmienność. Ważnym czynni-

24 M. Goc, J. Moszczyński, *Podpisy podrobione metodą odwzorowania*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 270, s. 49.

kiem jest czas konieczny do weryfikacji lub identyfikacji człowieka. W przypadkach wymagających krótkiego czasu poświęconego na ten proces (np. sprawdzenie tożsamości podczas kontroli paszportowej) konieczny staje się wybór takich cech tożsamości, których użycie daje satysfakcjonujący rezultat (odpowiedni poziom pewności) i nie przedłuża weryfikacji lub identyfikacji. Kolejnym ograniczeniem w wyborze określonych cech tożsamości jest koszt identyfikacji lub weryfikacji oraz dostępność technologii²⁵.

Dobór określonych cech i identyfikatorów w procesie badania tożsamości człowieka (weryfikacji lub identyfikacji) uzależniony jest od następujących czynników:

- mierzalność cechy lub identyfikatora,
- czas dostępny na przeprowadzenie weryfikacji lub identyfikacji,
- koszt generowany przez weryfikację lub identyfikację,
- dostępność technologii i infrastruktury badawczej użytej w procesie weryfikacji lub identyfikacji,
- cel weryfikacji lub identyfikacji oraz ocena zagrożeń.

Wskazane czynniki tworzą zespół warunków efektywnej identyfikacji lub weryfikacji tożsamości²⁶.

Podsumowując, należy stwierdzić, że funkcjonowanie większości mieszkańców naszej planety ciężko jest sobie wyobrazić bez dokumentów, stąd tak ważne jest odpowiednie zabezpieczenie ich i podpisów ich właścicieli. Dzieje się tak, albowiem różne istotne dla ludzkiej egzystencji wydarzenia: przyście na świat i zgon, małżeństwo i powiększenie rodziny, podjęcie nowej pracy, zakupy, a nawet zwykła wizyta w banku związane są z koniecznością posłużenia się odpowiednimi dokumentami opatrzonymi własnoręcznym podpisem właściciela, dlatego podstawowym założeniem jest, aby poprzez odpowiednie systemy zabezpieczeń stanowiły one w obrocie prawnym i gospodarczym podstawę do profesjonalnego stwierdzenia tożsamości osobowej²⁷.

Bibliografia

Akt prawny

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.

Literatura

Feluś A., *Odchylenia materialne w piśmie osobniczym*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1979.

25 R. Lewandowski, *Tożsamość – identyfikacja – dokument*, op.cit., s. 20.

26 *Ibidem*, s. 21.

27 K. Konopka (red.), *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych – prawo, teoria, praktyka*, Warszawa 2021, s. 173.

Krzysztof Konopka

Gawda B., *Psychologiczna analiza pisma*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999.

Goc M., Moszczyński J., *Podpisy podrobione metodą odwzorowania*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 270.

Harrison W. R., *Suspect Documents*, London 1958.

Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2007.

Jakielaszek E., Bezpieczny dokument tożsamości, „Człowiek i Dokumenty” 2020, nr 56.

Kamiński W., *Człowiek dorosły w sytuacjach zagrożenia tożsamości*, w: *Wprowadzenie do andragogiki*. T. Wujek (red.). Warszawa 1996.

Konopka K. (red.), *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych – prawo, teoria, praktyka*, Warszawa 2021.

Kretschmer E., *Medizinische Psychologie*, Stuttgart 1956.

Lewandowski R., *Tożsamość – identyfikacja – dokument*, „Człowiek i Dokumenty” 2019, nr 54.

Lüke. A., *Sztuka grafologii, czyli Twój podpis mówi za Ciebie*, Wrocław 1993.

Nikitorowicz J., *Edukacja międzykulturowa*, Gdańsk 2007.

Polańska I., *Grafologia dla każdego*, Grodzisk Mazowiecki 1990.

Spionek H., *Dziecko leworęczne*, Warszawa 1964.

Zborowski M., *Tożsamość w czasach rewolucji (technologicznej)*, „Człowiek i Dokumenty” 2018, nr 48.

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z 27 lutego 2019 r., V KK 78/18.

Netografia

<https://sjp.pwn.pl/sjp/to%C5%BCsamo%C5%9B%C4%87;2530211>.

<https://sjp.pwn.pl/sjp/podpis-in-blanco;3059806.html>.

<https://aresztowani.pl/pl/blog/falszerstwo-dokumentow>.

Mateusz Chudek¹

Metody kradzieży tożsamości w sieci

Streszczenie

W artykule scharakteryzowano niektóre sposoby działania cyberprzestępców, również w mediach społecznościowych. W tekście przywołano takie metody kradzieży, jak: phishing, ransomware, keylogger, SIM swapping, smishing, vishing oraz pharming. Przedstawiono także skutki ich działania oraz przykłady wykorzystania.

Słowa kluczowe: cyberprzestępczość, phishing, ransomware, keylogger, SIM swapping, smishing, vishing, pharming, Kodeks karny, metody kradzieży, kradzież tożsamości, kradzież, dane osobowe, dobra osobiste, tożsamość człowieka.

Wstęp

Dostępność i rozwój sieci internetowej oprócz swoich niezaprzeczalnych zalet niesie za sobą również szereg zagrożeń, które z biegiem czasu ulegają „ewolucji”. Współczesny przestępca wykorzystuje rozwijające się środowisko jako narzędzie do popełnienia przestępstwa, a tym samym cyberprzestrzeń jako miejsce jego popełnienia². Społeczeństwo przyjęło do swej codzienności udogodnienia, jakie stanowią usługi internetowe. Należy jednak pamiętać, że cyberprzestrzeń jest pojęciem szerokim, które obejmuje swoim zakresem materię wirtualną, w skład której wchodzi zarówno Internet, jak i sieci telefoniczne, sieci komputerowe oraz inne urządzenia teleinformatyczne, które mają możliwość przechowywania, odbierania i wysyłania materiałów w formie cyfrowej, także danych osobowych.

Tożsamość w sieci

Pojęcie tożsamości w języku polskim jest wieloznaczne. Słownik języka polskiego wskazuje na następujące znaczenia:

- w odniesieniu do pojedynczej osoby tożsamość można określić jako świadomość własnych cech i własnej odrębności;

1 Mateusz Chudek, Uczelnia Łazarskiego.

2 B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2018 s. 914.

- w odniesieniu do grupy jest to wewnętrzna spójność i poczucie jedności, nazywane również tożsamością narodową, poczuciem tożsamości z rodziną;
- określenie bycia tym samym, to, że ktoś jest taki sam lub że coś jest takie samo identyczne, jednakowe określane także jako tożsamość cech, poglądów;
- stan faktyczny, w którym ktoś jest tą osobą, za którą się podaje, fakt, że ktoś nosi takie, a nie inne nazwisko, to określenie na czyjąś tożsamość;
- dokument wydawany przez władze państwowe pełnoletniemu obywatelowi, zawierający jego dane personalne oraz fotografię nazywany powszechnie dowodem tożsamości³.

W prawie karnym stosowanie pojęcia „tożsamości” używa się w dwóch znaczeniach. Pierwszym jest identyczność osoby (tożsamość pokrzywdzonego o której stanowi art. 12 k.k.), a drugi to identyfikacja osoby jak w przypadku dokumentu stwierdzającego tożsamość (art. 274 k.k.) czy też dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby (art. 275 § 1 i 2 k.k.)⁴. Tożsamość wspomniana jest także w Kodeksie postępowania karnego w odniesieniu do tożsamości świadka (art. 184 § 1 k.p.k.), dokumentu tożsamości (art. 191 § 1a k.p.k.), tożsamości oskarżonego (art. 213 § 1, art. 258 § 1, art. 259 § 4, art. 263 § 4, art. 413 § 1 pkt 3, art. 504 § 1 k.p.k.), niemożności ustalenia tożsamości osoby (art. 243 § 1 k.p.k.), tożsamości osoby podejrzanej (art. 244 § 1 k.p.k.), tożsamości osoby zatrzymanej (art. 244 § 3 k.p.k.), dokumentu stwierdzającego tożsamość (art. 275 § 4 k.p.k.), tożsamości osoby ściganej (art. 607c § 1 pkt 3 k.p.k.), a także danych określających tożsamość (art. 607zb § 2 k.p.k.).

Powszechnie za kradzież tożsamości (impersonation) uważa się podszywanie się pod ofiarę, jak również kradzież tożsamości ofiary on-line (*catfishing*) w celu odtworzenia jej społecznej sieci powiązań w Internecie, a w konsekwencji zdobycia informacji o ofierze lub o jej znajomych⁵. Motywem takiego działania może być również chęć rozpowszechnienia przez sprawcę pogłosek i kłamstw na temat innych osób w cudzym imieniu⁶. Pozostawienie śladów tożsamości w Internecie niesie za sobą podwójne zagrożenie, gdyż raz udostępnione dane mogą szybko zostać przeniesione w różne miejsca na świecie, a złodzieje tożsamości mogą je wykorzystać przebywając fizycznie na innym kontynencie.

Kradzież tożsamości określana jest również jako defraudacja, fałszerstwo. Rozumiana jest jako przejmowanie tożsamości lub danych osobowych, które identy-

3 Nowy słownik języka polskiego PWN, E. Sobol (red.), Warszawa 2002, s. 1039, kol. I-II.

4 Por. A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, Warszawa 2015, s. 17.

5 Por. *Edukacja – relacja – zabawa. Wieloaspektowość Internetu w wymiarze bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, A. Wrońska, R. Lew-Starowicz, A. Rywczyńska (red.), Warszawa 2019, s. 60.

6 Por. *ibidem*, s. 294.

fikują konkretnego użytkownika⁷. Ustawodawca w nowelizacji Kodeksu karnego z 25 lutego 2011 r.⁸ dokonał w art. 190a § 2 typizacji przestępstwa tzw. kradzieży tożsamości. Uwagę należy skupić na fakcie, iż dane osobowe nie stanowią jednak rzeczy ruchomej, która ujęta jest w art. 278 § 1 k.k., jako przedmiot czynności wykonawczej w opisie czynu zabronionego. W związku z powyższym związek przywłaszczenia tożsamości z przestępstwem kradzieży nie jest ścisły. Kradzież w rozumieniu art. 278 § 1 k.k. opiera się bowiem na zaborze rzeczy ruchomej w celu przywłaszczenia, natomiast kradzież tożsamości polega na posłużeniu się cudzymi danymi osobowymi przez osobę nieupoważnioną, przybraniu cudzej tożsamości lub podszyciu się pod inną osobę⁹. Ponadto od strony podmiotowej koniecznym jest, aby działanie powzięte było w celu popełnienia innego czynu zabronionego czy wyrządzenia szkody innej osobie¹⁰.

Media społecznościowe a oszustwa z wykorzystaniem skradzionej tożsamości

Aby nakreślić skalę i obszar poruszanej materii, warto wskazać ogólne statystyki dotyczące światowego i regionalnego dostępu do Internetu. W tabeli 1 widoczny jest bardzo szybki przyrost nowych użytkowników w Europie na przestrzeni 21 lat (593 proc.), przy czym największą grupę internautów stanowią mieszkańcy Azji (53,6 proc. wszystkich użytkowników, ponad 2,7 mld osób). Według danych na dzień 31 grudnia 2020 roku do Internetu ma dostęp łącznie ponad 5 mld osób. Największy procent ludności z dostępem do Internetu należy do Ameryki Północnej (89,9 proc.).

W odniesieniu do przedstawionych danych trudna wydaje się próba usystematyzowania i kontrola Internetu w zakresie ujednoczenia norm prawnych, mając na uwadze różnice ustawodawcze, interpretacyjne i ich potencjalne konflikty¹¹. Wymagałoby to ujednoczenia ustawodawstwa państw na całym świecie, a także konsekwentnego egzekwowania tych norm, włączając w to doprowadzenie sprawy przestępstwa przed oblicze sądu¹². Ponadto w przypadku przestępstw internetowych przypisanie odpowiedzialności karnej wymaga dokonania oceny: czy i jaki czyn zabroniony popełnia określona osoba. Ustalenia wymaga również okoliczność, czy

7 K. Gorazdowski, *Kradzież tożsamości w sieci w ujęciu normatywno-opisowym*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2017, nr 2, s. 1.

8 Dz.U. z 2011 r. Nr 72, poz. 381.

9 K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, „Ius Novum” 2013, nr 1, s. 65.

10 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 3, s. 30.

11 B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2018, s. 914.

12 *Ibidem*, s. 914–915.

w danym przypadku do określenia odpowiedzialności karnej znajdzie zastosowanie ustawodawstwo krajowe¹³.

Tabela 1. Dane statystyczne dotyczące wzrostu liczby użytkowników Internetu w latach 2000–2021

Regiony świata	Liczba ludności (2021)		Internauci 31.12.2020	Współczynnik infiltracji (% pop.)*	Przyrost 2000–2021 (w %)	Świat Internetu
	w mln	w %				
Afryka	1 373 486 514	17,4	590 296 163	43,0	12,98	11,7
Azja	4 327 333 821	54,9	2 707 088 121	62,6	2,27	53,6
Europa	835 817 917	10,6	728 321 919	87,1	59,30	14,4
Ameryka Łacińska/Karaiby	659 743 522	8,4	477 869 138	72,4	2,54	9,4
Bliski Wschód	265 587 661	3,4	188 132 198	70,8	5,63	3,7
Ameryka Północna	370 322,393	4,7	332 919 495	89,9	208,00	6,6
Oceania i Australia	43 473 756	0,6	29 284 688	67,4	284,00	0,6
Świat łącznie	7 875 765 584	100,0	5 053 911 722	64,2	1,30	100,0

* Wskaźnik infiltracji Internetu odpowiada procentowi całkowitej populacji danego kraju lub regionu korzystającego z Internetu.

Źródło: <https://www.internetworldstats.com/>.

Zgodnie z przeprowadzonymi w Polsce przez NASK badaniami odnoszącymi się do treści zamieszczonych w Internecie – 56,1 proc. respondentów ufa, iż zamieszczone publikacje są prawdziwe. 19,7 proc. badanych nie potrafiło sprecyzować swojego zdania. Według internautów średnio 30 proc. treści zamieszczonych w sieci jest zmanipulowana lub sfałszowana. Badani ufający treściom w Internecie spośród wszystkich mediów społecznościowych najczęściej korzystają z Facebooka i YouTube'a¹⁴. Pierwsza z wymienionych platform jest niewątpliwie przykładem gromadzenia danych osobistych na skalę światową. W samej tylko Polsce, według danych z 2021 r., konto na platformie Facebook posiada 14 mln osób, co stanowi 78,2 proc. ludności. Zob. tabelę 2.

13 B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2016, s. 351.

14 *Bezpieczne wybory – raport na temat dezinformacji w internecie*, M. Bochenek, R. Lange (red.), Warszawa 2019, s.6.

Tabela 2. Dane statystyczne dotyczące wzrostu liczby użytkowników Internetu w latach 2000–2021

Europa (wybrane kraje)	Liczba ludności (2021, w mln)	Internauci 31.12.2020	% populacji*	Użytkownicy w Europie (w %)	Facebook 31.12.2020
Białoruś	9 442 862	7 521 628	79,7	1,0	3 850 000
Czechy	10 630 589	9 323 428	87,7	1,3	4 600 000
Litwa	2 864 459	2 603 900	90,9	0,4	1 400 000
Niemcy	82 438 639	79 127 551	96,0	10,9	31 000 000
Polska	38 028 278	29 757 099	78,2	4,1	14 000 000
Rosja	143 895 551	116 353 942	80,9	16,0	13 100 000
Słowacja	5 450 987	4 629 641	84,9	0,6	3 200 000
Ukraina	43 795 220	40 912 381	93,4	5,6	9 500 000

* Wskaźnik infiltracji Internetu odpowiada procentowi całkowitej populacji danego kraju lub regionu korzystającego z Internetu.

Źródło: <https://www.internetworldstats.com/>.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że tak udostępnione dane osobowe (ułatwiająca identyfikację tożsamości danej osoby) w ramach portalu społecznościowego o zasięgu globalnym niosą za sobą pewne ryzyko¹⁵. Według badań ponad połowa (51 proc.) respondentów udostępnia wszystkie swoje dane osobowe każdemu internaucie, narażając się tym samym na wiele niebezpieczeństw związanych z kradzieżą tożsamości¹⁶.

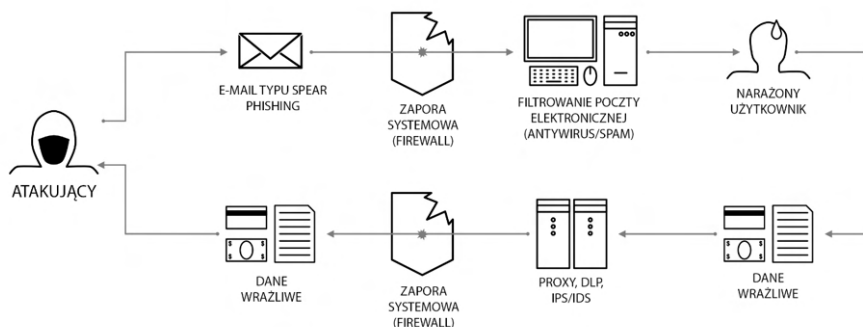
Ponad połowa polskich internautów (56,2 proc.) przyznaje, że w ostatnich miesiącach zetknęła się z manipulacją lub dezinformacją, a manipulacje w sieci stosunkowo często (codziennie i kilka razy w tygodniu) dostrzega prawie co czwarty (23,9 proc.) internauta. Do najczęstszych należą fake newsy (29,9 proc.), trolling (15,6 proc.), fałszywe konta internetowe (14,9 proc.)¹⁷. Opierając się na powyższych wynikach, można stwierdzić, że zagrożenie płynące z manipulacji, które dociera do nieświadomego odbiorcy, w obecnych realiach istnieje, a z uwagi na ilość informacji i trudność w ich weryfikacji jest ono wysokie. Tym samym prościej jest o matactwo, a także wprowadzenie odbiorcy w błąd.

- 15 Doniesienia medialne informowały o wyciekudanych 2,7 mln Polaków z serwisu Facebook. E. Wesołowska, *Z Facebooka wyciekły dane 2,7 mln Polaków. „Mogą służyć do oszustw”*, „Bankier.pl” 08.04.2021, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Z-Facebooka-wyciekly-dane-2-7-mln-Polakow-Moga-sluzyc-do-oszustw-8089241.html>, dostęp: 7.05.2021 r.
- 16 A. Wilk, *Kradzież tożsamości. Raport z badań*, 2014. Badania przeprowadzone w ramach kampanii edukacyjnej „STOP! Nie daj się okraść. Chroń swoją tożsamość”. Badanie rozpoczęło się 22 października 2013 i trwało do 4 października 2014. W ciągu roku ankietę wypełniło 1107 badanych. Badania prowadzone były za pomocą ankiety internetowej zamieszczonej na stronie: <http://ochronatozsamosci.pl/>. Partnerami merytorycznymi programu są Fellowes oraz Biuro Informacji Kredytowej.
- 17 *Bezpieczne wybory – raport...*, *op.cit.*, s. 10–11.

Phishing

Phishing to metoda polegająca na próbie pozyskania danych osobowych za pomocą zwodniczych wiadomości e-mail i witryn internetowych. Jest to cyberatak najczęściej wykorzystujący przychodzącą pocztę e-mail jako broń¹⁸.

Celem sprawcy jest oszukanie odbiorcy wiadomości e-mail w taki sposób, aby był przekonany o autentyczności odbiorcy otrzymanego maila. Treść wiadomości powinna wzbudzać przeświadczenie, że dotyczy tego, czego chce lub czego potrzebuje odbiorca, jak np. prośba z banku dotycząca konieczności zmiany hasła ze względów bezpieczeństwa lub zalogowania się w celu zapoznania się z wyjątkową ofertą. Cechą wyróżniającą phishing jest forma przesyłanych wiadomości. Osoba dopuszczająca się ataku podszywa się pod pewien rodzaj zaufanego podmiotu, zwykle prawdziwej lub prawdopodobnie prawdziwej osoby lub firmy, z którą ofiarę mogą łączyć stosunki cywilnoprawne. Kolejnym krokiem, na którym zależy oszustomu, jest kliknięcie łącza lub pobranie załącznika z przesłanej wiadomości, gdyż wskutek tej czynności sprawca otrzymuje dostęp do wprowadzanych przez ofiarę danych.

Rys. 1. Działanie cyberataku typu phishing

Źródło: grafika własna.

Metoda ta jest jedną z najwcześniejszych i traktuje się ją jako jeden z rodzajów cyberataków. Historia phishingu sięga lat 90. XX wieku, a dzięki ciągłemu doskonaleniu wiadomości phishingowych i technologii jest nadal jednym z najbardziej rozpowszechnionych i najbardziej szkodliwych cyberataków. „Phish” zauważalnie jest podobne do słowa „fish”, co należy traktować jako analogię skierowaną do wędkarza zarzucającego haczyk, na którym znajduje się przynęta (e-mail phishingowy)

dla ryby, którą może pochwycić (odbiorca stanie się ofiarą)¹⁹. Termin „phishing” pojawił się w połowie lat dziewięćdziesiątych wśród hakerów, których celem było nakłonienie użytkowników AOL²⁰ do podania danych logowania. „Ph” jest częścią tradycji kapryśnej pisowni hakerów i prawdopodobnie wpłynęło na nie określenie „phreaking”. Wczesna forma hakowania polegała na odtwarzaniu dźwięków w słuchawkach telefonicznych, aby uzyskać bezpłatne połączenia. Sprawca to *phreak* lub *phreaker* (od *phone freak* – z ang. telefoniczny maniak).

Wpływ finansowy zgłoszonych cyberprzestępstw zgodnie ze zgłoszonymi w 2018 r. przestępstwami straty wynikające z cyberataków wyniosły ponad 2,7 mld USD, a średnia liczba dni od ataku do jego wykrycia wynosiła 66. Średni koszt dla firmy po naruszeniu danych wyniósł 7,91 mln USD²¹. Z najnowszych danych wynika również, że do takich ataków przyczyniają się działania pracowników, takie jak zdalny dostęp do pracy lub korzystanie z urządzeń mobilnych²².

Najczęstsze rodzaje cyberataków to phishing i włamania do sieci (*network intrusion*)²³. Przestępcy korzystają z Internetu, aby uzyskać dostęp do środków finansowych ofiar, a w wielu przypadkach handlują pozyskanymi danymi, dołączając dane dotyczące tożsamości pokrzywdzonego. Oprócz kradzieży tożsamości możliwe jest pozyskanie w Internecie materialnych dokumentów świadczących o tożsamości – paszportów, praw jazdy, dokumentów ubezpieczenia społecznego.

Ransomware

Złośliwe oprogramowanie w postaci ransomware²⁴ jest ciągle czołowym zagrożeniem wśród malware’u²⁵ i pozostaje na pierwszym miejscu wśród tych proble-

- 19 Microsoft Support, *Protect yourself from phishing*, <https://support.microsoft.com/en-us/windows/protect-yourself-from-phishing-0c7ea947-ba98-3bd9-7184-430elf860a44>, dostęp: 8.05.2021 r.
- 20 Jeden z głównych dostawców usług internetowych, założony w 1983 r., nazwany Quantum Computer Services, a później przemianowany na America On-line. W latach 90. wielu Amerykanów uznawało AOL za Internet. W najlepszych latach obsługiwał 30 mln abonentów, choć od tego czasu liczba ta znacznie się zmniejszyła. Do 2009 r. AOL była spółką Time Warner Media.
- 21 Verizon *How to prevent phishing and malware attack targeting remote workers 2019*, <https://enterprise.verizon.com/resources/articles/prevent-phishing-malware-attacks/>, dostęp: 8.05.2021 r.
- 22 *Ibidem*.
- 23 Verizon 2019 Data Breach Investigations Report; FBI; Internet Crime Complaint Center (IC3); U.S. Department of Justice; 2018 IC3 Annual Report, s. 65.
- 24 Nazwa „ransomware” wywodzi się ze zbitki słów angielskich: *ransom* – okup i *software* – oprogramowanie.
- 25 Złośliwe oprogramowanie obejmuje wirusy, programy szpiegujące i inne niechciane oprogramowanie, które instaluje się na komputerze lub urządzeniu mobilnym bez zgody użytkownika. Programy te mogą powodować awarię urządzenia, a także mogą być wykorzystywane do monitorowania i kontrolowania aktywności ofiary w Internecie. Mogą one również sprawić, że komputer będzie podatny na wirusy i wyświetlać niechciane lub nieodpowiednie reklamy. Przestępcy wykorzystują złośliwe oprogramowanie do kradzieży danych osobowych, rozsyłania spamu i popełniania oszustw. Federal Trade Commission, Consumer Information listopad 2015, <https://www.consumer.ftc.gov/articles/0011-malware>, dostęp: 8.05.2021 r.

mów, które powodują duże straty finansowe. W zdecydowanej większości organy ścigania określają ransomware jako zagrożenie o najwyższym priorytecie²⁶. Działanie wspomnianego oprogramowania polega na blokowaniu dostępu do systemu komputerowego lub uniemożliwienie odczytu zapisanych na nim danych. Powyższe działanie ma na celu zmuszenie ofiary do uiszczenia okupu w zamian za przywrócenie systemu do stanu pierwotnego. Pierwsze wersje takiego oprogramowania zostały opracowane pod koniec lat 80. XX wieku, a metodą uiszczenia okupu była tradycyjna poczta.

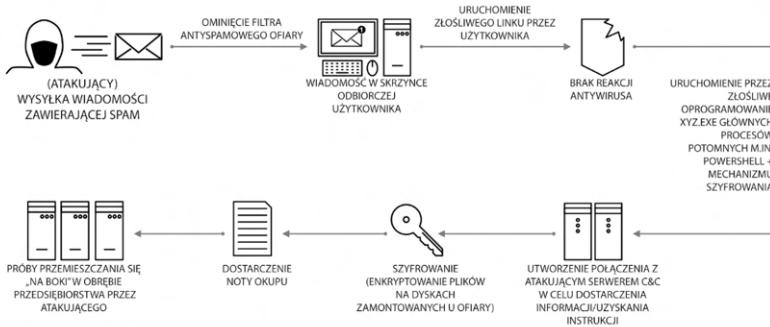
Programy te kwalifikują się jako złośliwe oprogramowanie i występują w kilku wariantach. Najprostszy z nich polega na założeniu na system blokady, która ma uniemożliwić dostęp użytkownikowi do jego systemu lub plików osobistych. Następnie sprawca poprzez kontakt z ofiarą przekazuje żądanie uiszczenia opłaty w zamian za przywrócenie systemu do stanu pierwotnego. Obecnie najpopularniejszą metodą „płatności” są kryptowaluty²⁷. Sprawozdanie Europolu jednoznacznie wskazuje, że ataki ransomware pozostają jednymi z najpopularniejszych. Stanowią również jedno z najważniejszych dominujących zagrożeń, zwłaszcza dla publicznych i prywatnych organizacji w Europie i poza nią²⁸.

Istotny z punktu widzenia aktualności zagadnienia wydaje się być raport „State of Ransomware 2021”²⁹ opracowany przez Vanson Bourne, który aktualizuje dane dotyczące częstotliwości i wpływu oprogramowania ransomware. Badanie zostało przeprowadzone wśród 5400 menedżerów działów IT w organizacjach średniej wielkości w 30 krajach na całym świecie. Ujawnia ono, że 37 proc. organizacji doświadczyło ataku ransomware w ciągu ostatnich 12 miesięcy (spadek z 51 proc. w 2020 r.). Ponadto mniej organizacji doświadczyło szfrowania danych w wyniku znaczącego ataku (spadek z 73 proc. w 2020 do 54 proc. w 2021 r.). Niepokojące

- 26 Por. Raport Europol: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020*, „EUROPOL” 5.10.2020, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020>, dostęp: 8.05.2021 r., s. 25.
- 27 M. Rynkiewicz, *Gorzów Wlkp./ Hakerzy chcą bitcoiny za odblokowanie komputerów firmy*, „Polska Agencja Prasowa” 19.08.2020, <https://www.pap.pl/pap-technologie/702154%2Cgorzow-wlkp-hakerzy-chca-bitcoiny-za-odblokowanie-komputerow-firmy.html>, dostęp: 8.05.2021 r.
- 28 EUROPOL European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020*, „EUROPOL” 5.10.2020, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020>, dostęp: 8.05.2021 r., s. 25.
- 29 Badanie State of Ransomware 2021 zostało przeprowadzone przez Vanson Bourne, niezależnego specjalistę w dziedzinie badań rynkowych, w styczniu i lutym 2021 roku. W ramach badania przeprowadzono wywiady z 5 400 decydentami IT w 30 krajach, w USA, Kanadzie, Brazylii, Chile, Kolumbii, Meksyku, Austrii, Francji, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Włoszech, Holandii, Belgii, Hiszpanii, Szwecji, Szwajcarii, Polsce, Czechach, Turcji, Izraelu, ZEA, Arabii Saudyjskiej, Indiach, Nigerii, RPA, Australii, Japonii, Singapurze, Malezji i na Filipinach. Wszyscy respondenci pochodzili z organizacji zatrudniających od 100 do 5000 pracowników.

są natomiast dane dotyczące organizacji dotkniętych atakami. Zanotowano ponad dwukrotny wzrost kosztów „wykupu” danych, z 761 106 USD w 2020 r. do 1,85 mln USD w 2021 r. Prawdopodobnych przyczyn może być wiele, a jedną z rozpatrywanych jest przejście atakujących na bardziej zaawansowane i złożone ataki ukierunkowane, z których trudniej jest się wybronić³⁰.

Realia światowej pandemii w znacznym stopniu miały wpływ na wzrost zagrożenia atakami ransomware. COVID-19 przyczynił się do powiększenia obszaru, na którym działają oszuści, poprzez niezarządzone punkty końcowe (*endpoints*) oraz urządzenia (systemy PC) zdalnie połączone i mające dostęp do firmowej infrastruktury informatycznej. Szybkie przejście na pracę zdalną skłoniło niektóre firmy do „złagodzenia” swojej polityki bezpieczeństwa IT oraz niektórych zabezpieczeń. Odpowiedzialność za bezpieczeństwo danych została przeniesiona na użytkowników urządzeń służbowych, przy czym różny poziom (lub jego brak) szkolenia w zakresie zabezpieczeń stworzyło nową groźną lukę w bezpieczeństwie³¹.

Rys. 2. Działanie cyberataku typu ransomware

Źródło: grafika własna.

Wspomniana wyżej luka otworzyła z kolei nowe możliwości dla cyberprzestępców, aby uzyskać dostęp do infrastruktury IT firm. Zazwyczaj ataki ransomware przeprowadzane są przeciwko dużym korporacjom, występują na różnych etapach i są wykonywane przez różne grupy cyberprzestępców działających w porozumieniu. Pierwszym krokiem jest zainfekowanie komputera lub włamanie się do sieci, które jest dokonywane przy użyciu np. złośliwego oprogramowania. Możliwe jest to

30 SOPHOS, The State of Ransomware 2021, on-line: <https://secure2.sophos.com/en-us/medialibrary/pdfs/whitepaper/sophos-state-of-ransomware-2021-wp.pdf>, dostęp: 8.05.2021 r., s. 12.

31 EUROPOL European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020*, „EUROPOL” 5.10.2020, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020>, dostęp: 8.05.2021 r., s. 25.

między innymi dzięki wykorzystaniu interfejsów zdalnego zarządzania dostępem publicznym³².

Interfejs jest co do zasady projektowany przez operatorów sieci w celu umożliwienia personelowi pomocy technicznej zdalnego połączenia z siecią. Sprawcy, którzy atakują sieć, mogą wymusić hasło do konta administratora i zalogować się zdalnie, następnie załadować i uruchomić skrypt Powershell, aby stworzyć „tylne drzwi” dla cyberprzestępców, którzy używają konta administratora i nadużywają go bez wykrycia. Tak uzyskany dostęp jest następnie sprzedawany różnym cyberprzestępcom. W drugim etapie przestępcy wprowadzają więcej narzędzi do ataku za pomocą Powershell, które służą najczęściej do kradzieży danych uwierzytelniających użytkowników. Skradzione dane uwierzytelniające mogą zostać wykorzystane na przykład przy próbie bocznego przejścia przez sieć do kontrolerów domeny. Wykorzystując skaner sieciowy, cyberprzestępcy poszukują dodatkowych punktów końcowych, aby w etapie końcowym „wgrać” na każdym z nich oprogramowanie ransomware.

Przyjmuje się, że oprogramowanie ransomware stanowi znaczące zagrożenie dla firm i organizacji, szczególnie w przypadku kierowania łańcuchami dostaw, a także zewnętrznymi dostawami usług. Jednocześnie przestępcy mogą w sposób skryty wyprowadzać dane przed wdrożeniem oprogramowania ransomware, aby posiadać inny sposób wywierania nacisku na ofiarę. Wprowadzone tą metodą pliki, co do zasady nie są widoczne jako obecność przestępców na serwerze ofiary. Jest to trudne do zidentyfikowania przez obsługę zabezpieczeń, ponieważ stosowane środki bezpieczeństwa koncentrują się głównie na ruchu przychodzącym i wykrywaniu w nim potencjalnego zagrożenia.

Jednym ze sposobów, które mają zagwarantować płatność za „usługę” jest groźba permanentnego usunięcia danych, w sytuacji gdy określona przez sprawcę kwota nie zostanie uiszczona za pośrednictwem „aukcji”. Inną metodą cyberprzestępców jest zmuszanie swoich ofiar do zapłaty poprzez kradzież wrażliwych danych ofiary i groźbę ich opublikowania w Internecie. Jeśli ofiara nie zapłaci żadanego okupu, napastnicy wyślą wrażliwe dane do sieci lub sprzedają je osobie, która zapłaci najwięcej. Europol podjął działania następcze w związku z atakami na organizacje odgrywające kluczową rolę w łańcuchach dostaw dużych instytucji finansowych. Uważa się, że ataki te stanowią próbę wywarcia przez napastników większej presji na ofiarę w celu zapłacenia okupu.

W jednym z przypadków dostawca usług IT został zaatakowany oprogramowaniem ransomware *Maze*, które może pozostawać na serwerach ofiary przez kilka miesięcy. Pozwala to przestępcom na przeprowadzenie rekonesansu poprzez monitorowanie komunikacji wewnętrznej w celu zidentyfikowania kluczowego momen-

32 *Ibidem.*

tu, takiego jak fuzja, sprzedaż, duże spotkania z klientami / sprzedawcami itp., do wdrażania ransomware. Przestępcy wdrażają ransomware przed takimi wydarzeniami w celu wywarcia presji na ofierze³³.

W tym samym czasie przestępcy mogą również wykraść dane w celach zarobkowych (czytając np. raporty finansowe), a najskuteczniejszym sposobem jest zainfekowanie jak największej liczby urządzeń podczas ataku. Atakujący wykorzystywali również zaszyfrowane środki komunikacji (takie jak np. *Protonmail*, *Tutanota*) oraz zakładali portale obsługi klienta – często w formie ukrytych usług w darknecie *Tor*, aby ułatwić proces wymuszania okupu³⁴.

Osoby atakujące za pomocą oprogramowania ransomware stają się coraz bardziej innowacyjne w dążeniu do czerpania zysków z tego obszaru przestępczości. Oprócz przestawienia się na cele korporacyjne i organizacyjne oraz znalezienia nowych sposobów na zwiększenie skuteczności wymuszeń obserwuje się współpracę podmiotów stanowiących zagrożenie z innymi przestępcami i dodawanie nowych warstw do swoich ataków, w tym wydobywanie kryptowalut.

Ataki typu ransomware wykazują się wyższymi umiejętnościami, wyrafinowaniem i zdolnością adaptacji wśród podmiotów stanowiących zagrożenie. Nadal stanowią stosunkowo zróżnicowany, obciążony niskim ryzykiem i łatwy sposób pozyskiwania korzyści majątkowych przez cyberprzestępców. Zauważalna jest także zależność poziomu zaawansowania ataków w stosunku do rangi podmiotu, którego dane są zagrożone. Europejskie organy ścigania zgłosiły istnienie co najmniej dwóch różnych rodzajów podmiotów zajmujących się oprogramowaniem ransomware: samotnych podmiotów, które wykorzystują dane i usługi z rynków Darkweb, żądając okupu w wysokości do 5 tys. euro. Drugim są dobrze zorganizowane grupy przestępcze o większych możliwościach technicznych, które skupiają się na celach o wysokiej wartości i żądają okupu w wysokości do milionów euro³⁵. Podmioty stanowiące zagrożenie wykazały się znaczną zdolnością adaptacji w zakresie ukrywania się, prowadzenia rozpoznania i zakładania nowych przyczółków. Kilka etapów jest nadal wykonywanych ręcznie (i ponownie przy użyciu legalnych narzędzi), gdzie brak silnej kontroli wewnętrznej i logowania nie ujawnia podejrzanych działań.

Keylogger

Keylogger (podobnie jak ransomware) jest szkodliwym oprogramowaniem, który różni się jednak metodą działania. Jego zadaniem jest umożliwienie normalnej pracy zainfekowanego urządzenia, przy czym monitoruje, rejestruje i wysyła infor-

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*, s. 27.

35 *Ibidem*.

macje o każdej wprowadzonej danej poprzez to urządzenie. Niektóre keyloggery są sprzedawane jako legalne oprogramowanie komercyjne przeznaczone do monitorowania aktywności dzieci w Internecie. Większość z tych aplikacji jest wykorzystywana do złośliwych celów, takich jak kradzież danych logowania, monitorowanie aktywności użytkowników lub przechwytywanie informacji bankowych³⁶.

Przestępcy wykorzystują keyloggery do kradzieży informacji osobistych lub finansowych, takich jak dane bankowe, które następnie mogą sprzedać lub wykorzystać w celach zarobkowych. Są one jednak również wykorzystywane w przedsiębiorstwach do rozwiązywania problemów, poprawy komfortu użytkownika lub monitorowania pracowników. Organy ścigania i agencje wywiadowcze również wykorzystują keylogging do celów inwigilacji³⁷.

Ilość informacji zbieranych przez oprogramowanie typu keylogger może być różna. Najbardziej podstawowe formularze mogą gromadzić jedynie informacje wpisywane na jednej stronie internetowej lub w jednej aplikacji. Bardziej zaawansowane mogą rejestrować wszystko, co wpisuje ofiara, niezależnie od aplikacji, w tym informacje kopiowane i wklejane. Niektóre warianty keyloggerów, zwłaszcza te ukierunkowane na urządzenia mobilne, rejestrują także takie informacje jak połączenia (zarówno historię połączeń, jak i dźwięk), informacje z aplikacji do przesyłania wiadomości, lokalizację GPS, zrzuty ekranu, a nawet przechwytywanie obrazu z mikrofonu i kamery.

Keyloggery mogą być oparte na sprzęcie lub oprogramowaniu. Sprzętowe mogą po prostu zagnieździć się między złączem klawiatury a portem komputera. Te oparte na oprogramowaniu mogą być całymi aplikacjami lub narzędziami świadomie używanymi bądź pobieranymi. Może to być również złośliwe oprogramowanie, które nieświadomie zainfekuje urządzenie. Dane przechwycone przez keyloggery mogą zostać odesłane do cyberprzestępców za pośrednictwem poczty elektronicznej lub przesłane na zdefiniowane strony internetowe, do baz danych lub na serwery FTP³⁸.

Keyloggery mogą być umieszczane na komputerach na wiele różnych sposobów. Fizyczne rejestratory wymagają realnej obecności osoby, aby umieścić je na urządzeniu, co oznacza, że takie ataki są trudniejsze (ale nie niemożliwe) do osiągnięcia. W takim przypadku bardziej prawdopodobne jest, że pochodzą od wewnątrz. Klawiatury bezprzewodowe również mogą być zdalnie podsłuchiwane.

36 *Keylogger – co to jest i jak go wykryć? (ABC Cyberbezpieczeństwa)*, „Bitdefender.pl”, <https://bitdefender.pl/abc-cyberbezpieczenstwa-k-jak-keylogger/#:~:text=System%20monitorowany%20przez%20keylogger%20%E2%80%93%20zar%C3%B3wno,tekstem%20w%20lokalnej%20bazie%20danych>, dostęp: 8.05.2021 r.

37 D. Swinhoe, *What is a keylogger? How attackers can monitor everything you type*, „CSOon-line” 11.12.2018, <https://www.csoon-line.com/article/3326304/what-is-a-keylogger-how-attackers-can-monitor-everything-you-type.html>, dostęp: 11.12.2021 r.

38 *Ibidem*.

W 2020 roku setki modeli laptopów marki HP zostały dostarczone z kodem keyloggingu w sterownikach touchpada. Logowanie było domyślnie wyłączone i stanowiło część narzędzia debugowania pozostawionego przez jednego z dostawców firmy. Keyloggery programowe są znacznie bardziej powszechne i mają wiele dróg dostępu. Często spotykaną metodą ataku są zainfekowane domeny, czego przykładem może być zawieszenie domeny .com i .eu firmy Zoho po tym, jak użytkownicy otrzymali złośliwe oprogramowanie wyludzające dane. Tysiące stron Wordpress zostało wcześniej zainfekowanych keyloggerami poprzez fałszywe skrypty Google Analytics³⁹.

Również niektóre uniwersytety ucierpiały w wyniku incydentów związanych z keyloggerami. W 2008 roku dane osobowe i zdrowotne 1132 studentów Uniwersytetu Kalifornijskiego w Irvine zostały skradzione po tym, jak komputery w studenckim centrum zdrowia zostały narażone na ataki⁴⁰. W 2017 roku na Uniwersytecie Iowa student został aresztowany przez FBI za oszustwo komputerowe po tym, jak użył keyloggera do zdobycia wcześniejszych kopii egzaminów i zmiany ocen⁴¹. W 2016 roku student z Singapore Management University wykorzystał keylogger sprzętowy USB do zdobycia identyfikatorów użytkownika i haseł dwóch profesorów, aby usunąć skrypty testów dla przykładu i wymusić powtórkę⁴².

Inne metody kradzieży tożsamości

SIM swapping

SIM swapping ma miejsce w sytuacji, gdy sprawca, wykorzystując techniki socjotechniczne, przejmuje kontrolę nad kartą SIM telefonu komórkowego, posługując się skradzionymi danymi osobowymi.

Atakujący pozyskuje dane osobowe ofiary np. poprzez phishing, wyszukiwanie w mediach społecznościowych, złośliwe aplikacje, zakupy on-line, złośliwe oprogramowanie itp. Dzięki tym informacjom oszust wyludza od operatora telefonii komórkowej przeniesienie numeru telefonu komórkowego ofiary na kartę SIM będącą w jego posiadaniu. W następnym kroku przestępca może odbierać połączenia

39 *Ibidem*.

40 R. McMillan, *UnitedHealthcare data breach leads to ID theft at UC Irvine*, „Computerworld” 3.06.2008, <https://www.computerworld.com/article/2535131/unitedhealthcare-data-breach-leads-to-id-theft-at-uc-irvine.html>, dostęp: 8.05.2021 r.

41 A.J. Dellinger *University Of Iowa Student Arrested, Charged For Hacking Grades*, „International Business Times” 11.01.2017, <https://www.ibtimes.com/university-iowa-student-arrested-charged-hacking-grades-2609257>, dostęp: 8.05.2021 r.

42 E. Chong, *SMU SMU student accessed accounts to delete scripts*, „The Straits Times” 12.02.2016, <https://www.straitstimes.com/singapore/courts-crime/smu-student-accessed-accounts-to-delete-scripts>, dostęp: 8.05.2021 r.

przychodzące i wiadomości tekstowe, łącznie z dostępem do bankowości internetowej ofiary. Ofiara zauważa, że telefon komórkowy przestał działać, a finalnie, że nie może zalogować się na swoje konto bankowe.

Smishing

Metoda ta polega na podszywaniu się przestępcy pod bank i wysyłanie wiadomości tekstowych (SMS) z treścią, która dotyczyć ma „blokady karty ze względów bezpieczeństwa”. Jednocześnie ofiara jest instruowana, aby skontaktować się z numerem telefonu, tj. „infolinią banku”, na której będzie można (po weryfikacji) odblokować kartę. Warto w tym miejscu podkreślić, iż w celu ukrycia numeru sprawcy stosują bramki SMS-owe potrafiące „spoofować” numery nadawcy – dzięki nim mogą ustawić dowolny tekst zamiast numeru telefonu. Jeśli ofiara zadzwoni na infolinię, to usłyszy uprzednio przygotowane nagranie powitalne wraz komunikatem o rzekomej blokadzie karty, która musiała zostać założona. Aby ją odblokować, ofiara jest kierowana do formularza, w którym wymaga się od niej podania numeru karty, daty jej ważności oraz innych danych⁴³.

Vishing

Pojęciem tym określa się próby wyłudzenia ważnych danych poprzez rozmowy telefoniczne. Oszuści dzwonią do różnych osób, podając się za przedstawicieli instytucji godnych zaufania (z reguły za konsultantów z banku). Przedstawiają historie o próbie włamania na nasze konto, o problemach technicznych, o dodatkowych zabezpieczeniach. Warunkiem ochrony naszych oszczędności jest podanie przez telefon danych dostępowych i przesłanie wygenerowanego kodu SMS. Wykorzystując ten kod, złodzieje włamują się na nasze konta, kradną oszczędności i zmieniają zabezpieczenia⁴⁴.

Pharming

Pharming jest cyberatakiem mającym na celu przekierowanie ruchu na stronie internetowej na inną, fałszywą stronę. Może być przeprowadzony zarówno poprzez zmianę pliku hosts na komputerze ofiary, jak i poprzez wykorzystanie luki w opro-

43 *Uwaga na nowy atak na "mandat karny"*, „Niebezpiecznik.pl” 9.04.2021, <https://niebezpiecznik.pl/post/uwaga-sms-mandat-karny/>, dostęp: 8.05.2021 r.

44 *Jak internetowi złodzieje okradają bankowe konta Polaków?*, „Niebezpieczki.pl” 8.12.2020, <https://niebezpiecznik.pl/post/jak-internetowi-zlodzieje-okradaja-bankowe-konta-polakow/>, dostęp: 8.05.2021 r.

gramowaniu serwerów DNS. Serwery DNS to komputery odpowiedzialne za rozwiązywanie nazw internetowych na ich rzeczywiste adresy IP.

Pharming do działania wymaga niezabezpieczonego dostępu do komputera, np. do domowego komputera klienta, a nie do firmowego serwera. W ostatnich latach zarówno pharming, jak i phishing były wykorzystywane do pozyskiwania informacji w celu kradzieży tożsamości w sieci. Pharming stał się poważnym problemem dla firm hostujących strony handlu elektronicznego i bankowości on-line⁴⁵.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. Nr 88 poz. 553.

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555.

Literatura

Bezpieczne wybory – raport na temat dezinformacji w internecie, M. Bochenek, R. Lange, Warszawa 2019.

Gorazdowski K., *Kradzież tożsamości w sieci w ujęciu normatywno-opisowym*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2017 nr 2.

Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2016.

Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2018.

Lach A., *Kradzież tożsamości*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 3.

Lach A., *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, Warszawa 2015.

Nowy słownik języka polskiego PWN, E. Sobol (red.), Warszawa 2002.

Sowirka K., *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, „Ius Novum” 2013, nr 1.

Wilk A., *Kradzież tożsamości. Raport z badań*, 2014.

Wrońska A. (red.), Lew-Starowicz R. (red.), Rywczyńska A. (red.), *Edukacja – relacja – zabawa. Wieloaspektowość internetu w wymiarze bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, Warszawa 2019.

Netografia

Chong E., *SMU student accessed accounts to delete scripts*, „The Straits Times” 12.02.2016, <https://www.straitstimes.com/singapore/courts-crime/smu-student-accessed-accounts-to-delete-scripts>.

Dellinger A.J., *University Of Iowa Student Arrested, Charged For Hacking Grades*, „International Business Times” 11.01.2017, <https://www.ibtimes.com/university-iowa-student-arrested-charged-hacking-grades-2609257>.

European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020*, „EUROPOL” 05.10.2020, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020>.

45 W. Pawłowicz, *Pharming, czyli phishing bez przynęty*, „Computerworld” 23.09.2020, <https://www.computerworld.pl/news/Pharming-czyli-phishing-bez-przynety,422955.html>, dostęp: 9.05.2021 r.

Federal Trade Commission, Consumer Information listopad 2015, <https://www.consumer.ftc.gov/articles/0011-malware>.

Jak internetowi złodzieje okradają bankowe konta Polaków?, „Niebezpieczki.pl” 08.12.2020, <https://niebezpiecznik.pl/post/jak-internetowi-zlodzieje-okradaja-bankowe-konta-polakow/>.

Keylogger – co to jest i jak go wykryć? (ABC Cyberbezpieczeństwa), „Bitdefender.pl”, <https://bitdefender.pl/abc-cyberbezpieczenstwa-k-jak-keylogger/#:~:text=System%20monitorowany%20przez%20keylogger%20%E2%80%93%20zar%C3%B3wno,tekstem%20w%20lokalnej%20bazie%20danych>.

McMillan R., *UnitedHealthcare data breach leads to ID theft at UC Irvine*, „Computerworld” 3.06.2008, <https://www.computerworld.com/article/2535131/unitedhealthcare-data-breach-leads-to-id-theft-at-uc-irvine.html>.

Microsoft Support, *Protect yourself from phishing*, <https://support.microsoft.com/en-us/windows/protect-yourself-from-phishing-0c7ea947-ba98-3bd9-7184-430elf860a44>.

Pawłowicz W., *Pharming, czyli phishing bez przynęty*, „Computerworld” 23.09.2020, <https://www.computerworld.pl/news/Pharming-czyli-phishing-bez-przynety,422955.html>.

Rynkiewicz M., *Gorzów Wlkp./ Hakerzy chcą bitcoiny za odblokowanie komputerów firmy*, „Polska Agencja Prasowa” 19.08.2020, <https://www.pap.pl/pap-technologie/702154%2Cgorzow-wlkp-hakerzy-chca-bitcoiny-za-odblokowanie-komputerow-firmy.html>.

SOPHOS, *The State of Ransomware 2021*, <https://secure2.sophos.com/en-us/medialibrary/pdfs/whitewater/sophos-state-of-ransomware-2021-wp.pdf>.

Swinhoe D., *What is a keylogger? How attackers can monitor everything you type*, „CSOonline” 11.12.2018, <https://www.csoonline.com/article/3326304/what-is-a-keylogger-how-attackers-can-monitor-everything-you-type.html>.

Uwaga na nowy atak na “mandat karny”, „Niebezpiecznik.pl” 09.04.2021, <https://niebezpiecznik.pl/post/uwaga-sms-mandat-karny/>.

Verizon *How to prevent phishing and malware attacks targeting remote workers 2019*, <https://enterprise.verizon.com/resources/articles/prevent-phishing-malware-attacks/>.

Wesołowska E., *Z Facebooka wyciekły dane 2,7 mln Polaków. „Mogą służyć do oszustw”*, „Bankier.pl” 08.04.2021, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Z-Facebooka-wyciekly-dane-2-7-mln-Polakow-Moga-sluzyc-do-oszustw-8089241.html>.

What Is Phishing?, <https://www.phishing.org/what-is-phishing>.

Krzysztof Konopka¹

Bezpieczeństwo dokumentów publicznych w kontekście ustawy z 22 listopada 2018 roku

Streszczenie

Artykuł ten przedstawia kwestie związane z szeroko rozumianym bezpieczeństwem dokumentów, w kontekście uregulowań prawnych wskazanych w ustawie z 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych i konsekwencje jej wejścia w życie. Zaprezentowano, iż przedmiotowa ustawa m.in. dokonuje kategoryzacji dokumentów publicznych w zależności od ich wpływu na bezpieczeństwo państwa, precyzuje wymogi dotyczące poziomu zabezpieczeń czy zasady opracowywania wzorów. Dodatkowo wskazano, że określa ona także zasady i tryby emisji, wytwarzania, dystrybucji, przechowywania, kontroli autentyczności i wiarygodności dokumentów. Zwrócono uwagę, że przedmiotowa regulacja umożliwia budowę systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych, który obejmie m.in. dokumenty, takie jak dowody osobiste, paszporty, prawa jazdy czy legitymacje studenckie. Ponadto artykuł zawiera analizę wybranych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów publicznych oraz ukazuje sposoby ich wykrywania.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, dokument, prawo karne, zabezpieczenia, kryminalistyka, przerobienie, podrobienie.

Bezpieczny dokument tożsamości to większe bezpieczeństwo personalne każdego człowieka. Problem związany z bezpieczeństwem tożsamości odgrywa coraz większą rolę na świecie ze względu na rosnącą populację, migracje ludności, wzrost legalnej i nielegalnej mobilności. Te czynniki przyczyniają się do zwiększenia znaczenia dokumentów potwierdzających tożsamość, a co za tym idzie narastających wymagań dotyczących ich zabezpieczenia. Wzmrożona liczba przestępstw z wykorzystaniem sfałszowanych dokumentów i akty terrorystyczne na nienotowaną dotąd skalę zmieniły sytuację w tym obszarze. Dokumenty tożsamości stały się szczególnie istotne po ataku terrorystycznym z 11 września 2001 r. na wieże World Trade Center w Nowym Jorku. Choć wcześniej było to niewyobrażalne, przypadek

1 Mgr Krzysztof Konopka, Polskie Stowarzyszenie Rzeczoznawców i Biegłych Sądowych.

ten zmienił spojrzenie na dokumenty tożsamości. Atak nie na militarną siłę, ale na ikony Nowego Jorku odbił się echem na całym świecie. Ta tragedia radykalnie zmieniła stosunek rządów państw do dokumentów potwierdzających tożsamość.

Konieczność weryfikacji autentyczności dokumentów tożsamości, pełniących w wielu sytuacjach funkcję dokumentów podróży, spowodowała wzrost wymagań w zakresie ich budowy oraz możliwości skutecznego i szybkiego sprawdzania. Problem wykroczył poza granice jednego państwa, sprawiając, że rządy poszczególnych państw stały się odpowiedzialne za globalne bezpieczeństwo².

Dokumenty są stałym elementem nowoczesnego świata. Trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie każdego człowieka bez nich. Wizyta w banku, na pocztę czy też w urzędzie administracji publicznej wymaga okazania dokumentu potwierdzającego naszą tożsamość. Jego brak powoduje niemożność założenia konta bankowego, odebrania paczki czy zapisania się na wizytę lekarską, nie wspominając o podróżowaniu. Brak umiejętności weryfikacji podstawowych cech zabezpieczających może narazić nas na nieprzyjemności. Nie dotyczy to tylko dokumentów tożsamości, ale również znaków pieniężnych, dokumentów komunikacyjnych i innych druków specjalnych. Często słyszymy o fałszywych banknotach, jednak nikt nie myśli o tym, co się stanie, jeśli taki pieniądz trafi do naszego portfela. Gorszym przypadkiem niż powyżej wskazany jest zakup samochodu albo domu na kredyt, w przypadku gdy sprzedający posłużył się sfałszowanymi dokumentami potwierdzającymi jego tożsamość, jak i dokumentami potwierdzającymi własność ruchomości bądź też nieruchomości. Podstawowa znajomość elementów zabezpieczających stosowanych w drukach specjalistycznych powinna być obowiązkiem każdego z nas. Może bowiem uchronić przed stratami finansowymi oraz innymi szkodami moralnymi.

Bezpieczeństwo dokumentów publicznych ma bezpośrednie przełożenie na sprawność instytucji publicznych, podmiotów gospodarczych oraz całego sektora finansowego, nie pozostając bez wpływu na bezpieczeństwo osobowe. Właściwe zabezpieczenie dokumentów publicznych, a także niezawodne metody weryfikacji ich autentyczności mają znaczenie dla każdego obywatela, będąc gwarantem pewności i bezpieczeństwa obrotu prawnego oraz ekonomiczno-finansowego. Skala przestępczości przeciwko dokumentom nadal pozostaje wysoka. Do czynników sprzyjających rozwojowi zjawiska fałszerstw można zaliczyć m.in. rozproszoną produkcję dokumentów i stosunkowo niski poziom ich zabezpieczenia. Nie bez znaczenia jest też aktywność grup przestępczych, które na podstawie sfałszowanych dokumentów zakładają i prowadzą działalność gospodarczą, wyłudzając podatek VAT czy kredyty bankowe oraz legalizując niezgodnie z obowiązującym prawem wprowadzane do obrotu towary. Dotychczas regulacje dotyczące doku-

2 E. Jakielaszek, *Bezpieczny dokument tożsamości*, „Człowiek i Dokumenty” 2020, nr 56, s. 84–85.

mentów publicznych były rozproszone w blisko 400 aktach prawnych. Wobec tego do szczególnie ważnych inicjatyw legislacyjnych należy zaliczyć przygotowaną przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji ustawę o dokumentach publicznych, której wejście w życie doprowadziło do kompleksowego uregulowania podnoszonych kwestii. Przedmiotowa ustawa m.in. dokonuje kategoryzacji dokumentów publicznych w zależności od ich wpływu na bezpieczeństwo państwa, precyzuje wymogi dotyczące poziomu zabezpieczeń, czy zasady opracowywania wzorów. Ponadto określa zasady i tryby emisji, wytwarzania, dystrybucji, przechowywania, kontroli autentyczności i wiarygodności dokumentów³.

Głównym celem ustawy o dokumentach publicznych, która weszła w życie dnia 12 lipca 2019 r., jest walka z fałszerstwami dokumentów, a także z wykorzystywaniem ich do popełniania przestępstw, np. wyłudzenia kredytów. Ustawa ta umożliwia budowę systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych, który obejmie m.in. takie dokumenty jak dowody osobiste, paszporty, prawa jazdy i legitymacje studenckie. Wbrew informacjom podawanym przez media ustawa nie przewiduje kary za wykonywanie kserokopii dokumentów np. w banku. Istotne jest odróżnienie przeciwdziałania fałszerstwom dokumentów publicznych poprzez zakaz tworzenia ich replik od kopiowania zawartych w dokumentach danych osobowych. Ustawa o dokumentach publicznych nie zawiera regulacji w obszarze pozyskiwania danych osobowych na skutek kopiowania dokumentów. Kwestie te podlegają przepisom ustawy o ochronie danych osobowych⁴.

Do najczęstszych przestępstw związanych z wykorzystaniem fałszywych dokumentów należą wyłudzenia kredytów i towarów, przestępstwa związane z obrotem z zagranicą, a także sprzedaż kradzionych samochodów. Z informacji Związku Banków Polskich wynika, że rocznie udaremnianych jest około 6 tysięcy prób wyłudzeń kredytów na podstawie fałszywych dokumentów, które są wykorzystywane przede wszystkim w przestępczości gospodarczej czy też finansowej. Na podstawie sfałszowanych dowodów czy paszportów przestępcy tworzą fikcyjne tożsamości.

W dotychczasowym systemie prawnym, poza rozproszeniem przepisów dotyczących dokumentów, brakowało jednolitych standardów zabezpieczeń przed fałszowaniem. Nie było też organu odpowiedzialnego za kształtowanie polityki bezpieczeństwa w tym obszarze, zaś teraz jest nim minister spraw wewnętrznych i administracji. Konieczne stało się więc kompleksowe uregulowanie kwestii dokumentów publicznych od momentu projektowania, poprzez nadzorowanie ich produkcji, aż do działań prewencyjnych i edukacyjnych. Wszystkie te aspekty objęte zostały ustawą o dokumentach publicznych.

3 <https://www.ibuk.pl/fiszka/197404/bezpieczenstwo-dokumentow-publicznych.html>, dostęp: 6.05.2021 r.

4 <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1421575,ustawa-o-dokumentach-publicznych-czy-przepisy-zabezpiecza-przed-falszerstwem.html>, dostęp: 6.05.2021 r.

Przy MSWiA została utworzona komisja do spraw dokumentów publicznych, która m.in. bierze udział w opracowywaniu nowych wzorów dokumentów. Ustawa określa wymagania dla wytwórców dokumentów publicznych dotyczące zagwarantowania ich bezpiecznej produkcji i zasad przechowywania. Dokumentom publicznym, w zależności od ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa, przypisany został minimalny poziom wymaganych zabezpieczeń.

Ustawa wskazuje obowiązek utworzenia rejestru dokumentów publicznych, który jest prowadzony przez MSWiA. Rejestr umożliwia obywatelom dostęp on-line do wzorów obowiązujących dokumentów z opisem podstawowych zabezpieczeń i sposobu weryfikacji ich autentyczności. Mając na uwadze wejście w życie z dniem 12 lipca 2019 r. ustawy z 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych⁵ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, dążąc do propagowania wiedzy i edukacji w zakresie weryfikacji autentyczności dokumentów publicznych, opracowało Instrukcje weryfikacji podstawowych zabezpieczeń przed fałszerstwem dowodu osobistego oraz strony personalizacyjnej paszportu. Przedmiotowe Instrukcje zawierają zaprezentowane i opisane zabezpieczenia z tzw. pierwszego poziomu bezpieczeństwa dokumentów. Zabezpieczenia te możliwe są do zweryfikowania bez wykorzystania specjalistycznych przyrządów. Instrukcja może być praktycznym materiałem do wykorzystania zarówno w życiu prywatnym, jak i zawodowym, służącym do sprawdzenia tożsamości innej osoby na podstawie dokumentu⁶.

Nowy akt prawny wprowadza definicję repliki dokumentu publicznego i przewiduje kary za jego wytwarzanie, oferowanie, sprzedaż lub przechowywanie w celu sprzedaży. Ten przepis karny powstał między innymi w reakcji na zjawisko oferowania tzw. dokumentów kolekcjonerskich. Oznacza to, że ustawa zwiększy ochronę przed fałszerstwami z wykorzystaniem dokumentów łudząco podobnych do oryginałów⁷.

Bezpieczeństwo dokumentów publicznych regulują przede wszystkim dwa akty prawne: ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁸ oraz przywołana już ustawa o dokumentach publicznych. Przepisy te zawierają definicje dokumentu. Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy o dokumentach publicznych dokument publiczny to „dokument, który służy do identyfikacji osób, rzeczy lub potwierdza stan prawny, lub prawa osób posługujących się takim dokumentem, zabezpieczony przed fałszerstwem i:

- a) wytwarzany według wzoru określonego w przepisach prawa powszechnie obowiązującego albo

5 Dz.U. z 2019 r. poz. 53 ze zm.

6 <https://www.gov.pl/web/mswia/weryfikacja-autentycznosci-dokumentow>, dostęp: 6.05.2021 r.

7 <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1421575,ustawa-o-dokumentach-publicznych-czy-przepisy-zabezpiecza-przed-falszerstwem.html>, dostęp: 6.05.2021 r.

8 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.

- b) którego wzór graficzny i forma zostały zatwierdzone przez podmiot realizujący zadania publiczne uprawniony na podstawie odrębnych przepisów i który jest zgodny z wymogami dla blankietu tego dokumentu określonymi w przepisach prawa powszechnie obowiązującego”.

Zgodnie z art. 115 § 1 4 k.k. „dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. Dokumentem jest zatem każdy przedmiot zawierający treść słowną mogącą mieć znaczenie prawne. Istotą dokumentów są słowa wyrażające określoną treść i utrwalone dowolną techniką umożliwiającą późniejsze jednoznaczne odtworzenie. Może to być technika pisemna (np. literowa) albo wykorzystująca pamięć magnetyczną (taśmową, dyskową), pamięć półprzewodnikową, zapis fonograficzno-cyfrowy, fonooptyczny bądź fonomechaniczny (płytkowy) względnie na taśmie perforowanej⁹.

Analogiczna definicja legalna dokumentu znajduje się w art. 47 § 8 k.w.¹⁰ oraz w art. 53 § 20 k.k.s.¹¹ Do 17 grudnia 2005 r. w prawie karnym materialnym brakowało jednolitej systemowej definicji pojęcia dokumentu. Co więcej pierwotna treść pojęcia „dokument” w Kodeksie karnym z 1997 r. odbiegała znacząco od kształtu obecnego, gdyż określała dokument jako „każdy przedmiot lub zapis na komputerowym nośniku informacji, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. Wpływ na zmianę tekstu pierwotnego wywarł niewątpliwie rozwój technologiczny oraz konieczność uwzględniania w krajowym porządku prawnym rozwiązań natury międzynarodowej (np. Konwencja RE o cyberprzestępczości). Aktualne, ujednoczone rozumienie pojęcia dokument wskazuje na 2 podstawowe elementy warunkujące określenie konkretnego „materiału” za dokument w rozumieniu prawa karnego. Definicja wskazuje po pierwsze na przedmiot lub inny nośnik informacji (postać fizyczna dokumentu), a po drugie na prawnie istotną funkcję przedmiotu lub innego nośnika informacji. Definicja ta jest stosunkowo szeroka, albowiem w tym kontekście dokumentem będą tradycyjnie sporządzone pisemne poświadczenia określonego prawa oraz wszelkie formy szczególne, jeżeli oczywiście stanowiąc będą nośnik informacji (odgrywają coraz większą rolę w obrocie prawnym). Można wskazać, iż za dokument może być uznany zapis elektroniczny (np. w formie nośnika pendrive, dysku przenośnego, dysku

9 M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009, s. 599.

10 Ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 821 ze zm.

11 Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 19.

twardego) lub faktura VAT¹². Niemniej jednak uznanie danego przedmiotu czy nośnika informacji za dokument w rozumieniu prawa karnego wymaga każdorazowej i indywidualnej oceny. Za takim rodzajem wykładni pojęcia dokument na gruncie prawa karnego stanął SN w wyroku z 20 kwietnia 2005 r. (sygn. akt III KK 206/04, Lex nr 151674)¹³.

Dokument jest pojęciem wspólnym dla wielu dziedzin prawa i nauk mu pokrewnych, ale w każdej z nich jest różnie rozumiany. Termin „dokument” pochodzący od łacińskiego słowa *documentum* ma bardzo szeroki zakres pojęciowy. W publikacjach prawniczych najczęściej jednak jest uznawany za pismo urzędowe, na mocy którego powstają określone prawa i obowiązki¹⁴.

W *Encyklopedii popularnej PWN*¹⁵ za dokument uznano: 1) każdy przedmiot materialny wyrażający myśl ludzką, służący do udowodnienia jakiegoś twierdzenia: dokumenty graficzne (druki, rękopisy itp.), oglądowe (m.in. fotografie, filmy) i słuchowe (taśmy dźwiękowe, płyty); 2) każdy przedmiot stanowiący dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogących mieć znaczenie prawne”.

W *Słowniku języka polskiego*¹⁶ wyróżniono następujące definicje dokumentu: „1) wszelki przedmiot stwierdzający prawdziwość czegoś; pismo stwierdzające coś; dowód (np. opierać się na dokumentach, składać nowe dokumenty); 2) czynny dowód; wyznaczenie”. Inny *Słownik języka polskiego*¹⁷ określa dokument jako: „1) pismo urzędowe, akt spisany w celu stwierdzenia jakiejś okoliczności (np. nadanie czegoś, zawarcie umowy o coś, zobowiązanie do czegoś itp.); 2) dowód, świadectwo prawdziwości jakiegoś faktu (np. złożyć, włączyć ważny dokument do akt sprawy, przedstawić dokument stwierdzający niewinność oskarżonego, coś stanowi dokument naukowy); 3) zwykle dowód stwierdzający czyjąś tożsamość (np. dowód osobisty, paszport, legitymacja); 4) film dokumentalny”.

Dodatkowo w *Słowniku wyrazów obcych*¹⁸ za dokument uznano: „1) zaświadczenie na piśmie, pisemny ślad czynności prawnej; 2) wszelki przedmiot służący za dowód, stwierdzający prawdziwość czegoś; dowód stwierdzający tożsamość osoby”.

Termin „dokument” jest nie tylko pojęciem procesowym, ale przede wszystkim pojęciem prawnym, ponieważ to właśnie dzięki prawu ma on rację bytu¹⁹.

W kryminalistyce na ogół uznaje się, że dokumentem jest każdy przedmiot zawierający treść utrwaloną różnymi metodami²⁰. Często używa się jeszcze bar-

12 Wyrok WSA we Wrocławiu z 14 maja 2004 r., I SA/Wr 1128/02, LEX nr 129613.

13 B. Hołyst, *Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2018, s. 68–69.

14 S. Skubisz, *Dowód z ekspertyzy pism patologicznych*, Kraków 2004, s. 13.

15 *Encyklopedia popularna*, Warszawa 1997, s. 182.

16 J. Karłowicz, A. Kryński, J. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1990, s. 79.

17 *Słownik języka polskiego*, M. Szymczak (red.), Warszawa 1992, s. 418.

18 W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1959, s. 128.

19 *Kryminalistyczne badania pismoznawcze*, C. Grzeszyk (red.), Warszawa 2006, s. 49–50.

20 B. Hołyst, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 1994, s. 412.

dziej lapidarnego stwierdzenia, iż „dokumentem jest dowolny zapis na dowolnym podłożu”²¹.

Pomocą w zrozumieniu pojęcia „dokument” oraz istoty desygnatów wchodzących w jego zakres jest następująca kryminalistyczna systematyka dokumentów obejmująca klasyfikacje dokonane według różnych podstaw podziału:

- 1) według techniki zapisu:
 - pisemne:
 - ręczne (długopisowe, atramentowe, ołówkowe, pisakowe),
 - maszynowe (maszynami klasycznymi, głowicowymi, dalekopisami klasycznymi i komputerowymi, składopisami),
 - pieczęcie (mokre, suche – wypukłe lub wklęsłe),
 - drukarskie (druk wypukły, płaski, wklęsły),
 - kombinowane (złożone np. z pisma mechanicznego, ręcznego oraz pieczęci lub stempla),
 - reprodukcje dokumentów pisemnych,
 - foniczne (audiodokumenty) – magnotofonowe, fonooptyczne, fonograficzno-cyfrowe, fonomechaniczne,
 - komputerowe (nośniki magnetyczne, optyczne, półprzewodnikowe, perforowane taśmy);
- 2) według techniki odtwarzania:
 - graficzne czytelne,
 - graficzne utajone (sympatetyczne, szyfrowe),
 - dekodowane elektronicznie lub mechanicznie;
- 3) według sposobu wykorzystania dowodowego:
 - niewymagające ekspertyzy, tj. nadające się do bezpośredniego wykorzystania przez organ procesowy,
 - wymagające ekspertyzy do ujawnienia treści (np. pismo utajone, dokument spalony, zamazany),
 - wymagające pośrednictwa tłumacza;
- 4) według wiarygodności:
 - dokumenty niekwestionowane,
 - dokumenty kwestionowane;
- 5) według osoby autora:
 - dokumenty urzędowe (publiczne),
 - dokumenty prywatne;
- 6) według wykonawcy:
 - dokumenty oryginalne (pierwotne),
 - dokumenty wtórne (reprodukcje):

21 E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2011, s. 360.

- reprodukcje fotograficzne,
 - reprodukcje fono- i wideograficzne,
 - reprodukcje kserograficzne,
 - reprodukcje powielaczowe,
 - reprodukcje wykonane innymi technikami reprograficznymi,
 - odpisy;
- 7) według autentyczności:
- dokumenty autentyczne,
 - dokumenty sfałszowane:
 - przerobione,
 - podrobione;
- 8) według jawności autora:
- sygnowane przez autora,
 - pseudonimiczne (sygnowane z kluczem),
 - anonimowe (bez sygnowania),
 - fałszyfikowane (podszywanie się pod inne autorstwo);
- 9) według treści:
- tajne,
 - poufne,
 - jawne (ogólnie dostępne)
 - osobiste (prywatne);
- 10) według rodzaju formy:
- dokumenty standaryzowane,
 - dokumenty jednostkowe;
- 11) według zakresu formy:
- dokumenty, które po sporządzeniu nie wymagają dla wprowadzenia żadnych uzupełnień,
 - dokumenty, które dla wprowadzenia do obrotu muszą zostać uzupełnione pismem ręcznym lub maszynowym, opatrzone podpisem lub pieczęcią, datą, terminem ważności;
- 12) według stopnia złożoności technicznej:
- dokumenty proste (popularne podłoże i popularny środek kryjący),
 - dokumenty złożone (zabezpieczone przed fałszerstwem):
 - specyficzne właściwości podłoża,
 - specyficzne właściwości środków kryjących,
 - gilosze i znaki wodne,
 - duplikacja,
 - dokładne ewidencja gotowych dokumentów oraz ochrona druków i pieczęci urzędowych;

13) według funkcji dowodowej:

- dokumenty, których wykorzystanie w procesie jest dopuszczalne,
- dokumenty, których wykorzystanie w procesie jest ograniczone,
- dokumenty objęte zakazami dowodowymi²².

Wyróżniamy trzy kategorie dokumentów publicznych, które zostały ustalone w zależności od ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa.

Dokumenty publiczne kategorii pierwszej są najistotniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, a ich wytwarzanie odbywa się w sposób uwzględniający szczególne środki bezpieczeństwa. Wykaz tych dokumentów został ustalony w ustawie. Do tej kategorii należą między innymi dowody osobiste oraz dokumenty paszportowe. Do dokumentów publicznych kategorii drugiej zostały zaliczone te, które są istotne ze względu na bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i prawnego, w tym dotyczące broni, międzynarodowego przewozu towarów niebezpiecznych, potwierdzające wykształcenie wyższe i specjalistyczne oraz świadectwa dojrzałości. Dokumentami publicznymi kategorii trzeciej są natomiast dokumenty mające wpływ na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i prawnego, w tym koncesje, pozwolenia, licencje, zaświadczenia, świadectwa i certyfikaty związane z bezpieczeństwem transportu, dokumenty potwierdzające kwalifikacje zawodowe, świadectwa ukończenia szkoły, legitymacje szkolne i studenckie oraz dokumenty uprawniające do różnego rodzaju ulg. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określiła wykaz dokumentów publicznych kategorii drugiej i trzeciej.

Dla dokumentów publicznych poszczególnych kategorii zostały ustalone minimalne zabezpieczenia przed fałszerstwem. Minister właściwy do spraw wewnętrznych po zasięgnięciu opinii Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego ma określić, w drodze rozporządzenia, szczegółowe wymagania w zakresie bezpieczeństwa wytwarzania blankietów dokumentów publicznych drugiej i trzeciej kategorii²³.

Dokumenty publiczne są gwarantem bezpieczeństwa obrotu prawnego, czy też bezpieczeństwa finansowego, zaś podpisy u większości z nich stanowią jeden z podstawowych elementów. Są swoistym świadectwem czynności prawnych lub sytuacji mających znaczenie prawne i dlatego muszą posiadać właściwości gwarantujące im walor wiarygodności oraz bezpieczeństwa.

Reasumując, należy wskazać na olbrzymią rolę bezpiecznych i odpowiednio zabezpieczonych dokumentów w dzisiejszych czasach. Bezpieczny dokument tożsamości opatrzony autentycznym podpisem to także większe bezpieczeństwo tożsamości każdego człowieka. Problem związany z bezpieczeństwem tożsamości

22 M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009, s. 600–603.

23 <https://samorzad.infor.pl/wiadomosci/2837726,Zmiany-w-systemie-bezpieczenstwa-dokumentow-publicznych-2019-r.html>, dostęp: 6.05.2021 r.

odgrywa coraz większą rolę na świecie ze względu na rosnącą populację i migrację ludności, wzrost legalnej i nielegalnej mobilności. Te zaś czynniki determinują wzrost znaczenia dokumentów potwierdzających tożsamość, a tym samym wzrost wymagań dotyczących ich zabezpieczenia, ponieważ rosnąca liczba przestępstw z wykorzystaniem sfałszowanych dokumentów oraz akty terrorystyczne na nienotowaną dotąd skalę zmieniły sytuację w tym obszarze. Dokumenty tożsamości pełniące funkcję dokumentów podróży i konieczność weryfikowania ich autentyczności w różnych sytuacjach spowodowała wzrost wymagań w zakresie ich budowy oraz możliwości skutecznego i szybkiego sprawdzenia. Obywatel kieruje się zasadą, że „dokument tożsamości wydany przez państwo zawiera prawdziwe dane i jest wydany przez osobę do tego uprawnioną”. Przestępcom sprzyjał i sprzyja brak zwyczaju weryfikowania dokumentów, a także brak odpowiedniej wiedzy i umiejętności obywateli w tej kwestii. Opracowanie skutecznie zabezpieczonego dokumentu wymaga wysokiego poziomu wiedzy z wielu dziedzin, między innymi z zakresu funkcjonowania dokumentu. Właściwe traktowanie roli podpisu ma bardzo istotny wpływ na jakość dokumentów, które towarzyszą człowiekowi przez całe życie.

Wiele publikacji naukowych zawiera stwierdzenie, że „Bez dokumentu tożsamości, nie ma obywatela”. Powszechnie wiadomo, że dane osobowe są przedmiotem szczególnego zainteresowania przestępców, a kradzież tożsamości pożądanym celem, dlatego w tym aspekcie personalizacja stała się bardzo wrażliwym tematem.

Aby podnieść poziom ochrony tożsamości, w drugiej połowie XX w. zaczęto poszukiwać takiej techniki personalizacji dokumentów, która stanowiłaby skomplikowaną barierę dla przestępców, co podniosłoby znacznie poziom bezpieczeństwa tożsamości osobowej. Dokonywano badań, zmian i eksperymentów, w rezultacie których stwierdzano, że rola podpisu na dokumencie tożsamości jest bardzo istotna, na co wskazuje powrót do zabezpieczenia w dowodzie osobistym 2.0 w formie podpisu znajdującego się w warstwie graficznej dokumentu. Należy jednak zwrócić uwagę w kontekście weryfikacji tożsamości, że w wielu sytuacjach podpis na dokumentach tożsamości stanowi wzorzec podpisu i to jedyny, który może zadecydować o zakwestionowaniu lub nie czyjejś tożsamości, a finalnie pozwoli na uniknięcie przestępstwa lub poważnego zagrożenia.

Odnosząc się do kwestii popełnianych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, należy wskazać zasady weryfikacji dokumentów zabezpieczonych przed fałszerstwem:

- 1) obejrzenie dokumentu w świetle widzialnym:
 - sprawdzenie, czy dokument stanowi jedną całość,
 - sprawdzenie jakości wykonania dokumentu: precyzja wykonania linii giloszowych, elementów graficznych stanowiących tło i innych nadruków,
 - sprawdzenie personalizacji dokumentu pod kątem zmian (uszkodzenia podłoża obrębie personalizacji),

- sprawdzenie integracji zdjęcia posiadacza z podłożem dokumentu,
 - sprawdzenie, w przypadku dokumentów typu dowodu osobistego wykonanego na karcie z tworzywa, czy na dokumencie nie znajduje się dodatkowa folia z nadrukiem wtórnego wizerunku (mogą o tym świadczyć np. odstające naroża);
- 2) dotknięcie dokumentu – sprawdzenie obecności elementów zabezpieczających wyczuwalnych w dotyku:
- wypukłego grawerowania laserowego na dokumentach poliwęglanowych,
 - elementów wytłoczonych na powierzchni dokumentu,
 - w przypadku dokumentów wykonanych z użyciem techniki stalodruku (paszporty, papierowe dowody osobiste i rejestracyjne) – wypukłości farby;
- 3) obejrzenie pod światło – sprawdzenie elementów zabezpieczających widocznych w prześwicie:
- recto-verso – druk obustronny (dokładność spasowania elementów składowych),
 - w przypadku dokumentów wykonanych na podłożu papierowym – znak wodny i nitka zabezpieczająca, które powinny znajdować się na podłożu dokumentu;
- 4) obejrzenie pod kątem dokumentu – sprawdzenie działania elementów zabezpieczających zmiennych optycznie:
- hologramów – zmiana barw i obrazów oraz precyzja ich wykonania,
 - elementów graficznych wykonanych farbą zmienną optycznie – czy występują wyraźne zmiany barw w ich obrębie,
 - elementów zmiennych optycznie CLI/MLI – czy występują zmiany nadruków w obrębie elementów;
- 5) obejrzenie dokumentu pod lupą – sprawdzenie w powiększeniu jakości wykonania linii giloszowych i tła oraz czytelność mikrodruków pod kątem ich ewentualnego nieprecyzyjnego wykonania (np. za pomocą drukarek komputerowych),
- 6) obejrzenie dokumentu w promieniowaniu ultrafioletowym;
- sprawdzenie, czy dokument posiada elementy graficzne widoczne pod wpływem promieniowania UV,
 - sprawdzenie w szczególności elementów graficznych widocznych pod wpływem promieniowania UV znajdujących się w obrębie wizerunku posiadacza,
 - sprawdzenie podłoża dokumentu – luminescencja podłoża dokumentu pod wpływem promieniowania UV z reguły świadczy o fałszerstwie dokumentu²⁴.

24 B. Mazur, *Weryfikacja tożsamości osób i legalności dokumentów z wykorzystaniem psychologicznych metod oraz specjalistycznych narzędzi technicznych i baz danych. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2020, s. 20–21.

Częstokroć w bieżącej praktyce zawodowej, związanej z wykonywaniem ekspertyz kryminalistycznych z zakresu klasycznych badań dokumentów, występuje konieczność podejmowania badań identyfikacyjnych pisma świadomie i celowo zmodyfikowanego. Jest to jedno z większych wyzwań stojących przed osobami zajmującymi się tą dziedziną kryminalistyki²⁵.

Należy wskazać, że w praktyce śledczej i sądowej kryminalistyczna ekspertyza dokumentów znajduje coraz szersze zastosowanie. W wielu sprawach karnych, cywilnych oraz w postępowaniach administracyjnych środkami dowodowymi są różnego rodzaju dokumenty. Ogólny postęp w dziedzinie techniki, nauki, kultury i oświaty wywarł wpływ nie tylko na ilość różnorodnych dokumentów, lecz także na ich sposób sporządzania.

Z upływem lat zmalała liczba kwestionowanych dokumentów sporządzanych piśmem ręcznym. Ogólnie w latach 1945–1990 w pionie kryminalistyki policyjnej wykonano blisko 200 tys. różnorodnych ekspertyz dokumentów.

Zakres badań dokumentów jest niezwykle szeroki i obejmuje następujące zagadnienia:

- identyfikację podłoża i środków kryjących,
- identyfikację osób na podstawie pisma ręcznego,
- identyfikację podpisów i osób fałszujących podpisy,
- określenie, czy dokument jest podrobiony, czy przerobiony,
- identyfikację maszyn do pisania,
- badania autentyczności tekstów maszynowych,
- ustalenie marek maszyn,
- identyfikację pieczętek,
- identyfikację dokumentów kopiowanych i powielanych,
- identyfikację druków,
- identyfikację urządzeń do drukowania,
- identyfikację papierów wartościowych,
- ustalenie wieku dokumentów²⁶.

W praktyce występują następujące przypadki oszustw dotyczących tożsamości i nieuprawnionego posługiwania się dokumentem:

- posłużenie się dokumentem fałszywym:
 - dokumentem przerobionym,
 - dokumentem podrobionym,
 - dokumentem bezprawnie spersonalizowanym (np. na skradzionym oryginalnym blankiecie),

25 R. Gawlik, K. Pacholczak, K. Rzepińska, J. Sztabińska, *Identyfikacja rękopisów. Wybrane problemy*, Warszawa 2011, s. 9.

26 B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2007, s. 761–762.

- dokumentem fantazyjnym (np. paszportem nieistniejącego państwa),
- posłużenie się dokumentem autentycznym w nieprzepisowy sposób:
 - podszywanie się pod osobę,
 - posłużenie się dokumentem uzyskanym w sposób oszukańczy (wyłudzonym),
 - dokumentem nieważnym,
 - dokumentem niezgodnym z jego pierwotnym przeznaczeniem²⁷.

Zgodnie z art. 270 § 1 k.k., „kto, w celu użycia za autentyczny, podrabia lub przerabia dokument lub takiego dokumentu jako autentycznego używa, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, zaś według § 2 tej samej karze podlega, kto wypełnia blankiet, opatrzony cudzym podpisem, niezgodnie z wolą podpisanego i na jego szkodę albo takiego dokumentu używa”. Ważne jest wskazanie, że nie trzeba posłużyć się dokumentem, aby popełnić przestępstwo. Wystarczy bowiem uczynić przygotowania do przestępstwa poprzez wytworzenie nieautentycznego dokumentu. Wówczas zgodnie z § 3: „Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Warto zwrócić uwagę na art. 270a § 1 k.k., który stanowi, że „kto, w celu użycia za autentyczną, podrabia lub przerabia fakturę w zakresie okoliczności faktycznych mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości należności publicznoprawnej lub jej zwrotu albo zwrotu innej należności o charakterze podatkowym lub takiej faktury jako autentycznej używa, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”. Oznacza to, że ustawodawca przewidział wyższe sankcje w stosunku do przestępstw, które bezpośrednio wywołują skutki finansowe takie jak uszczuplenie należności publicznoprawnej lub innej należności o charakterze podatkowym, niż wobec przestępstw podrobienia lub przerobienia dokumentu tożsamości.

Największa sankcja związana jest jednak z przestępstwem fałszowania pieniędzy, o którym mowa w art. 310 § 1 k.k., zgodnie z którym „kto podrabia albo przerabia polski albo obcy pieniądz, polski albo obcy znak pieniężny, który został ustalony jako prawny środek płatniczy, jednak nie został jeszcze wprowadzony do obiegu, inny środek płatniczy albo dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce lub z pieniędzy, innego środka płatniczego albo z takiego dokumentu usuwa oznakę umorzenia, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności”. Należy podkreślić, że o ile przy podrobieniu lub przerobieniu dokumentu tożsamości sankcją może być kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności, o tyle przy przestępstwie polegającym na podrobieniu lub przerobieniu faktury,

27 P. Kondrakiewicz, *Weryfikacja zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży i innych. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2016, s. 9.

pieniądza lub znaku pieniężnego ustawodawca przewidział wyłącznie karę pozbawienia wolności i to w odpowiednio wyższym wymiarze.

Trzeba zwrócić uwagę także na art. 276 k.k., zgodnie z którym „kto niszczy, uszkadza, czyni bezużytecznym, ukrywa lub usuwa dokument, którym nie ma prawa wyłącznie rozporządzać, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Oznacza to, że osoba, która niszczy publicznie np. banknot, popełnia przestępstwo pomimo tego, iż sama na niego zarobiła. Dzieje się tak, albowiem pieniądz stanowi dokument, z którym są związane określone prawa i nikt nie może nim wyłącznie rozporządzać, czyli np. ani go wyprodukować, ani zniszczyć.

Bardzo ważnym przepisem, który jest bardzo często nieświadomie łamany to art. 275 § 1 k.k., w świetle którego „kto posługuje się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe lub dokument taki kradnie lub go przywłaszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Ileż to razy mąż mówi do żony albo żona do męża: „Przyjechał kurier. Weź mój dowód osobisty i odbierz przesyłkę, podpisując się za mnie”. Wówczas osoba odbierająca przesyłkę za drugą popełnia przestępstwo z art. 275 § 1 k.k., ponieważ posługuje się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby. Podobna sytuacja miała miejsce na poczcie, na której pojawiła się kobieta z dowodem osobistym męża, zamierzając odebrać przesyłkę awizowaną adresowaną do niego. Kiedy okazała dowód osobisty małżonka, pracownik poczty wezwał Policję. Przybyłym funkcjonariuszom pracownik poczty wskazał, że kobieta posłużyła się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby, popełniając tym samym przestępstwo z art. 275 § 1 k.k.

Istotnym jest w tym miejscu zdefiniowanie pojęć: podrobienie i przerobienie dokumentu. Podrobieniem dokumentu jest jego wytworzenie stwarzające pozory, że dokument pochodzi od innej osoby niż ta, która była jego rzeczywistym autorem²⁸. Podrobienie ma miejsce również wówczas, gdy sprawca nadaje jakiemuś przedmiotowi (zazwyczaj pismu) pozory dokumentu w celu wywołania wrażenia, że jest on autentyczny. Podrobienie to wykonanie imitacji dokumentu autentycznego. Podrobienie definiuje się także jako „sporządzenie dokumentu polegające na zachowaniu pozorów, że dokument pochodzi od innej osoby”²⁹; innymi słowy, sprawca „nadaje dokumentowi pozory, że wynikająca z niego treść pochodzi od danego wystawcy – co nie jest prawdą”³⁰. „Dokument jest podrobiony wówczas, gdy nie pochodzi od osoby, w imieniu której został sporządzony”³¹. Należy podkreślić, że podpisanie innej osoby jej nazwiskiem na dokumencie mającym znaczenie

28 Wyrok SN z 27 listopada 2000 r., III KKN 233/98, Prok. i Pr. – wkł. 2001, nr 5, poz. 4.

29 *Ibidem*.

30 Wyrok SN z 9 stycznia 2013 r., V KK 97/12, Prok. i Pr. – wkł. 2013, nr 4, poz. 5.

31 Wyrok SN z 27 listopada 2000 r., *op. cit.*

prawne, nawet za zgodą tej osoby, stanowi przestępstwo z art. 270 § 1 k.k.³². „Zgoda osoby, której podpis na dokumencie został podrobiony, nie wyłącza bezprawności tego czynu”³³, na co wskazał Sąd Najwyższy w swoim wyroku³⁴. Okoliczność ta może jedynie zmniejszyć stopień jego społecznej szkodliwości (zob. post. SN z dnia 5 lipca 2006 r., V KK 68/06).

Przerobienie dokumentu zachodzi natomiast, gdy „osoba nieupoważniona zmieni jego treść na inną od autentycznej”³⁵. Przerobienie dokumentu polega na dokonaniu zmian przez osobę nieuprawnioną w przedmiocie autentycznym, w tym również dopisaniu dodatkowej treści³⁶.

Bezpieczeństwo dokumentów publicznych jest bardzo ważnym elementem funkcjonowania prawidłowo zorganizowanego państwa. Nowe uregulowania prawne umożliwiają zarówno wzrost kontroli autentyczności dokumentów występujących w obrocie prawnym i gospodarczym, jak i walkę z przestępstwami przeciwko wiarygodności dokumentów, co bezpośrednio przekłada się na finanse publiczne i gospodarkę państwową.

Dokument jest często nieodzownym atrybutem popełnianych przestępstw, zwłaszcza ekonomicznych, przemytu ludzi, a także aktów terrorystycznych. Biorąc to pod uwagę, można stwierdzić, że producent dokumentów i banknotów jest bardzo ważnym ogniwem systemu bezpieczeństwa państwa, a w czasach tak ogromnej migracji ludności można powiedzieć, że systemu bezpieczeństwa także innych państw. Problem jest niezwykle skomplikowany, a jego rozwiązanie – bardzo trudne. Dzieje się tak z bardzo prostego powodu. Weryfikacja dokumentów przeprowadzana jest zarówno przez wyspecjalizowanych funkcjonariuszy służb państwowych, jak i zwykłych obywateli posiadających niewielką wiedzę z tego zakresu. Niejednokrotnie sprawdza się ona do znajomości tylko własnych dokumentów i banknotów bądź ich wzorów. To sprawia, że każda, nawet niewielka różnica w sprawdzanych elementach może budzić wątpliwości, bądź utwierdzać w przekonaniu, co do ich autentyczności. To pokazuje, jak duże znaczenie w tym wypadku ma jakość dokumentów.

Wysoka jakość produkowanych dokumentów odpowiednio zabezpieczonych powinna stanowić również trudną do pokonania barierę dla fałszerzy. Według opinii ekspertów fałszerze nie posiadają ani wiedzy, ani możliwości techniczno-technologicznych wykonania druków zabezpieczonych na poziomie oryginału. Jest to cenna wskazówka kierowana do projektujących dokumenty. Uwzględnienie tej opinii prowadzi do konieczności przeanalizowania aktualnie stosowanych metod

32 Wyrok SN z 25 października 1979 r., II KR 10/79, OSNPG 1980, nr 11, poz. 127.

33 Postanowienie SN z 21 czerwca 2007 r., III KK 122/07, Prok. i Pr. – wkł. 2008, nr 1, poz. 7.

34 Wyrok SN z 9 września 2002 r., V KKN 29/01, Prok. i Pr. – wkł. 2003, nr 2, poz. 5.

35 Wyrok SN z 5 marca 2003 r., III KKN 165/01.

36 Wyrok SN z 9 stycznia 2013 r., *op.cit.*

falszerskich, a także możliwości techniczno-technologicznych producenta w zakresie uzyskania wysokiego poziomu powtarzalności produktu. Trzeba pamiętać więc o procesie kontroli jakości i jego kosztach. Wiąże się to z posiadaniem odpowiedniej wiedzy z tego zakresu, a także niezbędnym ogromnym wkładem pracy³⁷.

Podsumowując należy podkreślić, że bezpieczeństwo dokumentów publicznych ma bezpośredni wpływ na poczucie bezpieczeństwa obywateli i sprawność funkcjonowania instytucji publicznych oraz całego sektora finansowego. Wprowadzenie odpowiednich regulacji prawnych takich jak ustawa o dokumentach publicznych pozwala na zwiększenie gwarancji bezpieczeństwa dokumentów a tym samym wzrost bezpieczeństwa tożsamości każdego człowieka.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.

Ustawa z 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych, Dz.U. z 2019 r. poz. 53 ze zm.

Ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 821 ze zm.

Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 19.

Literatura

Bezpieczeństwo dokumentów publicznych – prawo, teoria, praktyka, K. Konopka (red.), Warszawa 2021.

Gawlik R., Pacholczak K., Rzepińska K., Sztabińska J., *Identyfikacja rękopisów. Wybrane problemy*, Warszawa 2011.

Goc M., Miron M., *Badanie wieku względnego dokumentów. Część I. Metody badań kolejności zapisów wykonanych różnymi technikami na podłożu papierowym – zagadnienia ogólne*, „Problemy Kryminalistyki” 2014, nr 284.

Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2011.

Hołyst B., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 1994.

Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2007.

Hołyst B., *Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2018.

Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki J., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1990.

Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1959.

Kondrakiewicz P., *Weryfikacja zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży i innych. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2016.

Kryminalistyczne badania pismoznawcze, C. Grzeszyk (red.), Warszawa 2006.

Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępa L., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009.

37 *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych – prawo, teoria, praktyka*, K. Konopka (red.), Warszawa 2021, s. 170.

Bezpieczeństwo dokumentów publicznych w kontekście ustawy z 22 listopada 2018 roku

- Łukasiewicz A., *Milion fałszywych dokumentów w obiegu*, „Rzeczpospolita”, 8.05.2016 r.; <https://www.rp.pl/Prawokarne/305089965-Milion-falszywych-dokumentow-w-obiegu.html>.
- Mazur B., *Weryfikacja tożsamości osób i legalności dokumentów z wykorzystaniem psychologicznych metod oraz specjalistycznych narzędzi technicznych i baz danych. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2020.
- Pieszko G., *Przestępstwa fałszowania dokumentów na tle przestępczości ogółem w województwie podkarpackim w latach 1999–2010*, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 19.
- Skubisz S., *Dowód z ekspertyzy pism patologicznych*, Kraków 2004.
- Słownik języka polskiego*, M. Szymczak (red.), Warszawa 1992.
- Tomaszewski T., *Kryminalistyczne badania wieku zapisów, czyli nie zawsze niemożliwe jest niemożliwe*, „Człowiek i Dokumenty” 2019, nr 54.
- Wójcik J. W., *Główne problemy przestępczości w Polsce z początkiem XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji” 2011, nr 3(16).

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 25 października 1979 r., II KR 10/79, OSNPG 1980, nr 11, poz. 127.
- Wyrok SN z 27 listopada 2000 r., III KKN 233/98, Prok. i Pr. – wkł. 2001, nr 5, poz. 4.
- Wyrok SN z 9 września 2002 r., V KKN 29/01, Prok. i Pr. – wkł. 2003, nr 2, poz. 5.
- Wyrok SN z 5 marca 2003 r., III KKN 165/01.
- Wyrok SN z 20 kwietnia 2005 r., III KK 206/04, Lex nr 151674.
- Wyrok SN z 9 stycznia 2013 r., V KK 97/12, Prok. i Pr. – wkł. 2013, nr 4, poz. 5.
- Wyrok SN z 24 października 2013 r., III KK 373/13, Legalis.
- Postanowienie SN z 21 czerwca 2007 r., III KK 122/07, Prok. i Pr. – wkł. 2008, nr 1, poz. 7.
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 14 maja 2004 r., I SA/Wr 1128/02, LEX nr 129613.

Netografia

- <https://www.gov.pl/web/mswia/weryfikacja-autentycznosci-dokumentow>.
- <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1421575,ustawa-o-dokumentach-publicznych-czy-przepisy-zabezpiecza-przed-falszerstwem.html>.
- <https://samorzad.infor.pl/wiadomosci/2837726,Zmiany-w-systemie-bezpieczenstwa-dokumentow-publicznych-2019-r.html>.

Norbert Malec¹

Bezpieczeństwo dokumentów publicznych

Streszczenie

Dokumenty, jako jedna z najważniejszych sfer funkcjonowania każdego państwa, wymagają należytej troski poprzez określenie odpowiedniego modelu bezpieczeństwa, szczególnie w kontekście postępującej i wyraźnej zmiany kierunku przestępczych zainteresowań. Korzyści przestępcze z pozyskania dóbr jako pochodnych wykorzystania fałszywych dokumentów są znacznie wyższe aniżeli ze sfalszowanych banknotów, gdyż koszty produkcji i stopień prawdopodobieństwa ujawnienia są wielokrotnie niższe.

Słowa kluczowe: dokumenty publiczne, bezpieczeństwo dokumentów, przestępstwa przeciwko dokumentom.

Bezpieczeństwo i porządek organizacyjny każdego państwa jest pochodną ustawy zasadniczej. Określony w konstytucji administracyjny model państwa spełnia funkcje i zadania wobec swoich obywateli. Ustawa zasadnicza wymienia szczegółowe zadania i obliguje wskazane organy władzy publicznej do ich należytego wykonania. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zadanie „zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego” wskazane jest w art. 146 ust. 4 pkt 7, a Rada Ministrów ma podjąć stosowne działania zmierzające do jego wykonania. Biorąc pod uwagę szeroki aspekt bezpieczeństwa, to analiza sektora funkcjonowania państwa, jakim jest obrót dokumentów, nabiera szczególnego znaczenia, albowiem dokumenty stanowią fundament każdej organizacji państwowej, niezależnie od tego, w jakiej formie one występują – papierowej czy elektronicznej.

Obieg dokumentów jako jeden z dwóch – poza banknotami – stanowi najważniejszy „krwiobieg” w państwie, przez co zasługuje na uzyskanie właściwej rangi ochrony i bezpieczeństwa do roli, jaką wypełnia w życiu każdego państwa i jego obywateli.

Współczesny rozwój stosunków społeczno-gospodarczych powoduje konieczność posługiwania się wyjątkowo dużą liczbą różnorodnych dokumentów niezbędnych do normalnego funkcjonowania instytucji państwowych, podmiotów na ryn-

1 Dr hab. Norbert Malec, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie, ORCID 0000-0003-0119-2705, norbert.malec@uph.edu.pl.

ku przedsiębiorstw, a także regulujących stosunki publiczne między obywatelem a państwem i stosunki prywatne między ludźmi².

Bezpieczeństwo państwa w wielu wymiarach pozostaje pochodną systemowych rozwiązań monitorowania obszarów obiegu dokumentów. Brak takiego systemu stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa i zachowania porządku publicznego. Najdoskonalsze sposoby zabezpieczeń dokumentów bez szczególnego systemu ich monitorowania nie stanowią wystarczającej ochrony przed ich fałszowaniem i wykorzystaniem do przestępczej działalności. System taki powinien być na bieżąco udoskonalany i obejmować monitorowanie sfery dokumentów publicznych wraz z podniesieniem stopnia edukacji społeczeństwa w zakresie problematyki zagadnień wiarygodności dokumentów.

Jak często pokazuje praktyka, obywatele ufają funkcjonującym w obrocie publicznym dokumentom. Zaufanie to jednak nie wynika z ich faktycznej wiarygodności, a jedynie z nieznamomości metod identyfikacji dokumentów fałszywych. Właściwe zabezpieczenie dokumentów przed fałszerstwem i niezawodne metody weryfikacji ich autentyczności mają istotne znaczenie dla każdego obywatela, dla pewności i bezpieczeństwa obrotu prawnego i gospodarczego państwa.

Pomimo stosowania coraz bardziej zaawansowanych technologicznie i technicznie środków zabezpieczeń dokumentów, nadal występuje duża liczba przestępstw przeciwko bezpieczeństwu dokumentów. Według danych statystycznych policji w latach 2010–2015 stwierdzono łącznie ponad 360 tys. przestępstw przeciwko dokumentom, co stanowiło średnio ponad 60 tys. przestępstw rocznie³. Statystyka ta obejmuje wszystkie przestępstwa z rozdziału XXXV Kodeksu karnego, tj. art. 270 § 1–3 k.k. (podrabianie, przerabianie dokumentów); art. 271 § 1–3 k.k. (poświadczenie nieprawdy); art. 272 k.k. (wyłudzenie poświadczenia nieprawdy); art. 273 k.k. (używanie dokumentu poświadczającego nieprawdę); art. 274 k.k. (zbywanie dokumentu tożsamości); art. 275 § 1–2 k.k. (posługiwanie się dokumentem innej osoby); art. 276 k.k. (zniszczenie lub ukrycie dokumentu); art. 277 k.k. (niszczenie znaków graficznych)⁴.

Do czynników sprzyjających zjawisku fałszerstw dokumentów można zaliczyć m.in. rozproszenie produkcji dokumentów, niski poziom zabezpieczeń przed fałszerstwem, brak wzorców dokumentów urzędowych, wzrost zjawisk kryminogennych w postaci ruchów migracyjnych, działalność zorganizowanych grup przestępczych dokonujących przestępstwa w oparciu o podrobione lub przerobione dokumenty. Fałszerstwo dokumentów i tworzenie na tej podstawie nowej tożsamo-

2 R. Nesterowicz, B. Jewartowski, *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych – projekt ustawy o dokumentach publicznych. Teoria i praktyka*, w: *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych*, M. Fałdowski (red.), Szczytno 2020, s. 83 i n.

3 <https://statystyka.policja.pl/>, dostęp: 20.05.2021 r

4 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.

ści jest często początkiem przestępczej działalności. Fałszywe dokumenty otwierają drogę do bardzo wielu przestępstw.

Wejście Polski do Unii Europejskiej i związane z tym przystąpienie do strefy Schengen przyczyniło się do wzmocnienia systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, ale też Polska przyjęła na siebie nowe zobowiązania związane z właściwym zabezpieczeniem granic zewnętrznych Unii Europejskiej.

Wprowadzenie udogodnień związanych ze swobodą przemieszczania się – z pominięciem wewnętrznych kontroli granicznych – objęło, oprócz obywateli, także nielegalnych imigrantów i przestępców, przyczyniło się do powstania nowych form przestępczości transgranicznej. W takich warunkach swobodnego przepływu osób szczególnego znaczenia nabrały fałszerstwa dokumentów, które stanowią podstawę do tworzenia fałszywej tożsamości, która ułatwia przedostanie się na teren kraju i ukrywanie przestępców, jak również może być wykorzystywana przy tworzeniu pozorów legalności np. przy zatrudnianiu cudzoziemców lub legalizowaniu pobytu nielegalnych imigrantów.

Użycie lub wykorzystanie fałszywych dokumentów najczęściej możemy spotkać przy przestępstwach związanych z wyłudzeniem kredytów, wyłudzeniem towarów, obrocie kradzionymi samochodami i w międzynarodowym obrocie towarowym. Na podstawie fałszywych dokumentów posiadających wysoką jakość imitacji zabezpieczeń tworzone są kolejne, już autentyczne dokumenty które służą między innymi do kradzieży tożsamości bądź tworzenia fikcyjnej tożsamości, dzięki której możliwe jest wyłudzenie kredytów, zakładanie działalności gospodarczej ukierunkowanej na wyłudzenie podatku (np. VAT) czy legalizacja przemyconych lub podrobionych towarów, co w rezultacie składa się na pranie pieniędzy pochodzących z nielegalnych źródeł⁵.

Obserwowana w ostatnim czasie w państwach Unii Europejskiej eskalacja zjawisk o charakterze kryminalnym, ze szczególnym uwzględnieniem napływu i pobytu nielegalnych imigrantów, przyczyniła się m.in. w Polsce do stworzenia całościowego systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych. Wyrazem tego było uchwalenie z inicjatywy ministerstwa spraw wewnętrznych i administracji aktu prawnego – ustawy z 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych⁶, który stanowi spójne i kompleksowe uregulowanie prawne podnoszące bezpieczeństwo dokumentów publicznych w obrocie prawnym.

Dwunastego lipca 2019 r. weszła w życie większość przepisów tego aktu prawnego, ustanawiających systemowe rozwiązania ochrony dokumentów publicznych w Polsce. Obowiązujące do tej pory przepisy dotyczące dokumentów publicznych były rozproszone w niemal 400 aktach prawnych. Brakowało również jednolitych

5 Uzasadnienie projektu ustawy o dokumentach publicznych, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=RPL&Id=RM-10-153-17>, dostęp: 21.05.2021 r.

6 Dz.U. z 2019 r. poz. 53.

standardów zabezpieczeń dokumentów przed fałszowaniem, a także organu odpowiedzialnego za kształtowanie polityki bezpieczeństwa dokumentów publicznych. Ustawa systemowo uregulowała kwestie bezpieczeństwa dokumentów publicznych – od momentu ich projektowania przez nadzór nad ich produkcją, a także uwzględniła działania prewencyjne i edukacyjne w tym zakresie⁷. Ujęty w ustawie system obejmuje m.in.:

- zdefiniowanie podstawowych pojęć związanych z dokumentami publicznymi w Polsce;
- ustalenie hierarchii dokumentów publicznych w zależności od ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa i przypisanie tym dokumentom wymaganych zabezpieczeń;
- ustanowienie ministra właściwego do spraw wewnętrznych jako odpowiedzialnego za kształtowanie polityki bezpieczeństwa dokumentów publicznych i zapewnienie funkcjonowania systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych;
- stworzenie procedury opracowania wzorów dokumentów publicznych;
- określenie wymogów dla wytwórców dokumentów publicznych;
- określenie obowiązków emitentów dokumentów publicznych i obowiązków funkcjonariuszy publicznych odnośnie do weryfikacji autentyczności dokumentów;
- utworzenie rejestru dokumentów publicznych⁸;
- określenie zasad przechowywania dokumentów publicznych;
- podnoszenie poziomu edukacji w zakresie wiedzy o bezpieczeństwie dokumentów publicznych oraz współpraca międzynarodowa instytucji zajmujących się bezpieczeństwem dokumentów publicznych.

Każdy z wymienionych obszarów został szczegółowo opisany i usankcjonowany w ustawie. W jej art. 2 znajdziemy legalne definicje podstawowych i najistotniejszych zwrotów użytych w ustawie. Tu ustawodawca określił, czym jest dokument publiczny. Zgodnie z ust. 1 pkt 2 dokument publiczny to „dokument, który służy do identyfikacji osób, rzeczy lub potwierdza stan prawny lub prawa osób posługujących się takim dokumentem, zabezpieczony przed fałszerstwem” i dodatkowo musi być:

- a) wytwarzany według wzoru określonego w przepisach prawa powszechnie obowiązującego albo
- b) którego wzór graficzny i forma zostały zatwierdzone przez podmiot realizujący zadania publiczne uprawniony na podstawie odrębnych przepisów i który jest zgodny z wymogami dla blankietu tego dokumentu określonymi w przepisach prawa powszechnie obowiązującego.

7 P. Tarkowski, *Ustawa o dokumentach publicznych. Komentarz*, Warszawa 2020.

8 <https://www.gov.pl/app/rdp/>, dostęp: 22.05.2021 r.

Zgodnie z tym przepisem dokument publiczny ma identyfikować osoby, rzeczy lub potwierdzać stan prawny lub prawa osób (w zależności od rodzaju dokumentu)⁹. Ponadto dokument, by zostać uznany za dokument publiczny, musi być zabezpieczony przed fałszerstwem (rozdział 2, art. 7 i n.).

Rodzaje zabezpieczeń przed fałszerstwem zostały w ustawie bezpośrednio powiązane z kategoriami dokumentów publicznych (kat. I–III) w myśl zasady – im wyższa kategoria, tym ważniejszy dokument; im ważniejszy dokument, tym bardziej zabezpieczony. Poza zakresem ustawy pozostało więc wiele kategorii dokumentów, np. decyzje administracyjne, które potwierdzają stan prawny, to nie są zabezpieczone zgodnie z przepisami ustawy, a zatem nie są dokumentami publicznymi.

Wzór dokumentu publicznego musi być określony w przepisach prawa powszechnie obowiązującego (określony wprost w przepisach krajowych lub unijnych) przez uprawniony organ albo którego wzór graficzny i forma zostały zatwierdzone przez podmiot realizujący zadania publiczne, uprawniony na podstawie odrębnych przepisów i który jest zgodny z wymaganiami dla blankietu tego dokumentu określonymi w przepisach prawa powszechnie obowiązującego¹⁰.

Tylko kumulatywne spełnienie wymienionych przesłanek pozwala na uznanie dokumentu za dokument publiczny i objęcie go ochroną wynikającą z ustawy¹¹.

Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy dokumentem publicznym jest także jego odpis, wypis, duplikat i wtórnik. A zatem wszelkie zasady, które dotyczą np. weryfikacji autentyczności czy zasad przechowywania dokumentów, dotyczą także odpisów, wypisów, duplikatów i wtórników.

W rozdziale II ustawy ustawodawca wprowadził podział dokumentów publicznych na trzy kategorie, w zależności od ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa. Dokumenty pierwszej kategorii, o znaczeniu strategicznym (czyli „najważniejsze”) zostały wskazane w art. 5 ust. 2. Ich wytarzanie wiąże się ze szczególnymi środkami bezpieczeństwa. Do tych dokumentów zaliczane są m.in.: dowód osobisty, dokumenty paszportowe, akta stanu cywilnego, dokumenty wydawane cudzoziemcom, dokumenty wydawane członkom misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz innym osobom zrównanym z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, a także dokumenty wydawane członkom ich rodzin, tytuły wykonawcze wydawane przez sądy lub referendarzy sądowych, odpisy prawomocnych orzeczeń sądów, z których wynika nabycie, istnienie lub wygaśnięcie prawa, albo które odnoszą się do stanu cywilnego, odpisy orzeczeń lub zaświadczenia stwierdzające uprawnienie do: reprezentacji danej osoby, dokonania czynności prawnej bądź zarządu określonym majątkiem,

9 P. Tarkowski, *Ustawa...*, *op.cit.*, s. 6–11.

10 *Ibidem*, s. 25.

11 *Ibidem*, s. 20–21.

wydawane przez sądy wojskowe dokumenty osobiste, naklejka wizowa, Karta Polaka, legitymacja dokumentująca niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności, prawo wykonywania zawodu lekarza i prawo wykonywania zawodu lekarza dentystry, prawo jazdy, profesjonalny dowód rejestracyjny oraz dowód rejestracyjny pojazdu, karta pojazdu, pozwolenie czasowe, zaświadczenie ADR, niektóre legitymacje służbowe.

Z przynależnością dokumentu do poszczególnej kategorii powiązано stopień zabezpieczenia dokumentów. Zgodnie z ustawą zabezpieczenia stanowią „techniki i technologie zastosowane w dokumentach publicznych oraz elementy integralnie związane z blankietem dokumentu publicznego, mające na celu utrudnienie fałszerstwa dokumentu publicznego”.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 dla dokumentów publicznych poszczególnej kategorii ustala się minimalne zabezpieczenia przed fałszerstwem, uwzględniając kategorie dokumentów publicznych, funkcje dokumentów publicznych, materiały, z których są wykonane dokumenty publiczne, możliwość weryfikacji autentyczności dokumentów publicznych¹².

Oprócz obowiązkowego stosowania minimalnych zabezpieczeń dokumentów publicznych przed fałszerstwem, emitent dokumentu może wprowadzić dodatkowe zabezpieczenia przed fałszerstwem. Stosowanie zabezpieczeń dodatkowych musi być zawsze uzgodnione z Komisją działającą przy ministrze właściwym ds. wewnętrznych.

Zgodnie z art. 11 ustawy podmiotem uprawnionym do opracowania wzoru dokumentu publicznego jest emitent. Emitent w toku procesu projektowania i realizacji projektu będzie aktywnie wspomagany przez Komisję ds. dokumentów publicznych. Przepisów o zasadach opracowywania wzoru dokumentu publicznego nie stosujemy do dokumentów publicznych, których wzór oraz zakres wymaganych zabezpieczeń przed fałszerstwem został określony w przepisach prawa Unii Europejskiej lub prawa międzynarodowego¹³.

Ustawodawca przewidział również szczególne uregulowania dla procesu wytwarzania blankietów dokumentów publicznych. Blankiety dokumentów kategorii pierwszej, zgodnie z art. 17 ustawy, wytwarza jednoosobowa spółka Skarbu Państwa, której przedmiotem działalności jest wytwarzanie blankietów dokumentów i druków zabezpieczonych, mającą siedzibę oraz zakład produkcyjny, w którym są wytwarzane blankiety dokumentów publicznych, na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 2 ust. 1 pkt 7). Dla zapewnienia przestrzegania przez spółkę odpowiednich zasad bezpieczeństwa nałożono na nią obowiązek posiadania aktualnego, certyfikowanego i nadzorowanego przez niezależną jednostkę certyfikującą systemu zarządzania bezpieczeństwem potwierdzonego certyfikatem zgodności z normą

12 *Ibidem*, s. 21.

13 *Ibidem*, s. 25.

ISO. Ponadto spółka jest obowiązana do ochrony informacji niejawnych oznaczonych klauzulą „tajne”, o której mowa w ustawie o ochronie informacji niejawnych oraz informacji niejawnych międzynarodowych o klauzuli „Secret UE/EU Secret”. W ustawie wskazano, że spółka wytwarza blankiety dokumentów publicznych odpłatnie, a cena wytworzenia blankietów dokumentów publicznych I kategorii, co do zasady jest ustalana w umowie zawieranej między emitentem dokumentu publicznego a spółką, z uwzględnieniem zasad handlowych i interesu publicznego.

Blankiety dokumentów publicznych kategorii drugiej i trzeciej są wytwarzane przez tę spółkę albo inne podmioty, których przedmiotem działalności jest wytwarzanie blankietów dokumentów i druków zabezpieczonych, które spełniają wymagania dotyczące bezpieczeństwa wytwarzania blankietów dokumentów publicznych określone w ustawie¹⁴.

W zakresie bezpieczeństwa wytwórcy muszą dysponować potencjałem technicznym i technologicznym, który umożliwia realizację zleceń oraz zapewnia bezpieczeństwo wytwarzania blankietów dokumentów publicznych, w tym bezpieczeństwo dokumentacji technicznej.

W art. 22 ustawa przewiduje również prawo kontroli wytwórców blankietów dokumentów publicznych¹⁵.

Jeśli chodzi o obowiązki emitenta dokumentu publicznego i funkcjonariusza publicznego, to zgodnie z art. 42 ust. 2 funkcjonariusz publiczny będzie zobligowany do kontroli autentyczności dokumentów w zakresie pierwszego stopnia weryfikacji (bez użycia sprzętu technicznego). A zatem, po zapoznaniu się z informacjami zawartymi w Rejestrze Dokumentów Publicznych należy sprawdzić, czy przedłożony dokument ma wszystkie konieczne elementy i jest zgodny z opisem z Rejestru. Dodatkowo, jeśli funkcjonariusz dysponuje przyrządami powiększającymi lub emitującymi promieniowanie UV, zobowiązany jest do weryfikacji autentyczności dokumentów publicznych również w zakresie drugiego stopnia weryfikacji (stopień weryfikacji przeznaczony dla pracowników podmiotów publicznych weryfikujących autentyczność przedkładanych dokumentów publicznych z wykorzystaniem ogólnie dostępnych przyrządów powiększających lub emitujących promieniowanie UV).

W rozdziale 7 ustawodawca przewidział zasady przechowywania dokumentów publicznych oraz blankietów. Artykuł 43 ust. 1 ustawy stanowi, że „blankiety dokumentów publicznych przechowywane w miejscu ich personalizacji lub indywidualizacji oraz dokumenty publiczne przechowywane w miejscu ich wydawania zabezpiecza się przed dostępem osób nieuprawnionych, utratą, zniszczeniem lub uszkodzeniem”¹⁶.

14 *Ibidem*, s. 33.

15 *Ibidem*, s. 41.

16 *Ibidem*, s. 67 i n.

Zadania nałożone na ministra do spraw wewnętrznych ustawą będą realizowane przy pomocy Komisji do spraw dokumentów publicznych. Ustawa przewiduje m.in. sposób powoływania i odwoływania członków Komisji, wymagania wobec członków, organizację Komisji i sposób podejmowania rozstrzygnięć. Komisja ma monitorować sferę dokumentów publicznych, inicjować zmiany w zakresie zabezpieczeń stosowanych w dokumentach publicznych, tworzyć mechanizmy rozwoju kompetencji w tym obszarze, upowszechniać informacje o dokumentach i weryfikacji autentyczności tych dokumentów¹⁷.

Jeśli chodzi o przepisy karne, to zgodnie z art. 58 wytwarzanie, oferowanie, zbywanie lub przechowywanie w celu zbycia repliki dokumentu publicznego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2¹⁸. Jest to przepis mający zapobiegać popularnemu nie tylko w Polsce procederowi oferowania replik potencjalnie umożliwiającemu dokonywanie przestępstw związanych z wykorzystaniem fałszywych dokumentów¹⁹.

Rozwiązania ustawy o dokumentach publicznych należy uznać za słuszne i niezbędne do tworzenia systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z 6 czerwca 1997 r – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm

Ustawa z 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych, Dz.U. z 2019 r. poz. 53.

Literatura

Małowicka M., *Dokumenty publiczne*, Warszawa 2019.

Nesterowicz R., Jewartowski B., *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych – projekt ustawy o dokumentach publicznych. Teoria i praktyka*, w: *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych*, M. Fałdowski (red.), Szczytno 2020.

Tarkowski P., *Ustawa o dokumentach publicznych. Komentarz*, Warszawa 2020.

Netografia

<https://statystyka.policja.pl/>.

Uzasadnienie projektu ustawy o dokumentach publicznych, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=RPL&Id=RM-10-153-17>.

<https://www.gov.pl/app/rdp/>.

17 *Ibidem*, s. 77 i n.

18 *Ibidem*, s. 87

19 Por. także M. Małowicka, *Dokumenty publiczne*, Warszawa 2019.

Zuzanna Koziarska¹

Kradzież dokumentu za granicą

Streszczenie

Celem artykułu jest uświadomienie zagrożeń związanych z byciem ofiarą kradzieży dokumentu podczas zagranicznego wyjazdu. Wskazano, jakie działania należy podjąć w przypadku kradzieży dowodu osobistego, paszportu, prawa jazdy, a także kart płatniczych w sytuacji, gdy podróżny przebywa za granicą. Przedstawiono sposób funkcjonowania usługi BIK oraz Systemu Zastrzegania Kart. Ponadto opisano konsekwencje kradzieży tożsamości oraz zwrócono uwagę na zachowania, których przestrzeganie może uchronić właściciela dokumentów przed ich kradzieżą.

Słowa kluczowe: kradzież, dokument, bezpieczeństwo, kradzież tożsamości, kradzież za granicą, przestępstwo.

Wprowadzenie

Mimo że pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 nie słabnie, Polacy wciąż chętnie podróżują. Najczęstszym powodem wyjazdów zagranicznych jest otrzymanie nowej oferty pracy lub potrzeba udania się na krótki urlop wypoczynkowy, by chociaż na chwilę zapomnieć o trudnej rzeczywistości, z jaką od ponad roku mierzy się świat. Jednak niezależnie od przyczyn opuszczenia kraju czy sytuacji wywołanej przez COVID-19, ryzyko stania się ofiarą kradzieży dokumentu za granicą jest bardzo wysokie. Planując podróż, dobrze jest zapoznać się nie tylko z listą obiektów wartych zobaczenia w miejscu będącym jej celem, ale przede wszystkim zadbać o bezpieczeństwo własnej tożsamości. W przeciwnym razie brak zachowania należytej ostrożności może skutkować zagrożeniem danych osobowych, utratą środków pieniężnych, a nawet znacząco utrudnić powrót do Polski.

Podstawowym dokumentem tożsamości jest dowód osobisty lub paszport. Według art. 275 § 1 Kodeksu karnego² kradzież dokumentu tożsamości jest przestępstwem zagrożonym karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności

1 Zuzanna Koziarska – studentka II roku na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne na Wydziale Zarządzania i Logistyki UTH w Warszawie, Prezes Zarządu Koła Naukowego Gomorra UTH, członkini Redakcji Czasopisma „Biegły Sądowy”.

2 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.

do lat dwóch. Jak podkreśla profesor Lech Gardocki, zastosowane w tym przepisie pojęcie kradzieży ma takie samo znaczenie co w art. 278 k.k. Dokument ma wartość ekonomiczną, dlatego jego zabór w celu przywłaszczenia, a więc możliwości dysponowania nim, nie wypełnia znamion wykroczenia z art. 126 k.w. Zabór skradzionego dokumentu ma miejsce w momencie nastąpienia skutku, kiedy sprawca postępuje z nim jak pełnoprawny właściciel³.

Nierzadko uwaga przebywających za granicą zostaje rozproszona w wyniku znalezienia się w nowym, nieznanym miejscu, a w takiej sytuacji uważa się – zgodnie ze starym, polskim porzekadłem – że „okazja czyni złodzieja”. Podróżni częściej pozostawiają portfel z dokumentami w niezamkniętych kieszeniach kurtki, plecaka czy torby. Z pozoru wygodniejsze wyjęcie z niego środków pieniężnych, aby móc zapłacić za pamiątki z wycieczki albo bilet komunikacji miejskiej, staje się często powodem utraty gotówki, a co gorsza – kradzieży tożsamości.

Celem niniejszego artykułu jest uświadomienie zagrożenia związanego z przestępstwem z art. 275 § 1 k.k. Przedstawiono także, gdzie należy zgłosić bezprawny zabór dokumentu oraz wskazano, o czym warto pamiętać, aby zminimalizować ryzyko stania się ofiarą kradzieży dokumentów za granicą.

Kradzież dowodu osobistego za granicą

Przed wszystkim skradziony dowód osobisty należy czym prędzej zastrzec. W przeciwnym razie sprawca kradzieży może zdążyć wyłudzić kredyt na nazwisko właściciela dokumentu, zanim ten zgłosi przestępstwo w najbliższej jednostce Policji lub skradziony dowód osobisty zostanie unieważniony przez urzędnika gminy. Dlatego warto (jeszcze przed wyjazdem z kraju) aktywować usługę Biura Informacji Kredytowej, które powstało w 1997 r. Samo zastrzeżenie dokumentu, w momencie zaistnienia kradzieży dowodu osobistego, nie wiąże się z żadnymi kosztami.

Ogólnopolski system Dokumenty Zastrzeżone powstał w celu przeciwdziałania wyłudzeniom z użyciem cudzej tożsamości. System prowadzi Związek Banków Polskich i pozwala na gromadzenie danych o dokumentach, nie tylko tych skradzionych, ale również utraconych w wyniku zgubienia. Pośredniczy w dostępie banków do systemu PESEL oraz Rejestru Dowodów Osobistych (RDO).

Aby móc zastrzec dokument za pomocą internetowego portalu BIK, wymagane jest posiadanie specjalnego konta, którego założenie trwa nie więcej niż kilka minut. Podczas zakładania konta należy podać m.in. serię i numer dowodu osobistego, a także numer PESEL. Dokument można zastrzec on-line z dowolnego miejsca na świecie, również w sytuacji, gdy do kradzieży dojdzie na terenie Polski. W ciągu kilku minut informacja zostaje przesłana do wszystkich banków w Polsce, Poczty Polskiej

3 L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2019, s. 335, 337.

oraz operatorów telefonii komórkowej. Tym samym sprawca kradzieży nie może już potwierdzić tożsamości na podstawie nielegalnie pozyskanego dokumentu⁴.

Pierwszym etapem założenia konta w BIK jest wybranie oferty i wypełnienie formularza rejestracji. Następnie należy dokonać przelewu identyfikacyjnego na kwotę 1 zł, która nie podlega zwrotowi. Jeżeli dane z przelewu będą zgodne z danymi uzupełnionymi w formularzu, na adres e-mail założyciela konta zostaje wysłany link aktywacyjny, którego kliknięcie powoduje wysłanie SMS z kodem autoryzacyjnym. Ostatnim krokiem założenia konta jest wpisanie kodu autoryzacyjnego SMS oraz ustanowienie hasła do logowania⁵.

Wejście na pokład samolotu bez okazania dokumentu tożsamości jest niemożliwe, nawet gdy państwo będące celem podróży znajduje się w strefie Schengen. Mimo że uzyskanie tymczasowego dowodu osobistego w placówce dyplomatycznej (na skutek kradzieży dokumentu za granicą) zwykle nie trwa długo, to jednak zdarzają się sytuacje, kiedy łączny czas oczekiwania wynosi nawet kilka lub kilkanaście dni. Dlatego jeszcze przed opuszczeniem kraju warto zabrać ze sobą paszport. Jeżeli dokument ten nie zostanie skradziony wraz z dowodem osobistym, będzie mógł stanowić poświadczenie tożsamości, a tym samym umożliwi powrót do Polski. Po przekroczeniu granicy możliwe jest wyrobienie nowego dowodu osobistego w urzędzie gminy, który wydał utracony dokument.

Kradzież paszportu za granicą

Również w sytuacji kradzieży paszportu dowód osobisty może stanowić poświadczenie tożsamości. Dlatego warto zadbać, aby nie doszło do kradzieży także tego dokumentu. Zastrzeżenie paszportu jest możliwe, gdy jego właściciel ma konto w portalu BIK. Założenie konta trwa tutaj dłużej niż w wyżej omówionym przypadku, ponieważ należy uwzględnić czas dostarczenia listu poleconego wysłanego za pośrednictwem Poczty Polskiej przez Biuro Informacji Kredytowej, co może zająć nawet kilkanaście dni.

Założenie konta pozwalającego na zastrzeżenie skradzionego paszportu lub karty pobytu rozpoczyna się od wybrania oferty i wypełnienia formularza rejestracji. Następnie na adres korespondencyjny podany w formularzu zostaje wysłany list polecony, którego nadawcą jest Biuro Informacji Kredytowej. Przy odbieraniu listu należy okazać dokument tożsamości. Niedługo później na adres e-mail założyciela konta zostaje wysłany link aktywacyjny, którego kliknięcie powoduje konieczność wpisania kodu weryfikacyjnego zawartego w otrzymanym liście poleconym. Ostat-

4 <https://www.bik.pl/klienci-indywidualni/zastrzezenie-dokumentu-tozsamosci>, dostęp: 6.05.2021 r.

5 <https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=1>, dostęp: 6.05.2021 r.

nim krokiem założenia konta w BIK jest wpisanie kodu autoryzacyjnego, otrzymanego poprzez SMS oraz ustanowienie hasła do logowania⁶.

Kradzież paszportu w kraju z polskim konsulem

Po zastrzeżeniu paszportu, które uniemożliwi sprawcy kradzież tożsamości, należy zgłosić zdarzenie na najbliższym komisariacie Policji. Tam można otrzymać zaświadczenie potwierdzające zgłoszenie kradzieży dokumentu. Jest ono potrzebne podczas wizyty w konsulacie, którego adres można sprawdzić na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Ważne jest również, aby o kradzieży poinformować pilota wycieczki lub rezydenta biura podróży. Składając w konsulacie wniosek o wydanie paszportu tymczasowego (którego pozyskanie umożliwi powrót do Polski), należy pamiętać, aby dołączyć zaświadczenie z komisariatu Policji, a najlepiej jego kopię za potwierdzeniem oryginalności oraz aktualną fotografię o wymiarze 3,5 x 4,5 cm. Należy także uiścić opłatę w stosownej wysokości oraz wypełnić formularz, w którym określi się termin i okoliczności utraty dokumentu. Po powrocie do kraju można złożyć wniosek o wydanie nowego paszportu.

Kradzież paszportu w kraju, w którym nie ma polskiego konsulatu

W przypadku zaistnienia kradzieży w kraju, w którym nie ma polskiego konsulatu, mechanizm postępowania jest analogiczny do opisanego w poprzednim punkcie, z tym że zamiast do polskiej placówki dyplomatycznej – należy udać się do najbliższego konsulatu jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej. Tam możliwe jest złożenie wniosku o Emergency Travel Document, czyli tymczasowy dokument podróży⁷. Po przekroczeniu granicy możliwe jest złożenie wniosku o wydanie nowego paszportu w dowolnym punkcie paszportowym.

Kradzież prawa jazdy za granicą

Szczególnie problematyczne może okazać się bycie ofiarą kradzieży prawa jazdy. Taka sytuacja często uniemożliwia dalszą podróż, a już na pewno kierowanie pojazdem za granicą. W tym wypadku niemożliwe jest pozyskanie nowego dokumentu, który uprawnia do prowadzenia pojazdu. W związku z tym zaleca się poinformować o zdarzeniu najbliższy komisariat Policji oraz dodatkowo skontaktować się z polską placówką dyplomatyczną (ambasadą lub konsulem). Po otrzymaniu odpowiedniego zaświadczenia możliwe jest poruszanie się przez określony czas po terytorium państwa będącego tymczasowym miejscem pobytu. Po powrocie do

6 <https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=2>, dostęp: 6.05.2021 r.

7 <https://www.nieskradzone.pl/kradziez-dokumentow-za-granica>, dostęp: 6.05.2021 r.

kraju należy udać się do odpowiedniego urzędu i złożyć wniosek o wydanie nowego egzemplarza prawa jazdy.

Kradzież kart płatniczych za granicą

Jeżeli podczas pobytu za granicą zostaną skradzione karty płatnicze, podobnie jak w przypadku dokumentów tożsamości – należy niezwłocznie zastrzec je w banku. Z myślą o osobach, które w tej stresującej sytuacji mogą mieć trudność ze znalezieniem odpowiedniego numeru telefonu do swojego banku, stworzono System Zastrzegania Kart. Operatorem systemu jest Związek Banków Polskich, a jedyna ponoszona opłata to koszt połączenia telekomunikacyjnego według taryfy operatora. Kartę można zastrzec, dzwoniąc pod numer (+48) 828 828 828. System działa nie tylko za granicą, ale również na terenie Polski, każdego dnia tygodnia przez 24 godziny na dobę, w oparciu o zautomatyzowaną infolinię IVR, która wykorzystuje technologię rozpoznawania mowy. Po wybraniu poprzez portal głosowy nazwy banku, następuje przekierowanie na jego infolinię.

Karta płatnicza zostaje zastrzeżona, gdy pracownik infolinii banku otrzyma od dzwoniącego niezbędne dane potrzebne do prawidłowej identyfikacji klienta oraz skradzionej karty. W ramach jednego połączenia możliwe jest zastrzeżenie karty tylko jednego banku. W celu zastrzeżenia karty innego banku, należy ponownie połączyć się z Systemem⁸.

Kartę płatniczą można też zastrzec poprzez skorzystanie z aplikacji bankowej w swoim telefonie komórkowym. Warto zainstalować ją jeszcze przed wyjazdem za granicę, by w sytuacji zagrożenia móc jak najszybciej podjąć odpowiednie kroki uniemożliwiające sprawcy na przykład wypłacenie środków zgromadzonych na koncie. Jeżeli skorzystanie z Systemu Zastrzegania Kart lub aplikacji bankowej jest niemożliwe, zgłoszenia utraty karty można dokonać również telefonicznie, dzwoniąc bezpośrednio na numer infolinii banku albo logując się na swoje konto bankowe online.

Konsekwencje kradzieży dokumentu za granicą

Utrata dokumentu może skutkować kradzieżą tożsamości. W konsekwencji sprawcy wykorzystują dane swojej ofiary w sposób bezprawny w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Należy pamiętać, że osoba przywłaszczająca sobie czyjeś dane, może wyłudzić kredyt lub szybką pożyczkę udzielaną przez instytucje pozabankowe (tzw. „chwilówkę”) na nazwisko właściciela nielegalnie pozyskanego dokumentu. Często zdarza się, że oszuści zakładają fikcyjną działalność biznesową, by móc wyłudzić

8 <https://www.zastrzegam.pl/o-systemie/>, dostęp: 6.05.2021 r.

zwrot podatku VAT. Osoba, której dane skradziono, staje się właścicielem takiej firmy wbrew swojej woli i to ona odpowiada za bezprawny zwrot określonej kwoty pieniędzy.

Pozyskanie w sposób nielegalny dowodu osobistego pozwala sprawcy (lub sprawcom) na wynajęcie pokoju hotelowego albo mieszkania od osoby prywatnej. Przestępcy wykorzystują taki dokument, aby móc dokonać kradzieży drogiego wyposażenia wnętrza, a następnie sprzedać łupy, osiągając tym samym znaczną korzyść majątkową. W takiej sytuacji odpowiedzialność za straty ponosi osoba, której dane wykorzystano do podpisania umowy najmu lub potwierdzenia rezerwacji pokoju hotelowego. W związku z tym znaczną trudnością okazuje się próba udowodnienia swojej niewinności, szczególnie, gdy ofiara bezprawnych działań przestępców nie wie, że to właśnie jej dokument został skradziony, a następnie nielegalnie wykorzystany.

Kradzież tożsamości to również ryzyko wypożyczenia samochodu lub innych przedmiotów na nazwisko i odpowiedzialność osoby, której dane dotyczą. Z kolei kradzież prawa jazdy pozwala przestępcom wykorzystać je w czasie kontroli drogowej, a tym samym uniknąć zapłaty mandatu lub uzyskać możliwość przypisania punktów karnych (np. za przekroczenie prędkości w terenie zabudowanym) na konto osoby, do której należy skradziony dokument. Nielegalne pozyskanie danych osobowych może również posłużyć sprawcom do zawarcia umowy z operatorem telekomunikacyjnym⁹. Bardzo często kwota do zapłaty jest wysoka, gdyż w takiej sytuacji przestępcy celowo prowadzą długie, zagraniczne rozmowy telefoniczne.

Należy podkreślić, że żądanie pozostawienia dowodu osobistego w zastaw na przykład za wypożyczony sprzęt sportowy według obowiązującego prawa jest czynem karalnym i narusza artykuł 5 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)¹⁰.

Zapobieganie kradzieży dokumentów za granicą

Przed wyjazdem za granicę warto zabezpieczyć swoje dane przed kradzieżą, a w czasie podróży przestrzegać podstawowych zasad pozwalających uniknąć konsekwencji nieostrożnego przechowywania i posługiwania się dokumentami. Ryzyko stania się ofiarą kradzieży tożsamości można skutecznie zminimalizować

9 <https://www.nieskradzone.pl/kradziez-tozsamosci-6-konsekwencji>, dostęp: 7.05.2021 r.

10 Art. 5 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE – RODO.

przez zabranie ze sobą tylko tych dokumentów, które są niezbędne, aby móc wyjechać z kraju. Podczas kilkudniowego pobytu za granicą rozsądne jest korzystanie z jednej karty płatniczej, a oprócz niej posiadanie przy sobie również niewielką ilość gotówki. Ważne jest, by nie przechowywać wszystkich dokumentów, kart oraz środków pieniężnych w jednym miejscu, np. w portfelu. W przeciwnym razie w sytuacji kradzieży sprawca będzie mógł wykorzystać większą ilość danych osobowych. Dokumenty zawsze powinny być przechowywane w zamkniętym portfelu, plecaku czy torebce. Wskazane jest również, by co jakiś czas sprawdzać położenie dokumentów, przy czym należy robić to w sposób dyskretny, czyli taki, który nie przyciągnie uwagi przechodniów, w tym potencjalnego sprawcy kradzieży.

Niebezpieczne jest pozostawianie dokumentów bez nadzoru, kopiowanie oraz udostępnianie ich osobom trzecim, nieuprawnionym do pozyskania danych osobowych. W kontaktach z nowo poznanymi ludźmi zawsze należy stosować zasadę ograniczonego zaufania. Sprawcy kradzieży często działają w grupie, a do zrealizowania swoich bezprawnych zamiarów nierzadko wykorzystują dzieci. Dobrym rozwiązaniem jest pozostawienie części dokumentów w hotelowym sejfie. Można również umieścić w nim gotówkę, tak by móc z niej skorzystać w przypadku kradzieży karty płatniczej. Niewskazane jest, aby plecak lub torbę (w których znajdują się dokumenty) wieszać na oparciu krzesła lub umieszczać na podłodze. W ten sposób sprawcom łatwo jest chwycić pasek plecaka czy torby i uciec, pozbawiając ofiarę kradzieży całej ich zawartości.

Przed wyjazdem z kraju warto aktywować usługę BIK, która umożliwi zastrzeżenie skradzionego dowodu osobistego lub paszportu oraz powiadomi użytkownika o próbie wyludzenia kredytu. Przydatne może okazać się wykonanie kopii własnych dokumentów tożsamości, zanotowanie adresów ambasad i konsulatów, a także numerów telefonów do polskich placówek dyplomatycznych znajdujących się w państwie, będącym celem podróży.

Podsumowanie

Reasumując, kradzież dokumentu za granicą generuje poważne konsekwencje związane z bezprawnym wykorzystaniem danych osobowych. Brak rozwagi i zachowania ostrożności może stanowić zagrożenie utraty tożsamości oraz narazić ofiarę kradzieży na straty nie tylko finansowe, ale co ważniejsze – wizerunkowe. Dowód osobisty to nie plastikowa karta, a dokument zawierający dane podlegające szczególnej ochronie, m. in. imię, nazwisko, numer PESEL, których nielegalne pozyskanie przez sprawcę kradzieży, ułatwia mu dokonanie kolejnego przestępstwa.

W przypadku utraty dokumentów tożsamości należy je niezwłocznie zastrzec, na przykład korzystając z usługi BIK. Nawet gdy szanse na odzyskanie dokumentu są niewielkie, niewskazane jest rezygnowanie ze zgłoszenia zdarzenia Policji.

Na komisariacie można uzyskać zaświadczenie o kradzieży dokumentu, a następnie udać się z nim do polskiego konsulatu, gdzie za odpowiednią opłatą zostanie wydany tymczasowy dowód osobisty lub tymczasowy paszport. Tym samym powrót do kraju wciąż pozostanie możliwy.

Chociaż ryzyka kradzieży dokumentu za granicą nie można całkowicie wyeliminować, przestrzeganie podstawowych zasad ochrony wymienionych w niniejszym artykule pozwoli w znacznym stopniu uniknąć przykrych konsekwencji związanych z zaistnieniem przestępstwa z artykułu 275 § 1 k.k. Dane osobowe są dobrem wrażliwym, dlatego każdy człowiek powinien w sposób szczególny dbać o to, aby nie zostały udostępnione wbrew jego woli. Wyjeżdżając za granicę, warto poinformować najbliższych o podróży, pozostawić dane zawierające adres nowego miejsca pobytu, a także swój numer telefonu. Dzięki temu łatwiej będzie udzielić pomocy w sytuacji, gdy dojdzie do kradzieży dokumentów za granicą.

Chronienie dokumentów przed kradzieżą powinno stanowić nieodłączny element poruszania się w przestrzeni publicznej, nie tylko w czasie zagranicznego wyjazdu czy okresu wakacji. Warto pamiętać, że mimo złożenia wniosku o wydanie nowego egzemplarza dokumentu po powrocie do kraju, skradzionej tożsamości już nigdy nie będzie można odzyskać.

Bibliografia

Akty prawne

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE.

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 2020 r. poz. 1444.

Literatura

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2019.

Netografia

<https://www.bik.pl/klienci-indywidualni/zastrzeganie-dokumentu-tozsamosci>.

<https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=1>.

<https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=2>.

<https://www.nieskradzone.pl/kradziez-dokumentow-za-granica>.

<https://www.zastrzegam.pl/o-systemie/>.

<https://www.nieskradzone.pl/kradziez-tozsamosci-6-konsekwencji>.

Dyskrypcja do problematyki prawnej pojęcia dokumentu tożsamości

Streszczenie

Funkcjonowanie państwa i społeczeństwa, jak również jednostki jest nierozzerwalnie związane z potrzebą identyfikacji jednostki występującej jako podmiot praw i obowiązków. Identyfikacja osoby jest niezbędnym elementem pozwalającym na funkcjonowanie we współczesnym świecie. Metodą identyfikacji osoby jest dokument tożsamości. System prawny w sposób rozproszony posługuje się pojęciem „dokument tożsamości”, nie podejmując jego jednolitym zdefiniowaniem. Z uwagi na brak jednolitego stanowiska, co do treści i zakresu pojęcia „dokument tożsamości”, przyjmuje się najczęściej, że jest to określenie zbiorcze, obejmujące wszelkiego rodzaju dokumenty, które stwierdzają tożsamość określonej osoby, a ich funkcja polega na urzędowym potwierdzeniu danych w nich zawartych. Konkluzją artykułu jest postulat stworzenia przez decydentów jednolitego katalogu dla systemu prawnego dokumentów stwierdzających tożsamość jako zestaw dokumentów powszechnie aprobowanych przez doktrynę, przedstawicieli nauki i praktyki.

Słowa kluczowe: prawo, dokument, tożsamość, identyfikacja, indywidualizacja.

Współczesne funkcjonowanie państwa i społeczeństwa jest nierozzerwalnie związane z potrzebą identyfikacji jednostki występującej jako podmiot praw i obowiązków. Od momentu narodzin aż do śmierci osoba jest identyfikowana, co jest niezbędne dla stabilności nie tylko bytu indywidualnego, ale również struktur państwowych. Identyfikacja jest warunkiem koniecznym dla uzyskania praw i spersonalizowania obowiązków osoby, ale również dla państwa w celu egzekwowania jego uprawnień. Elementem umożliwiającym identyfikację jest dokument tożsamości. Wyjaśnienie terminu „dokument tożsamości”, wymaga sprecyzowania i zdefiniowania składowych tego pojęcia. Dokument i tożsamość to dwa odrębne określenia stanowiące same w sobie pojęcia prawne.

W rozumieniu potocznym dowód to pismo stwierdzające coś, inaczej zaświadczenie na piśmie. Pisemny ślad czynności lub operacji, zawierających ich charakterystykę, na którą składają się dane o istocie (przedmiocie) operacji, jej rozmiarach,

ilości, wartości, uczestnikach, terminie, miejscu. Można tym samym stwierdzić, że „dokument” w języku potocznym ma wiele znaczeń. Określić nim możemy zarówno pismo urzędowe, które zawiera prawne okoliczności, jak i zeznanie świadka w postępowaniu sądowym oraz książkę lub film dokumentujący pewne zdarzenia. Istotną cechą dokumentu w potocznym rozumieniu tego słowa jest to, że potwierdza, stwierdza lub świadczy o pewnych faktach, okolicznościach bądź odczuciach, które nie muszą mieć znaczenia prawnego. Dokumentem w szerszym znaczeniu jest zarówno wszystko to, co stanowi dowód jakiegoś zdarzenia, jak i samo zdarzenie, które może być dowodem lub świadectwem. W polskim języku potocznym brak jest wyraźnego rozróżnienia między pojęciem dowodu i dokumentu. Tak szerokie rozumienie słowa „dokument” umożliwia także definicja czasownika „dokumentować”, które oznacza udowadniać, uzasadniać, potwierdzać, stwierdzać na podstawie dokumentów, ustalonych wydarzeń, faktów itp. W języku potocznym termin „dokument” rozumiany jest z reguły jako pismo urzędowe, w którym stwierdzone są określone prawa lub obowiązki¹. Pojęcie „dokument” różnie jest rozumiane w zależności od działu prawnego i aspektu, w jakim jest rozpatrywane. Poszczególne dziedziny prawa definiują termin ten w różny, często sprzeczny ze sobą sposób. Jest on określany zarówno na gruncie ustawowym, jak i doktryny, zarówno w naukach prawnych, jak i pozaprawnych. Wyróżnia się: dokumenty urzędowe i prywatne, państwowe i publiczne, tradycyjne i elektroniczne, tożsamości, bankowe, procesowe i pozaprocessowe. Różne ujęcia dokumentów występują w krajowym prawie cywilnym, administracyjnym, karnym, ale również na poziomie prawa europejskiego i międzynarodowego. Pojęcie dokumentu dodatkowo skomplikowało się w związku z pojawieniem się dokumentów elektronicznych, występujących jedynie w obrocie elektronicznym i pozbawionych materialnej tradycyjnej wydrukowanej postaci. Dokumenty pełnią wiele funkcji. Można wskazać na dwie podstawowe: informacyjną oraz dowodową². Definiując informację jako dobro redukujące niepewność, funkcję informacyjną wiąże ze zmniejszeniem niepewności, m.in. poprzez utrwalenie oświadczeń woli lub wiedzy wystawców dokumentu. Bardziej rozbudowana klasyfikacja funkcji dokumentu występuje w odniesieniu do dokumentów w prawie cywilnym³. Dokumenty mogą pełnić sześć funkcji: konstytutywną, dowodową, legitymacyjną, gwarancyjną, informacyjną oraz instrukcyjną. Funkcja konstytutywna odnosi się do dokumentów, których sporządzenie jest konieczną przesłanką ważności czynności prawnej. Funkcja ta występuje m.in. przy formie *ad solemnitatem*. Funkcja dowodowa związana jest z przyznaniem dokumentom szczególnego uprzywilejowania wśród wszystkich środków dowodowych w procesie cywilnym. Funkcja legitymacyjna powiązana jest z przyznaniem

1 J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Kraków 2004.

2 G. Szpor, *Analiza stanu prawnego dokumentu elektronicznego*, Warszawa 2016.

3 K. Górka, *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007.

niektórym dokumentom uprawnienia do rozporządzania prawami lub wykonania uprawnienia⁴. Funkcja gwarancyjna nadaje dokumentom wartość stabilizującą i ograniczającą nieporozumienia co do treści dokonanych czynności prawnych. Funkcję informacyjną utożsamia się z możliwością poznania treści czynności prawnej przez osoby trzecie. Funkcja instrukcyjna związana jest z zapisaniem na dokumencie wskazań dotyczących wykonania umowy czy jej stron⁵.

Pojęcie dokumentu występuje w większości gałęzi prawa. W prawie administracyjnym brak jest legalnej definicji tego pojęcia, niemniej jednak termin ten wielokrotnie jest używany. W doktrynie prawa administracyjnego definiuje się dokument jako akt pisemny, stanowiący wyrażenie określonych myśli lub wiadomości, bez względu na materiał, z którego go sporządzono, rodzaj pisma, jak i fakt, czy został podpisany⁶. Dokumenty występują zarówno w charakterze źródeł, jak i środka dowodowego. Jako źródło dowodowe dokumenty dostarczają środków dowodowych, z których wynika określony dowód. Dokument jako środek dowodowy występuje jako forma przekazu informacji⁷. W prawie karnym w myśl art. 115 § 14 k.k.⁸ dokument to każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Zgodnie z definicją ustawową zawartą w ww. artykule przedmioty, którym ustawa przypisuje walor dokumentu, podzielone zostały na dwie grupy, do których odpowiednio należą: każdy przedmiot lub zapisany nośnik informacji, z którym związane jest określone prawo oraz każdy przedmiot lub zapisany nośnik informacji, który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Pierwszą kategorię dokumentów stanowią przedmioty, z którymi związane jest określone prawo. Należy stwierdzić, że jest to określenie nader ogólne, którego zakres może obejmować przedmioty niebędące w istocie dokumentami, mimo że związane jest z nimi określone prawo⁹. Druga kategoria przedmiotów uzyskuje charakter dokumentu, gdy spełnia równocześnie dwa warunki: zawiera treść intelektualną i treść ta ma znaczenie prawne w tym rozumieniu, że można z niej wyprowadzić określone uprawnienia bądź obowiązki osoby fizycznej lub prawnej. Dokumentem jest przedmiot, którego posiadanie lub użycie może rodzić skutki prawne zarówno w sferze prawa materialnego, jak i procesowego. Przedmiot będący dokumentem może być zatem sporządzony w celach dowodowych, ale też może dopiero nabrać takiego znaczenia prawnego

4 *Ibidem*.

5 *Ibidem*.

6 *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, G. Łaszczyca (red.), Warszawa 2010.

7 *Ibidem*.

8 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.

9 J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu... op.cit.*

w związku z pewną sytuacją faktyczną, w zależności od okoliczności jego użycia¹⁰. Artykuł 115 § 14 k.k. wskazuje jedynie, jakie dokumenty znajdują się pod ochroną prawa karnego, a więc określa przedmiot ochrony prawnej przy przestępstwach skierowanych przeciwko wiarygodności dokumentów. Określony przedmiot nie musi być jednak dokumentem w rozumieniu karnoprawnym, aby być dowodem z dokumentu w rozumieniu karnoprocesowym¹¹. Dokumentem w znaczeniu procesowym jest każda treść pojęciowa, która została utrwalona graficznie lub w inny sposób w jakimś przedmiocie, a nie jest on wyłączony jako dowód w świetle zakazów i reguł dowodowych, czy też inaczej, każdy przedmiot lub zapis na nośniku informacji, zawierający treść wyrażoną słowami lub znakami graficznymi, która znalazła się tam w wyniku aktu woli jego wystawcy. Definicja dokumentu zawarta w art. 115 § 14 k.k. w żaden sposób nie zawęża znaczenia użytych w tym przepisie sformułowań (prawo, stosunek prawny czy okoliczność mająca znaczenie prawne), aby dotyczyły one jedynie prawa cywilnego. Kodeks karny kryminalizuje w art. 275 § 1 k.k. zachowania mające za przedmiot dokument stwierdzający tożsamość, a zatem m.in. dowód osobisty czy paszport, co do których nie ma wątpliwości, że są dokumentami także w rozumieniu art. 115 § 14 k.k., mimo że z prawem cywilnym nie mają żadnego związku¹².

W przepisach Kodeksu cywilnego¹³ dotyczących formy czynności prawnych została zamieszczona ustawowa definicja pojęcia „dokument”. Według art. 77³ k.c. dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Pojęcie dokumentu użyte w treści art. 77² k.c. oraz w innych przepisach (np. art. 78) nie mają takiego samego znaczenia¹⁴. Nośnikiem informacji jest każdy przedmiot, który umożliwia utrwalenie i odtworzenie informacji (kartka papieru, dysk komputerowy, urządzenie umożliwiające nagranie i odtworzenie głosu itd.). Dokumentem jest nośnik informacji, który umożliwia zapoznanie się z treścią oświadczenia woli. Wbrew literalnemu brzmieniu przepisu nośnik zawierający informację, która nie jest treścią oświadczenia woli, ale inną informacją (np. informacja o fakcie zawarcia umowy, ale bez jej treści), nie spełnia wymogów formy dokumentowej. Dokument nie musi mieć formy pisemnej, będzie nim także nośnik, na którym treść oświadczenia woli utrwalona została w sposób inny niż za pomocą pisma¹⁵. Konstytywną cechą dokumentu jest jego intelektualna zawartość, czyli informacja jako treść obejmująca różnego rodzaju oświadczenia. Zgodnie z literalnym brzmieniem definicji dokumentu dokument może zatem zawierać dowolne informacje. Nie ulega wątpliwości, że treścią dokumentu w rozumieniu art. 77³ mogą być wszel-

10 *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021.

11 Wyrok SN z 3 marca 2011 r., V KK 311/10, OSNKW 2011, nr 6, poz. 52.

12 Głosa do wyroku SN z 23 maja 2002 r., V KKN 404/99, Prok. i Pr. 2003, nr 6.

13 Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.

14 *Kodeks cywilny. Komentarz*, K. Osajda (red.), Warszawa 2017.

15 *Ibidem*.

kie oświadczenia woli. Świadczy o tym fakt, że definicja dokumentu służy przede wszystkim określeniu formy dokumentowej, ta zaś odnosi się właśnie do oświadczeń woli. Dodatkowym uzasadnieniem jest także umiejscowienie analizowanego przepisu w dziale III tytułu IV księgi pierwszej Kodeksu cywilnego, regulującym formę czynności prawnych, a więc sposób wyrażania oświadczeń woli. Pomimo umiejscowienia definicji dokumentu w przepisach dotyczących oświadczeń woli wydaje się, że pojęciem dokumentu należy także objąć wszelkie inne oświadczenia, w tym oświadczenia wiedzy czy przejawy uczuć. Wiele przepisów szczegółowych regulujących tego typu oświadczenia odwołuje się do konstrukcji dokumentu. W świetle prawa zatem dokumentem może być nie tylko pismo (karta papieru), lecz również każdy inny przedmiot umożliwiający utrwalenie, a następnie odtworzenie informacji. Omawiany przepis (art. 77³ k.c.) ma charakter systemowy w odniesieniu do systemu prawa cywilnego materialnego, jak i procesowego. Przepis ten nie znajdzie zastosowania w tych dziedzinach prawa, w których obowiązują odmienne definicje legalne pojęcia „dokument” (np. w prawie karnym). Definicja dokumentu w Kodeksie cywilnym jest zwięzła. Występują w niej dwa człony. Pierwszy z nich wskazuje, że dokumentem jest nośnik informacji. Jest to człon (kryterium) o charakterze przedmiotowym. Druga część definicji odwołuje się do kryterium czynnościowego (funkcjonalnego) i wyraża się w słowach: „umożliwiający zapoznanie się z jej treścią”. Zakres znaczeń wyrazu „nośnik” jest bardzo szeroki. Obejmuje on nośniki stosowane w odniesieniu do tzw. tradycyjnych dokumentów. Drugim elementem przedmiotowym, który konstytuuje dokument, jest informacja. Jest ona myślą (przekazem, wiadomością) zapisaną na nośniku. Kryterium przedmiotowe omawianej definicji nawiązuje zatem do etymologicznego znaczenia wyrazu „dokument”, który pochodzi od łacińskich wyrazów: *do*, *dare* (dawać, przekazywać) oraz *mens* (myśl, zamiar)¹⁶. Funkcjonuje również etiologia tego słowa z łac. *documentum* od *doceo* „uczę”), czyli rzeczowe świadectwo jakiegoś zjawiska sporządzone w formie właściwej dla danego miejsca i czasu. Natomiast kryterium funkcjonalne wskazuje, że związek nośnika z informacją musi być tego rodzaju, że umożliwia zapoznanie się z jej treścią. Może to być zapoznanie „bezpośrednie” (np. odczytanie treści dokumentu sporządzonego na papierze, obejrzenie fotografii lub rysunku) albo zapoznanie się z informacją wymagające użycia odpowiednich urządzeń lub środków technicznych. Zgodnie z Kodeksem cywilnym dla zachowania formy dokumentowej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie. Dokument natomiast stanowi nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią (art. 77² i 77³ k.c.). Kodeksowa definicja nawiązuje do koncepcji dokumentu jako środka przekazu woli ludzkiej. Jego konstytutywnym elementem

16 M. Uliasz, *Dokument. Nowe ujęcie*, „Wokanda” 2015, nr 26.

jest intelektualna zawartość – informacja, treść zawierająca różne oświadczenia, w tym oświadczenia woli i wiedzy. Tym samym dla bytu dokumentu nie ma znaczenia, czy został on podpisany. Definicja dokumentu nie zawiera ograniczeń co do sposobu jego sporządzenia. Treść dokumentu może być dowolnie ujawniona (dopuszczalne są zatem np. znaki graficzne, dźwięk, obraz), utrwalona na dowolnym nośniku (np. papier, plik) i za pomocą dowolnych środków (telefon komórkowy, komputer, pióro). Granicę swobody wyznacza wyłącznie funkcja dowodowa dokumentu, czyli możliwość zachowania i odtworzenia informacji w nim zawartej. Interpretując zapisy kodeksu cywilnego, forma dokumentowa ma stanowić formę o niższym stopniu sformalizowania niż forma pisemna. Dla jej zachowania wystarczające jest jedynie, jak ma to miejsce przy wykładni każdego oświadczenia woli, ustalenie osoby składającej oświadczenie, przy czym nie ma znaczenia, czy nastąpi to na podstawie samej treści dokumentu, czy po sprawdzeniu np. informatycznego nośnika danych lub urzędnika, za pomocą którego oświadczenie zostało złożone. Wykładnia cywilna kodeksowej definicji dokumentu powinna zmierzać do tego, aby objąć nią wszelkie dokumenty. Trudno wyobrazić sobie sytuację, w której ten sam byt stanowiłby dokument w świetle przepisów określonej gałęzi prawa (np. prawa karnego albo przepisów o informatyzacji), zaś nie byłby dokumentem w rozumieniu prawa cywilnego.

Drugim elementem pojęcia dokumentu tożsamości jest pojęcie tożsamości. Problematyka tożsamości ma w myśli społecznej długą historię, ale termin „tożsamość” wszedł w powszechne użycie dopiero w ostatnich dekadach XX w., stając się jedną z centralnych kategorii zarówno nauk społecznych, jak i języka potocznego. Zgodnie ze Słownikiem języka polskiego słowo tożsamość rozumiane jest jako:

- identyczność;
- w odniesieniu do pojedynczego człowieka: świadomość siebie;
- fakty, cechy, dane personalne pozwalające zidentyfikować jakąś osobę;
- w odniesieniu do społeczności: świadomość wspólnych cech i poczucie jedności;
- matematycznie równość dwóch wyrażeń, która zachodzi dla wszystkich wartości występujących w niej zmiennych¹⁷.

Z informacji określającej znaczenie tego słowa wynika, że termin ten ma wiele znaczeń, bardziej lub mniej zbieżnych. Również encyklopedyczna definicja w ujęciu nauk społecznych jest wieloznaczna, między innymi dlatego, że w każdym wypadku chodzi o to, iż jednostki i grupy nieuchronnie ulegające podczas swego trwania licznym zmianom zachowują jednak pewne cechy stałe, decydujące o tym, kim lub czym są, i tym samym wyróżniające je spośród innych jednostek i grup. Na ogół zakłada się, iż w grę wchodzi nie tylko sam fakt posiadania takich cech oraz ich do-

17 L. Drabik, E. Sobol, *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2020.

strzegalność dla zewnętrznego obserwatora (tożsamość obiektywna), lecz również, a nawet przede wszystkim, świadomość ich posiadania, a więc z jednej strony wyraźne poczucie ciągłości swego istnienia, z drugiej indywidualności i odrębności (tzw. tożsamość subiektywna). Zakłada się, że posiadanie określonej tożsamości stanowi elementarną potrzebę każdej jednostki oraz konieczny warunek istnienia grupy społecznej. Brak lub osłabienie tożsamości są uważane za objaw patologiczny, symptom choroby lub kryzysu. W wypadku jednostki ma się na myśli bądź jej – będącą przedmiotem zainteresowania psychologii – tożsamość osobistą, polegającą na samookreśleniu się jako osoby różniącej się w jakiś istotny sposób od innych osób, bądź jej tożsamość społeczną, polegającą na samozaliczeniu się do określonej grupy społecznej oraz uświadamianiu sobie odmienności tej grupy od wszystkich innych grup danego rodzaju (narodów, wspólnot religijnych, mieszkańców określonych regionów, członków partii politycznych). Tożsamość społeczna (ewentualnie narodowa, kulturowa, polityczna, religijna, pokoleniowa itp.) stanowi przedmiot zainteresowania psychologii społecznej i socjologii, a także innych nauk społecznych. W przypadku grup społecznych mówi się o ich tożsamości zbiorowej, rozumianej czasem po prostu jako suma jednostkowych aktów identyfikowania się z grupą, kiedy indziej zaś jako zespół cech przysługujących grupie jako takiej, niezależnie od aktualnej liczby indywidualnych aktów identyfikacji. Tożsamość stała się współcześnie jedną z najczęściej i najpowszechniej przywoływanych wartości, przy czym jej obrońcami bywają zarówno rzecznicy indywidualizacji, jak i zwolennicy większego podporządkowania członków wspólnotom. Niezależnie od społecznej czy jednostkowej definicji tożsamości wspólną cechą jest indywidualizacja zmierzająca do identyfikacji.

Zaliczenie dokumentu do kategorii dokumentów stwierdzających tożsamość ma doniosłe znaczenie i może mieć poważne konsekwencje prawne. Najpoważniejszą z nich jest ponoszenie odpowiedzialności karnej za zbycie własnego lub cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość, co stanowi przestępstwo określone w art. 274 k.k., jak również za posłużenie się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby oraz za kradzież lub przywłaszczenie takiego dokumentu, a zatem za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. Ponadto bezprawne przewiezienie, przeniesienie lub przesłanie za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby jest penalizowane w art. 275 § 2 k.k. „Dokument stwierdzający tożsamość” jest znamieniem typów czynów zabronionych określonych w powyższych artykułach. Wskazuje to na znaczenie uznania danego dokumentu za dokument stwierdzający tożsamość, a jednocześnie nakazuje unikanie wykładni rozszerzającej przy interpretacji tego pojęcia. O dokumencie stwierdzającym tożsamość mowa jest także w art. 112 k.k. Żaden przepis prawny nie definiuje dokumentu stwierdzającego tożsamość. W doktrynie są znaczne rozbieżności w zakresie katalogu takich dokumentów. Stanowiska są wyraźnie zróżnicowane, od uznającego za dokument stwierdzający tożsamość tylko jeden doku-

ment¹⁸ bądź tylko dwa dokumenty¹⁹. Bezsporne jest jedynie to, że dowód osobisty jest dokumentem stwierdzającym tożsamość²⁰. Niektórzy autorzy podają jedynie przykłady dokumentów stwierdzających tożsamość²¹, co niewiele wyjaśnia i oczywiście nie jest rozwiązaniem problemu. Ze względu na wskazane znaczenie analizowanego terminu w prawie karnym katalog dokumentów stwierdzających tożsamość powinien być zamknięty, a przynależność danego dokumentu do tego katalogu nie może budzić wątpliwości. Część rozbieżności w doktrynie spowodowana jest różnymi ustawowymi określeniami dotyczącymi niektórych dokumentów. W niektórych ustawach mowa jest o stwierdzaniu, a w innych o potwierdzaniu lub poświadczaniu tożsamości przez dany dokument. W celu rozstrzygnięcia analizowanej kwestii należy ustalić znaczenie powyższych wyrazów, odwołując się do *Słownika języka polskiego*. Czasownik „stwierdzić – stwierdzać” znaczy m.in. przekonać się o czymś, uznać coś za pewne²². Czasownik „poświadczyć – poświadczać” znaczy poręczyć wiarygodność kogoś lub czegoś lub stwierdzić autentyczność jakiegoś dokumentu urzędowego lub tożsamość jakiejś osoby²³. Czasownik „potwierdzić – potwierdzać” znaczy m.in. „stwierdzić lub poświadczyć prawdziwość, wiarygodność albo istnienie czegoś”²⁴. Objasnienia te jasno wskazują, że badane wyrazy są bliskoznaczne i mogą być używane jako synonimy. Należy zatem uznać, że określenia „dokument stwierdzający tożsamość”, „dokument potwierdzający tożsamość” i „dokument poświadczający tożsamość” mogą być używane zamiennie. W piśmiennictwie zdarza się, że termin „dokument stwierdzający tożsamość” jest zastępowany terminem „dokument tożsamości”²⁵, a termin „dokument tożsamości” terminem „dokument potwierdzający tożsamość”²⁶. Posługiwanie się tą skróconą nazwą należy uznać za poprawne. Na takim stanowisku stoi też zapewne ustawodawca, skoro jej używa, a niekiedy nawet w jednej ustawie posługuje się różnymi określeniami. Dla przykładu, w art. 86 ust. 3 prawa bankowego²⁷ oraz w art. 21a ust. 2 pkt 2d) ustawy o Policji²⁸ mowa jest o dokumencie tożsamości. W art. 191 § 1a k.p.k. występuje dokument tożsamości, a w art. 213 § 1 k.p.k. dokument stwierdzający tożsamość. W ustawie o cudzoziemcach mowa jest o dokumencie tożsamości (art. 54), dokumencie potwierdzającym tożsamość (art. 146) oraz dokumentach poświadczającym tożsamość (art. 315 ust. 2). Warto zauważyć, że nawet w obrębie tego samego

18 *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), Warszawa 2016.

19 *Kodeks karny. Komentarz*, J. Giezek (red.), *op.cit.*

20 *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), *op.cit.*

21 L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2019.

22 L. Drabik, E. Sobol, *Słownik języka polskiego PWN*, *op.cit.*.

23 *Ibidem*.

24 *Ibidem*.

25 L. Gardocki, *Prawo karne*, *op.cit.*

26 *Prawo o cudzoziemcach. Komentarz*, J. Chlebny (red.), Warszawa 2019.

27 Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1896.

28 Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 360.

przepisu (art. 146 ustawy o cudzoziemcach), w jednym zdaniu ustawodawca użył dwóch różnych określeń: dokument potwierdzający tożsamość i dokument tożsamości. Chodzi przy tym niewątpliwie o tę samą kategorię dokumentów.

Pomimo braku wyrażonej definicji dokumentów stwierdzających tożsamość w polskich regulacjach prawnych nawet pobieżna ich analiza nasuwa intuicyjnie zrozumiałą konstatację, że są to dokumenty zaufania publicznego, wydane w przewidzianej prawem formie i przez uprawnione do tego organy państwowe. Istotne jest przy tym, by istniało tzw. domniemanie prawdziwości, czyli pewność, że zawarte dane są zgodne z prawdą, oraz by w aktach normatywnych regulujących ich istnienie znajdowała się kompetencja prawna, że stwierdzają lub poświadczają one tożsamość osoby. Zakres danych w nich zawartych można podzielić na dwie kategorie. Pierwsza dotyczy danych posiadacza i obejmuje: imię i nazwisko, także rodowe, imiona rodziców, datę i miejsca urodzenia, płeć, wizerunek twarzy, numer ewidencyjny PESEL oraz obywatelstwo. Druga natomiast dane dotyczące dowodu osobistego, takie jak: serię i numer dokumentu tożsamości, datę jego wydania i ważności oraz oznaczenie organu wydającego²⁹. W aktualnym stanie prawnym dla obywateli polskich funkcjonują dwa dokumenty tożsamości: dowód osobisty oraz paszport.

Syntetyczna definicja dowodu osobistego zawarta jest w art. 4 ust. 1 ustawy o dowodach osobistych. Zgodnie z nim jest nim dokument stwierdzający tożsamość i obywatelstwo polskie osoby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych państw członkowskich Unii Europejskiej, państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależących do Unii Europejskiej oraz państw niebędących stronami umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, których obywatele mogą korzystać ze swobody przepływu osób na podstawie umów zawartych przez te państwa ze Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi oraz na podstawie jednostronnych decyzji innych państw, uznających ten dokument za wystarczający do przekraczania ich granic. W ustawie szczegółowo uregulowano też kwestie dotyczące scentralizowanego systemu personalizacji nowych biometrycznych dowodów osobistych. Od 2019 r. obywatele polscy mogą występować o posiadanie e-dowodu. E-dowód to dowód osobisty z warstwą elektroniczną. Zewnętrznie wygląda podobnie do wydawanego dotychczas dowodu osobistego. Jediną nową informacją na pierwszej stronie dokumentu (awersie) jest numer CAN. Jest on też zapisany w kodzie kreskowym na drugiej stronie. Numer ten jest potrzebny, jeśli chcesz skorzystać z elektronicznych funkcji e-dowodu. Zabezpiecza też e-dowód przed odczytaniem danych zapisanych w warstwie elektronicznej przez osoby nieuprawnione. Tym, co sprawia, że dowody wydawane po 4 marca 2019 są „e-dowodami” jest warstwa elektroniczna, czyli wbudowany, niewidoczny z zewnątrz chip.

29 Ustawa z 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 332

E-dowód działa bezstykowo, co oznacza, że wystarczy położyć go na czytniku. Nie zmieniły się dotychczasowe funkcje dowodu osobistego – nadal potwierdza tożsamość i obywatelstwo oraz uprawnia do przekraczania granic niektórych państw, które uznają go za dokument podróży. Dodatkowo, dzięki warstwie elektronicznej, osoby zainteresowane mogą używać e-dowodu do komunikacji z administracją publiczną i innymi podmiotami³⁰. Posiadanie dowodu osobistego przysługuje każdemu obywatelowi Rzeczypospolitej Polskiej, a każdy pełnoletni obywatel RP zamieszkujący na jej terytorium jest obowiązany posiadać dowód osobisty. Tak więc posiadanie dowodu osobistego jest prawem dla każdego obywatela RP, ale dla obywateli zamieszkałych na jej terytorium, prawem i obowiązkiem. Fakultatywne jest posiadanie dowodu osobistego przez dzieci. Przywołana ustawa przewiduje możliwość posiadania dowodu przez dzieci. Dla tych, które nie ukończyły 5. roku życia, jest ważny przez okres 5 lat od daty wydania, dowód osobisty wydany osobie, która ukończyła 5. rok życia, jest ważny przez okres 10 lat od daty jego wydania. Ustawa o dowodach osobistych wprowadza przepisy karne mające zastosowanie wobec osoby uchylającej się od obowiązku posiadania lub wymiany dowodu osobistego, osoby zatrzymującej bez podstawy prawnej cudzy dowód osobisty, niezwracającej dowodu osobistego w razie utraty obywatelstwa polskiego. Osoba taka podlega karze ograniczenia wolności albo karze grzywny na zasadach i w trybie określonym w ustawie z 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia.

Drugim dokumentem wydawanym obywatelom polskim potwierdzającym ich tożsamość oraz umożliwiającym przekraczanie granic państwowych jest paszport. Obecnie można wyróżnić cztery rodzaje dokumentów paszportowych³¹. Pierwszy z nich to paszport zwykły, którego posiadaczem może być każdy mający ukończone 5 lat obywatel RP z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustawie. Drugi to paszport tymczasowy, który wydaje się osobom przebywającym za granicą na czas oczekiwania przez nie na doręczenie paszportu sporządzonego w Rzeczypospolitej Polskiej; osobom przebywającym czasowo w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, na powrót do miejsca stałego pobytu; osobom przebywającym w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, w udokumentowanych nagłych przypadkach związanych z chorobą lub pogrzebem członka rodziny; osobom przebywającym w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, w udokumentowanych nagłych przypadkach związanych z prowadzoną działalnością zawodową; osobom, od których pobranie odcisków palców jest fizycznie niemożliwe, a przeszkoda ta ma charakter czasowy. Kolejny to paszport dyplomatyczny, czyli dokument przysługujący obywatelom polskim pełniącym służbę w placówkach zagranicznych lub organizacjach międzynarodowych i posiadającym stopień dyplomatyczny. Do jego otrzymania uprawnieni są również członkowie rodziny pracownika, o ile pozostają z nim we

30 <https://www.gov.pl/web/e-dowod>.

31 Ustawa z 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 617.

wspólnym gospodarstwie domowym i razem przesiedlają się za granicę lub też udają się do niego w celu odwiedzin. W dokumencie tym poza danymi osobowymi posiadacza znajdują się także informacje na temat stopnia dyplomatycznego, funkcji, stanowiska lub jego tytułu. Ostatni rodzaj dokumentu to paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Prawo do jego posiadania mają członkowie służby zagranicznej nieposiadający stopnia dyplomatycznego oraz inne osoby zatrudnione w placówce zagranicznej. Mogą z niego korzystać także członkowie ich rodzin, o ile pozostają we wspólnocie domowej lub przyjeżdżają w celu odwiedzin. Podkreślenia wymaga fakt, że posługiwanie się zarówno jednym, jak i drugim dokumentem jest możliwe jedynie w czasie trwania podróży służbowej lub w związku z wykonywaniem czynności służbowych poza granicami kraju. Okres ważności obu typów paszportu jest z góry określony i nie może przekroczyć 10 lat od daty wydania. Odmianą paszportu służbowego jest książeczka żeglarska oraz karta tożsamości. Pierwszy z nich to podstawowy dokument tożsamości marynarzy zatrudnionych na morskich statkach handlowych. Dokumentuje ona również przebieg pracy posiadacza, zawiera dane o jego stanie zdrowia oraz uprawnia go do przekroczenia granicy Państwa Polskiego. Drugi z nich wydawany jest żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę³². Pozostałe dokumenty, takie jak prawo jazdy, akt urodzenia i małżeństwa oraz wszelkiego typu legitymacje służbowe, szkolne, studenckie i ubezpieczeniowe, choć uwzględniają dane osobowe swoich posiadaczy i mogą stanowić podstawę do ustalenia ich tożsamości, to jednak z punktu widzenia obowiązującego prawa nie mają charakteru dokumentów stwierdzających tożsamość danej osoby³³. Przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w fakcie, że głównym ich celem jest potwierdzenie uprawnień konkretnej osoby do określonych świadczeń i czynności³⁴. Zgodnie z art. 226 ustawy o cudzoziemcach³⁵ dokumenty wydawane obcokrajowcom obejmują: kartę pobytu, polski dokument podróży dla cudzoziemca, polski dokument tożsamości cudzoziemca, tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca, dokument potwierdzający posiadanie zgody na pobyt tolerowany o nazwie „zgoda na pobyt tolerowany”. Dokumenty potwierdzające ich tożsamość w rozumieniu art. 274 k.k., poza paszportem, to:

- karta pobytu, która w okresie swojej ważności stwierdza tożsamość cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz uprawnia go (wraz z dokumentem podróży) do wielokrotnego przekraczania granicy bez konieczności uzyskiwania wiz. Wydawana jest osobom, którym udzielono: ze-

32 Ustawa z 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 860.

33 K. Buchała, A. Zoll i in., *Kodeks karny. Część szczególna*, Warszawa 2017.

34 J. Błachut, *Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej*, Lex 2011.

35 Ustawa z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 35.

- zwolenia na pobyt czasowy lub stały; zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE; zgody na pobyt ze względów humanitarnych;
- polski dokument tożsamości, który potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lecz nie potwierdza jego obywatelstwa. Nie uprawnia go przy tym do przekroczenia granicy, tak jak nie zwalnia z obowiązku uzyskania wizy, zezwolenia na pobyt czasowy, stały lub rezydenta długoterminowego UE. Jego ważność wynosi 1 rok od dnia wydania, zaś po upływie tego terminu kolejny nie może być wydany na okres dłuższy niż 2 lata. Przysługuje małoletniemu cudzoziemcowi urodzonemu i przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki rodziców, cudzoziemcowi, który przebywa na terytorium kraju i wobec którego istnieje domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi; cudzoziemcowi, który przebywa na terytorium Polski i nie posiada żadnego obywatelstwa oraz cudzoziemcowi nieposiadającemu dokumentu podróży ani innego dokumentu potwierdzającego tożsamość;
 - tymczasowe zaświadczenie tożsamości, które w okresie swojej ważności potwierdza tożsamość cudzoziemca, któremu zostało wydane i uprawnia go oraz jego małoletnie dzieci, których dane zostały tam wpisane, do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej³⁶. Po uzyskaniu decyzji ostatecznej o nadaniu statusu uchodźcy cudzoziemiec jest zobowiązany do zwrócenia zaświadczenia tożsamości organowi, który je wydał. Natomiast w przypadku opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej właściwym rzeczowo organem przy przekraczaniu granicy jest komendant placówki Straży Granicznej;
 - zgoda na pobyt tolerowany, która w okresie swojej ważności potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lecz nie potwierdza jego obywatelstwa. Dokument jest ważny przez okres 2 lat od dnia jego wydania i nie uprawnia do przekroczenia granicy.

Charakteru dokumentów stwierdzających tożsamość nie posiadają natomiast pozostałe wzmiankowane powyżej, tj. polski i tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca, albowiem przepisy określające ich wydanie nie zawierają postanowień, iż stwierdzają one tożsamość osoby.

W ustawie o cudzoziemcach mowa jest o potwierdzeniu tożsamości w przypadku jeszcze jednego dokumentu. Art. 170 tej ustawy stanowi, że cudzoziemcowi, w stosunku do którego istnieje domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 Kodeksu karnego, wydaje się zaświadczenie potwierdzające istnienie tego domniemania. Art. 175 przewiduje, że minister właściwy do spraw wewnętrznych określi, w drodze rozporządzenia, wzór zaświadczenia, o którym mowa w art. 170, uwzględniając cel, w jakim zaświadczenie jest wydawane, oraz

36 Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, Dz.U. Nr 128, poz. 1176.

dane potwierdzające tożsamość cudzoziemca. Z przepisu ustawowego wynika więc, że w przedmiotowym zaświadczeniu muszą być zawarte dane potwierdzające tożsamość cudzoziemca. Nie implikuje to jednak przyjęcia, że przedmiotowe zaświadczenie jest dokumentem stwierdzającym (potwierdzającym) tożsamość. Oczywiście jest bowiem, że w takim zaświadczeniu – dokumencie muszą być podane informacje identyfikujące osobę. Zgodnie z delegacją ustawową, dane te mają być sprecyzowane w rozporządzeniu. Posłużenie się w ustawie określeniem „dane potwierdzające tożsamość” jest poprawne i nie powinno być uznawane za wprowadzające w błąd. Przede wszystkim zaś, interpretując zacytowane wyżej przepisy, trzeba mieć na uwadze cel wydania tegoż zaświadczenia. Do katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość należy zaliczyć tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca, określone w ustawie z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z jej art. 55 ust. 1 wnioskodawcy i małżonkowi, w imieniu którego wnioskodawca występuje, wydaje się, niezwłocznie po przyjęciu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, nie później jednak niż w terminie 3 dni, tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca. Zaświadczenie to w okresie swojej ważności potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz uprawnia go i małoletnie dzieci objęte tym zaświadczeniem do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do zakończenia postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej decyzją ostateczną (art. 55a ust. 1). Tym samym nie tylko z samej nazwy dokumentu, ale też z postanowienia ustawy jasno wynika, że tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca jest dokumentem stwierdzającym tożsamość.

Książeczka żeglarska rzadko bywa wymieniana wśród dokumentów stwierdzających tożsamość. Pozornie nie kojarzy się ona z dokumentem o takim charakterze. Wiedza na temat tej książeczki i wiążących się z nią uprawnień nie jest w społeczeństwie powszechna. Książeczka żeglarska jest dokumentem zdefiniowanym w ustawie z 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu³⁷. Art. 7 ust. 1 tej ustawy stanowi, że książeczka żeglarska jest dokumentem osobistym marynarza, poświadczającym jego tożsamość, dokumentującym przebieg zatrudnienia na statkach oraz uprawniającym do przekraczania granicy Rzeczypospolitej Polskiej. Duże znaczenie ma także ust. 2, który przewiduje, że marynarz, będący obywatelem polskim, może wrócić na podstawie książeczki żeglarskiej do kraju w okresie 12 miesięcy od dnia utraty jej ważności. Biorąc po uwagę uprawnienia marynarza, można twierdzić, że książeczka ta to paszport. Rozstrzygające znaczenie ma jednak wyraźne postanowienie ustawy, iż książeczka żeglarska jest dokumentem poświadczającym tożsa-

37 Ustawa z 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu, Dz.U. poz. 1569 ze zm.

mość marynarza. Należy tym samym włączyć książeczkę żeglarską do katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość.

Dokumentem stwierdzającym tożsamość jest również inny dokument określony w ustawie o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, a mianowicie karta tożsamości. Zgodnie z art. 54a ust. 1 tej ustawy organy wojskowe wyposażają żołnierzy w czynnej służbie wojskowej oraz osoby pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych przydzielonych do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, cywilny personel medyczno-sanitarny Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, osoby cywilne towarzyszące Siłom Zbrojnym Rzeczypospolitej Polskiej, personel organizacji „Polski Czerwony Krzyż” i innych ochotniczych organizacji pomocy, osoby cywilne wykonujące czynności duszpasterskie oraz inne osoby określone prawem międzynarodowym – w karty i tabliczki tożsamości. Ustęp 2 stanowi, że karty tożsamości, o których mowa w ust. 1, wydawane żołnierzom w czynnej służbie wojskowej wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę stanowią również dowód tożsamości, o którym mowa w art. III ust. 2 lit. a Umowy między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącej statusu ich sił zbrojnych, sporządzonej w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r.³⁸ Przepis ten mówi wprawdzie o „dowodzie tożsamości”, a nie „dokumencie tożsamości”, ale przy jego interpretacji trzeba mieć na względzie to, iż odwołuje się on do postanowienia zawartego w umowie międzynarodowej. Artykuł III ust. 2 lit. a umowy brzmi w wersji polskojęzycznej następująco: „W odniesieniu do członków sił zbrojnych będą jedynie wymagane następujące dokumenty, które należy okazywać na żądanie: dowód tożsamości wystawiony przez Państwo wysyłające, zawierający imię i nazwisko, datę urodzenia, stopień i numer (o ile taki posiadają), rodzaj służby i fotografię”. Nadto analizowana karta – z powodu zawartych w niej danych³⁹ – jest dokumentem. Ustawodawca już w samej jej nazwie, przez użycie dookreślenia „tożsamości”, przesądził, że jest ona dokumentem stwierdzającym tożsamość⁴⁰. W przepisach rangi ustawowej występują sformułowania, które mogą sugerować, że regulowany dokument jest dokumentem tożsamości. Dla przykładu, art. 24 ust. 2 ustawy z 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy⁴¹ stanowi, że kontrolę przeprowadza się po okazaniu legitymacji służbowej potwierdzającej tożsamość i uprawnienia inspektora pracy lub innego upoważnionego pracownika Państwowej Inspekcji Pracy. Jaskrawszego przykładu dostarcza ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej⁴², której art. 37 ust. 1 brzmi następująco:

38 Umowa między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotycząca statusu ich sił zbrojnych, sporządzona w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r., Dz.U. z 2000 r. poz. 257 oraz z 2008 r. poz. 1052.

39 Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 372

40 *Ibidem*.

41 Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, Dz.U. Nr 89, poz. 589 ze zm.

42 Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz.U. Nr 79, poz. 523 ze zm.

„Dokumentem potwierdzającym tożsamość funkcjonariusza oraz jego uprawnienia wynikające z przepisów niniejszej ustawy oraz ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy⁴³ jest legitymacja służbowa”. Artykuł 28 ust. 5 tej ustawy zawiera jedynie delegację ustawową dla ministra właściwego do spraw wewnętrznych, aby określił, w drodze rozporządzenia, rodzaje i wzory legitymacji służbowych i innych dokumentów policjantów, organy właściwe do ich wydawania oraz zasady dokonywania wpisów w tych dokumentach. Ustawa o Straży Granicznej⁴⁴ w art. 66 ust. 1 stanowi, że przy wykonywaniu czynności służbowych nieumundurowany funkcjonariusz obowiązany jest na żądanie obywatela okazać legitymację służbową w taki sposób, aby zainteresowany miał możliwość odczytać i zanotować numer legitymacji i organ, który ją wydał, oraz nazwisko funkcjonariusza. Zgodnie z § 4 ust. 1 rozporządzenia z 21 lipca 2014 r. w sprawie legitymacji służbowych oraz znaków identyfikacyjnych funkcjonariuszy Straży Granicznej⁴⁵, funkcjonariusz posługuje się legitymacją i znakiem, jeżeli został mu wydany, podczas wykonywania obowiązków służbowych w celu potwierdzenia tożsamości funkcjonariusza i jego uprawnień wynikających z przepisów ustawy o Straży Granicznej. Powyższy przepis rozporządzenia został sformułowany w sposób niebudzący żadnych wątpliwości, natomiast zacytowany wyżej przepis art. 37 ust. 1 ustawy o Służbie Więziennej został sformułowany niefortunnie. Należy podkreślić, że legitymacja służbowa funkcjonariusza, czy to Straży Granicznej, czy Służby Więziennej, jest przeznaczona do potwierdzenia tożsamości funkcjonariusza podczas wykonywania przez niego obowiązków służbowych. Ten ostatni element należy zaakcentować. Z przepisów tych ustaw nie wynika natomiast wola ustawodawcy nadania legitymacjom służbowym funkcjonariuszy statusu dokumentów stwierdzających tożsamość. Wszelkie legitymacje służbowe, jak również legitymacje szkolne bądź studenckie i legitymacje biblioteczne oraz podobne dokumenty ze zdjęciem, są natomiast słusznie uznawane w doktrynie za dokumenty pozwalające na ustalenie tożsamości⁴⁶. Dokumenty te zawierają dane dotyczące tożsamości ich posiadacza, jednak ich funkcja w obrocie prawnym jest inna aniżeli potwierdzanie tożsamości. Ich rolą jest wykazanie pewnych uprawnień osoby, na którą legitymacja została wystawiona. Identycznie należy zakwalifikować prawo jazdy, które zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami⁴⁷ jest dokumentem stwierdzającym posiadanie uprawnienia do kierowania pojazdami wymienionymi w tym przepisie.

Podsumowując przedstawioną problematykę, należy jednoznacznie stwierdzić, że w polskim prawie nie ma legalnej jednolitej definicji pojęcia dokumen-

43 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 53

44 Ustawa z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1486 ze zm.

45 Rozporządzenie MSW z 21 lipca 2014 r. w sprawie legitymacji służbowych oraz znaków identyfikacyjnych funkcjonariuszy Straży Granicznej, Dz.U. poz. 983, ze zm.

46 *Kodeks karny. Komentarz*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2019.

47 Ustawa z 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami, Dz.U. Nr 30, poz. 151 ze zm.

tu tożsamości. Biorąc pod uwagę doniosłość tego pojęcia dla systemu prawnego, należałoby postulować wykreowanie przepisu zawierającego katalog dokumentów stwierdzających tożsamość lub wydanie przez ustawodawcę zapisu ujednicającego w systemie prawnym to pojęcie. Pierwsze rozwiązanie jest niewątpliwie prostsze do zrealizowania. Stworzenie katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość jako zestawu dokumentów powszechnie aprobowanych przez doktrynę przedstawicieli nauki i praktyki jako dokumenty tożsamości wydaje się właściwym rozwiązaniem. Dokumenty stwierdzające tożsamość pełnią doniosłą funkcję w obrocie prawnym jako dokumenty wystawiane przez uprawnione organy państwa i stanowią tożsamość określonej osoby. Z uwagi na brak jednolitego stanowiska co do treści i zakresu pojęcia dokumentu tożsamości najczęściej przyjmuje się, że jest to określenie zbiorcze, obejmujące wszelkiego rodzaju dokumenty, które stwierdzają tożsamość określonej osoby, a ich funkcja polega na urzędowym potwierdzeniu danych w nich zawartych. W aktualnym stanie prawnym do katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość należą: dowód osobisty, dokument paszportowy, karta tożsamości, książeczka żeglarska, karta pobytu, polski dokument tożsamości cudzoziemca, dokument „zgoda na pobyt tolerowany”, tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca, dokument podróży przewidziany w konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców.

Bibliografia

Akty prawne

- Umowa między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotycząca statusu ich sił zbrojnych, sporządzona w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r., Dz.U. z 2000 r., poz. 257 oraz z 2008 r., poz. 1052.
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740.
- Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 372.
- Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 360.
- Ustawa z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1486 ze zm.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 53.
- Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1896.
- Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, Dz.U. Nr 128, poz. 1176.
- Ustawa z 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 860.
- Ustawa z 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 617.
- Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, Dz.U. Nr 89, poz. 589 ze zm.
- Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz.U. Nr 79, poz. 523 ze zm.

Mirosław J. Bednarski

Ustawa z 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 332.

Ustawa z 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami, Dz.U. Nr 30, poz. 151 ze zm.

Ustawa z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 35.

Ustawa z 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu, Dz.U. poz. 1569 ze zm.

Rozporządzenie MSW z 21 lipca 2014 r. w sprawie legitymacji służbowych oraz znaków identyfikacyjnych funkcjonariuszy Straży Granicznej, Dz.U. z 2014 r. poz. 983, ze zm.

Literatura

Błachut J., *Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej*, Lex 2011.

Buchała K., Zoll A. i in., *Kodeks karny. Część szczególna*, Warszawa 2017.

Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2020.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2019.

Górska K., *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007.

Kodeks cywilny. Komentarz, K. Osajda (red.), Warszawa 2017.

Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, J. Giezek (red.), Warszawa 2021.

Kodeks karny. Komentarz, M. Filar (red.), Warszawa 2016.

Kodeks karny. Komentarz, J. Giezek (red.), Warszawa 2014.

Kodeks karny. Komentarz, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2019.

Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, G. Łaszczyca (red.), Warszawa 2010.

Piórkowska-Flieger J., *Fałsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Warszawa 2004.

Prawo o cudzoziemcach. Komentarz, J. Chlebny (red.), Warszawa 2019.

Szpor G., *Analiza stanu prawnego dokumentu elektronicznego*, Warszawa 2016.

Uliasz M., *Dokument: nowe ujęcie*, „Wokanda” 2015, nr 26.

Orzecznictwo

Wyrok SN z 3 marca 2011 r., V KK 311/10, OSNKW 2011, nr 6, poz. 52.

Głosa do wyroku SN z dnia 23 maja 2002 r., V KKN 404/99, Prok. i Pr. 2003, nr 6.

Netografia

<https://www.gov.pl/web/e-dowod>.

Introduction

The EEA Financial Mechanism and the Norwegian Financial Mechanism (i.e., the so-called EEA and Norway Grants) are a form of non-returnable foreign aid granted by Iceland, Norway, and Liechtenstein to new EU members – several Central and Southern European countries and the Baltic states. In return for the financial assistance provided, the donor states enjoy access to the EU's internal market, even though they are not its members.

The main purpose of the Norway Grants and the EEA Grants is to contribute to the reduction of economic and social differences within the EEA and to strengthen bilateral relations between the donor and beneficiary states.

Poland signed intergovernmental agreements (Memoranda of Understanding) on the 3rd edition of the Norwegian and EEA funds (2014–2021) on December 20, 2017, receiving EUR 809.3 million (out of a total pool of over EUR 2.8 billion), which makes it, as in previous editions, the greatest beneficiary. As part of this edition, 11 Programs are implemented, managed by 10 Program Operators. The Ministry of Funds and Regional Policy, acting as the so-called National Contact Point (NCP) for the EEA and Norway Grants, is responsible for coordinating the implementation of the EEA and Norway Grants in Poland.

The Ministry of the Interior and Administration – in cooperation with the European Projects Service Center of the Ministry of Interior and Administration – is the Operator of the „Internal Affairs” Program, for the implementation of which EUR 20 million was allocated. The main goal of the Program is the strengthened rule of law. Under the “Home Affairs” Program, three program areas are specified:

- 1) PA18: Asylum and Migration;
- 2) PA20: International Police Cooperation and Fighting Crime;
- 3) PA23: Disaster prevention and preparedness.

For the PA20 area, the main assumption is to strengthen law enforcement cooperation, including the prevention and detection of organized crime, including through providing law enforcement officials with access to new technologies and appropriate training and strengthening the cooperation of national and international law enforcement agencies such as Eurojust, Europol, Interpol and Frontex.

Under the „Home Affairs” Program, 6 pre-defined projects are implemented, for which almost EUR 14 million has been allocated. Pre-defined projects are non-competitive projects, negotiated with representatives of the Norwegian side in

2017–2019. They have been listed in the documents establishing the Program, including the Program Agreement. Predefined projects are extremely important for the Program Operator, as they are of particular importance for achieving the assumed Program results.

What is more, under the Program, the Program Operator organized two open calls for proposals, in PA20 and PA18. Recruitment was completed in 2020 and 2021, respectively. In total, 13 recruitment projects will be co-financed. One of the beneficiaries is the Warsaw Police Headquarters. The main assumption of the KSP project selected in the open call is the purchase of the Real-time Automatic Number Plate Recognition System. This action will contribute to increasing the effectiveness of Polish law enforcement services in preventing and detecting organized crime.

Moreover, the Program implements a bilateral initiative within the Bilateral Cooperation Fund concerning road safety. This initiative is being implemented by the Police Headquarters¹.

The undertaking under which this monograph was published is a project carried out by the Warsaw Police Headquarters called „Documents – Security and Control, including tactical control”. The project is implemented in partnership with the Polish Security Printing Works and the Norwegian ID-Center, and its main goal is to increase the effectiveness of detecting and combating crime, including organized and cross-border crime, related to trafficking in human beings and the protection of the Schengen acquis and citizens thanks to the increased effectiveness of authenticity checks documents.

The material that we present to you is a publication that summarizes the expert scientific conference organized on April 22-23, 2021, initiating the activities of the Warsaw Police Headquarters as part of the above initiative. The project was carried out with the considerable support of the Police Academy in Szczytno, the Polish Association of Experts and Court Experts and the Lviv State University of Internal Affairs, as well as the Historical Education Office – Police Museum of the Police Headquarters.

The conference had an international dimension and was attended by police and gendarmerie officers from the Czech Republic, Cyprus, Estonia, the Netherlands, Slovakia, Hungary and Turkey as well as national participants representing the Police, Border Guard, Internal Security Agency, Military Counterintelligence Service, State Protection Service, Military Gendarmerie, Road Transport Inspection and the Academy of Martial Arts, as well as universities and professional associations.

1 Developed at the Department of European Funds of the Ministry of Interior and Administration.

Sławomir Cisowski²
Łukasz Świerczewski³

Professional Training of Police Officers with Respect to Identity Identification and Document Verification as Exemplified by Initiatives Undertaken by the Warsaw Police Headquarters in 2016–2021

Summary

The lack of systemic solutions in this area weakens the possibilities of effective action at the level of elementary skills of verifying the identity of persons. In particular, in view of the imperfections in the area of access to biometric data, identification by image will continue to be an essential method of operation for officers. Since 2015, in the area of the issues of verifying the identity of persons and the legality and security of documents, the Warsaw Police Headquarters has implemented a number of project activities as part of the use of external financing sources using various types of aid funds. This article presents in detail the assumptions as well as the manner and effects of the implementation of individual projects implemented under the projects: technology “Increasing the capacity of the police to prevent and combat cross-border and organized crime, including trafficking in human beings and migration of criminal groups by creating an educational platform using e-learning and remote learning”, “Person – Document – Psyche”, “Document control as a comprehensive assessment of the characteristics and behavior of a person – psychological aspects of identity verification” (Erasmus +), “Documents – security and control, including tactical control”.

Keywords: projects, documents, security, training, Police.

The geopolitical location of Poland determines the risk related to the increased flow of people through the territory of the country and the external border of the EU. This situation requires special involvement of security and public order services and provides the issue of reliable identification of persons and effective assessment of their intentions in relation to their stay in our country and in the Schengen area with a new meaning.

2 Colonel Sławomir Cisowski, Head of Professional Development Department.

3 Major PhD Łukasz Świerczewski, V-ce Head of Professional Development Department.

Even minor weaknesses in the border protection system or the control of people staying in the country may have serious consequences for public order and state security. The changing nature of terrorist activities, the continuous evolution of the methods of illegal smuggling of people, related to organized crime, are important signals that we can observe in Europe.

Uncontrolled movement of people, especially those wishing to conceal their identity and intentions, can have serious repercussions, involving illegal cross-border activities, and thus illegal stay, smuggling, trafficking in human beings, activities of organized crime groups as well as terrorist threats related to the international situation.

Analyses show that there are several reasons for the use of false identities, including those that are to serve:

- 1) minimizing the risk of identifying an offender / undesirable person;
- 2) impersonating an authorized person – to obtain privileges available to citizens of the Schengen area;
- 3) concealing the identity of victims of trafficking in human beings;
- 4) conducting criminal activities using false personal data (e.g., in frauds).

This is the result of risk assessment by criminals who are aware that the control relatively rarely is associated with thorough and extended verification of identity and documents.

The current situation in terms of the effectiveness of the implementation by police services and border formations with respect to identifying persons by establishing their identity is based on the control of identity documents. In practice, it essentially covers verifying the authenticity of documents. The experience of the Warsaw Metropolitan Police so far has allowed to state that one of the problems faced by officers and officials is the assessment of the similarity of persons and the authenticity of documents. The traditional comparison of the appearance of people to the image in a photo in a document is based solely on the subjective opinion of the officer. Especially if there is no real or simulated lack of verbal (linguistic) communication. As practice shows, this important element of control is marginally defined, or even related to the intuitive skills of the controlling person. This is confirmed, for example, by the recommendations of the Home Office contained in *Recognising Fraudulent Identity Documents (2014)*⁴ and *Guidance on examining identity documents (2016)*⁵.

4 More information: *Recognising Fraudulent Identity Documents (an overview)*, Basic Guide to Forgery Awareness, National Document Fraud Unit, London 2014.

5 More information: *Guidance on examining identity documents*, National Document Fraud Unit, London 2016.

No systemic solutions in this regard weakens the possibilities of effective action at the level of elementary skills of verifying the identity of persons. In view of the imperfections with respect to access to biometric data, identification by image will continue to be an essential method of operation for officers. This is especially important when an authentic document is used by a person pretending to be the legal holder. The results of the work of the Warsaw Police's experts so far translate into specific effects, constituting a substantive premise for the development of a multidisciplinary methodology of control, helpful in the daily service of officers. The need for introducing and using the „non-intuitive” scheme is also confirmed by scientific research. Tests carried out by an international group of researchers indicate that the number of mistakes made by inspectors in comparing the image of a person to a photo in a document range from 15 to 20%. Research also proves that the experience of those in employment does not affect the number of errors in relation to the comparative group of volunteers without practice. The data confirms the importance of the need for using appropriate control mechanisms to comprehensively verify the identity of a person, using not only an effective image and photo comparison scheme, but also other identifiable features.⁶

Since 2015, with respect to the issues of verifying the identity of persons as well as the legality and security of documents, the Warsaw Police Headquarters has implemented several project activities as part of the use of external financing sources, using various types of aid funds.

The first project was implemented in 2015-2016 „Training of state services for the protection of the Schengen acquis in the field of verifying the security of identity documents, travel cards, residence cards and documents in the EU economic trade, with the use of new technologies” under the Operational Program PL15” Cooperation in the Schengen area and the fight against cross-border and organized crime”, Project 2 NMF PL 15/14 co-financed from the funds of the Norwegian Financial Mechanism 2009 – 2014. The following partners of the Capital City Police in the implementation of the action should be mentioned: KRIPOS (Norway), Polish Security Printing Works, Border Guard, Military Police, Municipal Guard of the Capital City of Warsaw, City Hall of the Capital City of Warsaw.

The project was prepared in terms of content by the Vocational Training Department and the Forensic Laboratory with the organizational cooperation of the Aid Funds Team of the Warsaw Police Headquarters. The Warsaw Police Headquarters, as one of the few beneficiaries of the Norwegian Financial Mechanism for 2009-2014, established cooperation with a Norwegian partner – the Forensic Laboratory of the Norwegian National Investigation Center (KRIPOS). The aim of the project implemented by the Warsaw Police Headquarters was to increase the

6 D. White, R.I. Kemp, R. Jenkins, M. Matheson, A.M. Burton, Passport Officers' Errors in Face Matching, PLoS ONE 9(8), Lincoln – Anglia, 2014, s. 3–8.

ability to detect and combat activities – cross-border and organized crime groups – using false documents in their activities, including trafficking in human beings.

The thematic scope of the project in the face of the then international situation, the migration crisis, was in line with the current needs of the European police services.

Polish and Norwegian forensics specialists trained a group of trainers selected from among policemen and border guards, city guards, officials, and employees of financial institutions. The training of 70 trainers was conducted by officers of the Forensic Laboratory of the Warsaw Police Headquarters and the Forensic Laboratory of the Norwegian Police, as well as experts in the field of document security and technical examination of documents from the Border Guard and the Polish Security Printing Works. Trained trainers got teaching materials and started the implementation of a specially prepared program in the field of document authenticity verification.

Workshops conducted by trainers were addressed to over 4,500 participants who took theoretical and practical classes preparing for identity verification, skillful assessment of security measures in controlled documents and the use of specialized, portable testers with which the graduates of the course were equipped.

The project also included materials for professional development in the field of document security verification and identification of persons. A propriety brochure and an instructional video were developed. They constitute a very practical material showing in an accessible way how to proceed during the control of documents and persons.

The materials added value to the project, making it possible to prepare officers and officials to recognize the identity of persons and verify documents.

The brochures and films distributed in Police units were also sent to municipal and commune guards, city offices and financial institutions. The materials, developed in English and Norwegian, are intended to help police officers from Norway and in the European Union countries.

The conducted trainings and developed materials served to raise the professionalism of the police and other services in such an important task as effective document and identity control.

Another initiative implemented in this area was a project in which the partners of the Warsaw Police Headquarters were: the Police Main Headquarters, Central Police Investigation Bureau, Central Forensic Laboratory of the Police, Mazowsze Provincial Police Headquarters in Radom, it was entitled: „Increasing the capacity of the police in preventing and combating cross-border and organized crime, including trafficking in human beings and the migration of criminal groups by creating an educational platform using e-learning and remote learning” (Operational Program PL15 „Cooperation in the Schengen area and the fight against cross-bor-

der and organized crime)”, Project 2 NMF PL 15/14 co-financed by the Norwegian Financial Mechanism 2009–2014).

Photo 1. „Person – Document” / Verification of security of identity, travel and other documents / Practical guide, M. Lemieszek, S. Cisowski, Warsaw 2016, Instructional film – “Training of state services for the protection of the Schengen acquis in the field of verifying security features of identity documents, travel, residence cards and documents in the EU’s economic circulation, with the use of new technologies”.

Participation in the Project enabled 240 interested officers and employees of the Police to participate at no cost in profiled, extramural classes carried out with the use of distance learning, constituting a form of external professional development in the Police. The training included:

- 1) two-semester profiled postgraduate studies in the field of criminological aspects of crime in the Schengen area (240 graduates), focusing primarily on areas such as:
 - cross-border crime in the Schengen Area,
 - criminology pedagogy: migration crime prevention as well as conducting education, training, and professional development processes in this area,
 - migration crime prevention,
 - criminology and victimology: preventing and combating migration crime and carrying out activities supporting the victims of the crime;
- 2) one-semester specialist courses on combating and preventing cross-border crime in the Schengen area (120 graduates), with the following profiles:
 - study of the issues of migration crime;

- education related to preventing migration crime (pedagogical course);
- assistant for migration crime and intercultural communication.

Another project that fits in the universally understood area related to documents was the measure implemented in the capital unit in 2018-2020, entitled „Person – Document – Psyche”. An initiative aimed at increasing the knowledge and competence of law enforcement officers in the field of verifying the identity of persons, and thus more effectively combating crime, especially cross-border, organized crime, and terrorism, in particular groups dealing with trafficking in human beings. The project was co-financed under the National Internal Security Fund Program.

The activities undertaken under the project included specialized training aimed at raising the knowledge of officers of the Warsaw Police Headquarters and provincial Police Headquarters regarding:

- psychological methods of assessing the behavior of people in the light of criminal and terrorist threats,
- verification of the identity of persons and the legality of documents,
- geographic profiling,
- trafficking in human beings.

A pocket-sized publication „*Person/Document – Truth/False*” was also developed – it was a practical guide devoted to the verification of the identity of persons regarding the element of deception detection. A propriety VR instructional video entitled „*Mimics and reactions*” was also produced, it enables seeing the meanders of body language in a virtual reality environment, in a unique way depicting the expression and behavior of another person. A trained officer, thanks to the use of VR goggles, is transferred to an interrogation room and has several people in front of him presenting various types of reactions, with comments of experts.

The materials and curricula are useful for police experts to use in their training and professional development. Popularizing the developed ideas is also important for the cross-border cooperation of the Police, bringing new possibilities and substantive tools.

Among the numerous activities undertaken by the Warsaw Police, the project implemented in 2018-2020 as part of the ERASMUS+ program, Action I – Educational Mobility 2017-2020 entitled „Document control as a comprehensive assessment of the characteristics and behavior of a person – psychological aspects of identity verification” also deserves attention. It was implemented in partnership with: Police Presidium in Munich, Police Academy of the Republic of Croatia, General Directorate of the Bulgarian Police, Hungarian Police Headquarters, Romanian Police General Inspectorate, Cyprus Police, Estonia Border Police, City Police Headquarters in Riga, Main Police Station in Vilnius.

Photo 2. „Person/Document – Truth/False” – Practical guide”, M. Lemieszek, P. Lipnicki, S. Cisowski, Ł. Świerczewski, Warsaw 2020, a still from the Virtual Reality instructional video – *Mimics and reactions*

Participation in the project made it possible to raise professional qualifications as well as develop permanent cooperation between institutions from various EU countries. As part of Measure I, people involved in vocational education and training could participate in job shadowing. It consisted in observing work and daily service in foreign partner institutions. The project broadened and enriched international cooperation between the Warsaw Police Headquarters and partner institutions participating in the project.

The main objective of the project was to improve the quality and effectiveness of vocational training of Warsaw policemen and employees as well as to raise professional qualifications at the national and European level with respect to document control and verification of foreigners' identity. During the meetings, the practical aspects of the use of tools and methods in partner institutions of the police were discussed, regarding the following issues:

- 1) identity control.
- 2) verification of the data contained in the document:
 - comparison of descriptive data,
 - assessment of progression – data interrogation,
 - forcing interaction of the controlled,
 - dealing with situations where the controlled lack of understanding or lack of reaction is shown,
 - rules for the verification of documents secured against forgery,
 - specificity of culturally conditioned behavior,
 - psychology of the reaction to stress from the point of view of evaluating the behavior of the controlled person.

In 2020, the Warsaw Police Headquarters, in partnership with the Norwegian ID-Center and the Polish Security Printing Works, started the project „Documents – security and control, including tactical control”⁷, financed under the „Internal Affairs” Program, at the disposal of the Minister of the Interior and Administration, implemented from the Norwegian Funds for 2014–2021.

During it, several projects were carried out with the participation of an international group of experts dealing with the issues of document authenticity assessment and identity verification. The activities were aimed at professional exchange of experiences and good practices as well as updating knowledge concerning the issues. Preparation for the effective implementation of tasks in the face of threats related to illegal use of documents has a significant European dimension, constituting an essential element of ensuring public security at various levels.

The expert Inaugural Conference was the initiating element of the project undertakings. Due to the epidemic situation (the Covid-19 epidemic), it was carried out as a teleconference on April 22 and 23, 2021. The organizational and preparatory work done due to the project undertaken enabled obtaining by the Warsaw Police Headquarters several institutions, services and scientific institutions, and the conference also allowed for the preparation of several substantive materials. The project was carried out with the support of the Police Academy in Szczytno, the Polish Association of Experts and Court Experts and the Lviv State University of Internal Affairs.

Conducting this specialist professional training, with its international and inter-institutional character, created conditions at the national level for the acquisition of appropriate competences and skills by persons obliged to perform document control, in accordance with the requirements of the *Act on Public Documents*. It also made it possible to develop and share a unique set of security patterns and equip controllers with specialized testers, useful in everyday service. However, the

7 Prepared on the basis of information from the Warsaw Police Headquarters.

most important result is the preparation of 100 trainers to conduct classes and trainings for the target group of 10,000 participants.

Projects contributing to increasing the effectiveness of identity verification of persons and the legality of documents constitute a unique area for international police cooperation in the field of information exchange and implementation of new, more effective solutions. The issues in question were „unified” some time ago because of not very successful educational activities of FRONTEX⁸ and CEPOL, based on the duplication of a quite impractical model, resulting rather from the promotion of solutions supporting automated methods of identification. However, in practice, developing controlling skills in direct contact with a subject and a document should be invariably more significant.

The control scheme developed at the Warsaw Police Headquarters, supplemented with a set of helpful guidelines, was of interest to representatives of services not only in Poland and Norway, but also in Hungary (Border Guard) and Macedonia (as part of training conducted by OSCE observers, with the use of materials coming from the Warsaw Police Headquarters). This proves the practical need for developing activities related to the area. At the same time, it coincided with the rightness of the proposed solution in practice, due to the spread of the criminal method of using authentic documents by unauthorized similar persons („look-alike” method) and generating photos that cheat automatic recognition systems (use of morphing). As a result of the implementation of the activities described above, control methodology was developed, and it was extended to include elements of psychological evaluation of microexpressive behavior, geographic profiling, and imaging. It is a practical tool useful in the operation of the police and border services of many countries, especially when facing the migration crisis and the use of the „look-alike” method and morphing by criminal and terrorist groups.

Bibliography

Guidance on examining identity documents, National Document Fraud Unit, Londyn 2016

Handbook on Impostor Risk Profiles, Warsaw 2017.

Lemieszek M., Cisowski S., *Osoba – Dokument, Weryfikacja zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży i innych., Poradnik praktyczny*, Warsaw 2016.

Lemieszek M., Lipnicki P., Cisowski S., Świerczewski Ł., *Osoba /Dokument – Prawda/Falsz – Poradnik praktyczny*, Warsaw 2020.

Recognising Fraudulent Identity Documents (an overview), Basic Guide To Forgery Awareness, National Document Fraud Unit, Londyn 2014.

White D., Kemp R.I., Jenkins R., Matheson M., Burton A.M., *Passport Officers’ Errors in Face Matching*, „PLoS ONE” 9(8), Lincoln – England, 2014.

8 More information: Handbook on Impostor Risk Profiles, Warsaw 2017.

Andrzej Dana¹

Weight of Evidence in Criminal Proceedings Related to a Crime of Material Falsification

Summary

The burden of proof in the preparatory proceedings for the fraud of a material document is the obligation to prove the evidentiary statement, which is related to the self-interest of the proving entity. This entity is the authority of the preparatory proceedings because it accuses the perpetrator of committing this act. It discloses the aspect that the burden of proof is a rule that is actualized when an evidence thesis fails. We should talk about the entity conducting the preparatory proceedings who raises this thesis as to what is in his interest. Such an obligation to demonstrate a specific statement is the result of the burden of proof (onus probandi), but it is not its essence. In the preparatory proceedings, the suspect cannot be required to be the person against whom the allegation of the offense has committed the falsification of the material document, he had to prove that it was untrue. The essence of the burden of proof (onus probandi) in a criminal trial shows that proving will require assigning the perpetrator of the crime the features of this act, i.e. forging or rewriting the document described in Art. 270 § 1 of the CC. The burden of proof determines who is required to be in charge in a criminal trial. It is directly related to the nature and principles of organizing the entire process. Proving consists in establishing the facts and eliminating any other version of the event on the basis of the collected evidence. The pre-trial authority is charged with the obligation to command. In the course of the proceedings, however, there is a distinction between the obligation to prove (the burden of proof) and the burden of proof (the burden of proof). The obligation to prove is understood, following most of the literature, as a legally established order to take evidence or to request that evidence be taken by another authority.

Keywords: *onus probandi*, material falsehood, document, preparatory proceedings, statement of knowledge.

1 Dr Andrzej Dana, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie, ORCID 0000-0002-1035-5302.

Document as a subject of criminal law protection

For a long time, and despite constant and determined social negation, a falsified document has appeared despite applying safety measures (legal and technical), which is used in many areas of social life. Falsification of documents is a negative and visible social phenomenon; this act is considered a crime and is included in the legal response dimension. Despite the criminalization of such behavior manifested by a criminal sanction and a negative social reaction, this crime is visible, and it does not follow that it should disappear, on the contrary, the methods of committing it are being improved. Undoubtedly, falsification, alteration and the use of false documents are complex processes. In the entirety of criminal activity, a falsified document is to serve the perpetrator of certain financial benefits and to produce certain effects. Therefore, methods and ways of detecting, counteracting, and preventing document falsification are being developed, and the criminal prosecution of the perpetrator is visible. Forensic examinations are being perfected to determine the counterfeiting or alteration, as well as those which enable the reconstruction of the original content of the falsified document. To limit the possibility of falsifying documents, innovative safety methods are introduced to exclude such a possibility and make it easier to disclose such an act. Following that, methods of examining documents are developed, and methods of criminal prosecution as the basic element counteracting the development of this crime category are shaped simultaneously. Bearing in mind such a universally understood goal of the perpetrator's actions, it is necessary to develop methods and ways of counteracting document falsification aimed at disclosing these acts and prosecuting perpetrators, which is to reduce this phenomenon.

A material falsification of a document belongs to the offenses prohibited under the substantive criminal law, and the criminal record of it is beyond doubt. The very word document in colloquial language has many meanings and, in fact, in an intuitive way, it can be defined by any person by pointing to its many features. A document is associated with an official letter specifying legal situations, as well as submitted written declarations of will referring to a future legal action. A characteristic element of a document and at the same time its immanent feature is that it confirms or states something, testifies to certain facts, circumstances, or feelings, it does not have to have only legal significance. Strictly speaking, a document is what constitutes for each person a proof of an action or a certificate of a specific legal event. In the literature on the subject, it is said that a broad understanding of the word document enables the definition of the verb to document, which means to prove, justify, confirm, state on the basis of documents, established events, facts, etc. certain rights or obligations are stated.²

2 J. Piórkowska-Flieger, *False documents in Polish criminal law*, Zakamycze 2004, p. 40.

Protecting the credibility of documents has always been of great importance, and this results from the content it contains, as well as the object used in legal transactions and the effects it causes within social relations. There was a need for protecting this item as a legal value in the face of the consequences of its falsification and increasing cases of this kind. Document protection has translated into many legal regulations, in particular criminal law. The indispensability of granting protection by law results from the necessity to ensure trust in the document itself as its content and the guarantee that it expresses. Falsification violates the legal credibility of it as the authenticity of origin, undermines the authority of the issuing entity. It is correct to say that the basic function of a document is to ensure consolidation of legal acts and other legal events. Moreover, it guarantees the permanent form of statements or circumstances of legal significance.³ The doctrine explicitly states that the unquestionable evidential value is a credible document, i.e., authentic, and reliable. Only such a document may constitute a formal way of establishing legal relations, while guaranteeing certainty and security of legal transactions.⁴ At the same time, its significant feature is pointed out, saying that when assessing the credibility of a document, the signature seems to be the most important element, being the basic form of authenticating the document and providing its legal significance.⁵ A signature undoubtedly proves the credibility of the content of a document as the one which contains a specific right that is guaranteed by it. It certifies the source of the document as originating from an authorized entity. The issue of what is a signature, which is a *sine qua non* condition for the validity of a document, does not refer to a legal definition because such a definition does not exist, but for legal force it is required, and it results directly from legal norms. Using the standpoint of the Supreme Court, the signature should be equated with a graphic symbol that allows the identification of the person submitting it, it must be signed by the person themselves. However, a copy of a handwritten signature on a form is not a signature, regardless of the technique of obtaining it.⁶

Understanding what a document is and what it essentially constitutes can be a diverse issue, and this results from the field of legal relations which it resolves and the aspect in which it is considered. Individual areas of law and areas of life influence the content of this term, but they do not contradict each other because they refer to the nature of the issue under consideration. Regarding individual areas of law, it is easy to distinguish documents issued by public administration bodies,

3 J. Szmigielska, *Material falsification in Polish criminal law*, New Codification of Criminal Law 2006, vol. XIX, p. 56

4 K. Liżyńska, J. Szczypińska, The credibility of the document and its protection in terms of criminal law, *Przegląd Police* 2002, No. 3–4, p. 180.

5 M. Goc, J. Moszczyński, Signatures falsified by the mapping method, *Problems of Forensics* 2010, No. 270, p. 49.

6 The judgment of the Supreme Court of 10 August 2011, V KK 35/11, *Journal SN* 2011, No. 12, item 13.

courts, banks and private documents. Classification is discussed – with respect to traditional and electronic documents, identity, procedural and non-procedural documents. A lot of authors directly point to the fact that in the Polish legal system there is no universal definition of a document, and it is argued that it should be associated with the ambiguity of this concept not only in legal language, but also in colloquial.⁷ Visible are the changes caused by the rapidly advancing information and communication technology related to the form of expressing and containing content of legal significance, and this causes a different perception of the traditional document carrier, and it no longer has such a range of external influence. Despite that, the legal nature of information contained in one form or another of a document is retained, as it fulfills many functions in modern legal and economic transactions. Despite the changes taking place, the documents that are pointed out in the literature on the subject have legal force, as well as administrative, official, control, evidentiary, steering, management, intra-organizational power, etc.⁸ The literature on the subject clearly emphasizes that documents take various forms:⁹

- written (traditional) – manuscripts, typescripts, duplicated by means of printing,
- pictures – sketches, drawings, posters, negatives, positives, photo prints, films without soundtrack,
- sound – analog or digital sound recordings,
- others – maps, plans, leaflets, audio films.

The criminal law protection of a document strictly and directly refers to its credibility as a guarantee of the correct functioning of many areas of social life. Violation of the domain of the document's credibility is a crime and in the sphere of the social harmfulness of the act it was assessed highly. Influencing the authenticity of the content creates the state of material falsification of a document, which with its negative effect involves a violation of the security of legal transactions and is a source of economic and criminal offenses. The concept of a document under criminal law as a protected good has been defined directly in the content of Art. 115 § 14 of the CC and the doctrine indicates that determining the content of the concept of a document based on substantive criminal law should be made primarily through

- 7 Z. Kegel, *Proof of a written expertise in the Polish criminal trial*, Wrocław 1973, p. 31, A. Płońska, *The credibility of documents in Polish criminal law*, New Codification of Criminal Law – vol. XXXII / 2014, p. 44.
- 8 J. Szymański, *Auxiliary sciences of history from the end of the 4th to the end of the 18th century*, Warsaw 1972, pp. 138-139; K. Skupiński, *Questions about the definition of a document, office and archive in the „paperless era”*, (in) W. Chorążyczewski, K. Strykowski (ed.) *Stopping the past, catching up with the future*, Diary of the 6th General Congress of Polish Archivists, Wrocław 5-September 7, 2012, Warsaw 2013, p. 246.
- 9 R. Degen, *Documentation and its division*, (i) H. Robótka (ed.), *Contemporary documentation of offices*, Toruń 2011, vol. 2, p. 17.

the prism of protecting public trust in all documents (within the meaning of Art. 115 § 14 of the Penal Code), authenticity and credibility.¹⁰ The Supreme Court, in its judgment of 3 June 1996, synthetically stated that proper functioning of legal transactions requires its efficiency and security. Security of legal transactions means the need for providing certainty and credibility for it by caring for trust in documents as a formal way of establishing a law, legal relationship or circumstances that may have legal significance.¹¹ In another judgment, the Supreme Court considers that the definition of a document presented in Art. 115 § 14 of the CC has a broad meaning, expressed as the statement that a document is any object with which a specific law is related, or which, due to its content, constitutes evidence of a law, legal relationship, or circumstances of potential legal significance. Thus, the status of a document often depends on an individual assessment, and therefore whether a specific object is a document is determined by its actual and subjective assessment in a specific case.¹²

The doctrine of criminal law and the judicature clearly indicate that documents within the meaning of substantive criminal law are not only those objects with which a specific law is related, but also those which, due to their content, constitute evidence of the law, legal relationship or circumstances with legal significance. The essence of a document is therefore, on the one hand, a specific law in the broad sense of the term, in particular public and private, material, and procedural, subjective, and objective, property and non-property law.¹³ In this approach, documents have a public attribute, i.e., they are those that are issued based on legal provisions by public administration bodies stating the existence or non-existence of specific facts. They are also private in nature as those issued by individuals containing their own information about specific facts (statement, information). In addition to the content contained in the document, the signature of the authorized issuer is a *sine qua non* condition for its validity. A document, as is indicated, may be any object which, due to its content, constitutes evidence of a legal relationship or circumstances having legal significance, i.e., practically all things the content of which even indirectly indicates or confirms the right or obligation of any person. It is also argued that, to have the status of a document, objects do not have to be made to demonstrate a law or a legal relationship, because it is only important that their content has legal significance. Thus, one of the categories of the document defines

10 A. Marek, *Criminal Law*, Warsaw 2001, p. 684; Judgment of the Supreme Court of 3 June 1996, II KKN 24/96, Prosecutor's Office and Law. 1997, supplement *Orzecznictwo*, No. 2.

11 Judgment of the Supreme Court of 3 June 1996, II KKN 24/96, *Orz.* The Prosecutor's Office and Law 1997, No. 2, item 5.

12 Judgment of the Supreme Court of 20 April 2005, III KK 206/04, R-OSNKW of 2005, item 805.

13 A. Wąsek (ed.) *Penal Code. Particular, Commentary*, Warsaw 2005, vol. II, p. 625.

the rights of its holder, while the other gains the value of a document due to having intellectual content of legal significance.¹⁴

In practice, the image of the document is included in all letters sent by natural and legal persons to public administration bodies and courts and those issued by them. Documents related to court proceedings, applications for the initiation of criminal, civil or administrative proceedings, as well as letters containing evidence applications submitted during criminal, civil, administrative, and administrative-court proceedings are of a special nature. In principle, each letter sent to a specific public administration body or court will be a document referred to in Art. 115 § 14 of the CC. The decisive issue whether a letter submitted in a specific case is a document within the meaning of the law is determined by its content and the actual basis for its referral. The content of the request assessed in legal terms and the analysis of the components of the pleading are important elements – procedural law.

A prohibited act, a material falsification of a document, is associated with the lack of its authenticity (originality), and thus the credibility of legal transactions is violated due to placing it on the market. The immediate object of protection in this crime is related to the broadly perceived public interest. It is a general good that includes the need for ensuring universal and complete trust in documents as their originality and credibility, from the point of view of their evidentiary importance. This protection is to ensure the conditions for the normal and uninterrupted functioning of the document in legal transactions, which is guaranteed by the state. Legal certainty is part of the social relations as protected values that the perpetrator assaults, regardless of whether and what effect it has on the person forging the document. The presumption of credibility and the privileged position in carrying out many activities in everyday life are important measures of the importance of documents. Violating the credibility of a document by forging it creates dangerous situations for the functioning of social life as it undermines the existence of the law and legal relationship. The Supreme Court expressly states that criminal law does not distinguish between official and private documents if their content is confirmed by a circumstance of legal significance (e.g., the opinion of a private employer about an employee). It also protects domestic and foreign legal transactions, i.e., it also penalizes the falsification of documents issued by foreign institutions – for domestic or foreign use.¹⁵

14 O. Górniok (ed.), *Criminal Code. Commentary*, Warsaw 2006, p. 433; the judgment of the Supreme Court of June 3, 1996, II KKN 24/96, Prosecutor's Office and Law 1997, No. 2, item 5.

15 Resolution of the Supreme Court of August 21, 1992. I KZP 30/92, OSNKW 1992. z. 9-10, item 64.

Essence of the crime of material falsification

The crime of material document falsification in its basic type has been typified in Art. 270 § 1 of the CC which states – who, to use it as authentic, forges or modifies a document or uses such a document as authentic, shall be subject to a fine, penalty of restriction of liberty or imprisonment from 3 months to 5 years. The crime can be committed either by forging or modifying a document to be used as authentic. The essence of the material crime of document falsification is contained in the perpetrator's action, the aim of it is to create the appearance of its origin from a strictly defined issuer. The criminal law protection of a document refers to the authenticity and truthfulness of its origin, both in terms of its content and the person who is its author, as the entity authorized to create it. When a document is falsified, it is produced while retaining the features of its origin from an authorized entity, its falsification takes place, and its authenticity is imitated. The action of a person who, when creating a document, states that it is not inconsistent with reality, is not falsified or modified will not exhaust the features of a crime under Art. 270 § 1 of the CC. The action of a person issuing such a document will be another crime related to certifying the issuer's untruth in a document which is to have legal significance. Pursuant to Art. 270 § 1 of the Criminal Code, the mere forging or modifying a document does not result in accepting the thesis that a prohibited act (crime) occurred. The statutory criminality of such an act depends not on the mere forging or modifying a document, but on the purpose for which it is used as authentic. Thus, it is not a material falsification to forge or modify a document without the intention of using it for a specific purpose. The fact that the punishability of a material falsification of a document is dependent on its use as authentic is indicated in that the legislator does not link the social harmfulness of such an act and merely the forging or modifying the document. The subjective side of the offense of forging or modifying a document is included in the strictly directional activity of the perpetrator to use it as authentic. For this reason, it cannot be said that the mere possession of a falsified document, e.g., a certificate, ID card, driving license or registration certificate, is a crime. On the other hand, the use of such a document in strictly defined legal circumstances will exhaust the features of a crime under Art. 270 § 1 of the CC.

In the literature on the subject, one can find the statement that it is very important that the perpetrator of the falsification does not have to aim at the immediate use of a falsified or falsified document. It is enough that there is an intention to use a falsified document in the future. He may also, obviously, commit a falsification for the purpose of using the document by a third party, and for the existence of the crime it does not matter whether the counterfeiter obtained a financial advan-

tage in doing so.¹⁶ One can argue with this position, because the author invokes the intention is a form of a crime, and the intention itself is not punishable by law. Considering the perpetrator's intention to use it, it will be difficult to accuse a person who has a falsified document and does not use it. Perhaps, in the course of procedural steps, the suspect will admit that they intended to use such a document in a specific legal situation, but this will be the stage of an attempted failure. For the resolution of the position described in this way, the verdict of the Supreme Court stating that an act under Art. 270 § 1 of the CC is characterized not only by the forging (modifying) of the document, but also importantly, by the fact that it is behavior undertaken to use this document as authentic.¹⁷ From the point of view of the subject of protection of the offense specified in Art. 270 § 1 of the CC it does not matter whether the document has been modified or falsified. In essence, the crime is directed against the credibility of a document, and this may take place when a document is so falsified in legal transactions as it does not correspond to the content of the original document or constitutes a completely different document.

The document as the subject of an executive action has been defined in the wording of Art. 115 § 14 of the CC. According to its wording, a document is any object or other recorded medium with which a specific law is related, or which, due to its content, constitutes evidence of a law, legal relationship or circumstances having legal significance. Referring to the literature on the subject, it is claimed that a document is always created by three elements: the carrier, the information it contains, the legal importance of this information.¹⁸ Documents will be all kinds of records as carriers of specific content that constitute information related to a specific law. It is because of their content that they can constitute evidence of the existence, non-existence or extinction of a right, legal relationship, or other legal circumstances. It should be noted that, under criminal law, the mere determination of whether a given object or other recorded medium constitutes a document is, in principle, unfeasible. The status of the document depends on an individual assessment made *in concreto*. The criminal law assessment of whether we are dealing with a document or not must be objectified, not subjective. In the practice of everyday life, documents, in particular, are all civil law contracts, declarations of will, last wills, official letters, they can also be tickets. From the point of view of substantive criminal law, what is referred to in the doctrine, a document is any object or other recorded medium with which a specific law is related, or which, due to its content, constitutes evidence of a law, legal relationship or circumstances having legal significance.¹⁹

16 Commentary on art. 270 of the Penal Code A. Marek, The Criminal Code. Commentary, LEX, 2010.

17 Judgment of the Supreme Court of October 6, 2016, file ref. V KK 225/16, LEX No. 2177092

18 R. Stefański (ed.) Criminal Code. Commentary, Warsaw 2018, commentary on art. 270 of the Penal Code.

19 E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, Forensics – a thing about investigative methods, Warsaw 2011, p. 360.

The perpetrator's action in the form of falsifying a document consists in its preparation with the intention of preserving the reality that it comes from an authorized person or was issued by a specific public administration body. The subject-matter of this crime consists in falsifying a document or other information carrier which is related to a specific law or, due to its content, is to constitute evidence of a law, legal relationship, or legal circumstances. A falsified document will be the one that was made by the perpetrator to create a belief of authenticity. It is supposed to identify that it comes directly from the person who is its actual issuer. Falsifying is always connected with giving the created document – a letter – an apparent reality, truthfulness, or authenticity. The Supreme Court gave a wide dimension to the actions of the perpetrator of falsification, stating that the essence of the material crime of falsification of a document is creating the appearance that it comes from a specific issuer.²⁰ The perpetrator may forge a document in its entirety, supplement an existing one or make changes with a specific element or elements causing the belief that it is bound by a specific law. By creating or introducing elements that are not consistent with reality, the intention of the perpetrator is to provide the document or other information carrier with features of its authentic origin. Such elements include a fixed or agreed text, signature, stamp. Potential falsification may cover the entire document by writing new text or by supplementing the entry with an additional fragment. In the literature it is said that it is important that the perpetrator's action provides the given object or other recorded information carrier with the appearance of an authentic document.²¹ Commentators also emphasize that it does not matter whether the person whose signature was falsified exists or does not exist. At the same time, it is considered that a falsified document is the preparation of the entire document or its part, thus giving the impression that it comes from the person or institution on whose behalf it was drawn up. Falsifying takes place when the perpetrator falsifies the entire written text, including the signature, and when the signature is falsified by the perpetrator.²²

Such possibilities of the perpetrator's behavior during the forging of the document were already advocated in the doctrine of the 1930s, where J. Makarewicz believed that forging a document was its preparation while maintaining the ap-

20 The Judgment of the Supreme Court of May 10, 2007, file ref. IV KK 109/2007. LEX No. 282837.

21 J. Piórkowska-Flieger, *False documents in Polish criminal law*, Krakow 2004, p. 274.

22 O. Górniok, S. Leental, H. Popławski, *Criminal law. Specific part*, Gdansk 1977, p. 188; O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Criminal Code. Commentary*, Gdansk 2002/2003, p. 1149; A. Marek, *Criminal Law*, Warsaw 2000, p. 69; G. Bogdan, K. Buchała, Z. Cwiągalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, M. Radzynkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Criminal Code. Commentary*, Krakow 1999, vol. II, p. 1030.

pearance that the document came from another person, not from the perpetrator.²³ This position was later accepted, where other commentators confirm the thesis that falsification of a document is to prepare the entire document or part of it together with the issuer's signature.²⁴ According to other representatives of the doctrine, the essence of the crime of falsifying is the imitation of an authentic document by means of a new inauthentic document.²⁵ The feature of similarity to an authentic document was also raised by I. Andreyev, he emphasized that the average person, accepting a document with such a similarity to the authentic one, would under normal circumstances not be able to recognize falsification.²⁶

The Supreme Court in one of its judicates states that a document is falsified when it does not come from the person on whose behalf it was prepared. Signing another person with their name on a document of legal significance, even with the consent of that person, constitutes a crime under Art. 265 (currently 270 § 1 of the CC).²⁷ In its later decisions, it maintains its previous position, stating that a document is falsified when it does not come from the person on behalf of whom it was drawn up.²⁸ In another judgment, the Supreme Court indicates that a document may be created by one person filling in a ready-made form and confirming its contents by the document being signed by another person, and only the actions of the person signing the document may result in its content that is inconsistent with the actual state of affairs. Failure to recognize such documents as counterfeit would mean that they retain the value of a full-fledged proof of the law, legal relationship or circumstances having legal significance, even though their content does not correspond to what the documents were supposed to state.²⁹ Elsewhere, it states that the perpetrator's actions clearly fall within the criteria of an offense specified in Art. 270 § 1 of the CC in the form of forging a document, i.e. giving the appearance that the content of legal significance contained in it, in the case in question, a signature, comes from the person who allegedly submitted it and certified that the person, and not others, participated in procedural activities³⁰. The described actions of a perpetrator falsifying a document have been widely accepted in the literature. It

- 23 J. Makarewicz, *Criminal Code with a commentary*, Lwów 1932, p. 281; L. Peiper, *Commentary to the penal code and the law on petty offenses*, Krakow 1936, p. 395; W. Makowski, *Criminal Code. Commentary*, Warsaw 1937, p. 560.
- 24 J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Criminal Code. Commentary*, Warsaw 1977, p. 697; O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *The Penal Code. Commentary*, Gdańsk 2002/2003, p. 1149; W. Makowski, *Criminal Code. Commentary*, Warsaw 1937, p. 560; A. Marek, *Criminal Law*, Warsaw 2000, p. 69.
- 25 A. Marek, *Criminal law. Issues of theory and practice*, Warsaw 1997, p. 677.
- 26 I. Andreyev, *Criminal Code. Short Commentary*, Warsaw 1978, p. 192.
- 27 Judgment of the Supreme Court of 25 October 1979, II KR 10/79, OSNPG 1980 No. 11, item 127.
- 28 Judgment of the Supreme Court of 27 November 2000, III KKN 233/98, *Legalis*.
- 29 Judgment of the Supreme Court of 11 March 2004, III KK 336/03, LEX No. 109458.
- 30 Judgment of the Supreme Court of 9 February 2004, V KK 194/03, OSNKW 2004, item 4, item 42.

is assumed that the essence of forging a document consists in such an action by the perpetrator which causes a specific law to be associated with a given object or other recorded medium or, due to its content, it constitutes a proof of a law, legal relationship, or circumstances of legal significance.³¹

On the other hand, a modification of a document takes place when someone provides a different form contained in the original content, the already existing document is changed. Typically, this involves removing (mechanically or chemically) one or more of the existing portions of the original document and replacing it with others. Any unauthorized and unacceptable change in the content of a document is a modification of the document, it may be a new date, a change to an entry or its supplement. A modified document, which is mentioned in the literature, will therefore be, in particular, a document in which something has been deleted, erased or added to. A modification must include giving the document an appearance of authenticity in a way that is not recognizable at an initial verification.³² This position is endorsed by another author,³³ which claims that a modification is making physical changes to an existing, authentic document (introducing new fragments, deleting existing ones, changing the record, e.g., by entering a different date, strikethroughs), but only those that give the appearance of authenticity in such a modified form. This allows two general conclusions to be made:

the verbal phrase of this offense must be inextricably linked with the causative object, which is the document. Thus, a modification made in that part of the carrier which does not co-create the document, does not constitute a criminal offense,

it is not a modification of a document to change its content which at first sight indicates that it was not an integral part of the originally produced document.

It is also argued that sometimes changes made to an authentic document concern parts of it that have no meaning in the light of the normative definition of a document.³⁴ Referring to the jurisprudence and doctrine, modification of a document takes place when an unauthorized person changes its content to other than the authentic one.³⁵ However, it is not a modification of a document if the person from whom the document comes from gives it a different content.

31 J. Piórkowska-Flieger, *False documents in Polish criminal law*, Krakow 2004, p. 274.

32 T. Razowski (in:) *Criminal Code. Specific part. Commentary*, edited by J. Giezek, Warsaw 2014, commentary to art. 270, thesis 15; R. Kmiecik, *Nature of the changes introduced in a document that constitute the criminality of the act under Art. 265 § 1 of the CC Gloss to the judgment of the Supreme Court of 3 April 1998, III KKN 289/97, State and Law 1998 No. 11, pp. 114-116.*

33 M. Kalitowski (in:) M. Filar (ed.) *Criminal code. Commentary*, Warsaw 2016, commentary on art. 270, thesis 6.

34 W. Wróbel, T. Sroka (in:) W. Wróbel, A. Zoll (ed.) *Penal code. Specific part. Volume II. Part II, Commentary to Art. art. 212-277d*, Warsaw 2017, p. 699.

35 Judgment of the Supreme Court of 5 March 2003, III KKN 165/01, LEX No. 77003; A. Barczak – Oplustil, G. Bogdan, Z. Ćwiąkański, M. Dąbrowska – Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski,

In art. 270 § 1 of the CC apart from falsifying or modifying a document, an important sanctioning trait is its use as authentic. The use relates to the use of the falsified document in accordance with its intended purpose as being used by the perpetrator for a specific purpose. From the point of view of satisfying the criteria of using such a document as authentic, it is not essential that the perpetrator uses the document themselves. This goal is also achieved by the perpetrator when the document is used by another person. Using as an authentic is the presentation or submission of a modified or falsified document to another person, usually to a public authority or court. The use occurs when such a document is used by the perpetrator as the implementation of the previously undertaken intention, it is an activity already performed. As emphasized by the Supreme Court, introducing a document into legal circulation is the use of the document, understood as its submission to an authority, natural or legal person, to demonstrate the rights arising from the document, the existence of a legal relationship or circumstances of legal significance.³⁶ Satisfying the criteria of being used as authentic in relation to a modified or falsified document, as indicated in the jurisprudence, requires using it in circumstances consistent with its intended purpose – to confirm circumstances of legal significance.³⁷ The perpetrator's behavior penalized in art. 270 § 1 of the CC as the use of a false document aims at using its evidential significance towards the appropriate addressee in connection with the emergence of specific factual or legal circumstances. Using is related to the intention of the perpetrator to achieve a specific goal in accordance with the content of the falsified document, which will translate into measurable legal effects. The perpetrator may prepare such a document in its entirety or supplement it with the necessary elements making the document like the original one. Using it by the perpetrator is an expression of the awareness that he commits a crime, however, they aim at achieving the intended goal. The use of such a document determines that it is introduced into legal circulation and its credibility is undermined. The perpetrator, when using the document produced, is aware that it bears a false signature, stamp or other graphic symbols of the exhibitor. The actions of the perpetrator of falsifying are always accompanied by the desire to give the created document such features that will be difficult to distinguish from the authentic document. The literature clearly states that the use of a falsified or modified document means any use of it (presentation or submission to a private person or institution) in accordance with its intended purpose, i.e., to use the related right or to demonstrate to another entity resulting from the content

M. Rodzynkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, Criminal Code. Specific part. Volume II. Commentary on Art. 117 – 277, pub. II, Krakow 2006 pp. 1319-1327.

36 Judgment of the Supreme Court of 15 October 2002, III KKN 90/00, LEX No. 56839.

37 Judgment of the SA in Białystok of October 30, 1997, II AKa 105/97, LexPolonica No. 333406 OSA 1998, No. 10, item 54.

of the document: proof of the right, legal relationship, or legal circumstances.³⁸ The perpetrator may use a document that he or she has falsified themselves or that has been falsified by another person. However, the condition of liability is the awareness of the fact that the used item is a false document, and it is enough for the perpetrator to agree with such a possibility.

Falsification of documents, however, creates a different picture of this act, as it also involves activities that enable the commission of other crimes and serve this purpose. There are people who deal with falsifying documents for a specific purpose, they are created for others who use them and do not use them. There are crimes based on the use of falsified documents, especially public documents (identity documents, financial documents), which are used by other people to commit strictly defined acts. Based on material document falsification, economic crime appears, posing a serious threat to the stability of economic transactions and the correctness of the actions of state bodies. Therefore, this offense can be considered in many respects as the one which in principle precedes other prohibited acts. One should agree with the thesis that the good protected by Art. 270 § 1 of the CC can also be defined as the evidential value of the document.³⁹

Area of the obligation to prove and burden of proof

The document is closely related to the issue referring directly to the truthfulness of the content and the form of consolidating declarations of will or knowledge as well as any facts or circumstances of legal significance. Various legal actions are carried out through it, and it is the guarantor of the certainty of legal transactions in the social space. The content of the document is inextricably linked with specific obligations or rights of a legal subject, as those related to all social relations regulated by individual areas of law. Falsification should be associated with the intention of the perpetrator to obtain certain benefits, primarily those of a material nature. This type of crime poses a real threat to the proper functioning of public administration bodies, and also poses a threat to market stability. The document as an object of protection has been defined in the provisions of the Criminal Code (Article 15 § 14 of the Criminal Code), and its broadest meaning have been adopted in criminology. A document is considered to be any object that contains word content with legal significance (already at the time of recording or much later) recorded by any technique (e.g., in writing or using magnetic and semiconductor memory, phonographic-digital, phono-optical or photomechanical recording or on tape) perforated) enabling later reproduction (e.g., by reading fixed words or listening to

38 J. Piórkowska-Flieger (in:) T. Bojarski (ed.) Criminal code. Commentary, Warsaw 2009 p. 606.

39 J. Piórkowska-Flieger, Document falsification in Polish criminal law, *Zakamycze* 2004, p. 269 et seq.

them thanks to acoustic playback of the record).⁴⁰ Over the last several decades, the number of recorded cases of crime related to material document falsification shows a downward trend, as shown in the table below. However, behind their inheritance there is something else because falsified documents are used to commit other acts, which in turn translates into a different legal qualification of the committed crime.

Table No. 1. Falsifying documents art. 270 of the Criminal Code

Year	Number of initiated proceedings	Number of crimes identified
2019	11 910	19 880
2018	12 667	22 474
2017	13 667	23 690
2016	15 129	28 324
2015	16 707	26 988
2014	16 652	30 392
2013	17 579	30 331
2012	17 148	29 588
2011	15 888	36 025
2010	16 427	35 060

Source: Prepared based on KGP statistical data for the years 1999–2019⁴¹

Falsification includes various documents such as: school certificates, certificates of obtaining specific qualifications, university diplomas, credit cards, property and employment certificates, invoices for purchase and sale, shipping documents, customs clearance certificates, prescriptions, trademarks, court decisions, ID cards, passports, driving licenses, registration cards, visas, public transport tickets, tickets to events. A falsified document is used to achieve the perpetrator's own goal, which is contrary to the public interest, while being in legal transactions undermines its credibility and poses a threat to the public interest. In practical terms, the area of criminal activity is revealed not by the fact that a false document was created, but by its use by the perpetrator for the purpose specified by them.

The initiation of a criminal trial takes place because of the appearance of a cause which, in the light of the provisions of the procedural criminal law, will be the basis for its initiation. Undoubtedly, its inaugural moment is the initiation of preparatory

40 Cz. Grzeszyk (ed.), *Forensic handwriting research*, Warsaw 2006.

41 <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-15/63643,Podrabianie-dokumentow-art-270.html> – access April 22, 2020.

proceedings, the initiating element of which is information about the occurrence of an event having the characteristics of a crime covered by the ex officio prosecution procedure. Such a message may come from any source, as the law enforcement agency's own, result from a notification of a committed crime, it may be a form of television, radio, press coverage or an anonymous report. The factual basis for initiating preparatory proceedings (investigation and prosecution) is contained in Art. 303 of the Code of Criminal Procedure and it is a justified suspicion that a crime has been committed. It follows from the content of this article that if there is a justified suspicion that a crime has been committed, an order to initiate an investigation is issued ex officio or as a result of notification of the crime, which specifies the act being the subject of the proceedings and its legal qualification. Criminal prosecution is initiated as soon as information about an event or effect appears as a circumstance related to a justified suspicion of a crime. Confirmation of the actual as well as legal basis determines the initiation of preparatory proceedings, which translates into the form of issuing a decision to initiate an investigation or inquiry (Article 305 of the Code of Criminal Procedure). The doctrine explicitly states that the admissibility of initiating a criminal trial depends, inter alia, on the existence of grounds for its initiation. The initiation of criminal proceedings is based on two grounds: legal and factual. The first is the legal qualification of the act.⁴²

At the moment of the initiation of preparatory proceedings (criminal trial) for the offense of material document fraud, the sphere of evidentiary activities will focus on determining the medium forming the document, determining its scope, and the manner in which it was modified. Falsification of a document or making significant changes to its content and the use of it constitute an act specified in Art. 270 § 1 of the CC. The initiation of preparatory proceedings has a limiting function for this legal good that protects this type of prohibited act. Material falsification of a document is a formal crime, and the perpetrator's action from the subjective side is included in the form of intent, which determines the possibility of prosecution. For the implementation of the features of the offense specified in art. 270 § 1 of the CC (forging or modifying a document) it does not matter whether its content corresponds to the actual state stated therein. In the sphere of the burden of proof, however, it remains to determine whether the document was falsified by the person who used it, and this determines the possibility of presenting an allegation of an act under Art. 270 § 1 of the CC. The suspect's act, even though it has a formal nature, directly affects the credibility of documents and the necessary condition for it is the very use of a falsified document. There is no requirement for a material effect in the form of causing damage to a specific entity. Nor is it necessary that presenting the falsified document to another person makes him or her believe that it is true.

42 J. Skorupka (ed.) *Criminal trial*, Warsaw 2017, p. 31.

The future decision during the criminal trial whether the falsified document is significant or not will be a separate issue of evidentiary proceedings that will appear at the stage of preparatory proceedings. In both cases, it covers the features of Art. 270 § 1 of the CC referring to the interpretation in the strict sense, which is advocated by some doctrines, the signs of material falsification tell the criminalization of behavior that comes down only to a significant modification of the document with legal significance. This argument focuses on the claim that not every interference with a document undermines its authenticity and credibility, and only such interference is subject to penalization.⁴³ There may be an issue of procedural prerequisites and conditions of admissibility of criminal proceedings referred to in Art. 11 of the Code of Criminal Procedure. Procedural grounds cover a wide range of conditions, and they result from both procedural and substantive criminal law as a condition of criminal record. If it is determined that it is an irrelevant falsification of the document, the premise indicated in the wording of Art. 17 § 1 point 3, stating that the proceedings are not initiated, and that the initiated proceedings are discontinued when the social harmfulness of the act is negligible. This procedural premise may be the basis for discontinuation of preparatory proceedings or, if it is confirmed by the court, the criminal trial will be discontinued. By raising arguments in a broad meaning, what is indicated in the doctrine as the application of a broad interpretation of a prohibited act with the features indicated in art. 270 § 1 of the CC there is talk of the need for criminalizing both significant and irrelevant changes to the document. It is argued that this is supported by the lexical meaning of the verb modify, which is in no way limited by the legislator (for example, by a feature as to circumstances of legal significance, as is the case in Article 271 § 1 of the CC). Any possible exclusion of criminal liability in the case of insignificant modifications is sought on the level of shameful, not unlawfulness.⁴⁴

The essence of the burden of proof (*onus probandi*) in a criminal trial shows that proving will require assigning the perpetrator of the crime the features of this act, i.e., falsifying or modifying the document described in Art 270 § 1 of the CC. The burden of proof determines who is required to be in charge in a criminal trial. It is related to the nature and principles of organizing the entire procedure. Proving what is indicated in the doctrine consists in establishing the facts and eliminating any other version of the event on the basis of the collected evidence.⁴⁵ The pre-trial authority is charged with the obligation to prove. However, a distinction should be

43 W. Wróbel, T. Sroka (in:) W. Wróbel, A. Zoll (ed.), *Criminal Code. Specific part. Volume II. Part II, Commentary to Art. art. 212–277d*, Warsaw 2017, pp. 697–699; A. Lach (in:) V. Konarska-Wrzosek (ed.) *Criminal code. Commentary*, Warsaw 2018, commentary on art. 270, thesis 4.

44 J. Piórkowska-Flieger (in:) T. Bojarski (ed.), *Criminal Code. Commentary*, Warsaw 2016, commentary on art. 270, thesis 3; M. Siewierski (in:) J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski (ed.), *Criminal Code. Commentary*, Warsaw 1987, vol. 2, p. 449.

45 R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Criminal trial. General part*, Krakow 2004, p. 95.

made between the obligation to prove and the burden of proof. The obligation to prove is understood, following most of the literature, as a legally established order to take evidence or to apply for it to be taken by another authority.⁴⁶ The concept of the burden of proof relates to the obligation to prove to the suspect the alleged crime, which in material terms means the necessity of the preparatory proceedings authority to prove the claim that he is the perpetrator of the material falsification. The obligation to prove perpetration was imposed on the criminal prosecution authority in its entirety due to the tasks assigned to it, and it was it that initiated the preparatory proceedings for this act. The collected evidence should be exhaustive so that it may result in the possibility of presenting the accusation to the suspect and condition that the indictment is brought to the court.

During preparatory proceedings, the burden of proving the circumstances of the offense of material falsification is borne by the procedural authority which results directly from the principles of legality (Article 10 § 1 of the CCP) and ex officio action (Article 9 § 1 of the CCP). The rules oblige to take evidence in the framework of the initiated criminal prosecution (Article 303 of the Code of Criminal Procedure). According to the commonly accepted approach to the principle of legality in the literature, it is a directive that requires the procedural authority to initiate and continue the prosecution of every offense prosecuted ex officio, if it is legally permissible and justified for factual reasons.⁴⁷ From this perspective, legalism is defined as the absolute obligation imposed on procedural authorities to prosecute perpetrators of broadly understood criminal acts, especially crimes, misdemeanors or disciplinary torts, which is updated in every situation when proceedings in this matter are legally permissible.⁴⁸

During procedural steps, it is necessary to prove the characteristics of the subject of the crime as the purpose for which the perpetrator falsifies or modifies the document. It may turn out that the use of a falsified document as authentic was a consequence of falsifying it or modifying it by another person. It is not the use and does not constitute an offense specified in Art. 270 § 1 of the Penal Code, when the author cannot be identified forging or altering a document when it was used as authentic, or the document was then used. It will not be a crime to conduct a perpetrator who falsifies or modifies a document for a purpose other than that specified in the Act. In the practice of criminal prosecution (preparatory proceedings), the

46 S. Waltoś, *Criminal trial. System outline*, Warsaw 2009, p. 256; S. Waltoś, P. Hofmanski, *Criminal trial. System outline*, Warsaw 2013, p. 249; P. Wiliński, *The material burden of proof of the defendant's guilt – a contribution to considerations* (in:) P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (ed.), *State of law and criminal law. Jubilee book of Professor Andrzej Zoll*, Warsaw 2012, vol. II, p. 1841 et seq.

47 J. Tylman, *Principle of legalism in a criminal trial*, Warsaw 1965, p. 3; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, *Code of Criminal Procedure. Commentary*, vol. I, Warsaw 2011, p. 120.

48 E. W. Pływaczewski and S. T. Szymański, *The Principle of legalism in the practice of the judiciary (selected issues in the criminal process)*, *State and Law* 2016, no. 11, p. 3.

process of proving is aimed at proving the person (suspect) acted to falsify or modify a document and to use it, which is clear in terms of verbal phrases. A falsified document used by a person is not always produced by them, it could have been prepared by someone else or more people.

Typically, the document is characterized by a complicated and casuistic form resulting from the content of the legal act contained therein. Documents are produced and issued by various public administration bodies as well as courts, bear the signature of the authorized person, stamps, and various signatures. The elements of the document constitute its originality and are the object of the perpetrator's actions. They must take adequate steps as a necessary necessity to give the created false document a value corresponding to the reality or intentions of its other authors. To give the falsified document a value like the original, the perpetrator has to create specific content on a specific carrier. In many cases, this is a quite complicated process, to obtain the closest possible result to the original, a very convincing content is created with the official features of such a document, bearing a falsified signature of the authorized person and stamps. During falsification activities, various signatures are applied to the created document to make it legally valid, confirming a specific right of a person to demand or act. At the stage of the implementation of this crime, the perpetrator creates individual elements that make up the content and form of a false document to recreate features that make it like the real one, and they structure the non-compliance with the actual situation. A document created in this way is used in the final stage of the implementation of the criteria of a crime as one having the value of credibility. It will be submitted by the perpetrator as a full-fledged proof of a specific right, despite knowing it is not true. Therefore, the scope of the conducted procedural activities must include the necessity to prove the production or adaptation of the document for the purpose of its use.

Evidence initiative – the obligation to prove lies always with the authority conducting the preparatory proceedings and this is the sphere of its procedural obligation as inquisitiveness in acting and prosecuting *ex officio* at this stage of the criminal trial, which is not controversial. This means that the duty of the authority in the preparatory proceedings is to take evidence, which does not exclude the right of the parties to submit evidence motions (Article 9 § 2 of the CCP). The issue of the burden of proof is the basis for the ongoing pre-trial investigation as its effectiveness. Everything that is undertaken under it is aimed at establishing and then proving the involvement of the person or persons in a crime in such a way that the convicted person is the guilty and not the innocent. The obligation to prove, as a necessary activity of the organs of the preparatory proceedings, can be derived from one of its purposes indicated in art 297 § 1 point 5 of the Code of Criminal Procedure, which is collecting, securing and, to the extent necessary, recording evidence for the court. The relevant circumstance is precisely the aim of the (com-

prehensive) explanation of the circumstances of the case and gathering evidence and explaining it. The model of evidentiary activity of the organs of preparatory proceedings shaped in this way directly influences the nature of this stage of the criminal trial and the legislator is in favor of it. The importance of taking evidence in conjunction with the legal necessity to perform them during preparatory proceedings is great, because the collected evidence will in principle be used by the court, it will be disclosed at the hearing, constituting the basis for issuing a ruling.

The literature indicates that the provision of Art. 303 of the Code of Criminal Procedure is related to the implementation of obligations imposed by the principle of legalism. The obligation to behave in accordance with the principle of legalism arises already from the moment of becoming aware of a probable crime.⁴⁹ The obligation to prosecute and bear the burden of proof has been formulated in the form of a categorical order as a normative obligation for the procedural authorities to take a specific action, consisting in the implementation of criminal prosecution by initiating and conducting preparatory proceedings, when the information they possess shows that there is a justified suspicion that a crime has been committed (Art. 10 § 1 in connection with Article 303 of the CCP). The obligation to prosecute and bear the burden of proof has been formulated in the form of a categorical order as a normative obligation for the procedural authorities to take a specific action, consisting in the implementation of criminal prosecution by initiating and conducting preparatory proceedings, when the information they possess shows that there is a justified suspicion that a crime has been committed (Art. 10 § 1 in connection with Article 303 of the CCP).

Falsifying a document is related to the actions of the perpetrator who uses such a document to produce the intended legal effects. The initiation of preparatory proceedings and the commencement of criminal prosecution perform a subsidiary function consisting in the protection of various areas of social life that are endangered using falsified documents. During the conducted procedural activities, new circumstances related to the disclosed false document are revealed many times, which is used by the person using it to perform other prohibited acts. The taking of evidence may indicate that we are not dealing with a material falsification of a document as a crime defined in art. 270 § 1 of the CC. A person using such a document works in a completely different direction, it is a way to implement other crimes, including such as:

- causing property damage to a natural or legal person or an organizational unit without legal personality – art. 303 of the Criminal Code

49 M. Rogacka-Rzewnicka (in:): P. Wiliński, System of Criminal Procedure Law. Principles of the criminal trial, vol. III, part 1, Warsaw 2014, p. 510; S. Waltoś, P. Hofmanski, Criminal trial. System outline, Warsaw 2013, p. 286. S. Cora, The principle of legal prosecution and notification of a crime, State and Law 2010, No. 10, p. 13.

- bigamy art. 206 of the Criminal Code,
- creating false evidence – art. 235 of the Criminal Code,
- fraud – art. 286 of the Criminal Code,
- misappropriation of someone else's movable property or property rights – art. 284 of the Criminal Code

In the process of proving an act under Art. 270 § 1 of the CC the circumstances related to the determination of a specific factual state will be of significance as:

- assessment of whether the perpetrator's interference in the content of the document was of legal significance or not,
- determining whether the copy in which the content or modification was made is a document pursuant to Art. 115 § 14 of the CC,
- determining whether the document was falsified by the person who used it.

In a criminal trial for material falsification, the proving process is based on the legal presumption as unreliability of ae document and the intention of the perpetrator to use it. In the field of evidence, the most frequent necessity is to conduct forensic examinations of the document used. It is rightly argued that in the event of introducing elements that are inconsistent with reality (e.g., a signature), it is necessary to assign the commission of an act under Art. 270 § 1 of the CC examine whether the introduced element was of any importance for the functioning of the document in legal transactions and for the security of this trade.⁵⁰ This is due to the fact that the change often made by the perpetrator may not have any legal significance or reduce the credibility of the document in trade, and the criminalization of this type of behavior is in no way justified.⁵¹

The preparatory proceedings for such acts in the layer of the burden of proof are based to a large extent on the necessity to conduct forensic examinations as an expert opinion. The appointment of an expert is made pursuant to Art. 193 of the Code of Criminal Procedure which in the wording of § 1 provides that if the statement of circumstances relevant to the resolution of the case requires special information, the opinion of an expert or experts is consulted. To issue an opinion, you can also refer to a scientific or specialist institution (§ 2). In the case of appointing experts in the field of various specialties, whether they are to conduct the research jointly and issue one joint opinion, or separate opinions, is decided by the procedural authority appointing the experts (§ 3). The expert's opinion is evidence so significant that it may be the basis for issuing a decision on presenting the objection,

50 A. Lach (in:) V. Konarska-Wrzošek, Criminal Code. Commentary (ed.), Warsaw 2018, commentary on art. 270, thesis 4.

51 Judgment of the Supreme Court of 31 August 2007, V KK 39/07, LEX No. 307811 with approving glosses E. Plebanek, Prosecutor's Office and Law 2009 No. 10, pp. 153-164.

however, it does not constitute the most important evidence in relation to other obtained during proceedings. In preparatory proceedings, there is always the issue of assessing the credibility of the document used by the perpetrator and the expert's opinion as part of the forensic examination is often decisive for the falsification.

The specificity of an expert opinion is manifested in the fact that this type of evidence is within the sphere of special knowledge and is subject to specific rules of assessment. Evidence from an expert opinion is assessed both in terms of the formal and logical correctness of the inference and the substantive accuracy of the findings contained therein. It is an issue of evidence covering classic examination of documents, which include examination of handwriting, records, signatures, initials, and technical examination of documents or establishing techniques for producing documents. In the forensic literature, it is rightly emphasized that handwriting research is one of the research types whose identification value in the process of proving is extremely important, because handwriting as a forensic, individual and direct forensic trace is one of those traces that allow direct identification of the executor.⁵² Document expertise concerns all its elements, including its content, linguistic and graphic content is analyzed. The content analysis should be considered the most important, as it is the basis for the elements of the codex definition of the document. The appointment of an expert to examine the veracity of a document is of course optional since factual findings can be made by other means of evidence. In the latter case, we are dealing with evidence of a different nature than an opinion. However, cases in which the opinion of an expert is not consulted as to the authenticity of a document are rare. Such circumstances occur and are related to the situation when the falsification of the document is obvious, beyond any doubts and allows for a proper assessment of the document without the need for conducting forensic examinations. Searching for and collecting evidence of crimes involving material document falsification focuses on the specific person who used such a document. Comprehensive evidentiary proceedings conducted at this stage of the criminal trial are a condition for proving the crime and lead to the punishment of the perpetrator. Neglecting or improperly collecting and recording evidence result in the loss of evidence, which in some cases may become irreversible.

52 M. Goc, A. Łuszczuk, E. Oleksiewicz, Document as a forensic trace, (in:) M. Goc and J. Moszczyński (ed.), *Criminal traces. Disclosure, protection, use*, Warsaw 2007, p. 257.

Andrzej Kawecki¹

“Pack in Action” – Border Crime within the Range of the Bieszczady Border Guard Department

Summary

The article deals with the issue of border crime disclosed by the officers of the Bieszczady Border Guard Unit responsible for the protection of 239 km of the state border with Ukraine, which is also the external border of the European Union. The article presents, in the time limit covering the years 2016–2020, statistical data on: issued refusals to enter the territory of the Republic of Poland; crossing the state border against the regulations; the scale and value of cigarette, alcohol and drug smuggling as well as the scale and value of stolen vehicles; offenses against documents; legal qualification of preparatory proceedings initiated by the Bieszczady Division of the Border Guard.

Keywords: state border, Border Guard, border crime.

Territory is the basic element of any state, which is perceived as a space of existence and development opportunities for a society that changes it. It is a multidimensional space, covering the land, sea and air area, and care for its inviolability is a vital interest of every nation, while the elements that constitute the territorial scope of a given state are its borders.

The definition of the state border is presented in Article 1 of the Act of October 12, 1990 on the protection of the state border, according to which „the vertical surface crossing the border line separating the territory of the Polish state from the territories of other states and from the high seas. The state border also delimits air

- 1 PhD in social sciences in the field of sociology, graduate of the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, the University of Rzeszów and the University of Law and Administration in Przemyśl. Currently employed at the Department of Cross-Border Security of the State Higher School of Eastern Europe in Przemyśl and the Municipal Police Headquarters in Przemyśl. The author's research interests include issues related to the sociology of security and family.
- 2 M. Baczworow, A. Suliborski, Compendium of knowledge about political geography and geopolitics, Warsaw 2003, p. 173.

space, water and the interior of the earth”³. A. Klafkowski notes that the state border is: the line where state power ends; a line that separates the territory of one state from the territory of another state or the high seas; is a plane perpendicular to the earth’s surface and intersecting it towards the geometrical center of the earth. This plane separates the areas under the territorial sovereignty of neighboring countries – the border line on the earth’s surface determines only the course of the state border itself⁴. The notion of the state border cannot be equated with the border crossing area. The border crossing area is the territory of a given country up to the place where the border line runs⁵.

One of the basic functions of the state is the protection of its borders. Each country has a specific organization for the protection of its borders, as it is one of the most important factors having a direct impact on the external and internal security of the country. The inviolability of the state border is an important factor in ensuring the national existence and sovereignty of the country. A well and effectively guarded border is perceived by society as a testimony to the strength and efficiency of the state, as an expression of the security of its citizens⁶. Border protection is an order function of the administration, and its task is to ensure the inviolability of the border and it includes a set of administrative-political, customs, sanitary and military undertakings that are undertaken by the state in order to prevent illegal crossing of the state border and to transport or carry it through it without a permit. specific goods⁷.

The state border may play three basic roles with varying intensity⁸:

- 1) military – dam and counteracting an armed attack (aggression, e.g. hybrid).
- 2) economical – a barrier against the free (uncontrolled and undesirable) movement of goods (weapons, fissionable, chemical and biological materials) and services (illegal work).
- 3) social – an obstacle verifying free (unauthorized, restricted or selectively distributed) movement and preventing illegal migration and trafficking in people and their organs.

3 Act of October 12, 1990 on the protection of the state border (i.e. Journal of Laws of 2019, item 1776).

4 A. Klafkowski, *Public international law*, Warsaw 1996, p. 116.

5 Judgment of the Provincial Administrative Court in Lublin of December 2, 2010. III SA / Lu 367/10

6 B. Wiśniewski, R. Jakubczak (ed.), *The State Border Protection System of the Republic of Poland. Current state and forecasts for the future*, Szczytno 2015, pp. 10–13.

7 E.E. Ura, *The legal position and scope of competences of state border protection authorities*, [in:] J. Kitowski (ed.), *Problems of regional cross-border cooperation*, Rzeszów 1996, p. 87.

8 R. Jakubczak, *The role of the armed forces in the protection of the borders of the Republic of Poland*, *Przegląd Policy*, Special issue, Szczytno 2019, p. 13.

After Poland entered the structures of the European Union on May 1, 2004, the borders with the Russian Federation, Ukraine and Belarus were granted the status of an external border of the European Union. Thus, our country has become responsible for the protection of one of the longest sections of the external border of the European Union. On December 21, 2007, Poland entered the Schengen area, border crossings with Lithuania, Slovakia, Germany and the Czech Republic were liquidated. The Schengen area changed the perception of national borders in their classic sense, and the area itself gained the name of a border area, although the borders between countries never ceased to exist. The abolition of controls at the internal borders of the Member States of the Schengen area was aimed at implementing the free movement of people, which, apart from the free movement of capital, goods and services, is the basis of the functioning of the internal market of the European Union⁹. At the same time, the eastern section of the Polish border has become the external border of the European Union and the Schengen area, which contributed to the increased importance of the protection of this section of the border in the context of the security of the European Union area.

The external border of the European Union in Poland is 1,163 km, which is 33% of the length of the state border of the Republic of Poland. The longest section is on the border with Ukraine – 535 km (i.e. 46% of the external border of the European Union in Poland), slightly smaller with Belarus – 418 km (36%) and the smallest with Russia (Kaliningrad Oblast) – 210 km (18%)¹⁰.

The protection of Poland's borders, constituting the external border of the European Union, was indicated in the National Security Strategy of the Republic of Poland of 2014 as one of the strategic goals in the field of security¹¹. Ukraine, along with Russia and Belarus, is treated by the European Union as an area of increased risk in terms of pan-European security and public order¹².

Effective border control and protection are undoubtedly of the utmost importance to the Member States of the European Union. In Poland, statutory tasks in this area are performed by the Border Guard. They are dictated by both the security of Poland and the entire European community, as well as the interests and rights of its citizens¹³. As J. Gierszewski notes, „the overriding goal of the Border Guard's

- 9 J. Barcz, Objective scope of the EU, [in:] J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska (ed.), *Institutions and law of the European Union. Manual for the fields of law, management and administration*, Warsaw 2012, pp. 63–65.
- 10 Characteristics of border areas at the external border of the European Union in Poland, Center for Cross-border Area Research and Euroregional Statistics, Statistical Office in Rzeszów, Central Statistical Office, Warsaw-Rzeszów 2015, p. 1.
- 11 National Security Strategy of the Republic of Poland, Warsaw 2014, p. 13.
- 12 P.J. Borkowski, *The European Union's Neighborhood Policy*, Warsaw 2009, p. 211.
- 13 A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Border service of passenger and goods traffic in the European Union (selected aspects)*, Warsaw 2008, p. 127.

activities is the effective protection of the state border and the control of border traffic in accordance with the interests of national security¹⁴. Border Guard officers perform border services, conduct border operations, perform operational and reconnaissance activities and other activities related to the recognition, prevention and detection of border crimes¹⁵. The tasks undertaken by the Border Guard serve to fulfill the obligations imposed on Poland in the Schengen Border Code. Pursuant to Article 8 of the Code¹⁶:

1. Border traffic at external borders is subject to checks carried out by the Border Guard;
2. The minimum check-in applies to persons enjoying the right of free movement under Union law with the aim of establishing the identity of persons on the basis of presented travel documents. This clearance includes quick and direct verification of the document authorizing the holder to cross the border in terms of its validity and verification of the presence of traces of its falsification or counterfeiting, using technical devices where appropriate and by checking only information on stolen, misappropriated, otherwise lost and invalidated documents in the relevant databases. The Border Guard may randomly check national and European databases to confirm that such persons do not constitute a real, current and sufficiently serious threat to the internal security, public order, international relations of the Member States or a threat to public health;
3. Third-country nationals are subject to thorough checks both on entry and exit. The Border Guard verifies that the third-country national is in possession of a valid document entitling him to cross the border and, if applicable, the required visa or residence permit. These documents are also checked for signs of falsification or forgery. The means of transport and items transported by a third-country national are also checked for possible threats to public policy, internal security, public health or the international relations of any of the Member States. The check is done against the SIS and against national databases.

Pursuant to the provisions of Art. 1 clause 1 of the Act of October 12, 1990 on the Border Guard, the Border Guard is a uniform, uniformed and armed formation dedicated to the protection of the state border, border traffic control as well as preventing and counteracting illegal migration. On the other hand, Art. 1 clause 2 of the aforementioned act contains provisions according to which the tasks of this formation include: protection of the state border on land and at sea; organizing and carrying out border traffic control; preventing and counteracting illegal migration;

14 J. Gierszewski, *Internal security. An outline of the problem*, Warsaw 2013, p. 93.

15 B. Wiśniewski, R. Jakubczak (eds.), *State Border Protection System...*, op.cit., p. 14.

16 Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the EU code of rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code).

issuing permits to cross the state border, including visas; identifying, preventing and detecting crimes and offenses as well as prosecuting their perpetrators, within the competence of the Border Guard; ensuring security in international transport and public order within the territorial range of the border crossing, and within the competence of the Border Guard – also in the border area; conducting security checks (in means of transport in international transport; within the territorial range of road, rail, sea and river border crossings; at airports on the terms specified in the provisions on civil aviation security); ensuring safety on board the aircraft operating the air transport of passengers; cooperation with other authorities and services in the field of identifying threats of terrorism and counteracting these threats; embedding and maintaining border markings on land and preparing, updating and storing border geodetic and cartographic documentation; protection of the integrity of signs and devices used to protect the state border; processing information, including personal data, in the field of state border protection, border traffic control, preventing and counteracting illegal migration, and making it available to courts, prosecutors, public administration bodies and other state authorities; protection of the state border in the airspace of the Republic of Poland by observing aircraft and flying objects crossing the state border at low altitudes, and informing the relevant units of the Air Force of the Polish Armed Forces about these flights; transportation prevention, no authorization required pursuant to separate regulations, waste, harmful chemical substances and nuclear and radioactive materials across the state border, as well as polluting border waters; preventing the movement of narcotic drugs and psychotropic substances as well as weapons, ammunition, explosives and restricted explosives precursors across the state border without a permit required under separate regulations; inspecting the legality of work performed by foreigners, conducting business activity by foreigners, entrusting work to foreigners¹⁷.

In the field of state border protection and border traffic control, the Border Guard cooperates, among others, with the National Criminal Information Center of the Police Headquarters, government administration bodies, local government units and other state organizational units, as well as with border protection authorities of other countries¹⁸.

The basic and independent organizational unit in the structure of the Border Guard are Border Guard Units. They protect the state border in the border provinces¹⁹, they are created and abolished by means¹⁹ of an ordinance by the minister

17 Act of October 12, 1990 on the Border Guard (i.e. Journal of Laws of 2020, item 305).

18 A. Misiuk, Institutional system of internal security, Warsaw 2013, pp. 166–167.

19 A. Wawrzusiszyn, Selected problems of cross-border security in Poland, Warsaw 2012, p. 90.

responsible for internal affairs²⁰. According to the currently applicable regulation, the currently operating branches include:

- Bieszczady Border Guard Unit named after Brig. Gen. Jana Tomasz Gorzechowski with its seat in Przemyśl, covering the Podkarpackie Province;
- Maritime Branch of the Border Guard named after Col. Karola Bacza based in Gdańsk, covering the following voivodeships: Pomorskie, Zachodniopomorskie and included in the Warmińsko-Mazurskie voivodeship: Elbląg powiat, Elbląg powiat city and Frombork commune in the Braniewo powiat, as well as Polish sea areas specified in separate regulations;
- Nadbużański Border Guard Unit named after the 27th Volhynian Division of the Home Army with its seat in Chełm, covering the Lubelskie Province and the Łosicki County, which is part of the Mazowieckie Province;
- Nadodrzański Border Guard Unit with its seat in Krosno Odrzańskie, covering the following voivodeships: Dolnośląskie, Lubuskie and Wielkopolskie;
- The Vistula Branch of the Border Guard named after the Warsaw Uprising with its seat in Warsaw, covering the following voivodeships: Kujawsko-Pomorskie, Łódzkie and Mazowieckie, with the exception of the Łosice powiat;
- Podlaski Border Guard Unit named after Maj. Gen. Henryka Minkiewicza with its seat in Białystok, covering the Podlaskie voivodeship;
- Silesian Border Guard Unit named after Chief Commissioner Józef Bocheński with its seat in Racibórz, covering the Opolskie and Śląskie voivodeships;
- Warmińsko-Mazurski Border Guard Unit named after Brig. Stefan Paślawski with its seat in Kętrzyn, covering the Warmian-Masurian Voivodeship with the exception of: Elbląg powiat, city with powiat rights Elbląg and from the Braniewo powiat of the Frombork commune, as well as internal sea waters of the Vistula Lagoon.
- The Carpathian Border Guard Unit named after the 1st Podhale Rifle Regiment, based in Nowy Sącz, covers the Małopolskie and Świętokrzyskie voivodeships²¹.

From the point of view of the protection of the state border, the area of the Podkarpackie Voivodeship falls under the Bieszczady Border Guard Department based in Przemyśl. The Podkarpackie Voivodeship is one of the most eastern areas of the European Union, and its area is directly adjacent to Ukraine and Slovakia. The state border with Ukraine is also the external border of the European Union, which makes this section of the state border more protected than the section with Slovakia.

The Bieszczady Border Guard Unit protects a section of the border with a total length of 373 km, including 239 km with Ukraine and 134 km with Slovakia. Tasks

20 The Act of October 12, 1990 on the Border Guard, Art. 6 sec. 1.

21 Regulation of the Minister of Internal Affairs and Administration of March 24, 2011 on the establishment of Border Guard branches (i.e. of 2020, item 1257).

in the field of state border protection and border traffic control are performed by fourteen border organizational units. There are eleven Border Guard Posts on the border with Ukraine: in Horyniec-Zdrój, in Lubaczów, in Korczowa, in Medyka, in Hermanowice, in Hwniki, in Wojtkowa, in Krościenko, in Czarna Górna, in Stuposiany, in Ustrzyki Górne. On the border with Slovakia, official tasks are performed by two posts: in Wetlina and Sanok. One facility is located inside the country – in Rzeszów-Jasionka²².

In the protection of the external border of the European Union and in the control of border traffic, officers of the Bieszczady Border Guard Unit use, inter alia, the following electronic systems:

- The Visa Information System (VIS).
- Schengen Information System II (SIS II).
- The „smart borders” package – intelligent borders. This package includes: the Entry / Exit System (EES) and the Registered Traveler Program (RTP).
- European Border Surveillance System (EUROSUR).
- European Automated Fingerprint Recognition System (EURODAC).
- Integrated Registration System 6 (ZSE6) – used in the implementation of the process of border checks and control.
- EWIDA system – allowing for the collection and processing of information obtained in the course of carrying out investigative activities and for keeping registers.
- Steering Support System – enables the collection and processing of information on the events subject to reporting.
- Foreigner Service System – used to collect and process data on foreigners in connection with administrative proceedings conducted by the Border Guard.

Various equipment is also used in border traffic control to help identify, protect and facilitate checks. These include: special vehicles (PJN); helicopters; observation towers; thermal imaging cameras; binoculars with the possibility of image recording; radio barrier; night vision goggles; perimeter sets; two-way radios; motorcycles, off-road vehicles, patrol cars, etc.; camera traps; radiometric gates; fingerprint scanners; automotive mobile control terminals; document readers, scanners; drug and explosives detectors; detectors of radioactive materials; devices for detecting living things.

22 <https://www.bieszczadzki.strazgraniczna.pl/bie/oddzial/historia/14386,Historia-BiOSG.html> (access:7.03.2021 r.).

Tab. 1. Refusals to enter the territory of the Republic of Poland by citizenship in 2016–2020

2016		2017		2018	
Citizenship	Number of people	Citizenship	Number of people	Citizenship	Number of people
Ukraine	12 114	Ukraine	13 840	Ukraine	14 204
Tajikistan	2449	Moldova	1716	Moldova	1242
Armenia	1057	Armenia	709	Georgia	71
Moldova	425	Tajikistan	475	Belarus	41
Georgia	177	Georgia	43	Azerbaijan	34
Other	334	Other	206	Other	165
Total	16 556	Total	16 989	Total	15 757

2019		2020	
Citizenship	Number of people	Citizenship	Number of people
Ukraine	22 555	Ukraine	12 224
Moldova	1044	Moldova	642
Belarus	288	Georgia	39
Georgia	99	Russia	21
Russia	41	Belarus	6
Other	188	Other	51
Total	24 215	Total	12 983

Source: Own study based on BiOSG statistical data.

In the years 2016-2020, officers of the Bieszczady Border Guard Department did not allow 86,500 people to enter Poland. The vast majority of Ukrainian citizens were refused entry – this concerned 74,937 people, which constitutes 86.63% of the total number of refusals of entry issued. 5,069 refusals of entry related to Moldovan citizens, which constitutes 5.86% of the total number of refusals of entry, and 2,924 refusals of entry to Tajikistan citizens, which constitutes 3.38% of the total number of refusals of entry issued. The largest number of refusals was issued in 2019 (24,215 refusals, which accounted for 27.99% of refusals issued in 2016-2020), and the least in 2020 (12,983 refusals, which accounted for 15.00% of refusals issued in 2016-2020).

The most common reasons for refusing entry to foreigners were: lack of a valid visa or residence permit, lack of appropriate documentation justifying the purpose and conditions of stay, lack of sufficient means of subsistence with regard to the period and form of stay.

"Pack in Action" – Border Crime within the Range of the BBGD

Tab. 2. Crossing the state border against the regulations in 2016-2020 by citizenship of the perpetrator

2016		2017		2018	
Citizenship	Number of people	Citizenship	Number of people	Citizenship	Number of people
Poland	83	Poland	61	Vietnam	35
Turkey	31	Ukraine	34	Turkey	34
Ukraine	27	NN*	31	Poland	24
NN*	24	Turkey	15	Ukraine	24
Russia	14	Bangladesz	14	Iraq	12
Iraq	7	Russia	12	India	12
Armenia	5	India	10	Syria	10
Georgia	4	Armenia	9	NN*	9
Belgium	2	Pakistan	8	Iran	8
Belarus	2	Iraq	6	Morocco	8
Czech Republic	2	Syria	5	Germany	8
France	2	Morocco	4	Afghanistan	6
The Netherlands	2	Mongolia	3	Mongolia	5
Kazakhstan	2	Tajikistan	3	Eritrea	3
Austria	1	Vietnam	3	Guinea	3
Stateless people	1	Afghanistan	3	Kyrgyzstan	3
Romania	1	Moldova	2	Congo	3
Syria	1	Ireland	2	Pakistan	3
Tajikistan	1	Czech Republic	2	Russia	3
Total	212	Palestinian Authority	1	Yemen	2
		Stateless people	1	The Netherlands	2
		The Gambia	1	Czech Republic	2
		Mali	1	Bangladesh	2
		Germany	1	Kazakhstan	2
		Senegal	1	Livery	1
		Total	233	The Gambia	1
				Azerbaijan	1
				Stateless people	1
				Armenia	1
				Senegal	1
				Total	229

2019		2020	
Citizenship	Number of people	Citizenship	Number of people
Afghanistan	36	Afghanistan	63
Turkey	33	Turkey	32
Iraq	22	Ukraine	18
NN*	18	Poland	13
Ukraine	12	NN*	8
Czech Republic	11	Syria	7
Bangladesh	8	Guinea	3
Poland	8	India	3
Belgium	4	Comoros	3
Pakistan	4	Bangladesh	2
India	3	Egypt	2
Algeria	3	Iran	2
Albania	3	Morocco	2
Iran	3	Sudan	2
Liban	3	Algeria	1
Morocco	2	France	1
Holandia	2	Georgia	1
Russia	2	Ireland	1
Mali	1	Cameroon	1
Georgia	1	Moldova	1
Dominican Republic	1	Germany	1
Bosnia and Herzegovina	1	Pakistan	1
The Gambia	1	Russia	1
Spain	1	Somalia	1
Canada	1	Refugee	1
Moldova	1	Total	171
Germany	1		
Romania	1		
Tajikistan	1		
Turkmenistan	1		
Total	189		

*citizenship not established.

Source: Own study based on BiOSG statistical data.

In the years 2016–2020, officers of the Bieszczady Border Guard Department detained 1,034 people who crossed the state border in violation of the regulations or attempted to cross it. Most often they were Polish citizens (189 people, i.e. 18.28% of the total number of detainees for crossing the border against the regulations in 2016–2020); Turkey (145 people, i.e. 14.02% of the total number of detainees for crossing the border against the regulations in 2016–2020) and Ukraine (115 people, i.e. 11.12% of the total number of detainees for crossing the border against the regulations in 2016–2020). Taking into account the citizenship of persons detained for crossing the border against the regulations in the years 2016–2020, it should be stated that there is a large variation in this respect. It is noteworthy that the eastern section of the state border, which is also the external border of the European Union and the Schengen area, tried to cross against the law even citizens of countries such as Eritrea, Comoros and Liberia, i.e. countries in Africa.

Foreigners who crossed the state border in violation of the regulations or attempted to cross it most often used a forged document or tried to cross the border without documents.

Tab. 3. Legal qualification of preparatory proceedings initiated in 2016-2020 by the Bieszczady Border Guard Unit

Legal Qualification	PSG Hermanowice	PSG Korczowa	PSG Krościenko	PSG Lubaczów	PSG Medyka	PSG Rzeszów-Jasionka	PSG Sanok	WOŚ BiOSG	Total
art. 264 § 2 of the Penal Code – crossing the border of the Republic of Poland against the law, using violence, threats, deception or in cooperation with other persons	6	337	100	112	306	36	51	4	952
art. 264 § 3 of the Penal Code – organizing other persons to cross the border of the Republic of Poland against the provisions	-	1	23	7	9	-	4	4	48
art. 264a § 1 of the Penal Code – enabling or facilitating another person to stay on the territory of the Republic of Poland in violation of the provisions in order to gain financial or personal benefits	-	1	6	2	2	9	1	-	21

Offenses against the credibility of documents	art. 270 CC	2	1838	160	758	2286	96	42	13	5195
	art. 271–277 CC	-	12	17	-	37	8	2	2	78
art. 54–96 KKS – Fiscal offenses and tax offenses against tax obligations		90	480	164	191	243	158	63	16	1405
art. 228 of the Penal Code – (clerical venality) accepting a financial or personal advantage or its promise in connection with the performance of a public function		-	-	1	-	-	-	-	2	3
art. 229 of the Criminal Code – (bribery) deliberate granting of a material or personal benefit or its promise to a person holding a public office		1	29	3	7	19	-	1	-	60
art. 258 of the Penal Code – participation in an organized group or association aimed at committing a crime or a fiscal offense		-	2	4	7	6	9	-	17	45
art. 189a KK – trafficking in human beings		-	1	1	-	-	-	-	1	3
Regulations on weapons, ammunition and explosives		-	7	2	1	22	10	-	2	44
Provisions of the act on counteracting drug addiction		-	13	7	5	16	3	-	2	46
Regulations on the protection of monuments and the care of monuments		-	1	-	1	1	-	-	-	3
Provisions on the protection of intellectual property		-	1	1	-	-	2	1	-	5
Other crimes		9	207	29	39	223	8	11	11	537
Total		108	2930	518	1130	3170	339	176	74	8445

Source: Own study based on BiOSG statistical data.

In the analyzed period, officers of the Bieszczady Border Guard Unit initiated 8,445 preparatory proceedings. Most often, as many as 5,195 cases, they concerned crimes against the credibility of documents specified in Article 270 of the Criminal Code. The largest number of such crimes was disclosed at the border crossing point in Medyka (2,286 crimes, which constitutes 44.00% of the total crimes under Article 270 of the Penal Code disclosed in 2016–2020) and at the border crossing point in Korczowa (1,838 crimes, which constitutes 35.38% of all crimes from article 270

of the Penal Code, disclosed in 2016–2020). The provision of art. 270 of the Penal Code provides for two separate crimes: material forgery of a document and unlawful use of a signed form. An individual good protected by Art. 270 § 1 of the Penal Code is the authenticity of the document, i.e. the origin of the document from the person who acts as its issuer²³.

Offenses against the credibility of documents have been identified in Chapter XXXIV of the Criminal Code and include: forging or altering a document and using such a document (Art. 270 of the Penal Code), certifying a false document (Art. 271 of the Penal Code), fraudulent certification of a false document (Art. 272 of the Penal Code, and the use of such a document (Art. 273 of the Penal Code), disposal of an identity document (Art. 274 of the Penal Code), use, theft or appropriation of another person's document (Art. 275 of the Penal Code), destruction or concealment of a document (Art. 276 of the Penal Code)). From 2017, crimes against the credibility of invoices were introduced (Art. 270a, 271a of the Penal Code). Chapter XXXIV of the Penal Code also includes acts against border marks (Art. 277 of the Penal Code)²⁴.

The second largest legal basis for the instituted preparatory proceedings were fiscal offenses and fiscal offenses against tax obligations. In the years 2016–2020, a total of 1,405 such proceedings were initiated, which represents 16.64% of the total preparatory proceedings initiated in the indicated period. 952 preparatory proceedings (which constitute 11.27% of all preparatory proceedings initiated in 2016–2020) concerned the crossing of the border of the Republic of Poland against the law, using violence, threats, deception or in cooperation with other persons, i.e. offenses specified in Art. 264 § 2 of the CC.

In the years 2016–2020, officers of the Bieszczady Border Guard Department detected a total of 6,652 crimes against documents, and the most common were:

- border control stamp – 2,349 crimes (i.e. 35.31% of the total number of crimes against documents detected in 2016–2020);
- communication documents – 1,878 crimes (i.e. 28.23% of the total number of crimes against documents detected in 2016–2020);
- declarations on entrusting work for a foreigner – 954 crimes (i.e. 14.34% of the total number of crimes against documents detected in 2016–2020).

23 A. Grześkowiak, K. Wiak (ed.) Penal Code. Commentary, Warsaw 2021.

24 M. Perkowska, Crimes against the credibility of documents as one of the forms of criminal activity of foreigners in Poland, *Przegląd Policy* nr 2 (130), Szczytno 2018, p. 128.

Tab. 4. Offenses against documents detected by BiOSG officers in 2016–2020

Type of document	2016	2017	2018	2019	2020	Total
Passport	19	7	9	4	2	41
ID card	12	17	26	49	11	115
Residence card	6	3	12	7	10	38
Imprint of the stamp of the border control	921	722	304	247	155	2349
Visas	68	8	7	7	3	93
Invitations	34	27	26	17	6	110
Statements	261	151	40	45	457	954
Permissions	20	15	3	0	8	46
Communication documents (driving license, ADR, registration certificates, civil liability insurance)	252	293	590	422	321	1878
Other documents	58	80	56	96	738	1028

Source: Own study based on BiOSG statistical data.

Tab. 5. The scale and value of drug smuggling disclosed in 2016–2020 by BiOSG officers

Type of drug	2016		2017		2018		2019		2020	
	Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)
Hashish (grams)	0,1	3	247.663	8.668.206	2,2	74	-	-	-	-
Marijuana (grams)	666,8	20.016	172,3	5159	139,9	4822	570,5	17.539	802	24.580
Cannabis (bushes)	-	-	41	2000	-	-	-	-	11	no valuation
Heroin (grams)	-	-	-	-	34,1	8174	-	-	-	-
Extasy (tablets)	-	-	173	2610	-	-	-	-	-	-
Extasy (grams)	-	-	7,3	327	14	980	-	-	-	-
Amphetamine (grams)	72,6	2783	77,6	2327	5,5	230	0,9	45	-	-
Hallucinogenic mushrooms (pieces)	-	-	-	-	624	624	-	-	-	-
LSD (grams)	-	-	-	-	0,8	609	-	-	-	-

Source: Own study based on BiOSG statistical data.

As shown in the table above, in the years 2016–2020 officers of the Bieszczady Border Guard Unit, as part of the implementation of the National Program for Counteracting Drug Addiction, revealed drugs with a total value of PLN 8,761,108. The most commonly disclosed drugs were hashish, marijuana and amphetamines. In the analyzed period, 46 preparatory proceedings were instituted for offenses under the Act on Counteracting Drug Addiction.

When analyzing the scale of stolen vehicles revealed by officers of the Bieszczady Border Guard Unit, it should be noted that these crimes show variable dynamics. In the analyzed period, border guards revealed 625 stolen vehicles, the value of which was PLN 32,444,200. Border guards revealed the most stolen vehicles in 2018 (175 vehicles, which is 28% of the total number of stolen vehicles in 2016–2020). Criminal groups smuggling vehicles across state borders most often counterfeit or alter the identification markings, or replace the element with the identification markings of the stolen vehicle.

Tab. 6. The scale and value of stolen vehicles disclosed in 2016–2020 by BiOSG officers

2016		2017		2018		2019		2020	
Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)	Quantity	Value (PLN)
134	7.200.900	120	7.026.200	175	7.445.100	132	7.238.000	64	3.534.000

Source: Own study based on BiOSG statistical data.

Tab. 7. The scale and value of cigarette and alcohol smuggling disclosed in 2016–2020 by BiOSG officers

2016		2017		2018	
Number of packages	Value (PLN)	Number of packages	Value (PLN)	Number of packages	Value (PLN)
180074	2391938	251396	3418200	169326	2330473
Quantity (liters)	Value (PLN)	Quantity (liters)	Value (PLN)	Quantity (liters)	Value (PLN)
1250,6	75398	9893,1	163408	7111	31345

2019		2020	
Number of packages	Value (PLN)	Number of packages	Value (PLN)
176443	2710913	51679	729326
Quantity (liters)	Value (PLN)	Quantity (liters)	Value (PLN)
784,81	17262	841	3280

Source: Own study based on BiOSG statistical data.

Officers of the Bieszczady Border Guard Unit also prevent crimes related to smuggling goods across the border without excise duty, mainly alcohol and cigarettes. In the years 2016-2020, they thwarted an attempt to smuggle 828,918 thousand packs of cigarettes with a total value of PLN 11,580,850, and 19,880 liters of alcohol, the value of which was estimated at PLN 290,693. The analyzed crimes constitute a very serious threat to the economic security of Poland and other European Union countries.

Structural elements of road and rail transport are used to smuggle cigarettes and alcohol. At the pedestrian crossing in Medyka, the so-called The „ants” hide the cigarettes in their outerwear. Contraband is also thrown across the „green border”. Recently, there has been a noticeable increase in disclosed attempts to smuggle tobacco cut, which is used to produce counterfeit cigarettes of famous brands, in order to smuggle them to countries where tobacco products are several times more expensive than in Poland (mainly to Great Britain and Norway) . In 2016-2020, smuggling of nearly 3,100 kilograms of tobacco cut was revealed, the value of which was estimated at PLN 1,793,863.

Smuggling is often an illegal source of income for people living in the border area, but the one with the features of large-scale organized crime is much more dangerous, because this is where the connections between criminals and politicians, state and local government officials and employees of various commercial companies begin to appear²⁵.

The factors favoring smuggling are: mainly the economic crisis, impoverishment of the society and the relocation of activities to the shadow economy; low level of penalties for offenses related to smuggling and trade in illegally imported goods; mass access to smuggled goods in countries where smuggling is organized; easy distribution of goods; no widespread social condemnation for the trade in illegally imported cigarettes; the geographical location of Poland favoring the course of the main communication routes from the east to the west of Europe; large profit, which is related to the difference in cigarette prices between the EU countries and the countries of Eastern Europe²⁶.

The sources of border crime threats are often closely related to economic security. The sources of economic threats include: high level of unemployment, economic stratification in society, increase in external migration, weakening of social ties, feeling of marginalization of large social groups, insufficient control of access to firearms, not always effective implementation of fiscal policy, frequent changes and

25 A. Czop, Special services in the system of border protection of the Republic of Poland, Police Review, Special issue, Szczytno 2019, p. 108.

26 T. Bąk, Cross-border security of Poland, WSOWL Scientific Journals, No. 3 (161) 2011, p. 92.

imperfection legislation, low effectiveness of criminal law enforcement agencies and the judiciary, ineffective programs related to counteracting social pathology²⁷.

The necessary condition for effectively countering cross-border threats that threaten the security of the state are effectively operating, specialized services, among which the Border Guard plays the most important role²⁸. With the establishment of this formation, the scope of its tasks was systematically extended to include the powers of a police nature, enabling the fight against border crime. Specialist training to prepare officers to use the latest technology used to protect the state border was also not forgotten. As a result of all this, on the day of Poland's accession to the European Union, the Border Guard was prepared to undertake effective protection of the external borders of the European Union.

The presented statistical data confirm that the Bieszczady Border Guard Unit effectively counteracts border crime, especially that occurring on the external border of the European Union, constituting a kind of protective barrier for the countries of the European Union and the Schengen area, and one of the most important activities supporting the fight against border crime are systematic activities operational and reconnaissance and investigative and border control, at the stage of which it is possible to make a decision refusing entry into the territory of the Republic of Poland to foreigners who may pose a potential threat.

Bibliography

- Baczwarow M., Suliborski A., Compendium of knowledge about political geography and geopolitics, Warsaw 2003.
- Barcz J., Objective scope of the EU, [in:] J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska (ed.), Institutions and law of the European Union. A textbook for the fields of law, management and administration, Warsaw 2012.
- Bąk T., Cross-border security of Poland, WSOWL Scientific Journals, No. 3 (161) 2011.
- Borkowski P.J., The European Union's Neighborhood Policy, Warsaw 2009.
- Czop A., Special services in the border protection system of the Republic of Poland, Police Review, Special issue, Szczytno 2019.
- Gierszewski J., Internal security. An outline of the problem, Warsaw 2013.
- Grześkowiak A., Wiak K., (ed.) Penal Code. Commentary, Warsaw 2021.
- Jakubczak R., The role of the armed forces in the protection of the borders of the Republic of Poland, Police Review, Special issue, Szczytno 2019.
- Kłafkowski A., Public international law, Warsaw 1996.
- Maksimczuk A., Sidorowicz L., Border service of passenger and goods traffic in the European Union

- 27 M. Zajder, Crime in the period of transformation, [in:] W. Bednarek, S. Pikulski (ed.), Legal and administrative aspects of safety of persons and public order in the period of political and economic transformation, Olsztyn 2000, p. 232.
- 28 A. Wawrzusiszyn, Selected problems..., op.cit., p. 187.

Andrzej Kawecki

(selected aspects), Warsaw 2008.

Misiuk A., Institutional system of internal security, Warsaw 2013.

Perkowska M., Crimes against credibility of documents as one of the forms of criminal activity of foreigners in Poland, *Przegląd Policy nr 2 (130)*, Szczytno 2018.

Ura E., Legal position and scope of competences of state border protection authorities, [in:] J. Kitowski (ed.) *Problems of regional cross-border cooperation*, Rzeszów 1996.

Wiśniewski B., Jakubczak R., (eds.), *State Border Protection System of the Republic of Poland. Present state and forecasts for the future*, Szczytno 2015.

Wawrzusiszyn A., *Selected problems of cross-border security of Poland*, Warsaw 2012.

Zajder M., *Crime in the period of transformation*, [in:] W. Bednarek, S. Pikulski (ed.), *Legal and administrative aspects of safety of people and public order in the period of political and economic transformation*, Olsztyn 2000.

Characteristics of border areas at the external border of the European Union in Poland, Center for Cross-Border Research and Euroregional Statistics, Statistical Office in Rzeszów, Central Statistical Office, Warsaw-Rzeszów 2015.

Act of October 12, 1990 on the Border Guard (i.e. *Journal of Laws of 2020*, item 305).

Act of October 12, 1990 on the protection of the state border (i.e. *Journal of Laws of 2019*, item 1776).

National Security Strategy of the Republic of Poland, Warsaw 2014.

Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the EU code of rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code)

Regulation of the Minister of Internal Affairs and Administration of March 24, 2011 on the establishment of Border Guard branches (i.e. of 2020, item 1257).

Judgment of the Provincial Administrative Court in Lublin of December 2, 2010. III SA / Lu 367/10
<https://www.bieszczadzki.strazgraniczna.pl/bie/oddzial/historia/14386,Historia-BiOSG.html>.

Roman Blahuta¹
Andrii Khytra²
Yevhen Priakhin³
Iryna Skovronska⁴
Roksolana Zapotichna⁵

Population Registration and Identity Management in Ukraine: Current State

Summary

This article is devoted to the issues related to the adopted system solutions and the mechanisms implemented by the Ukrainian authorities in the area of citizens' identity management and document security. The authors present in detail the results of the research conducted as part of the project financed by the European Union and the International Organization for Migration (IOM) in Ukraine, referring to the positive experiences in using the most modern equipment and technologies for both identity management and issuing secure travel documents. In addition, the study formulated a number of conclusions and postulates regarding the need to introduce specific regulations and formal procedures in the field of identity documents, which would significantly increase the efficiency and effectiveness of the implementation of tasks by public administration authorities competent for the granted competences. The scope of operation is also described in detail in the publication and the capabilities of the Ukrainian Police in relation to the collection and processing of information and information resources of public authorities in accordance with the law „On the protection of personal data” as part of the IT tool entitled Uniform Information System of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Keywords: Ukraine, Police, security, identity.

- 1 Col. Roman Blahuta, Professor, Rector of Lviv State University of Internal Affairs.
- 2 Andrii Khytra, Associate Professor, Lviv State University of Internal Affairs.
- 3 Lt. Col. Yevhen Priakhin PhD, Department of Law, Criminal and Criminalistics of the Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine.
- 4 Skovronska Iryna Yuriyivna, Associate Professor, Department of Foreign Languages and Culture of Professional Speech, Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine.
- 5 Roksolana Zapotichna, Lviv State University of Internal Affairs.

In 2015, John Stienen conducted a study entitled «Document Security and Identity Management in Ukraine», which was funded by the European Union and the International Organization for Migration (IOM) in Ukraine.

In the above study, the author noted that the Ukrainian authorities have a successful experience of using the most advanced equipment and technologies for both identity management and the issuance of secure travel documents. Besides, the issuance of biometric passports began in 2015. As Ukrainian passports have proven their technical security (there has been not a single case of passports or data pages forgery), while attention should be paid to the security of issuing documents along with the safety of their use. Mention was also made of the National Action Plan for the Implementation of the Second Phase of the European Union Visa Liberalization Plan for Ukraine, which provided for the withdrawal of documents by January 2025 that do not meet ICAO standards (a single UN specialized agency with full authority and responsibility for the development of international specifications for passports, visas and travel IDs).

Taking into account the already available analytical data, we consider it necessary to dwell on the changes in national legislation over the past five years and inform about the most important changes that Ukraine currently experiences in the indicated area. It should be noted that at the time of the study and now as well, in Ukraine two documents are proving the identity of Ukrainian citizens – a passport of a citizen of Ukraine (the so-called internal passport – a document in the form of a book, for use inside the country, which is gradually being replaced by a plastic ID-card) and a passport of a citizen of Ukraine for traveling abroad (a document that meets ICAO requirements and is intended for travel abroad).

Regarding the legal and regulatory framework, the study by John Stienen primarily provides and analyzes the Law of Ukraine «On the Unified Demographic Register and Documents Confirming the Citizenship of Ukraine or its Special Status» dated 20.11.2012.

This Law defines the legal and organizational basis for the establishment and operation of the Unified Demographic Register and the issuance of identity documents confirming the citizenship of Ukraine or the special status of a person, as well as the rights and obligations of persons in whose name such documents are issued.

Over the past five years, the law has not only changed its name, but also has a number of significant changes in its content. Thus, Part 1 of Art. 7 of this Law inserted the following items, which expanded the amount of information entered in the Register:

- item 8 details of documents issued to a person by means of the Register, as well as documents on the basis of which such documents are submitted (type, title of a document, series, number, date of issue and authorized entity that issued the

- document, validity of the document);
- item 9 requisites of the documents confirming death of the person or recognition of the person's death or missing;
 - item 12 digitized fingerprints of a person (in case of registration of the passport of the citizen of Ukraine for departure abroad, the diplomatic passport of Ukraine, the service passport of Ukraine, the identity card of the seaman, the identity card of the crew member, the identity card of the stateless person for departure abroad, temporary residence certificates, refugee certificate, refugee travel document, identity card of a person in need of additional protection, travel document of a person who has been granted additional protection, migrant card);
 - item 13 with the consent of a person – digitized fingerprints (in case of registration of the passport of the citizen of Ukraine);
 - item 14 additional variable information about the place of residence, birth of children, marriage and divorce, change of name, if any – information about the tax number or a notice of refusal to accept the registration number of the taxpayer's account card, as well as place of work and position (in case of a crew member's certificate).

Digitized fingerprints are obtained after reaching the age of twelve. Art. 7 of this Law states that digitized fingerprints of a person after entering into a contactless electronic medium and issuing a document to a person are removed from the Register and destroyed. Transfer of digitized fingerprint templates is prohibited (The relevant Procedure is prescribed in the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 26.11.2014 № 669 «On Approval of the Procedure for Obtaining, Removing from the Unified Demographic Register and Destruction of Digitized Fingerprints»).

With the use of the Unified State Demographic Register in Ukraine, two types of documents are issued: 1) identity documents and proof of citizenship of Ukraine (passport of a citizen of Ukraine; passport of a citizen of Ukraine for travel abroad; diplomatic passport of Ukraine; service passport of Ukraine; seaman's identity card; crew member ID-card; identity card for return to Ukraine; temporary identity card of a citizen of Ukraine); 2) identity documents confirming his / her special status; driving license; stateless person's certificate for travel abroad; permanent / temporary residence certificate; migrant card; refugee certificate; refugee travel document; *identity card in need of additional protection; travel document of a person in need for additional protection – the italics indicate those documents that are added to the list after 2015).*

Currently, Ukraine has a number of bylaws that regulate the issuance of identity documents, approve their forms, technical description and provide for the procedure of invalidation and destruction.

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 07.05.2014 № 152 approved: 1) sample and technical description of the passport form for travel abroad (with and without contactless electronic media); 2) the procedure for registration, issuance, exchange, transfer, seizure, return to the state, invalidation and destruction of the passport of a citizen of Ukraine for travel abroad. The essential provisions for such a passport, in our opinion, are as follows:

- the passport issued on the basis of documents submitted before 01.01.2015 is valid for the period for which it was issued;
- from 20.12.2016, the acceptance of documents for registration and registration of passports of a citizen of Ukraine for travel abroad, which does not contain contactless electronic media is stopped, but issued so far passports are valid for the period for which they were issued.

Despite that the validity of a passport for a person who has reached 18 years is 10 years, in Ukraine at least until the end of 2024 passports that do not contain contactless electronic media will be still valid.

Today in Ukraine passports of the citizen of Ukraine for departure abroad containing the contactless electronic carrier (to children issued for 4 years, and to adults – for 10 years) become more widespread.

Important changes are taking place in the field of registration and accounting of citizens of Ukraine.

According to the law, parents are obliged to register the birth of their child in the body of State registration of civil status at the place of residence of one of the parents or at the place of birth of the child no later than 1 month from the date of birth. To maximize the simplification of this procedure, the possibility of issuing a Birth certificate directly in maternity hospitals has been introduced.

After that, parents are obliged to register their child's place of residence within 3 months from the date of registration of the child's birth. A child can be registered at the address of only one of the parents and this can be done at the Center for Administrative Services or local governments.

After a child reaches the age of 14, he or she can obtain a passport of a citizen of Ukraine in the form of an ID-card with a contactless electronic carrier (a sample of such a passport of a citizen of Ukraine was approved on December 22, 2015 and has 17 security features). Such a passport is issued to citizens of Ukraine for whom a passport is issued for the first time (if a citizen is 14-18 years old, the passport is issued for a period of 4 years, and if a citizen has reached 18 years – for 10 years).

By the way, the design of the ID-card was changed several times in Ukraine.

On March 28, 2013, the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the ID-card form with a contactless electronic carrier, but its validity was suspended since June 15, 2013.

A new attempt was made on May 21, 2015 with the adoption of a new resolution by the Cabinet of Ministers of Ukraine, but on December 22, 2015 the design was changed again.

A contactless electronic carrier (medium) (CEC) is implanted in the modern passport of a citizen of Ukraine in the form of an ID-card, which contains: 1) information indicated on the front and back of the passport; 2) additional variable information (about the place of residence, birth of children, marriage and its dissolution, change of name, identification number); 3) biometric data (digitized facial image, digitized face signature, digitized fingerprints); 4) means of electronic digital signature and encryption. Digitized fingerprints are entered into the CEC only with the person's consent. It should also be noted that the actual introduction of the information listed in paragraphs 2–4, started in February 2020, and it is not given in the ID-cards issued to citizens before.

In case of expiration of the passport of a citizen of Ukraine with implanted CEC, its return to the state, invalidation and destruction, a request for revocation of valid certificates, electronic signature and encryption of an individual is automatically formed and sent to the Accredited Key Certification Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

In case of temporary seizure of such a passport (for example, when a person is sentenced to imprisonment), valid certificates of qualified electronic signature and encryption of the individual, whose name the passport is issued in, must be blocked on the basis of an application submitted by the signatory to the Accredited Key Certification Center of Ukraine.

A significant disadvantage is that simultaneously with a passport in the form of an ID-card, an extract from the state demographic register for registration of residence (Appendix № 13) is issued. The hood itself has A4 format and is actually inconvenient to carry around all the time. This situation is due to the fact that there is currently a lack of RFID-readers to read information from CEC.

Passports of a citizen of Ukraine of the 1994 model (in the form of a booklet) remain valid in Ukraine nowadays. Since 2018, such passports have been optional or compulsory. Compulsory replacement of a passport-booklet with an ID-card takes place in the case when a person has reached the age of 25 or 45 and has not pasted a new photo into the passport within a month. If the situation is not changed at the legislative level, it may happen that the commitments made by Ukraine by January 2025 to withdraw from circulation documents that do not meet ICAO standards may be threatened with non-compliance.

The lack of accurate information on the population of Ukraine should be mentioned as an urgent problem for Ukraine. In accordance with the requirements, the State Statistics Service must periodically register the population of Ukraine. However, a full-fledged census of the population of Ukraine was conducted only once – on December 5, 2001 (at that time the number of Ukrainians was 48,457,000).

Twenty years have passed since then and, unfortunately, now there is no objective information about the quantitative and qualitative composition of our population as a whole and at all levels of its administrative and territorial structure. According to the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 09.12.2020, the All-Ukrainian census is to take place in 2023. Currently, there are approximate data from the «electronic» census, according to which as of December 1, 2019, the number of Ukrainians was 37,289,000.

On February 6, 2020, the work of the state application «Action» was officially launched in Ukraine, which was specially developed within the project on digitalization of public services for Ukrainian users. To use it, you need to download the application to your smart phone, identify yourself through BankID technology and start using it. The following services are currently available through this application:

- register a newborn child in the application yeMalyatko (isaBaby);
- register construction activities;
- use an electronic passport of a citizen of Ukraine;
- use a child's birth certificate;
- use a driver's license or technical passport for a vehicle, as well as an insurance policy;
- use the Tax Identification Number;
- confirm the status of an internally displaced person.

The aforementioned application is constantly evolving and, in our case, is interesting in terms of the possibility of identifying (confirming) a person. In addition, the Law comes into force on August 23, 2021, which equates e-passports in addition to their paper versions.

Despite the fact that quarantine restrictions have now been introduced in Ukraine, which obliges citizens to have an identity document with them, this application is necessary. In general, citizens of Ukraine are not obliged to have identity documents with them in their daily lives.

It is known that a person becomes a subject of legal relations only when such relations arise on various, legally established grounds. The most common basis for the emergence of legal relations are legal facts. When a person enters into a legal relationship, either of his or her own will, or it is his or her duty, or the other party enters into a legal relationship with him or her, he or she is identified. The more

important legal relations their subjects of law enter into, the more serious their identification takes place, and the process of identification in such a case is usually prescribed by law.

For example, Art. 43 of the Law of Ukraine «On Notaries» prescribes in detail the procedure for identification (establishment) of a person who has applied for a notarial act. This procedure is as follows. Identification of a person is carried out on the basis of a passport of a citizen of Ukraine or other documents that prevent any doubts about the identity of a citizen who has applied for a notarial act. The following documents may not be used for the identification of a person during the conclusion of transactions: driver's license, seaman's certificate, identity card of a person with a disability or participant of the Second World War, certificate issued at the place of work of an individual.

One of the simplest identification procedures is by appearance. Such identification is sufficient for certain simple purposes, but has its drawback, which is a short period of storage of information in memory, as well as the fact that with the help of appearance it is almost one hundred percent possible (with good visual memory) to identify a person, however, it is almost impossible to find such a person among a million other citizens.

In practice, identification is carried out through various identifying features of a person, which are part of a person's private life and are currently called personal data of this person. In accordance with the provisions of the Law of Ukraine On Personal Data Protection, personal data is information or a set of information about an individual who is identified or can be specifically identified. Personal data must be accurate, reliable and up-to-date as required by the purpose of their processing. The composition and content of personal data must be relevant, adequate and not excessive in relation to the specified purpose of their processing. The primary sources of information about an individual are: 1) documents issued in his name; 2) documents signed by him; 3) information that a person provides about himself.

The law prohibits the processing of personal data that is confidential information without his consent, except for the cases defined by law, and only in the interests of national security, economic well-being and human rights.

Police activities are also closely linked to the need for identification. First of all, it is a question of the need to identify those who have committed a certain type of offense or have suffered from it. To do this, the state has provided the police with certain means.

Thus, the police creates, fills in and maintains up-to-date databases (banks) of data included in the Unified Information System of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in relation to: 1) persons against whom the police carry out preventive work; 2) persons who have committed criminal and administrative offenses; 3) suspects who evade serving punishment or a court sentence; 4) missing persons; 5)

persons detained on suspicion of committing offenses (administrative detention, detention by pre-trial investigation bodies, administrative arrest, house arrest), etc. (Art. 26).

The police also have direct operational access to information and information resources of public authorities in compliance with the Law of Ukraine «On Personal Data Protection». The electronic archive records the last name, first name, patronymic and number of a special badge of a police officer, the type of information received, the register from which the information was obtained, the time of getting information and other data necessary to identify the police officer who received information from the registers (Article 27).

The Unified Information System of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine was created to accumulate information and quickly access it. The owner and administrator of this system is the state represented by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. This information system is designed to perform the following functions: 1) integration of information resources; 2) processing of information generated in the process of system entities' activity; 3) systematization and generalization of information, its transformation into a format suitable for further analysis; 4) providing electronic information interaction and electronic document management; 5) delimitation of access rights and granting controlled access for users; 6) backup, storage and comprehensive protection of accumulated information.

The functional subsystems of the Unified Information System of the Ministry of Internal Affairs include:

- national system of biometric verification and identification of citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons;
- information portal of the National Police of Ukraine;
- Unified State Register of Vehicles;
- Register of administrative offenses in the field of road safety;
- system for recording administrative offenses in the field of road safety in automatic mode;
- system of emergency assistance to the population. «112» is a single telephone number for all types of emergencies;
- integrated interdepartmental information and telecommunication system for the control of persons, vehicles and goods crossing the state border;
- information and telecommunication system of border control «Hart-1».

Considering issues under study, we will briefly dwell on the characteristics of the National System of Biometric Verification and Identification of Citizens of Ukraine, Foreigners and Stateless Persons, which has been operating since the beginning of 2018. The subjects of this system are the State Migration Service, Administration of the State Border Guard Service, the National Police, the Ministry of Internal

Affairs of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Ministry of Infrastructure of Ukraine, foreign diplomatic missions, the Foreign Intelligence Service and the Ministry of Defense of Ukraine. The main task of the National System is biometric identification – searching for a person on a «one-to-many» basis by recognizing and comparing one or two biometric data (parameters) of a person with biometric data (parameters) of persons in departmental information systems of the National System.

As we can see, Ukraine has recently taken significant steps to improve the system of population registration and identification. Such registration is conducted not only for citizens of Ukraine, but also for foreigners and stateless persons. Currently, special attention is paid to the accumulation of the necessary biometric data and reliable protection of personal data.

Signature Authenticity Check and Personal Identity

Summary

The article presents the issues related to the impact of examining the authenticity of a signature on personal identity, indicating that proper treatment of the role of a signature has a very significant impact on the quality of documents that accompany a person throughout his life.

Various events essential for human existence: birth and death, marriage and family enlargement, starting a new job, shopping, and even a simple visit in the bank are associated with the need to use the appropriate documents bearing the owner's handwritten signature, therefore the basic assumption is that, through appropriate security systems, they constitute the basis for the correct verification of personal identity in legal and economic transactions.

The author of this article also draws attention to the essence of professional identity verification, emphasizing that in many situations the signature on identity documents is a signature pattern and the only one that may decide to question someone's identity or not, and ultimately allow avoiding a crime or a serious threat. A secure identity document with an authentic signature also means greater security of the identity of each person. The functioning of most of the inhabitants of our planet is difficult to imagine without documents, hence it is so important to properly secure them and their owners' signatures.

Keywords: handwriting, signature, document, safety, identity, authenticity

The first references to handwriting come from ancient Egypt, where Confucius uttered the words: „*Beware of man whose writing sways like a reed in the wind*”.² Today, analyzing the scientific sources, it can be concluded with high probability that the writing that Confucius spoke about has at least one of two properties – undulating flow of the poem, testifying to the instability, internal fluctuations, and instability

- 1 M.Sc. – Court Expert at the District Court in Częstochowa, Warsaw, Łomża and Ostrołęka in the field of forensic examination of documents and handwriting, Editor-in-Chief of the journal „Court Expert”, Chairman of the PSRiBS Personnel Improvement Committee.
- 2 I. Polańska, *Graphology for everyone*, „Wena” Spółka Cywilna Wydawniczo Handlowa, Grodzisk Mazowiecki 1990 p. 10.

of the author of the manuscript, or the inclination of letters in words in different directions, indicating creative inventiveness, but at the same time unpredictability and reluctance to comply with the norms.

In ancient Greece, writing was researched by thinkers such as Heraclitus, Demetrius of Phaleron and Aristotle, who in one of his works stated that: „he values written statements more than oral statements, because the latter talk only about the writer’s soul, and the former about writing, and the soul, and the manner of speaking”³

In the 17th century, Camillo Baldi, a professor at the University of Bologna, wrote a treatise: „On the ways of learning about the lifestyle, character, or personal characteristics of a person on the basis of their handwriting”. In it, he explained the relationship between writing and personality, pointing out that each person writes in a special, unique way, using the shapes of letters characteristic of them, and they cannot be faithfully imitated by others.⁴

The origins of handwriting were signs of ownership, symbols which, after writing, did not disappear, but remained rudimentary. Writing developed from pictography (drawings, pictures) that could be read by people using different languages. The signs symbolizing things could also be word signs, called hieroglyphs.

At the end of the 4th century BC cuneiform writing developed in Mesopotamia using sonic similarities. Before the actual creation of the alphabet, various types of writing were used, including ideographic-phonetic, syllabic. The alphabet was invented around the 2nd century BC in the areas of Palestine and Phoenicia. Alphabetic writing consists of a system of characters. There are many types of alphabetic writing, depending on who uses what alphabet. For example, a Gothic script, the shape of which is conditioned by cultural tendencies and some forms of letters, can be compared to Gothic architecture, or a Latin script resembling the shape of Romanesque buildings. The history of writing research indicates that its precursors were mainly engaged in the study of writing based on the Latin alphabet, and their conclusions contributing to the development and constituting the basis of contemporary literary research also refer to this.⁵

Writing is the manifestation of the psychophysical abilities and predispositions of the performer; therefore identification should take into account all these features and their sets that allow for the assessment and comparison of the examined records, taking into account the conditions of their creation and purpose. Handwriting as a type of speech is closely related to the functioning and activity of the central nervous system, with specific functions of the brain, and its appearance depends on

3 Ibidem, p. 10.

4 A. Lüke, *The art of graphology, your signature speaks for you*, Wydawnictwo Luna, Wrocław 1993, p. 97.

5 B. Gawda, *Psychological analysis of writing*, UMCS Publishing House, Lublin 1999, p. 34.

the physical and mental predisposition of a person⁶. Handwriting is a psychophysical, individual, and direct trace. During repeated repetition and practice, the act of writing becomes a habit that individualizes handwriting to such an extent that it forms a basis for research⁷.

Handwriting has long attracted the attention of numerous specialists for at least two reasons: it is a substrate for phonic signs and therefore serves to recode spoken language into written language. As a psychophysical product, it is subject to the process of personalization and numerous fluctuations in the path of human development. As a result of interpersonal communication, the language product performs social functions and therefore becomes a subject of teaching at school, while due to the process of personalization and fluctuation, it carries cognitive values related to the author of the writing.⁸

Even though every first-grade student at a primary school learns to write following the writing patterns indicated in Marian Falski's ABC handbook and to imitate them, from the very beginning of learning to write, they draw them in their own way. The first graders' letters are more or less like the patterns but are not copies of them. Already at the beginning of learning to write, there are individual deviations from patterns in writing, i.e., the characteristic properties of graphism, i.e., the formal features of handwriting. The process of learning the art of writing is long-term and is associated with external and internal factors.

The external factors include elementary patterns imposed by the school, teachers and parents, the environment determining the conditions of writing, the position of the writer, appropriate writing means, the type of substrate (paper) and the base on which the document rests.

The internal factors of a psychological-neurological and anatomical-motor nature related to the structure and functioning of the human body and organism include, among others, the level of mobility, emotional state, age, education, profession, type of physical and mental illnesses.⁹

Napoleon's signatures at three different moments in his life are an example of the influence of internal factors on the character of graphism. J. H. Michon in his work „The History of Napoleon According to His Writing” pointed out that the handwriting of a person depends not only on the characteristics of their personality, but also on the psychological conditions in which the writing is created, the temperament and the emotional state of the writer.¹⁰

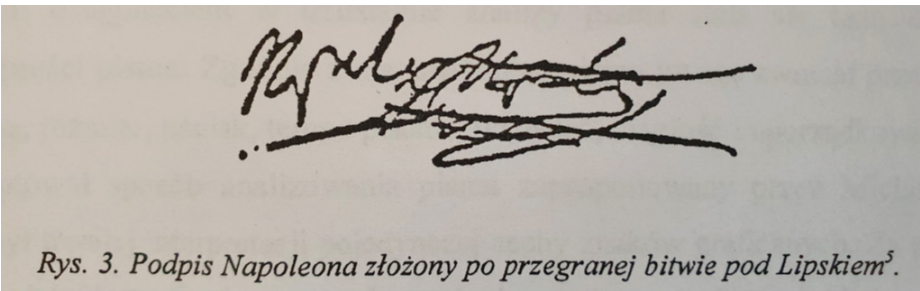
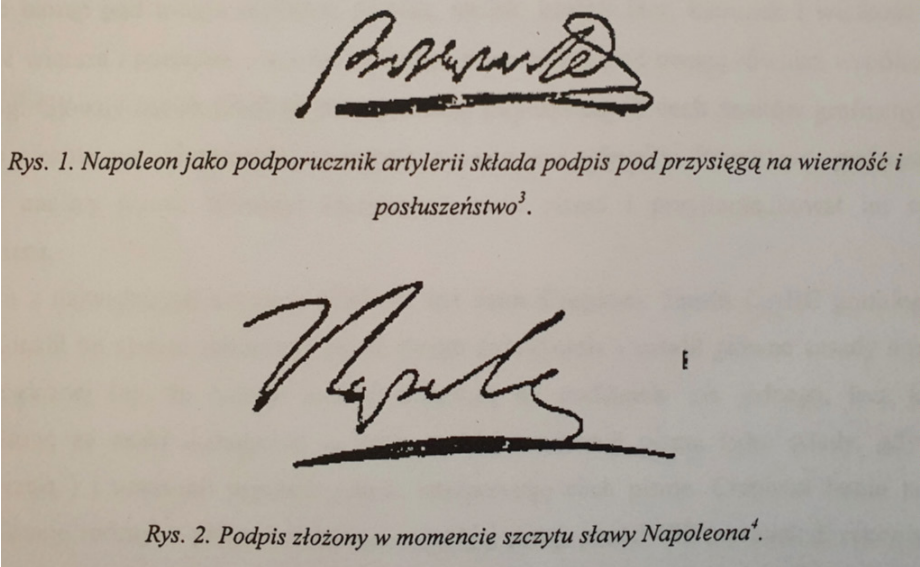
6 E. Kretschmer, *Medizinische Psychologie*, Stuttgart 1956 p. 27.

7 B. Hołyst, *Forensics*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warsaw 2007, p. 776.

8 A. Feluś, *Material deviations in individual handwriting*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1979, p. 7.

9 H. Spionek, *Left-handed child*, Warsaw 1964, p. 277.

10 A. Lüke, *The Art of Graphology, Your Signature Speaks for You*, op. cit. p. 97.

Source: A. Lüke, *The Art of Graphology, Your Signature Speaks for You*, Wydawnictwo Luna, Wrocław 1993, p. 97.

It is important that the experts carrying out examinations of writing justify their opinions in a manner consistent with the actual situation and illustrate them with appropriate visual material, with tables containing photographs of the evidence and comparative letters, presenting the properties and features of writing as clearly as possible.

W. R. Harrison, an outstanding English expert in the field of document expertise, stated that: „what cannot be shown cannot be a proof”¹¹ Especially in criminal cases, an expert cannot justify his opinion solely on the basis that he has relied on „many years of experience”, „expert instinct” or „intuition”.

Referring to the concept of „identity”, it is defined in the Polish language dictionary as „being identical”¹² Traditionally, identity means unchanging uniformity, it is mainly based on the genetic code. The term is also used in sociology to empha-

11 W. R. Harrison, *Suspect Documents*, London 1958, p. VII.

12 <https://sjp.pwn.pl/sjp/to/C5%BCsamo%C5%9B%C4%87;2530211> (10.04.2021).

size the uniqueness of an individual or a social group. The identity of an individual is shaped in a specific group under the influence of culture. A person has no other possibility of creating an image of themselves, concept of themselves or identify themselves with others, if they have not found a reference group, i.e., people who are significant for themselves, and cultural heritage.¹³

Identity in social pedagogy means „unchanged uniformity, which is mainly based on the genetic code”, and the identity of a person is the totality of all physical, physiological, genetic, and psychological features as well as identifiers in the form of first name, surname and other individually assigned identification features, they together constitute individuality and uniqueness.

The identity of a human being is the totality of all his physical, physiological, genetic and psychological features as well as identifiers in the form of a name, surname and other individually assigned identification features, which together constitute his individuality and uniqueness.¹⁴

A personal identity is „a set of ideas, feelings, judgments, memories, and projections of a subject that relates to themselves. This concept includes such components as: self-awareness of an individual, awareness of continuing and remaining oneself in changing living conditions, awareness of the subject's participation in social groups, self-concept, the ability to make interpersonal and collective comparisons.¹⁵„

Art. 190a. CC [Persistent harassment. Identity theft]:

„§ 1. Anyone who by persistent harassment of another person or his / her closest person evokes a sense of threat, humiliation, or torment, or significantly violates his / her privacy, shall be subject to the penalty of deprivation of liberty for a term of between 6 months and 8 years.

§ 2. The same punishment shall be imposed on anyone who, impersonating another person, uses his / her image, other personal data or other data by means of which he / she is publicly identified, to inflict material or personal damage on him/her”¹⁶

Personality is expressed in handwriting because it is a graphical projection of brain conditions and information modeled from the shoulder joint to the fingers of the hand through the drive neurons with the help of afferent muscles. Every movement, expressed in the pictures, lines and intervals of the graphic sign, conforms to the thought patterns located in the complex world of neurons.

13 J. Nikitorowicz, *Intercultural Education*, GWP, Gdansk 2007, p. 60.

14 R. Lewandowski, *Identity-Identification-Document*, „Man and documents” 54/2019, PWPW, Warsaw 2019, p. 18.

15 W. Kamiński, *An Adult in Identity Threats*, In: *Introduction to Andragogy*. Ed. T. Wujek. Warsaw 1996, p. 77.

16 The Act of 6 June 1997 Penal Code (consolidated text of 2019, Journal of Laws, item 1950, as amended).

A secure identity document with an authentic signature also means greater security of the identity of each person. The problem of identity security is playing an increasingly important role in the world due to the growing population and migration of people, the increase in legal and illegal mobility. The factors determine the increase in the importance of documents confirming identity, and thus the increase in requirements for their security. The growing number of crimes involving forged documents and terrorist acts on an unprecedented scale changed the situation in this area.¹⁷

Identity documents serving as travel documents and the need for verifying their authenticity in various situations have increased the requirements for their construction and the possibility of effective and quick control.

A citizen follows the principle that „an identity document issued by the state contains real data and is issued by an authorized person”.¹⁸ Criminals have been favored by the lack of the habit of verifying documents, as well as the lack of adequate knowledge and skills of citizens in this matter. The development of an effectively secured document requires a high level of knowledge in many areas, including the functioning of the document¹⁹.

Appropriate treatment of the role of a signature has an incredibly significant impact on the quality of documents that accompany a person throughout their life. Many scientific publications state that „Without an identity document, there is no citizen”.

It is well known that personal data is of particular interest to criminals and that identity theft is a desirable target, so in this aspect personalization has become an extremely sensitive topic.

To increase the level of identity protection, in the second half of the 20th century, the search for a document personalization technique that would constitute a barrier difficult for criminals to overcome started, it would significantly increase the level of personal identity security. Research, changes, and experiments were made, due to which it was found that the role of signature on an identity document is great, even though there are also new document templates, such as e.g., 2015 and 2019 ID cards, in which the signature no longer exists. However, it should be noted in the context of identity verification that in many situations the signature on identity documents is the signature pattern and it is the only one that may decide about questioning someone's identity or not, and ultimately it will allow avoiding a crime or a serious threat.

17 E. Jakielaszek, *Safe Identity Document*, „Man and Documents” 56/2020, PWPW, Warsaw 2020, p. 84.

18 Ibidem, p. 85.

19 E. Jakielaszek, *Safe Identity Document*, op.cit., p. 86.

A person's identity is confirmed in various ways, e.g., family members confirm the identity of a loved one through relationships, and in larger communities, family affiliation defines an individual. In developed societies, the authentication function is performed by identity documents signed and issued by the issuer and produced and delivered by a Third Trusted Party. In Poland, Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. plays the role of the third trusted party between the state and the citizen along with the Center for Document Personalization of the Ministry of Interior and Administration²⁰.

You should also be aware of the legal consequences of forged signatures:

- signature on the identity document (ID card, driving license, passport): the possibility of extorting money in the bank, the possibility of crossing the state border, the possibility of obtaining protected data;
- signature under the will: the possibility of disposing of the will and property of the deceased;
- signature under a notarial deed: the possibility of transferring ownership of movable or immovable property;
- signature under financial statements: possibility of criminal liability Art. 77 of the Accounting Act (fine or imprisonment for up to 2 years);
- signature under a contract: the possibility of concluding an unfavorable contract with long-term legal and financial consequences;
- signature under a lawsuit documentation: the possibility of being charged or acquitted in legal proceedings.

A blank signature according to the definition of the Dictionary of the Polish language is: „signature on a blank form or document”²¹.

The concept of „counterfeiting” referred to in Art. 270 § 1 of the Penal Code also corresponds to such behavior of the perpetrator that consists in applying by technical means, on a blank sheet of paper signed, content of legal significance that is inconsistent with the will and intention of the signatory, e.g. through unauthorized possession of blank papers, and then labelling them with a computer print.²² In this way, the perpetrator creates the appearance of the document's origin from a specific issuer, using fraudulent use of its real signature – Supreme Court judgment of 27 February 2019.²³

A forged document within the meaning of Art. 270 § 1 of the Penal Code is also a document in including a signature (signed blank card) as the only authentic ele-

20 M. Zborowski, *Identity in the times of (technological) revolution*, „Man and documents” 48/2018, PWPW, Warsaw 2018, p. 10.

21 <https://sjp.pwn.pl/sjp/podpis-in-blanco;3059806.html> (10.04.2021).

22 <https://aresztowani.pl/pl/blog/falszerstwo-dokumentow> (10.04.2021).

23 Supreme Court judgment of 27 February 2019 (V KK 78/18).

ment, while the matrix of the document produced by the perpetrator, having specific legal consequences is inauthentic, i.e., not coming from the issuer and contrary to his intentions.²⁴

Signature forgery can be divided into 4 main types:

- 1) technical mapping – signatures created by technical mapping (copying, redrawing) from an authentic model signature;
- 2) material imitation – signatures more or less like the authentic ones by imitating them;
- 3) intellectual imitation – signatures signing the data of another person, but specified without the original model, but only based on the image of an authentic signature, the so-called free imitation;
- 4) self-forgery – consists in falsifying (masking features) your own signature to later question its authenticity.²⁵

An interesting example of establishing personal identity based on handwriting research can be observed in passengers using local public transport in the capital city of Warsaw. Namely, in the capital, the author of the article cooperates with the Public Transport Authority in the fight against the method of extortion of travels by public transport that has become fashionable for several years. There are people who report losing their ID card to the Police or to the District Office of the Capital City of Warsaw, they receive a certificate of notification of such a fact with a specific date. Then they travel without a valid travel document and, during a ticket inspection, show the notification, based on it a ticket inspector issues a request for payment. Due to the lack of payment, ZTM sends a request for payment to the data indicated in the identity document. Then the passenger shows the notification from the Police or the District Office of the Capital City of Warsaw, claiming that someone must have impersonated them because they had lost the document before the day of the ticket inspection and appeal. Pursuant to the rules developed by the author of this article for ZTM, comparative material is collected and submitted for research together with the evidence.

The task of the document expert is to check whether the signature outlined on the request for payment was made by the person whose personal data it presents.

A private opinion is the basis for bringing a claim to court and notifying the prosecutor's office about the possibility of committing a crime under Art. 190a §2, art. 270 § 1 or 286 § 1 of the Criminal Code.

Another especially important issue is the variability of human characteristics, including handwriting. The parameters of the human voice or the graphism of the

24 Act of June 6, 1997 Penal Code, op. cit.

25 M. Goc, J. Moszczyński, *Signatures forged by the mapping method*, Problems of criminalistics 270/2010, Warsaw 2010, p. 49.

handwriting are subject to changes. Regarding the types of identity characteristics, it is important that the methodology for identifying or verifying identity considered this variability. The time required for human verification or identification is an important factor. In cases requiring a short time spent on the process (e.g., identity checks during passport control), it becomes necessary to select such identity features, the use of which gives a satisfactory result (an appropriate level of confidence) and does not extend the verification or identification. Other limitations in selecting specific identity features concern the cost of identification or verification and the availability of technology.²⁶

The selection of specific features and identifiers in the process of human identity testing (verification or identification) depends on the following factors:

- measurability of a feature or identifier,
- time available to carry out verification or identification,
- cost generated by verification or identification,
- availability of technology and research infrastructure used in the verification or identification process,
- purpose of verification or identification and risk assessment.

The indicated factors create a set of conditions for effective identification or verification of identity.²⁷

Summing up, it should be said that the functioning of most of the inhabitants of our planet is difficult to imagine without documents, hence it is so important to properly secure them and their owners' signatures. This is because various events important for human existence: birth and death, marriage, and enlargement of the family, taking up a new job, shopping, and even a simple visit to a bank are associated with the need for using relevant documents bearing the owner's signature, therefore the basic assumption is that, through appropriate security systems, such documents constitute the basis for professional identification of personal identity in legal and economic transactions.

26 R. Lewandowski, *Identity-identification-document*, op.cit., p. 20.

27 Ibidem, p. 21.

Mateusz Chudek¹

Methods of Online Identity Theft

Summary

The aim of the article is to characterize some of the ways in which cybercriminals operate also in such areas as social media. In the text the following theft methods are mentioned: phishing, ransomware, keylogger, SIM swapping, smishing, vishing and pharming. The effects of their actions and examples of their use are also presented.

Keywords: cybercrime, phishing, ransomware, keylogger, SIM swapping, smishing, vishing, pharming, Criminal Code, theft methods, identity theft, theft, personal information, personal assets, human identity.

Admission

The availability and development of the Internet, in addition to its undeniable advantages, also entails a number of threats that „evolve” over time. The modern criminal uses the developing environment as a tool to commit a crime, and thus cyberspace as a place to commit it². Society has adopted the amenities of Internet services into its everyday life. However, it should be remembered that cyberspace is a broad concept that covers virtual matter, which includes both the Internet and telephone networks, computer networks and other ICT devices that can store, receive and send digital materials, including data. personal.

Online identity

The concept of identity in the Polish language is ambiguous. The dictionary of the Polish language indicates the following meanings:

- when translated into a single person, identity can be defined as awareness of one’s own characteristics and individuality;
- in relation to the group, it is internal cohesion and a sense of unity, also called national identity, a sense of identity with the family;

1 Mateusz Chudek, Uczelnia Łazarskiego.

2 B. Hołyst, Forensic Psychology, Warsaw 2018 p. 914.

- the definition of being the same, that someone is the same or that something is the same, the same is also referred to as the identity of features, views;
- the fact that someone is the person he or she claims to be, the fact that someone has such a surname and not another name is a term for someone's identity;
- a document issued by state authorities to an adult citizen, containing his personal data and a photograph, commonly known as an identity card³.

In criminal law, the concept of identity is used in two senses. The first is the identity of the person (the identity of the victim as provided for in Article 12 of the CC), and the second is the identification of the person as in the case of a document confirming identity (Article 274 of the CC) or a document confirming the identity of another person (Article 275 § 1 and 2 of the CC)⁴. Identity is also mentioned in the Code of Criminal Procedure in relation to the identity of the witness (Article 184 § 1 of the Code of Criminal Procedure), the identity document (Article 191 § 1a of the Code of Criminal Procedure), and the identity of the accused (Article 213 § 1, Article 258 § 1, Article 259 § 4, Art. 263 § 4, Art. 413 § 1 point 3, Art. 504 § 1 CCP), the inability to establish the identity of the person (Art.243 § 1 of the CCP), the identity of the suspect (Art. 244 § 1 of the CCP) , the identity of the detained person (Article 244 § 3 of the Code of Criminal Procedure), a document confirming the identity (Article 275 § 4 of the Code of Criminal Procedure), the identity of the prosecuted person (Article 607c § 1 point 3 of the Code of Criminal Procedure), as well as data specifying the identity (Article 607zb § 2) of the Code of Criminal Procedure).

Commonly, identity theft is the impersonation of a victim, as well as online catfishing of a victim in order to recreate their social network of connections on the Internet and, consequently, obtain information about the victim or about her friends⁵. The motive for such action may also be the perpetrator's willingness to spread rumors and lies about other people on someone else's behalf⁶. Leaving traces of identity on the Internet carries a double threat, because once shared data can be quickly transferred to different places in the world, and identity thieves can use it while physically on a different continent.

Identity theft is also known as embezzlement. It is understood as taking over the identity or personal data that identifies a specific user⁷. The legislator in the

3 E. Sobol (ed.), *The New Dictionary of the Polish Language* PWN, Warsaw 2002, p. 1039, col. I-II.

4 Cf. A. Lach, *Krawnopravna reaction to the phenomenon of identity theft*, Warsaw 2015, p. 17.

5 Cf. A. Wrońska (ed.), R. Lew-Starowicz (ed.), A. Rywczyńska (ed.), *Education – relationship – play. The multifaceted nature of the Internet in the dimension of child and youth safety*, Warsaw 2019, p. 60

6 See *ibidem*, p. 294.

7 K. Gorazdowski, *Online identity theft in a normative-descriptive approach* [in:] *Studia Administracji i Bezpieczen* 2017/2, Gorzów Wielkopolski 2017, p. 1.

amendment to the Penal Code of February 25, 2011 (Journal of Laws of 2011, No. 72, item 381), in Art. 190a § 2 of the CC typification of the crime, the so-called „Identity theft.” Attention should be paid to the fact that personal data do not constitute a movable thing, which is included in art. 278 § 1 of the Penal Code, as the subject of an enforcement action in the description of the prohibited act. Therefore, the link between misused identity and the crime of theft is not strict. Theft within the meaning of Art. 278 § 1 of the CC it is based on the seizure of a movable property for appropriation, while identity theft consists in the use of someone else’s personal data by an unauthorized person, assuming someone else’s identity or impersonating another person⁸. In addition, from the subjective point of view, it is necessary that the action was taken in order to commit another prohibited act or cause harm to another person⁹.

Social media and fraud using stolen identity

In order to outline the scale and area of the discussed matter, it is worth indicating general statistics on global and regional Internet access. The table below shows a very fast increase in new users in Europe over 21 years (593%), with the largest group of Internet users being Asian residents (53.6% of all users, over 2.7 billion people). According to data as of December 31, 2020, over five billion people have access to the Internet. The largest percentage of the population with access to the Internet belongs to North America (89.9%). See table 1.

With regard to the presented data, it seems difficult to attempt to systematize and control the Internet in the field of the unification of legal norms, taking into account legislative and interpretative differences and their potential conflicts¹⁰. This would require the harmonization of the laws of countries around the world, as well as the consistent enforcement of these standards, including bringing the perpetrator of the crime to court¹¹. Moreover, in the case of Internet crimes, the assignment of criminal liability requires an assessment of whether and what criminal act is committed by a specific person. It also needs to be determined whether, in a given case, national legislation will be applicable to determine criminal liability¹².

According to the surveys conducted by NASK in Poland relating to content posted on the Internet, 56.1% of respondents trust that the published publications are true. 19.7% of the respondents were unable to pinpoint their opinion. According to Internet users, on average 30% of the content posted on the web is manipu-

8 K. Sowirka, The crime of „Identity theft” in Polish criminal law, [in:] *Ius Novum* 1/2013, p. 65.

9 A. Lach, Theft of Identity, [in:] „Prokuratura i Prawo” No. 3, 2012, p. 30.

10 B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warsaw 2018, p. 914.

11 B. Hołyst, *Psychology of forensics*, Warsaw 2018, pp. 914–915.

12 B. Hołyst, *Criminology*, Warsaw 2016, p. 351.

lated or falsified. Among all social media, the respondents trusting content on the Internet most often use Facebook and YouTube¹³. The first of these platforms is undoubtedly an example of collecting personal data on a global scale. In Poland alone, according to data from 2021, 14 million people have an account on the Facebook platform, which is 78.2% of the population. See table 2.

Table 1. Statistical data on the increase in the number of Internet users in the years 2000–2021

Regions of the world	Population (2021)	Population (%) of the world	Internet users 31/12/2020	Factor in-filtration (% pop.)*	Increase 2000–2021 (%)	The world of the Internet (%)
Africa	1,373,486,514	17.4	590,296,163	43.0	12,98	11.7
Asia	4,327,333,821	54.9	2,707,088,121	62.6	2,27	53.6
Europe	835,817,917	10.6	728,321,919	87.1	593	14.4
Latin America / Caribbean	659,743,522	8.4	477,869,138	72.4	2,54	9.4
Near East	265,587,661	3.4	188,132,198	70.8	5,63	3.7
North America	370,322,393	4.7	332,919,495	89.9	208	6.6
Oceania/ Australia	43,473,756	0.6	29,284,688	67.4	284	0.6
The world together	7,875,765,584	100.0	5,053,911,722	64.2	1,30	100.0

* The Internet infiltration rate corresponds to the percentage of the total population of a given country or region that uses the Internet.

Source: <https://www.internetworldstats.com/>.

It is not without significance that the personal data provided in such a way (facilitating the identification of a given person) as part of a social networking site with a global reach entails a certain risk¹⁴. According to research, more than half (51%) of respondents make all their personal data available to every Internet user, thus exposing themselves to many dangers related to identity theft¹⁵.

- 13 Bochenek M. (ed.), Lange R. (ed.), NASK National Research Institute: Safe elections – a report on disinformation on the Internet, Warsaw 2019, p. 6.
- 14 Media reports informed about data leakage of 2.7 million Poles from Facebook. E. Wesołowska, Facebook has leaked data of 2.7 million Poles. „They can be used for fraud”, „Bankier.pl” 08.04.2021, online: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Z-Facebooka-wyciekly-dane-2-7-mln-Polakow-Moga-sluzyc-do-oszustw-8089241.html>, access: 07.05.2021.
- 15 A. Wilk, Theft of identity Research report 2014. Research conducted as part of the educational campaign „STOP! Don't get robbed. Protect your identity. „ The survey began on October 22, 2013 and lasted until October 4, 2014. During the year, the survey was completed by 1,107 respondents. The research was carried out using an online questionnaire available at <http://ochronatozsamosci.pl/>. The substantive partners of the program are Fellowes and the Credit Information Bureau.

Table 2. Statistical data on the increase in the number of Internet users in the years 2000–2021

EUROPE (selected countries)	Population (2021)	Internet users 31/12/2020	% Population *	% Users in Europe	Facebook 31.12.2020
Belarus	9,442,862	7,521,628	79.7	1.0	3,850,000
Czech Republic	10,630,589	9,323,428	87.7	1.3	4,600,000
Lithuania	2,864,459	2,603,900	90.9	0.4	1,400,000
Germany	82,438,639	79,127,551	96.0	10.9	31,000,000
Poland	38,028,278	29,757,099	78.2	4.1	14,000,000
Russia	143,895,551	116,353,942	80.9	16.0	13,100,000
Slovakia	5,450,987	4,629,641	84.9	0.6	3,200,000
Ukraine	43,795,220	40,912,381	93.4	5.6	9,500,000

* The Internet infiltration rate corresponds to the percentage of the total population of a given country or region that uses the Internet.

Source: <https://www.internetworldstats.com/>.

More than half of Polish internet users (56.2%) admit that they have encountered manipulation or disinformation in recent months, and manipulation in the internet relatively often (every day and several times a week) is noticed by almost every fourth (23.9%) internet user. The most common are fake news (29.9%), trolling (15.6%), fake internet accounts (14.9%)¹⁶. Based on the above results, it can be concluded that the threat of manipulation that reaches the unconscious recipient in the current reality exists, and due to the amount of information and the difficulty of verifying it, it is high. Thus, it is simpler to deceive and mislead the recipient.

Phishing

Phishing is a method that attempts to obtain personal information using deceptive e-mail messages and websites. It is a cyberattack that most often uses incoming email as a weapon¹⁷.

The perpetrator's goal is to deceive the recipient of the e-mail so that he or she is convinced of the authenticity of the recipient of the e-mail received. The content of the message should make you feel that it concerns what the recipient wants or needs, such as a request from a bank to change your password for security reasons or to log in to see a unique offer. The distinguishing feature of phishing is the form of the messages sent. The attacker impersonates some type of trusted entity, usually a real or possibly real person or company with whom the victim may have a civil law relationship. The next step that the fraudster cares about is clicking the link

16 Bochenek M. (ed.), Lange R. (ed.), NASK National Research Institute: Safe elections – a report on disinformation on the Internet, Warsaw 2019, pp. 10-11.

17 *What Is Phishing?*, online: <https://www.phishing.org/what-is-phishing>, access: 06.05.2021.

or downloading the attachment from the sent message, because as a result of this action the perpetrator gets access to the data entered by the victim.

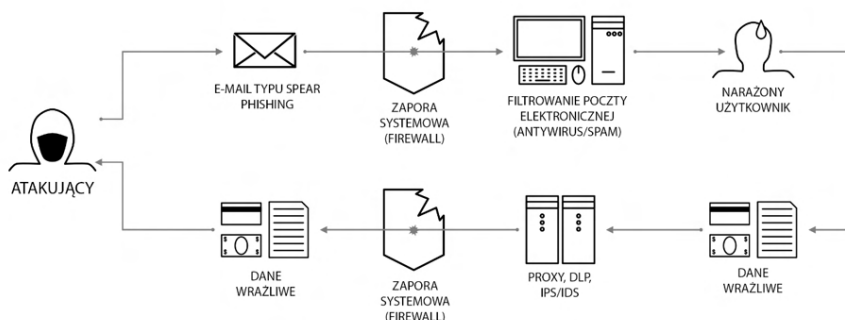

Fig. 1 The operation of a phishing cyber attack (own artwork)

This method is one of the earliest and is considered to be one of the types of cyber attacks. The history of phishing dates back to the 1990s, and thanks to the continual improvement of phishing emails and technologies, it is still one of the most widespread and harmful cyber attacks. „Phish” is noticeably similar to the word „fish”, which should be taken as an analogy to an angler casting a bait hook (phishing email) for a fish he can grab (recipient will become the victim)¹⁸. The term „phishing” appeared in the mid-nineties among hackers who tried to trick AOL users¹⁹ to provide login details. „Ph” is part of the whimsical hacker spelling tradition and is likely to have been influenced by the term „phreaking”. An early form of hacking was to play sounds through telephone headsets to get free calls. The perpetrator is a phreak or phreaker (from phone freak).

The financial impact of reported cybercrimes according to the crimes reported in 2018, losses resulting from cyber attacks amounted to over USD 2.7 billion, and the number of days from an attack to its detection was 66 days on average. The average cost to the company after a data breach was \$ 7.91 million²⁰. The latest data also shows that employee actions such as remote access to work or the use of mobile devices contribute to such attacks²¹.

- 18 Microsoft Support, *Protect yourself from phishing*, online: <https://support.microsoft.com/en-us/windows/protect-yourself-from-phishing-0c7ea947-ba98-3bd9-7184-430e1f860a44>, access: 06.05.2021.
- 19 One of the major ISPs, founded in 1983, named Quantum Computer Services and later renamed America Online. In the 1990s, many Americans considered AOL the Internet. In its best years, it served 30 million subscribers, although the number has decreased significantly since then. Until 2009, AOL was a Time Warner Media company.
- 20 Verizon *How to prevent phishing and malware attack targeting remote workers 2019*, online: <https://enterprise.verizon.com/resources/articles/prevent-phishing-malware-attacks/>, access: 08.05.2021r.
- 21 Ibidem.

The most common types of cyber attacks are phishing and network intrusion²². Criminals use the Internet to access victims' funds, and in many cases trade the obtained data by attaching data on the victim's identity. In addition to identity theft, it is possible to obtain material documents proving identity on the Internet – passports, driving licenses, social security documents.

Ransomware

Malware in the form of ransomware²³ malware is still the top malware threat²⁴ and remains in the first place among those problems that cause great financial loss. The vast majority of law enforcement categorize ransomware as the highest priority threat²⁵. The operation of the said software consists in blocking access to the computer system or preventing the reading of data stored on it. The above action is aimed at forcing the victim to pay a ransom in return for restoring the system to its original state. The first versions of such software were developed in the late 1980s, and the ransom payment method was traditional mail.

These programs qualify as „malware” and come in several variants. The simplest of them is to place a lock on the system, which is to prevent the user from accessing his system or personal files. Then, the perpetrator, through contact with the victim, transfers the payment request in return for restoring the system to its original state. Currently, the most popular method of „payment” is cryptocurrency²⁶. The Europol report clearly indicates that ransomware attacks remain among the most popular. They are also one of the most important and predominant threats, especially to public and private organizations in Europe and beyond²⁷.

- 22 Verizon 2019 Data Breach Investigations Report; FBI; Internet Crime Complaint Center (IC3); U.S. Department of Justice; 2018 IC3 Annual Report, p.65.
- 23 The name „ransomware” comes from a bundle of words called ransom – „ransom” and „software”.
- 24 Malicious software includes viruses, spyware, and other unwanted software that installs on your computer or mobile device without your consent. These programs can cause the device to crash and can also be used to monitor and control the victim's Internet activity. They can also make your computer vulnerable to viruses and display unwanted or inappropriate advertisements. Criminals use malicious software to steal personal data, send spam and commit fraud. Federal Trade Commission, Consumer Information November 2015, online: <https://www.consumer.ftc.gov/articles/0011-malware>, access: 08.05.2021.
- 25 Por. Raport Europol: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020*, „EUROPOL” 05.10.2020, online: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020>, access: 08.05.2021, p.25.
- 26 M. Rynkiewicz, Gorzów Wlkp./ Hackers want bitcoin for unlocking the company's computers, „Polish Press Agency” August 19, 2020, online: <https://www.pap.pl/pap-technologie/702154%2Cgorzow-wlkp-hakerzy-chca-bitcoiny-za-odblokowanie-komputerow-firmy.html>, access: 08.05.2021.
- 27 EUROPOL European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020*, „EUROPOL” 05.10.2020, online: <https://www.europol>.

The State of Ransomware 2021 report seems to be important from the point of view of the topicality of the issue²⁸ developed by Vanson Bourne, which updates data on the frequency and impact of ransomware. The survey was conducted among 5,400 IT managers in medium-sized organizations in thirty countries around the world. It reveals that 37% of organizations have experienced a ransomware attack in the last twelve months (down from 51% in 2020). In addition, fewer organizations have experienced data encryption as a result of a significant attack (down from 73% in 2020 to 54% in 2021). On the other hand, the data on the organizations affected by the attacks are disturbing. Data redemption costs more than doubled, from \$ 761,106 in 2020 to \$ 1.85 million in 2021. There may be many possible causes, and one of the considered is the transition of attackers to more advanced and complex targeted attacks, from which it is more difficult to defend²⁹.

The realities of the global pandemic have largely contributed to the increased threat of ransomware attacks. COVID-19 has contributed to the enlargement of the area where fraudsters operate through unmanaged endpoints and devices (PC systems) remotely connected and having access to the company's IT infrastructure. The rapid transition to remote work has prompted some companies to „soften” their IT security policies and certain security measures. Responsibility for data security has been transferred to the users of work devices, and the different level (or lack thereof) of training in the field of security has created a new, dangerous security gap³⁰.

The aforementioned vulnerability, in turn, has opened up new opportunities for cybercriminals to gain access to companies' IT infrastructure. Typically, ransomware attacks are launched against large corporations, occur at different stages, and are carried out by various groups of cybercriminals acting in concert. The first step is to infect your computer or hack into the network using, for example, mal-

europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-ioc-ta-2020, access: 08.05.2021, p. 25.

- 28 The State of Ransomware 2021 study was conducted by Vanson Bourne, an independent market research specialist, in January and February 2021. As part of the study, interviews were conducted with 5,400 IT decision makers in 30 countries, in the USA, Canada, Brazil, Chile, Colombia, Mexico, Austria, France, Germany, Great Britain, Italy, the Netherlands, Belgium, Spain, Sweden, Switzerland, Poland, Czech Republic, Turkey, Israel, UAE, Saudi Arabia, India, Nigeria, South Africa, Australia, Japan, Singapore, Malaysia and the Philippines. All respondents came from organizations with 100 to 5,000 employees.)
- 29 SOPHOS, The State of Ransomware 2021, online: <https://secure2.sophos.com/en-us/mediabrary/pdfs/whitepaper/sophos-state-of-ransomware-2021-wp.pdf>., access: 08.05.2021, p. 12.
- 30 EUROPOL European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020*, „EUROPOL” 05.10.2020, online: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-ioc-ta-2020>, access: 08.05.2021, p. 25.

ware. It is possible, among others, thanks to the use of remote public access management interfaces³¹.

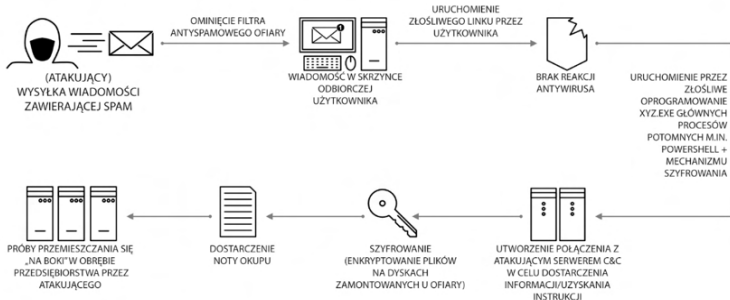

Fig. 2 The operation of a ransomware cyberattack (own artwork)

The interface is generally designed by network operators to allow support personnel to connect to the network remotely. The perpetrators who attack the network can force the administrator account password and log in remotely, then load and run the Powershell script to create a „backdoor” for cybercriminals who use the administrator account and abuse it without being detected. This access is then sold to various cybercriminals. In the second stage, criminals introduce more Powershell attack tools, which are most often used to steal user credentials. Stolen credentials can be used, for example, when trying to bypass the network to the domain controllers. Using a network scanner, cybercriminals look for additional endpoints in order to „upload” ransomware to each of them at the end.

Ransomware is considered to pose a significant threat to companies and organizations, especially when it comes to managing supply chains as well as external service providers. At the same time, criminals can covertly extract data prior to deploying ransomware in order to have a different way of putting pressure on the victim. Files introduced with this method, as a rule, are not visible as presence of criminals on the victim’s server. This is difficult for security handlers to identify, as the security measures in place mainly focus on inbound traffic and potential threat detection.

One of the ways to guarantee payment for a „service” is the threat of permanent data deletion in a situation where the amount specified by the perpetrator is not paid through an „auction”. Another method of cybercriminals is to make their victims pay by stealing victim’s sensitive data and threatening to publish it on the Internet. If the victim does not pay the ransom demanded, the attackers will send the sensitive data to the network or sell it to the person who will pay the most. Europol

31 Ibidem, p. 25.

has followed up on attacks against organizations that play a key role in the supply chains of large financial institutions. These attacks are believed to be an attempt by attackers to put more pressure on the victim to pay the ransom.

In one case, an IT service provider was attacked with Maze ransomware, which may remain on the victim's servers for several months. This allows criminals to carry out a reconnaissance by monitoring internal communications to identify key moments such as mergers, sales, large customer / seller meetings, etc., to deploy ransomware. Criminals deploy ransomware before such events in order to put pressure on the victim³².

At the same time, criminals can also steal data for profit (by reading financial reports, for example), and the most effective way is to infect as many devices as possible during an attack. Attackers also used encrypted means of communication (such as Protonmail, Tutanota) and set up customer service portals – often in the form of hidden services in the Tor darknet to facilitate the ransom process³³.

Ransomware attackers are becoming increasingly innovative in their quest to profit from this crime area. In addition to shifting to corporate and organizational goals and finding new ways to increase the effectiveness of extortion, you are seeing threat actors collaborate with other criminals and add new layers to your attacks, including cryptocurrency mining.

Ransomware attacks demonstrate greater skill, refinement, and adaptability among threat actors. They still represent a relatively diverse, low-risk, and easy way for cybercriminals to gain wealth. There is also a noticeable dependence of the level of advancement of attacks in relation to the rank of the entity whose data is at risk. European law enforcement has reported the existence of at least two different types of ransomware entities: lone entities that exploit data and services from Darkweb markets, demanding ransom of up to five thousand euros. The second is technically well-organized crime groups that focus on high-value targets and make ransom demands of up to millions of euros³⁴. Hazardous entities showed a significant adaptability in terms of hiding, conducting reconnaissance and establishing new abutments. Several steps are still performed manually (and again using legitimate tools) where the lack of strong internal controls and logging does not reveal suspicious activity.

Keylogger

Keylogger (like ransomware) is a piece of malware that has a different method of operation. Its task is to enable the normal operation of the infected device, and it monitors, records and sends information about each data entered via this device.

32 Ibidem, p. 25.

33 Ibidem, p. 27.

34 Ibidem, p. 27.

such as the suspension of Zoho's .com and .eu domains after users received phishing malware. Thousands of Wordpress pages have previously been infected with keyloggers via fake Google Analytics scripts³⁸.

Some universities have also suffered from keylogger incidents. In 2008, the personal and health data of 1,132 students at the University of California, Irvine were stolen after computers at the student health center were exposed to attacks³⁹. In 2017, at the University of Iowa, a student was arrested by the FBI for computer fraud after using a keylogger to get past copies of exams and change grades⁴⁰. In 2016, a student at Singapore Management University used a USB hardware keylogger to obtain the user IDs and passwords of two professors to delete test scripts for example and force a rerun⁴¹.

Other methods of identity theft

SIM swapping

SIM swapping takes place when the perpetrator, using social engineering techniques, takes control over the SIM card of a mobile phone, using stolen personal data.

The attacker obtains the victim's personal data, for example, through phishing, social media searches, malicious applications, online shopping, malware, etc. Thanks to this information, the fraudster extorts the victim's mobile phone number to be transferred to the SIM card in his possession. In the next step, the criminal can receive incoming calls and text messages, including access to the victim's online banking. The victim notices that the mobile phone has stopped working and finally that she cannot log into her bank account.

Smishing

This method involves the criminal impersonating a bank and sending text messages (SMS) with the content of the „card lock for security reasons”. At the same

- 38 D. Swinhoe, *What is a keylogger? How attackers can monitor everything you type*, „CSOonline” 11.12.2018, online: <https://www.csoonline.com/article/3326304/what-is-a-keylogger-how-attackers-can-monitor-everything-you-type.html>, dostęp access: 11.12.2021.
- 39 R. McMillan, *UnitedHealthcare data breach leads to ID theft at UC Irvine*, „Computerworld” 03.06.2008, online: <https://www.computerworld.com/article/2535131/unitedhealthcare-data-breach-leads-to-id-theft-at-uc-irvine.html>, access: 08.05.2021.
- 40 A.J. Dellinger *University Of Iowa Student Arrested, Charged For Hacking Grades*, „International Business Times” 11.01.2017, online: <https://www.ibtimes.com/university-iowa-student-arrested-charged-hacking-grades-2609257>, access: 08.05.2021.
- 41 E. Chong, *SMU SMU student accessed accounts to delete scripts*, „The Straits Times” 12.02.2016, online: <https://www.straitstimes.com/singapore/courts-crime/smu-student-accessed-accounts-to-delete-scripts>, access:08.05.2021.

time, the victim is instructed to contact the phone number, ie the „bank’s hotline”, where it will be possible (after verification) to unblock the card. It is worth emphasizing here that in order to hide the number, the perpetrators use SMS gates that can „spoof” the sender’s numbers – thanks to them, they can set any text instead of the telephone number. If the victim calls the hotline, he will hear a pre-prepared welcome recording with a message about the alleged blocking of the card that had to be inserted. To unblock it, the victim is directed to a form that requires them to enter the card number, expiry date and other data⁴².

Vishing

This term is used to describe attempts of phishing important data through telephone calls. Fraudsters call various people claiming to be representatives of trustworthy institutions (usually bank consultants). They present stories about an attempted hacking into our account, about technical problems, about additional security. The condition for the protection of our savings is to provide access data over the phone and send the generated SMS code. Using this code, thieves break into our accounts, steal savings and change security⁴³.

Pharming

Pharming is a cyber attack designed to redirect website traffic to another, bogus site. It can be done both by changing the hosts file on the victim machine and by exploiting a vulnerability in DNS server software. DNS servers are computers that are responsible for resolving Internet names to their real IP addresses.

In order to operate, Pharming requires unsecured access to a computer, e.g. to the client’s home computer, not to the company’s server. In recent years, both pharming and phishing have been used to obtain information for online identity theft. Pharming has become a major concern for companies hosting e-commerce and online banking sites⁴⁴.

42 Attention to the new attack on the „penalty notice”, „Niebezpiecznik.pl” 09/04/2021, online: <https://niebezpiecznik.pl/post/uwaga-sms-mandat-karny/>, accessed on 08/05/2021.

43 How do internet thieves rob Poles' bank accounts ?, „Niebezpieczki.pl” 08/12/2020, online: <https://niebezpiecznik.pl/post/jak-internetowi-zlodzieje-okradaja-bankowe-konta-polakow/>, accessed on 08/05/2021.

44 W. Pawłowicz, Pharming, or phishing without a bait, „Computerworld” 23/09/2020, online: <https://www.computerworld.pl/news/Pharming-czyli-phishing-bez-przynety,422955.html>, accessed on 09/05/2021.

Krzysztof Konopka¹

Safety of Public Documents in the Context of the Act of November 22, 2018

Summary

This article presents issues related to the broadly understood document security, in the context of the legal regulations indicated in the Act of 22 November 2018 on public documents and the consequences of its entry into force. It was presented that the act in question i.a. categorizes public documents depending on their impact on state security, specifies the requirements for the level of security or the rules for developing patterns. In addition, it was indicated that it also specifies the principles and modes of issuing, producing, distributing, storing, checking the authenticity and credibility of documents. It was noted that the regulation in question enables the construction of a public document security system, which will cover, inter alia, documents such as ID cards, passports, driving licenses and student IDs. In addition, the article contains an analysis of selected crimes against the credibility of public documents and shows the methods of their detection.

Keywords: safety, document, criminal law, security, forensics, forging, forgery

The safety of public documents has a direct impact on the efficiency of public institutions, business entities and the entire financial sector, not without impact on personal safety. Proper safety of public documents as well as reliable methods of verifying their authenticity are important for every citizen, being a guarantee of certainty and safety of legal, economic, and financial transactions. The crime rate against documents remains high. The factors contributing to the development of the phenomenon of counterfeits include, among others distributed document production and a relatively low level of safety. The activity of criminal groups, which, set up and run a business activity based on forged documents, extorting VAT or bank loans, and legalizing goods that are marketed contrary to the applicable law, is also important. So far, regulations concerning public documents have been scattered in nearly 400 legal acts. Therefore, the Act on Public Documents prepared by

¹ Krzysztof Konopka, Polish Association of Experts and Court Experts.

the Ministry of the Interior and Administration, the entry into force of which led to a comprehensive regulation of the issues raised, should be included among particularly important legislative initiatives. The act in question i.e., categorizes public documents depending on their impact on state safety, specifies the requirements for the level of safety or the rules for developing patterns. It also defines the rules and modes of issuing, producing, distributing, storing, checking the authenticity and credibility of documents².

The main goal of the Act on Public Documents, as entered into force on July 12, 2019, is to fight document forgery, as well as not to use it to commit crimes, e.g., extorting loans. This act enables the construction of a public document safety system, which will include such documents as ID cards, passports, driving licenses and student cards. Contrary to information provided by the media, the act does not provide for a penalty for making photocopies of documents, e.g., in a bank. It is important to distinguish between counteracting forgery of public documents by prohibiting creating their replicas and copying personal data contained in documents. The Act on Public Documents does not contain regulations concerning obtaining personal data because of copying documents. The issues are subject to the provisions of the Personal Data Protection Act.³

The most common crimes related to the use of false documents include the fraudulent use of loans and goods, crimes related to foreign trade, and the sale of stolen cars. According to the information of the Polish Bank Association, about 6,000 attempts to obtain loans to obtain credit based on false documents are thwarted annually, they are used primarily in economic or financial crime. Based on forged IDs or passports, criminals create fictitious identities.

In the current legal system, apart from the dispersion of regulations on documents, there were no uniform standards of protection against counterfeiting. There was also no authority responsible for shaping the safety policy in this respect, and now it is the minister of internal affairs and administration. Therefore, it became necessary to comprehensively regulate the issue of public documents, from the design stage, through the supervision of their production, to preventive and educational activities. All the aspects are covered by the Act on Public Documents.

A commission for public documents was established at the Ministry of the Interior and Administration, including the development of new document templates. The Act sets out the requirements for producers of public documents to ensure their safe production and storage rules. Public documents, depending on their importance for state safety, have been assigned a minimum level of required safety.

2 <https://www.ibuk.pl/fiszka/197404/bezpieczenstwo-dokumentow-publicznych.html> (6.05.2021).

3 <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1421575,ustawa-o-dokumentach-publicznych-czy-przepisy-zabezpiecza-przed-falszerstwem.html> (6.05.2021).

The act specifies the obligation to create a register of public documents kept by the Ministry of Interior and Administration. The register enables citizens on-line access to templates of valid documents with a description of the basic safety features and the method of verifying their authenticity. Bearing in mind the entry into force on July 12, 2019, of the Act of November 22, 2018, on public documents (Journal of Laws of 2019, item 53, as amended), the Ministry of the Interior and Administration, striving to promote knowledge and education in the field of verifying the authenticity of public documents, has developed Instructions for verification of the basic safety measures against forgery of an ID card and passport personalization page. The Instructions contain the presented and described safety measures from the so-called first level of document safety. The safety features can be verified without the use of specialized instruments. The manual can be a practical material for use in both private and professional life, used to verify the identity of another person on the basis of a document.⁴

The new legal act defines a replica of a public document and provides for penalties for production, offering, sale or storage of such a document for sale. This criminal provision was created, inter alia, in response to the phenomenon of offering the so-called collector's documents. This means that the act will increase protection against forgery using documents that are confusingly like the originals.⁵

The safety of public documents is primarily regulated by two legal acts: Act of June 6, 1997, Penal Code,⁶ Act of November 22, 2018, on public documents.⁷

The provisions define a document which, in accordance with the Act on Public Documents, defines a public document as a document that is used to identify persons, things or confirms the legal status or rights of persons using such a document, protected against forgery and:

- a) was manufactured according to the pattern specified in the provisions of generally applicable law, or
- b) whose graphic design and form have been approved by the entity performing public tasks, authorized under separate provisions and which complies with the requirements for the form of this document specified in the generally applicable provisions of law.⁸

Pursuant to the Criminal Code, a document is any object or other recorded medium with which a specific law is related or which, due to its content, constitutes

4 <https://www.gov.pl/web/mswia/weryfikacja-autentycznosci-dokumentow> (6.05.2021).

5 <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1421575,ustawa-o-dokumentach-publicznych-czy-przepisy-zabezpiecza-przed-falszerstwem.html> (6.05.2021).

6 The Act of 6 June 1997 Penal Code (consolidated text of 2020, Journal of Laws, item 1444, as amended),

7 Act of November 22, 2018, on public documents (Journal of Laws of 2019, item 53, as amended).

8 Ibidem.

evidence of a law, legal relationship or circumstances having legal significance.⁹ Thus, a document is any object with a verbal content that may have legal meaning. The essence of the documents are words expressing a specific content and recorded with any technique that enables unambiguous reconstruction later. It can be a written technique (e.g., letter) or using magnetic (tape, disk) memory, semiconductor memory, phonographic-digital, phono-optical or phonomechanical (plate) or on a perforated tape.¹⁰

A similar legal definition of a document can be found in Art. 47 § 8 of the CC¹¹ and in art. 53 § 20 of the Tax Penal Code.¹² Until 17 December 2005, substantive criminal law lacked a uniform system definition of the concept of a document. Moreover, the original content of the concept of a document in the Criminal Code of 1997 differed significantly from the present form, as it defined a document as any object or record on a computer carrier with which a specific law is related or which, due to its content, constitutes a proof of law, a legal relationship, or a legal circumstance. The change in the original text was undoubtedly influenced by technological development and the need for including international solutions in the domestic legal order (e.g., the CoE Convention on Cybercrime). The current, unified understanding of the concept of a document indicates 2 basic elements that determine the determination of a specific „material” as a document within the meaning of criminal law. The definition indicates, firstly, the object or other information carrier (physical form of the document), and secondly, the legally significant function of the object or other information carrier. This definition is relatively broad, because in this context, the document will be the traditional written confirmation of a specific law and all special forms, if, of course, they will be a carrier of information (they play an increasingly important role in legal transactions). It can be indicated that the document may be an electronic record (e.g., in the form of a USB flash drive, portable disk, hard disk) or a VAT invoice.¹³ Nevertheless, the recognition of a given item or carrier of information as a document within the meaning of criminal law requires an individual assessment. This type of interpretation of the term document under criminal law was supported by the Supreme Court in its judgment of 20 April 2005 (file reference number III KK 206/04, Lex No. 151674).¹⁴

9 The Act of June 6, 1997, Penal Code, op.cit.

10 M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stęпка, *Forensics. Selected issues of forensic theory and practice*, Scientific Publishers of the Nicolaus Copernicus University, Toruń 2009, p. 599.

11 Act of May 20, 1971, Code of Petty Offenses (consolidated text of 2019, Journal of Laws, item 821, as amended).

12 Act of September 10, 1999, Fiscal Penal Code (consolidated text of 2020, Journal of Laws, item 19).

13 Judgment of the Provincial Administrative Court in Wrocław of May 14, 2004, file ref. Act. I SA / Wr 1128/02, LEX No. 129613.

14 B. Hołyst, *Grand Encyclopedia of Law*, Foundation „Ubi societas, ibi ius”, Warsaw 2018, pp. 68–69.

The document is a concept common to many areas of law and related sciences, but in each of them it is understood in a variety of ways. The term document, derived from the Latin word *documentum*, has a very wide scope. In legal publications, however, it is most often regarded as an official letter under which certain rights and obligations arise.¹⁵

In the popular PWN encyclopedia¹⁶ however, the following was considered a document: „every material object expressing human thought, used to prove a certain claim: graphic documents (prints, manuscripts, etc.), viewing documents (e.g., photographs, films) and auditory documents (audio tapes, CDs), any object constituting evidence of a right, legal relationship or circumstances that may be of legal significance”.

In the Dictionary of the Polish Language¹⁷ the following definitions of a document are distinguished: „1) any object that proves the truth of something; a letter stating something; evidence (e.g., referring to documents, submitting new documents), 2) active proof, 3) confession”.

Whereas the Dictionary of the Polish Language¹⁸ defines a document as: „1) official letter, an act written in order to state some circumstances (e.g. sending something, concluding a contract for something, obligation to do something, etc.), 2) evidence, a certificate of the truthfulness of a fact (e.g., submitting, attaching an important document in the case file, presenting a document confirming the innocence of the accused, something that is a scientific document), 3) usually proof of someone’s identity (e.g., ID card, passport), 4) documentary”.

What is more, in the dictionary of foreign words¹⁹ a document is: „1) a written certificate, a written trace of a legal transaction, 2) any object that serves as evidence for the truthfulness of something, 3) proof of the identity of a person”.

The term document is not only a procedural concept, but above all a legal concept, because it is thanks to the law that it has its *raison d'être*.²⁰

In forensics, it is generally recognized that a document is any item that contains content that has been captured using various methods.²¹ Often, an even more concise statement is used that „a document is any record on any carrier”.²²

15 S. Skubisz, Proof from the expertise of pathological writings, Zakamycze, Kraków 2004, p. 13.

16 Popular encyclopedia, twenty-seventh edition, Warsaw 1997, p. 182.

17 J. Karłowicz, A. Kryński, J. Niedźwiedzki, Dictionary of the Polish language, Warsaw 1990, p. 79.

18 M. Szymczak, Dictionary of the Polish Language, Warsaw 1992, p. 418.

19 W. Kopaliński, Dictionary of foreign words and phrases, Warsaw 1959, p. 128.

20 *Forensic writing studies*, C. Grzeszyk (ed.), Warsaw 2006, pp. 49–50.

21 B. Hołyst, *Forensics. Selected issues of forensic theory and practice*, Publishing House of the Nicolaus Copernicus University, Toruń 1994, p. 412.

22 E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Forensics – a thing about investigative methods*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warsaw 2011, p. 360.

The following forensic taxonomy of documents, including classifications made according to various bases for division, is helpful in understanding the concept of „a document” and the essence of the designates falling within its scope:

- 1) according to the notation technique:
 - written:
 - manual (pen, ink, pencil, marker),
 - machine (classic machines, head machines, classic and computer teletype machines, typesetting machines),
 - seals (wet, dry – convex or concave),
 - printing (convex, flat, gravure),
 - combined (consisting of e.g., mechanical or handwriting and a seal or stamp),
 - reproductions of written documents,
 - phonic (audio documents) – magnetophone, phono-optical, phonographic-digital, phonomechanical,
 - computer (magnetic, optical, semiconductor, perforated tapes),
- 2) according to the technique of reproduction:
 - graphic legible,
 - latent graphics (invisible, cipher),
 - electronically or mechanically decoded,
- 3) according to the use as evidence:
 - not requiring expertise, i.e., suitable for direct use by the procedural authority,
 - requiring expertise to reveal the content (e.g., a latent letter, a burned or blurred document),
 - requiring an interpreter,
- 4) according to credibility:
 - undisputed documents,
 - disputed documents,
- 5) according to the author:
 - official (public) documents,
 - private documents,
- 6) according to the contractor:
 - original documents,
 - secondary documents (reproductions):
 - photographic reproductions,
 - audio and video reproductions,
 - xerographic reproductions,
 - duplicate reproductions,
 - reproductions made with other reprographic techniques,
 - copies,

- 7) according to authenticity:
 - authentic documents,
 - forged documents:
 - modified,
 - counterfeit,
- 8) according to the author's transparency:
 - signed by the author,
 - pseudonymous (signed with a key),
 - anonymous (without signing),
 - falsified (impersonating another authorship),
- 9) according to content:
 - secret,
 - confidential,
 - explicit (generally available),
 - personal (private),
- 10) according to the type of form:
 - standardized documents,
 - unit documents,
- 11) according to the form range:
 - documents that, after being drawn up, do not require any supplements,
 - documents which, in order to be placed on the market, must be completed with a handwriting or a typewriter, signed or stamped, with a date, expiry date,
- 12) according to technical complexity:
 - simple documents (popular carrier and popular covering agent),
 - filed documents (secured against forgery):
 - specific properties of the carrier,
 - specific properties of covering agents,
 - guilloches and watermarks,
 - duplication,
 - accurate records of finished documents and protection of official forms and seals,
- 13) according to the evidential function:
 - documents the use of which in proceedings is allowed,
 - documents whose use in proceedings is limited,
 - documents subject to evidence prohibitions²³.

23 M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stęпка, *Forensics. Selected issues of forensic theory and practice*, Scientific Publishers of the Nicolaus Copernicus University, Toruń 2009, pp. 600–603.

We can distinguish three categories of public documents, as established depending on their significance for state safety.

Public documents of the first category are the most important from the point of view of state safety, and their production takes place in a manner that considers specific safety measures. The list of the documents has been established by law. This category includes, among others, ID cards and passport documents. The public documents of the second category include those which are important for the safety of the state, the safety of economic and legal transactions, including those relating to weapons, international transport of dangerous goods, confirming higher and specialist education, and secondary school-leaving certificates. Public documents of the third category are documents affecting the safety of economic and legal transactions, including concessions, permits, licenses, diplomas, and certificates related to transport safety, documents confirming professional qualifications, school graduation certificates, school and student ID cards and documents authorizing for all kinds of discounts. The Council of Ministers, by means of an ordinance, determined the list of public documents of the second and third categories.

The minimum safety measures against forgery have been established for public documents of individual categories. The minister competent for internal affairs, after consulting the Head of the Internal Safety Agency, is to define, by way of a regulation, detailed requirements for the safety of producing blank sheets of public documents of the second and third categories.²⁴

Public documents guarantee the safety of legal transactions or financial safety, and the signatures of most of them are one of the basic elements. They are a kind of evidence of legal actions or situations having legal significance and therefore must have properties that guarantee their credibility and safety.

To sum up, it is necessary to point out the huge role of safe and properly secured documents nowadays. A secure identity document with an authentic signature also means greater safety of the identity of each person. The problem of identity safety plays an increasingly important role in the world due to the growing population and migration of people, increased legal and illegal mobility. The factors, in turn, determine increased significance of documents confirming identity, and thus the increase in the requirements for their safety, as the growing number of crimes involving forged documents and terrorist acts have changed the situation in this area on an unprecedented scale. Identity documents being travel documents and the need for verifying their authenticity in various situations have increased the requirements for their construction and the possibility of effective and quick verification. Citizens follow the principle that „the identity document issued by the state contains real data and is issued by an authorized person”. Criminals have been fa-

24 <https://samorzad.infor.pl/wiadomosci/2837726,Zmiany-w-systemie-bezpieczenstwa-dokumentow-publicznych-2019-r.html> (6.05.2021).

vored by the lack of the habit of verifying documents, as well as the lack of adequate knowledge and skills of citizens in this matter. The development of an effectively secured document requires a high level of knowledge in many areas, including the functioning of the document. Appropriate treatment of the role of a signature has an incredibly significant impact on the quality of documents that accompany a person throughout their life.

Many scientific publications state that *Without an identity document, there is no citizen*. It is well known that personal data is of particular interest to criminals and that identity theft is a desirable target, therefore, in this aspect, personalization has become an overly sensitive topic.

To raise the level of identity protection, in the second half of the twentieth century, a search began for a document personalization technique that would constitute a barrier difficult for criminals to overcome, it would significantly increase the level of safety of personal identity. Research, changes, and experiments were carried out, because of which it was found that the role of the signature on the identity document is particularly important, as evidenced by the return to safety in the ID 2.0 in the form of a signature in the graphic layer of the document. However, it should be noted in the context of identity verification that in many situations the signature on identity documents is a pattern of signature and the only one that may decide to question someone's identity or not, and ultimately enable avoiding crime or a serious threat.

Referring to the issue of committed offenses against the credibility of documents, the principles of verification of documents secured against forgery should be indicated:

- 1) viewing the document in a well-lit place:
 - checking whether the document constitutes one whole,
 - checking the quality of document execution: precision of guilloche lines, graphic elements constituting the background and other prints,
 - checking the personalization of the document for changes (damage to the carrier within personalization),
 - checking the integration of the holder's photo and the document base,
 - checking, in the case of documents such as an ID card made on a plastic card, whether there is an additional foil on the document with an overprint of the secondary image (this may be evidenced by e.g., protruding corners),
- 2) touching the document – checking the presence of tactile safety elements:
 - convex laser engraving on polycarbonate documents,
 - elements embossed on the surface of the document,
 - in the case of documents made with the use of the steel printing technique (passports, paper identity and registration cards) – paint embossing

- 3) viewing against the light – checking the safety elements visible in the clearance:
 - recto-verso – double-sided printing (accuracy of matching components),
 - in the case of documents made on a paper base – a watermark and a safety thread, which should be on the document base,
- 4) viewing from the point of view of the document – checking optically variable safety elements:
 - holograms – change of colors and images and the precision of them,
 - graphic elements made with optically variable paint – are there any clear color changes within them,
 - CLI / MLI optically variable elements – whether there are changes to the prints within the elements,
- 5) examining the document under a magnifying glass – checking the quality of the guilloche lines and the background as well as the readability of the microprints in terms of their possible imprecision (e.g., using computer printers),
- 6) viewing the document under ultraviolet radiation:
 - checking if the document has graphic elements visible under the influence of UV radiation,
 - checking graphic elements visible under the influence of UV radiation within the image of the holder,
 - checking the document base – the luminescence of the document base after the influence of UV radiation usually indicates a document forgery.²⁵

Frequently in the current professional practice related to the performance of forensic expertise in the field of classic document examinations, it is necessary to undertake identification tests of a consciously and intentionally modified writing. This is one of the biggest challenges faced by people working in this field of forensics.²⁶

In investigative and forensic practice, forensic examination of documents is increasingly used. Various types of documents constitute evidence in many criminal and civil cases as well as in administrative proceedings. Overall advances in technology, science, culture, and education have had an impact not only on the number of documents, but also on the way they are drawn up.

Over the years, the number of handwritten documents in question has decreased. Overall, in the years 1945-1990, nearly 200,000 various expert opinions of documents were performed in the police forensics division.

25 B. Mazur, B. Mazur, *Verification of the identity of persons and the legality of documents with the use of psychological methods and specialized technical tools and databases. A practical guide*, Warsaw Police Headquarters, Warsaw 2020, pp. 20–21.

26 R. Gawlik, K. Pacholczak, K. Rzepińska, J. Sztabińska, *Identification of manuscripts. Selected problems*, Publishing House of the Central Forensic Laboratory of the Police, Warsaw 2011, p. 9.

The scope of document research is extremely wide and covers the following issues:

- identification of the base and covering agents,
- identification of people based on handwriting,
- identification of signatures and persons forging signatures,
- determining whether the document is counterfeit or forged,
- typewriter identification,
- testing the authenticity of machine texts,
- determining brands of machines,
- identification of stamps,
- identification of copied and duplicated documents,
- identification of prints,
- identification of printing devices,
- identification of securities,
- determining the age of documents.²⁷

In practice, the following cases of identity fraud and unauthorized use of the document occur:

- using a false document:
 - a modified document,
 - a forged document,
 - an unlawfully personalized document (e.g., on a stolen original form),
 - a fantasy document (e.g., a passport of a non-existent country),
- using an authentic document in an illegal manner:
 - impersonating a person,
 - using a document obtained in a fraudulent manner,
 - invalid document,
 - a document inconsistent with its original purpose.²⁸

According to § 1 of Art. 270 of the Criminal Code, who, in order to use it as authentic, forges or modifies a document or uses such document as authentic, is subject to a fine, restriction of liberty or imprisonment from 3 months to 5 years, and according to § 2, the same punishment applies to someone bearing someone else's signature, against the will of the signed and to the person's detriment or uses such a document.²⁹ It is important to point out that you do not need to use the document

27 B. Holyst, *Forensics, XI revised edition*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warsaw 2007, pp. 761-762.

28 P. Kondrakiewicz, *Verification of safety of identity, travel, and other documents*. A practical guide, Warsaw Police Headquarters, Warsaw 2016, p. 9.

29 Act of 6 June 1997 Penal Code (consolidated text of 2019, Journal of Laws, item 1950, as amended).

to commit the crime. It is enough to prepare for a crime by creating an inauthentic document. Then, in accordance with § 3, Whoever prepares for the offense specified in § 1, shall be subject to a fine, the penalty of restriction of liberty or the penalty of deprivation of liberty for up to 2 years.³⁰

It is worth paying attention to art. 270a of the Penal Code § 1, it stipulates that who, in order to use it as authentic, forges or modifies an invoice in terms of factual circumstances that may be relevant to determine the amount of public law receivables or its return or the return of another tax liability or uses such an invoice as authentic, shall be subject to penalty imprisonment from 6 months to 8 years.³¹ This means that the legislator has provided for higher sanctions in relation to crimes that directly cause financial consequences, such as a reduction in public law receivables or other tax liabilities, than in relation to the offenses of forging or altering an identity document.

However, the largest sanction is related to the offense of counterfeiting money, as referred to in Art. 310 § 1 of the Penal Code, according to which whoever counterfeits or remakes Polish or foreign money, Polish or foreign currency, as has been established as means of payment, but has not yet been put into circulation, another means of payment or a document entitling to receive a sum of money, or containing an obligation to pay capital, interest, share in profits or a declaration of participation in a company or using money, other means of payment or removes the sign of redemption from such a document, shall be punishable by imprisonment for not less than 5 years or the penalty of 25 years imprisonment.³² It should be emphasized that while in the case of forging or modifying an identity document, the sanction may be a fine, restriction of liberty or imprisonment, in the case of an offense consisting in forging or altering an invoice, money or money stamp, the legislator provided only for the penalty of deprivation of liberty, and in an appropriately higher maximum sanction.

You should also pay attention to Art. 276 of the Penal Code, according to which whoever destroys, damages, renders useless, hides, or removes a document that he or she does not have the right to dispose of exclusively, is subject to a fine, restriction of liberty or imprisonment for up to 2 years.³³ This means that a person who publicly destroys, for example, a banknote commits a crime even though they earned it themselves. This is because money is a document with which certain laws are related and nobody can only dispose of it, i.e., neither produce nor destroy it.

Art. 275 § 1 of the CC is a very important provision that is often unknowingly broken, pursuant to it, whoever uses a document confirming the identity of another

30 Ibidem.

31 Ibidem.

32 Act of June 6, 1997, Penal Code, op. cit.

33 Ibidem.

er person or their property rights or steals or appropriates such a document, is subject to a fine, restriction of liberty or imprisonment for up to 2 years.³⁴ How many times does a husband say to his wife or a wife to her husband: “A courier has come. Take my ID card and collect the package, signing for me”. The person collecting the parcel for another person commits an offense under Art. 275 § 1 of the CC, because they use a document confirming the identity of another person. A similar situation took place at a post office, where a woman came with her husband’s ID card, intending to collect a delivery note parcel addressed to him. When she showed her spouse’s ID card, the postal worker called the police. To the arriving officers, the postal worker indicated that the woman used a document confirming the identity of another person, thus committing a crime under Art. 275 § 1 of the CC.

It is important at this point to define the terms: forging and modifying a document. A counterfeit of a document is creation, giving the appearance that the document comes from a person other than the one who was its actual author.³⁵ Counterfeiting also occurs when the perpetrator gives the appearance of a document to an object (usually a letter) in order to give the impression that it is authentic. A counterfeit is an imitation of an authentic document. Counterfeiting is also defined as the preparation of a document by preserving the appearance that the document comes from another person;³⁶ in other words, the perpetrator gives the document the appearance that the resulting content comes from a given issuer – which is not true.³⁷ A document is forged when it does not come from the person on whose behalf it was drawn up.³⁸ It should be emphasized that signing another person’s name on a document of legal significance, even with the consent of that person, constitutes a crime under Art. 270 § 1 of the CC.³⁹ The consent of the person whose signature on the document has been forged, does not exclude the unlawfulness of this act,⁴⁰ as indicated by the Supreme Court in its judgment.⁴¹ This circumstance may only reduce the degree of its social harm (see the judgement of the Supreme Court of 5 July 2006, V KK 68/06).

34 Ibidem.

35 Judgment of the Supreme Court of 27 November 2000 (file reference number III KKN 233/98, Proc. and Law – inlet 2001, No. 5, item 4).

36 Ibidem.

37 Judgment of the Supreme Court of 9 January 2013 (file reference number V KK 97/12, Proc. and Law – inlet 2013, No. 4, item 5).

38 Judgment of the Supreme Court of 27 November 2000, op. cit.

39 Judgment of the Supreme Court of 25 October 1979 (file reference number II KR 10/79, OSNPG 1980 No. 11, item 127).

40 Decision of the Supreme Court of June 21, 2007 (file reference number III KK 122/07, Proc. and Law – inlet 2008, No. 1, item 7).

41 Judgment of the Supreme Court of September 9, 2002 (file reference number V KKN 29/01, Proc. and Law – inlet in 2003, No. 2, item 5).

On the other hand, a modification of a document takes place when an unauthorized person changes its content to something other than the authentic one.⁴² Modifying a document consists in making changes by an unauthorized person in the authentic subject, including adding additional content.⁴³

Safety of public documents is an especially important element in the functioning of a meticulously organized state. The new legal regulations make it possible both to increase the control of the authenticity of documents in legal and economic transactions, and to fight crimes against the credibility of documents, which directly translates into public finances and the state economy.

To sum up, it should be emphasized that the safety of public documents has a direct impact on the efficiency of the functioning of public institutions, business entities and the entire financial sector, and affects the safety of citizens. A secure identity document with an authentic signature of its owner also means greater safety of the identity of each person.

42 Judgment of the Supreme Court of 5 March 2003 (file reference number III KKN 165/01).

43 Judgment of the Supreme Court of 9 January 2013, *op.cit.*

Norbert Malec¹

Safety of Public Documents

Summary

Documents, as one of the most important spheres of functioning of every country, require due care through defining an appropriate security model, especially in the context of a progressive and clear change in the direction of criminal interests. Criminal benefits from obtaining goods as derivatives of using false documents are much higher than from counterfeit banknotes, because the production costs and the degree of probability of disclosure are many times lower.

Keywords: public documents, document security, crimes against documents.

The safety and organizational order of each state is a derivative of the basic law. The administrative model of the state defined in the Constitution fulfills functions and tasks towards its citizens. The Basic Law lists specific tasks and obliges the indicated public authorities to perform them properly. In the Constitution of the Republic of Poland, the task of „ensuring internal safety and public order” is indicated in Article 146 (4) 7, and the Council of Ministers is to take appropriate steps to implement it. Considering the broad aspect of safety, the analysis of the sector of the state’s functioning, which is the circulation of documents, takes on special importance, because documents constitute the foundation of every state organization, regardless of the form in which they appear – paper or electronic.

The circulation of documents, as one of the two – apart from banknotes, is the most important „bloodstream” in the state, which deserves the appropriate rank of protection and safety for the role it plays in the life of each state and its citizens.

State safety, in many dimensions, is a derivative of document circulation.

The modern development of socio-economic relations makes it necessary to use an exceptionally large number of various documents necessary for the normal functioning of state institutions, entities on the enterprise market, as well as those

1 Professor Associate Norbert Malec, PhD, University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce, Institute of Safety Sciences, ORCID 0000-0003-0119-2705, norbert.malec@uph.edu.pl.

regulating public relations between citizens and the state and private relations between people².

State safety, in many dimensions, is a derivative of systemic solutions for monitoring the areas of document circulation. Absence of such a system poses a serious threat to state safety and the maintenance of public order.

The best methods of securing documents, without a specific system of monitoring, do not provide sufficient protection against their forgery and use for criminal activities. Such a system should be improved on an ongoing basis and include monitoring of the sphere of public documents along with increasing the level of education of the society with respect to issues related to document credibility.

As practice often shows, citizens „trust” documents functioning in public circulation. However, this trust does not result from their actual credibility, but only from ignorance of the methods of identifying false documents.

Proper protection of documents against forgery and reliable methods of verifying authenticity are essential for every citizen, for the certainty and safety of legal and economic transactions of the state.

Despite the use of increasingly technologically and technically advanced document safety measures, there are still several document safety crimes.

According to the statistical data of the Police, in 2010-2015, over 360,000 crimes against documents were found in total, which accounted for over 60,000 crimes per year³. The statistics include all crimes under Chapter XXXV of the Penal Code, i.e. Art. 270 § 1-3 of the CC (counterfeiting, modifying documents); art. 271 § 1-3 of the CC (false certification); art. 272 of the Penal Code (phishing false certification); art. 273 of the Penal Code (using a document certifying that it is not true); art. 274 of the Penal Code (selling an identity document); art. 275 § 1-2 of the CC using another person's document); art. 276 of the Penal Code (destruction or concealment of a document); art. 277 of the Penal Code (destroying graphics)⁴.

The factors contributing to the phenomenon of document forgery include, among others, dispersion of document production, low level of safety against forgery, lack of templates of official documents, increase in criminogenic phenomena in the form of migration movements, activity of organized crime groups committing crimes based on forged or modified documents.

Forging documents and creating a new identity on this basis is often the beginning of criminal activity. False documents open the way to a great many crimes.

Poland's accession to the European Union and the related accession to the Schengen area contributed to the strengthening of the state's internal safety system,

2 R. Nesterowicz, B. Jewartowski, Safety of public documents – draft act on public documents – theory and practice. [in:] M. Faldowski (ed.) Safety of public documents, Szczytno 2020, pp. 83 et seq.

3 <https://statystyka.policja.pl/>.

4 Act of June 6, 1997 – Penal Code, uniform text Journal of Laws of 2017, item 2204

but also Poland assumed new obligations related to the proper protection of the external borders of the European Union.

The introduction of several facilities related to the freedom of movement – bypassing internal border controls, covered not only citizens, also illegal immigrants and criminals, contributed to the emergence of new forms of cross-border crime. In such conditions of free movement of persons, forgeries of documents have become of special significance, as they constitute the basis for creating a false identity, which makes it easier to enter the country and conceal criminals and can also be used to create the appearance of legality, e.g., when employing foreigners or legalizing the stay of illegal immigrants.

The use or use of false documents can most often be found in crimes related to extorting loans, extorting goods, trading in stolen cars and in international trade in goods. On the basis of false documents with high-quality imitation safety, further, already authentic documents are created, used, among others, to steal identity or create a fictitious identity thanks to which it is possible to fraudulently obtain loans, establish a business focused on tax fraud (e.g., VAT) or legalize smuggled or counterfeit goods resulting in money laundering from illegal sources⁵.

The recent escalation of criminal phenomena, with particular emphasis on the inflow and stay of illegal immigrants in the territory of the European Union, contributed in Poland to, inter alia, establishing a comprehensive safety system for public documents. An expression of it was the adoption, on the initiative of the Ministry of the Interior and Administration, of a legal act – the Act of November 22, 2018, on public documents⁶, as a coherent and comprehensive legal regulation increasing the safety of public documents in legal transactions.

On July 12, 2019, most of the provisions of this legal act came into force, establishing systemic solutions for the protection of public documents in Poland. The provisions on public documents in force so far had been dispersed in almost 400 legal acts. There were also no uniform standards for securing documents against counterfeiting, as well as a body responsible for shaping the safety policy of public documents. The Act systematically regulates the safety of public documents – from the design through the supervision of production, and considered preventive and educational activities in this area⁷.

The system included in the Act covers, inter alia:

- defining basic concepts related to public documents in Poland;
- determining the hierarchy of public documents depending on their significance for state safety and assigning the documents the required safety mechanism;

5 Justification of the draft act on public documents, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=RPL&Id=RM-10-153-17>.

6 (Journal of Laws 2019, item 53).

7 P. Tarkowski, The Act on Public Documents. Commentary, Warsaw 2020.

- appointing a minister responsible for internal affairs as responsible for shaping the safety policy of public documents and ensuring the functioning of the public documents safety system;
- creating a procedure for developing specimen public documents;
- specifying requirements for producers of public documents;
- defining the obligations of issuers of public documents and obligations of public officials regarding verifications of the authenticity of documents;
- creating a register of public documents⁸
- defining rules for keeping public documents;
- raising the level of education in the field of knowledge about the safety of public documents and international cooperation of institutions dealing with the safety of public documents⁹.

Each of the above-mentioned areas has been described in detail and sanctioned in the act¹⁰.

In art. 2 of the Act, we find legal definitions of the basic and most important phrases used in the Act. Here, the legislator defined what a public document is. Pursuant to Art. 2 clause 1 point 2, a public document is „a document that is used to identify persons, things or confirms the legal status or rights of persons using such a document, protected against forgery” and it must additionally:

- a) be manufactured according to the pattern specified in the provisions of generally applicable law, or
- b) have graphic design and form approved by the entity performing public tasks, authorized under separate provisions and which complies with the requirements for the form of this document specified in the provisions of generally applicable law.

According to this provision, a public document is to identify persons, things or confirm the legal status or rights of persons (depending on the type of document)¹¹.

To be considered a public document, a document must also be secured against forgery (Chapter 2, Art. 7 et seq.).

The types of protection against forgery have been related in the act to the categories of public documents (cat. I-III) according to the principle – the higher the category, the more important the document; the more important the document, the more secure it is. Thus, many categories of documents remain outside the scope of the Act, e.g., administrative decisions that confirm the legal status, are not

8 <https://www.gov.pl/app/rdp/>.

9 Act on public documents of November 22, 2018 (Journal of Laws of 2019, item 53)

10 Act on public documents of November 22, 2018 (Journal of Laws of 2019, item 53).

11 P. Tarkowski, Act on Public Documents ... pp. 6–11.

secured in accordance with the provisions of the Act, and therefore are not public documents.

A model public document must be specified in the provisions of generally applicable law (specified directly in national or EU regulations) by an authorized body or have a graphic design and form approved by an entity performing public tasks, authorized based on separate provisions and which complies with the requirements for a form of this document specified in the provisions of generally applicable law¹².

Only cumulative fulfillment of the above-mentioned conditions allows the document to be recognized as a public document and protected under the Act¹³.

Pursuant to Art. 2 clause 2 of the Act, a public document is also a copy, extract, and duplicate. Therefore, all the rules that concern, for example, the verification of authenticity or the rules for keeping documents, also apply to copies, extracts, and duplicates.

In Chapter II of the Act, the legislator introduced a division of public documents into three categories, depending on their significance for the safety of the state.

Documents of the first category of strategic importance (i.e., the „most important”) are indicated in Art. 5 sec. 2 of the Act.

Producing them is associated with special safety measures. The documents include, among others: ID cards, passport documents, civil status files, documents issued to foreigners, documents issued to members of diplomatic missions and consular offices of foreign countries and other persons equal to them on the basis of laws, agreements or generally established international customs, as well as documents issued to members of their families, writs of execution issued by courts or court referendaries, copies of final court judgments from which the acquisition, existence or expiry of law arises, or which relate to marital status, copies of judgments or certificates confirming the right to the following acts: representation of a given person, performing a legal act or managing specific property, personal documents issued by military courts, visa stickers, Pole's Cards, IDs documenting a disability or degree of disability, licenses to practice as a doctor and licenses to practice as a dentist, driving license, professional registration certificates and vehicle registration certificates, vehicle cards, temporary permits, ADR certificates, some professional IDs.

The degree of document safety was related to the fact that a document belonged to a particular category. Pursuant to the Act, safety measures are „techniques and technologies used in public documents and elements integrally related to the form of a public document, aimed at hindering the forgery of a public document”.

12 P. Tarkowski, Act on Public Documents... p. 25.

13 Ibid. pp. 20–21.

Pursuant to Art. 7 sec. 1, for public documents of individual categories, the minimum safety against forgery is established, considering categories of public documents, functions of public documents, materials from which public documents are made, the possibility of verifying the authenticity of public documents¹⁴.

In addition to the mandatory application of minimum safety measures for public documents against forgery, the issuer of a document may introduce additional safety measures against forgery. The use of additional safety must always be agreed with the Commission acting at the minister responsible for internal affairs.

Pursuant to Art. 11 of the Act, the entity authorized to develop a model public document is the issuer. During the design and project implementation process, the Issuer will be actively supported by the Public Documents Committee. We do not apply the provisions on the principles of developing the model public document to public documents the model of which and for which the scope of the required safeguards against forgery have been specified in the provisions of European Union or international law¹⁵.

The legislator also provided for specific regulations for the process of producing blank forms of public documents. Forms of the first category documents, in accordance with art. 17 of the Act are produced by the Company, i.e., a sole-shareholder company of the State Treasury which operates in the production of blank documents and safety prints, with its registered office and production plant in which blank forms of public documents are produced, on the territory of the Republic of Poland (Article 2 (1) (7)). To ensure that the Company complies with the relevant safety rules, the Company is required to have a current a safety management system confirmed by a certificate of compliance with the ISO standard, certified and supervised by an independent certification body. The Company is also obliged to protect classified information marked with the „secret” clause, referred to in the Act on the protection of classified information and international information classified as „Secret UE / EU Secret”. The act stipulates that the Company produces blank forms of public documents against payment, and the price of producing blank forms of public documents of the 1st category is, as a rule, determined in an agreement concluded between the issuer of a public document and the Company, considering commercial principles and the public interest.

Forms of public documents of the second and third categories are produced by the Company or other entities which operate in the production of blank documents and safety prints that meet the requirements for the safety of producing public document forms specified in the Act¹⁶.

14 Ibid.

15 P. Tarkowski, Act on Public Documents... p. 25.

16 Ibid. p. 33.

In terms of safety, manufacturers must have technical and technological potential that enables the execution of orders and ensures the safety of producing blank forms of public documents, including the safety of technical documentation.

Pursuant to Art. 22 the Act also provides for the right to control manufacturers of blank forms of public documents¹⁷.

As for the obligations of the issuer of a public document and a public official, pursuant to Art. 42 sec. 2, the public officer will be obliged to control the authenticity of documents in the scope of the first level of verification (without the use of technical equipment). Therefore, after reading the information contained in the Register of Public Documents, check whether the submitted document has all the necessary elements and complies with the description in the Register. What is more, if an officer has devices that magnify or emit UV radiation, they are obliged to verify the authenticity of public documents also within the second stage of verification (the level of verification intended for employees of public entities verifying the authenticity of public documents submitted using generally available devices that magnify or emit UV radiation).

In Chapter 7, the legislator provided for the rules for storing public documents and forms. Art. 43 sec. 1 of the Act provides that „forms of public documents stored at the place of their personalization or individualization and public documents stored at the place of their issuance are protected against unauthorized access, loss, destruction or damage”¹⁸.

The tasks imposed on the Minister of the Interior by the Act will be carried out with the assistance of the Public Documents Committee. The Act provides, inter alia, the manner of appointing and recalling members of the Committee, requirements for members, organization of the Committee and the manner of making decisions. The commission is to monitor the sphere of public documents, initiate changes in the scope of safety measures used in public documents, create mechanisms for the development of competences in this area, disseminate information about documents and verify the authenticity of the documents¹⁹.

As for the criminal provisions, pursuant to Art. 58, manufacturing, offering, selling, or storing for the purpose of selling a replica of a public document, shall be subject to a fine, the penalty of restriction of liberty or the penalty of deprivation of liberty for up to 2 years²⁰. This is a provision intended to prevent the practice of offering replicas, popular not only in Poland, potentially enabling offenses related to the use of false documents²¹.

17 P. Tarkowski, Act on Public Documents ... p. 41

18 Ibid., p. 67 et seq.

19 Ibid. Pp. 77 et seq.

20 P. Tarkowski, The Act on Public Documents ... p. 87.

21 See also M. Małowicka, Public documents. Association of Polish poviats. Warsaw 2019.

The solutions of the Act on Public Documents should be considered correct and necessary for the creation of a safety system for public documents.

Bibliography

Nesterowicz R., Jewartowski B. , Safety of public documents – draft act on public documents – theory and practice. [in:] M. Faldowski (ed.) Safety of public documents, Szczytno 2020.

Tarkowski P. , The Act on Public Documents. Commentary, Warsaw 2020.

<https://statystyka.policja.pl/>.

<http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=RPL&Id=RM-10-153-17>.

Zuzanna Koziarska¹

Document Theft Abroad

Summary

The purpose of this article was to make aware of the dangers of becoming a victim of identity theft while travelling abroad. It was indicated what actions should be taken in the event of theft of an identity document (identity card, passport, driving license) and payment cards. It was presented the method of functioning of the BIK service and the Card Blocking System. Moreover, the consequences of identity theft was indicated and attention was paid to the behaviors they can protect an owner of the documents from being robbed.

Keywords: theft, document, security, identity theft, theft abroad, crime theft, document, security, identity theft, theft abroad, crime.

Introduction

Even though the SARS-CoV-2 coronavirus pandemic is not abating, Poles are still willing to travel. The most common reason for going abroad is to receive a new job offer or the need of going on a short vacation to forget, at least for a moment, the difficult reality that the world has been facing for over a year. However, regardless of the reasons for leaving the country or the situation caused by COVID-19, the risk of becoming a victim of document theft abroad is remarkably high. When planning a trip, it is good to get acquainted not only with the list of objects worth seeing in the place that is its destination, but above all, to ensure the security of your own identity. Otherwise, failure to exercise due care may result in a threat to personal data, loss of funds, and even significantly hinder return to Poland.

The basic identity document is an ID card or passport. According to Article 275 § 1 of the Criminal Code, theft of an identity document is a crime punishable by a fine, restriction of liberty or imprisonment for up to two years.² As emphasized by Professor Lech Gardocki, the concept of theft used in this provision has the same

1 Zuzanna Koziarska – second-year student in the field of internal security at the Faculty of Management and Logistics, UTH in Warsaw, President of the Management Board of the Gomorra UTH Science Club, member of the Editorial Board of the Journal „Court Expert”.

2 Art. 275 § 1 of the Act of 6 June 1997 – Criminal Code, Journal of Laws of 2020, item 1444.

meaning as in Art. 278 of the CC. The document has an economic value, therefore its annexation for the purpose of appropriation, and therefore the possibility of disposing of it, does not fulfill the criteria of an offense under Art. 126 of the Code of Offences. The taking of a stolen document takes place when its effect is there, when the perpetrator treats it as a full owner.³

Often, the attention of people staying abroad is distracted because of finding a new, unknown place, and in such a situation it is believed – in accordance with the old Polish adage, that „opportunity makes a thief”. Travelers more often leave their wallet with documents in the unsealed pockets of a jacket, backpack, or bag. Seemingly more convenient, taking cash out of it to be able to pay for souvenirs from a trip or a public transport ticket, often becomes a reason for losing cash, and even worse, identity theft.

The purpose of this article is to raise awareness of the threat related to the crime of 275 § 1 of the CC. It also presents where to report the illegal seizure of a document and indicates what should be remembered to minimize the risk of becoming a victim of document theft abroad.

Theft of an ID card abroad

First, a stolen ID card should be cancelled as soon as possible. Otherwise, the perpetrator of the theft may have time to extort a loan in the name of the owner of the document before the owner reports the crime to the nearest Police unit or the stolen ID card is canceled by a municipal official. That is why it is worth (before leaving the country) activating the service of the Credit Information Bureau, established in 1997. The mere cancellation of a document, at the time of the theft of an ID card, does not involve any costs.

The nationwide system „Restricted Documents” was created to counteract fraudulent use of someone else’s identity. The system is operated by the Polish Bank Association and allows you to collect data on documents, not only those stolen, but also those lost because of a loss. It acts as an intermediary in the banks’ access to the PESEL system and the Personal ID Register (RDO).

To be able to cancel a document using the BIK online portal, it is required to have a special account, which can be set up in no more than a few minutes. When setting up an account, please provide, among other, the series and number of ID card, as well as PESEL number. The document can be cancelled online from anywhere in the world, also in a situation where the theft occurs in Poland. Within a few minutes, the information is sent to all banks in Poland, Poczta Polska and mo-

3 L. Gardocki, Criminal Law, 21st revised edition, C.H. Beck Publishing House, Warsaw 2019, pp. 335, 337.

bile operators. Thus, the perpetrator of the theft can no longer confirm his identity with an illegally obtained document.⁴

The first stage of creating an account at BIK is selecting an offer and filling in the registration form. Then, an identification transfer should be made for PLN 1, which is not refundable. If the data from the transfer is consistent with the data provided in the form, an activation link will be sent to the e-mail address of the account founder, clicking which will send an SMS with the authorization code. The last step of creating an account is entering the SMS authorization code and setting a login password.⁵

Boarding the plane without showing an identity document is impossible, even if the country of destination is in the Schengen area. Although obtaining a temporary ID card in a diplomatic mission (because of a theft of a document abroad) usually does not take long, there are situations when the total waiting time is even several or several days. Therefore, it is worth taking your passport with you before leaving the country. If this document is not stolen together with the ID card, it will be able to prove your identity and thus allow you to return to Poland. After crossing the border, it is possible to obtain a new ID card at the commune office that issued the lost document.

Passport theft abroad

In the event of the theft of a passport – an identity card may also constitute an identity certificate. Hence, it is worth ensuring that this document is not stolen as well. Cancelling a passport is possible when its owner has an account in the BIK portal. Creating an account there takes longer than in the above-mentioned case, because the delivery time of the registered letter sent via Poczta Polska by the Credit Information Bureau should be considered, which may take up to several days.

Setting up an account that allows you to cancel a stolen passport or residence card starts with selecting an offer and filling in the registration form. Then, a registered letter is sent to the correspondence address provided in the form, the sender of which is the Credit Information Bureau. An identity document must be presented when collecting the letter. Soon after, an activation link will be sent to the e-mail address of the account founder, clicking which requires entering the verification code included in the received registered letter. The last step of setting up an account at BIK is entering the authorization code received via SMS and setting a login password.⁶

4 <https://www.bik.pl/klienci-indywidualni/zastrzeganie-dokumentu-tozsamosci> [access: 06.05.2021].

5 <https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=1> [access: 06.05.2021].

6 <https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=2> [access: 06.05.2021].

Passport theft in a country with a Polish consulate

After a passport has been cancelled to prevent the perpetrator from stealing the identity, the incident should be reported to the nearest police station. There you can get a certificate confirming the notification of the theft of the document. It is needed when visiting a consulate, the address of which can be checked on the website of the Ministry of Foreign Affairs. It is also important to inform the tour leader or the resident of the travel agency about the theft. When applying for a temporary passport (which will allow you to return to Poland), remember to attach a certificate from the Police station, preferably a copy with confirmation of originality, and a current 3.5 x 4.5 cm photo. You must also pay the appropriate fee and fill out a form specifying the date and circumstances of the loss of the document. After returning to the country, you can apply for a new passport.

Passport theft in a country without a Polish consulate

In the event of theft in a country where there is no Polish consulate, the procedure is analogous to that described in the previous section, except that instead of going to a Polish diplomatic mission – you should go to the nearest consulate of one of the European Union Member States. There, it is possible to apply for an Emergency Travel Document, i.e., a temporary travel document.⁷ After crossing the border, it is possible to apply for a new passport at any passport point.

Driving license theft abroad

Being a victim of driving license theft can be particularly problematic. Such a situation often prevents further travel, and certainly makes it impossible to drive a vehicle abroad. In this case, it is impossible to obtain a new document that entitles you to drive a vehicle. Therefore, it is recommended to inform the nearest Police station about the incident and additionally contact the Polish diplomatic mission (embassy or consulate). After receiving the appropriate certificate, it is possible to move around the territory of the state of temporary stay for a specified time. After returning to the country, you should go to the appropriate office and apply for a new copy of the driving license.

Theft of payment cards abroad

If payment cards are stolen during your stay abroad, as in the case of identity documents – you should immediately cancel them at the bank. For people who, in this

7 <https://www.nieskradzione.pl/kradziez-dokumentow-za-granica> [access: 06.05.2021].

stressful situation, may have difficulty finding a suitable phone number for their bank, the System of Card cancellation has been created. The system operator is the Polish Bank Association, and the only fee incurred is the cost of the telecommunications connection according to the operator's tariff. Such a card can be canceled by calling (+48) 828 828 828. The system works not only abroad, but also in Poland, every day of the week, 24 hours a day, based on an automated IVR hotline that uses speech recognition technology. After selecting the bank name via the voice portal, you are redirected to its hotline.

A payment card is cancelled when an employee of the bank's helpline receives from the caller the necessary data needed to correctly identify the customer and the stolen card. Within one connection, it is possible to cancel a card of only one bank. To cancel the card of another bank, you must reconnect to the System.⁸

A payment card can also be cancelled by using the banking application on your mobile phone. It is worth installing it before going abroad, to be able to take appropriate steps as soon as possible in an emergency to prevent the perpetrator, for example, from withdrawing funds accumulated on the account. If the use of the Card Cancellation System or the banking application is impossible, the loss of a card may also be reported by phone, by calling the bank's hotline directly or by logging into your bank account online.

Consequences of a document theft abroad

Losing a document may result in identity theft. Therefore, perpetrators use the data of their victim unlawfully to obtain financial benefits. It should be remembered that a person appropriating someone else's data may extort a loan or a quick loan granted by non-bank institutions (the so-called „payday loan”), in the name of the owner of an illegally obtained document. It often happens that those fraudsters set up a fictitious business to be able to obtain a VAT refund. A person whose data has been stolen becomes the owner of such a company against his will and he is responsible for the illegal return of a specified amount of money.

Obtaining an ID card illegally allows the perpetrator (or perpetrators) to rent a hotel room or apartment from a private person. Criminals use such a document to be able to steal expensive interior furnishings, and then sell the loot, thereby obtaining a significant financial gain. In such a situation, the person whose data was used to sign the rental agreement or confirm the reservation of a hotel room is responsible for the losses. Therefore, it is exceedingly difficult to try to prove innocence, especially when the victim of unlawful actions of criminals does not know that it was her document that was stolen and then illegally used.

8 <https://www.zastrzegam.pl/o-systemie/> [access: 06.05.2021].

Identity theft is also related to the risk of renting a car or other items under the name and responsibility of the data subject. On the other hand, the theft of a driving license allows criminals to use it during roadside checks, and thus avoid paying a fine or be able to assign penalty points (for example for speeding in built-up areas) to the account of the person to whom the stolen document belongs. Illegal acquisition of personal data may also be used by perpetrators to conclude a contract with a telecommunications operator.⁹ Very often the amount to be paid is high, because in such situations criminals intentionally conduct long, foreign phone calls.

It should be emphasized that the request to leave an ID card as a pledge, for example for rented sports equipment, according to the applicable law, is a punishable offense and violates Article 5 of Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons in with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)¹⁰.

Prevention of document theft abroad

Before traveling abroad, it is worth protecting your data against theft, and while traveling, follow the basic rules to avoid the consequences of careless storage and use of documents.

The risk of becoming a victim of identity theft can be effectively minimized by taking with you only those documents that are necessary to be able to leave the country. During a few days' stay abroad, it is wise to use one payment card, and have a small amount of cash with you. It is important not to keep all your documents, cards, and cash in one place, such as your wallet. Otherwise, in the event of theft, the perpetrator will be able to use more personal data. Documents should always be kept in a closed wallet, backpack, or purse. It is also advisable to check the location of the documents from time to time, but it should be done in a discreet way, i.e., one that will not attract the attention of passers-by, including potential theft.

It is dangerous to leave documents unattended, copy them and make them available to third parties who are not authorized to obtain personal data. In contacts with new people, you should always use the principle of limited trust. The perpetrators of theft often act in a group and often use children to achieve their unlawful intentions. A good solution is to leave some documents in the hotel safe. You can also put cash in it so that you can use it in the event of theft of a payment

9 <https://www.nieskradzionie.pl/kradziez-tozsamosci-6-konsekwencji> [access: 07.05.2021].

10 Art. 5 of Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons about the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Directive 95/46/EC – GDPR.

card. It is inadvisable to hang a backpack or bag (with documents in it) on the back of a chair or place it on the floor. In this way, it is easy for the perpetrators to grab the strap of a backpack or bag and escape, depriving the victim of all their contents.

Before leaving the country, it is worth activating the BIK service, it will allow you to cancel a stolen ID card or passport and notify the user about an attempt to extort a loan. It may be useful to make copies of your own identity documents, note the addresses of embassies and consulates, as well as telephone numbers of Polish diplomatic missions located in the country of destination.

Summary

To sum up, a theft of a document abroad generates serious consequences related to the unlawful use of personal data. Lack of prudence and caution may pose a threat to losing identity and expose the victim of theft to losses not only financial, but more importantly – image-related. An identity card is not a plastic card, but a document containing data that is subject to special protection, e.g., name, surname, PESEL number, the illegal acquisition of which by the perpetrator of the theft makes it easier for him to commit another crime.

In the event of losing identity documents, they should be immediately cancelled, for example using the BIK service. Even when the chances of recovering the document are slim, it is not advisable to refrain from reporting the incident to the Police. At the police station, you can obtain a certificate of the theft of the document, and then take it to the Polish consulate, where, for an appropriate fee, a temporary ID card or a temporary passport will be issued. Thus, return to the country will remain possible.

Although the risk of document theft abroad cannot be eliminated, compliance with the basic principles of protection listed in this article will largely avoid the unpleasant consequences related to the existence of an offense under article 275 § 1 of the Criminal Code. Personal data is a sensitive good, therefore every person should take special care that they are not disclosed against their will. When going abroad, it is worth informing your loved ones about the trip, leaving the data containing the address of the new place of stay, as well as your telephone number. Thanks to this, it will be easier to aid in a situation where documents are stolen abroad.

Protecting documents against theft should be an integral part of moving around in public space, not only during a trip abroad or during the holidays. It is worth remembering that despite applying for a new copy of the document after returning to the country, the stolen identity will never be recoverable.

Bibliography

Act of 6 June 1997 – Penal Code, Journal of Laws 1997, No. of 2020, item 1444.

Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons about the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC.

Gardocki L., Criminal Law, 21st revised edition, C.H.Beck Publishing House, Warsaw 2019, pp. 335, 337.

<https://www.bik.pl/klienci-indywidualni/zastrzeganie-dokumentu-tozsamosci> [access: 06.05.2021].

<https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=1> [access: 06.05.2021].

<https://www.bik.pl/jak-zalozyc-konto#tab=2> [access: 06.05.2021].

<https://www.nieskradzione.pl/kradziej-dokumentow-za-granica> [access: 06.05.2021].

<https://www.zastrzegam.pl/o-systemie/> [access: 06.05.2021].

<https://www.nieskradzione.pl/kradziej-tozsamosci-6-konsekwencji> [access: 07.05.2021].

Description of the Legal Issues of the Concept of Identity Document

Summary

The functioning of the state and society, as well as the individual, is inextricably linked with the need for identifying the individual as the subject of rights and obligations. Identification of a person is an essential element allowing for functioning in the modern world. An identity document is a method of identifying a person. The legal system uses the notion of identity document in a dispersed manner without its uniform definition. Due to the lack of a uniform position as to the content and scope of the concept of „identity document”, it is most often assumed that it is a collective term, covering all kinds of documents that confirm the identity of a specific person, and their function is to officially confirm the data contained therein. The conclusion of the article is the postulate of the creation by decision-makers of a uniform catalog for the legal system of documents confirming identity as a set of documents commonly approved by the doctrine, representatives of science and practice.

Keywords: law, document, identity, identification, individualisation

The contemporary functioning of the state and society is inextricably linked with the need for identifying the individual acting as the subject of rights and obligations. From the moment of birth until death, a person is identified, which is necessary for the stability of not only individual existence but also state structures. Identification is a prerequisite for obtaining rights and personalizing the obligations of the person, but also for the state to exercise its powers. The element enabling identification is the identity document. Explanation of the term – identity document, requires the specification and definition of the components of this concept. Document and identity are two separate terms that are legal concepts in themselves.

In common understanding, a proof is a letter stating something, or a written certificate. A written trace of activities or operations, containing their characteristics, which include data on the essence (subject) of the operation, its size, quan-

1 Mirosław J. Bednarski, PhD.

tity, value, participants, date, and place. Thus, it can be stated that „document” in everyday language has many meanings. It can be defined both as an official letter containing legal circumstances, as well as the testimony of a witness in court proceedings and a book or film documenting certain events. An important feature of a document in the common understanding of the word is that it confirms, states, or testifies to certain facts, circumstances or feelings that do not have to have legal significance. A document in the broader meaning is both everything that is evidence of an event, and the event itself, which may be evidence or testimony. In colloquial Polish, there is no clear distinction between the concept of evidence and document. Such a broad understanding of the word „document” is also possible thanks to the definition of the verb „to document”, which means to prove, justify, confirm, state on the basis of documents, established events, facts, etc. In everyday language, the term „document” is usually understood as an official document in which certain rights or obligations are stated.² The term „document” is understood differently depending on the legal department and the aspect in which it is considered. Areas of law define this term in a different, often contradictory way. It is defined both by statute and by doctrine, both in legal and non-legal sciences. There are: official and private, state, and public, traditional, and electronic, identity, banking, in-proceedings and out-of-proceedings documents. Various approaches to documents appear in domestic civil, administrative, and criminal law, but also at the level of European and international law. The concept of a document has become even more complicated with the advent of electronic documents that exist only in the electronic trade and lack the material traditional printed form. Documents have many functions. Two basic ones can be indicated: information and evidence.³ Defining information as a good reducing uncertainty, the information function is associated with the reduction of uncertainty, e.g., by consolidating the declarations of will or knowledge of the issuers of the document. A more extensive classification of document functions occurs in relation to documents in civil law.⁴ Documents can perform six functions: constitutive, evidence, identity, guarantee, informative and instructive. The constitutive function refers to documents the preparation of which is a necessary condition for the validity of a legal act. This function occurs, inter alia, in with the form *ad solemnitatem*. The evidentiary function relates to granting documents a special privilege among all means of evidence in a civil trial. The legitimacy function is related to the granting of certain documents the power to dispose of rights or exercise rights.⁵ The guarantee function gives the documents a stabilizing value and limiting misunderstandings as to the content of the legal

2 Piórkowska-Flieger J., *Falsity of a document*, Zakamycze, 2004.

3 Szpor G., *Analysis of the legal status of an electronic document*, C.H. Beck, 2016.

4 Górska K., *Keeping the usual written form of legal transactions*, C.H. Beck, 2007.

5 *Ibidem*.

acts performed. The information function equates to the possibility of knowing the content of a legal transaction by third parties. The instructional function relates to writing on the document the indications concerning the performance of the contract or its parties.⁶

The concept of a document occurs in most branches of law. In administrative law, there is no legal definition of the term „document”, nevertheless the term is used many times. In the doctrine of administrative law, a document is defined as a written act that expresses specific thoughts or messages, regardless of the material from which it was made, the type of letter, and the fact whether it was signed.⁷ Documents act as both sources and evidence. As a source of evidence, documents provide the means of proof from which specific evidence emerges. Document as a means of evidence is used as a form of information transfer⁸. In criminal law, pursuant to Art. 115 § 14 of the CC⁹ a document is any object or other recorded carrier with which a specific law is related or which, due to its content, constitutes a proof of a law, legal relationship or circumstances having legal significance. Pursuant to the statutory definition contained in the article, the items to which the Act assigns the value of a document are divided into two groups, which respectively include: due to the content it contains, it constitutes a proof of a right, legal relationship or circumstances having legal significance. The first category of documents includes items related to a specific law. It should be noted that this is a very general term, the scope of which may include items that are not in fact documents, despite the fact that they are related to a specific law.¹⁰ The second category of objects acquires the nature of a document when it meets two conditions simultaneously: it contains intellectual content and this content has a legal meaning in the meaning that certain rights or obligations of a natural or legal person can be derived from it. A document is an object, the possession or use of which may have legal consequences, both in the sphere of substantive and procedural law. The object that is a document may therefore be made for evidence purposes, but it may also acquire such legal meaning in connection with a certain factual situation, depending on the circumstances of its use.¹¹ Article 115 § 14 of the CC only indicates which documents are under the protection of criminal law, and thus defines the subject of legal protection in offenses against the credibility of documents. However, a specific item does not have to be a document within the meaning of criminal law to be a documentary evidence within the meaning of criminal law.¹² A docu-

6 Ibidem.

7 Łaszczycza G. (ed), Code of Administrative Procedure. Commentary, Wolters Kluwer Polska, 2010.

8 Ibidem.

9 Criminal Code, Act of June 6, 1997, Journal of Laws 2020.1444, i.e.

10 Piórkowska-Flieger J., Falsity of a document in Polish criminal law, Wolters Kluwer, 2004.

11 Giezek J. (ed.), Criminal Code. General part. Commentary, WKP, 2021.

12 Judgment of the Supreme Court of 3 March 2011, V KK 311/10, OSNKW 2011/6, item 52.

ment in the procedural meaning is any conceptual content that has been recorded graphically or otherwise in an item, and it is not excluded as evidence in the light of prohibitions and rules of evidence, or otherwise, any item or record on an information carrier containing the content expressed in words or graphic signs, placed there as a result of an act of will by its exhibitor. The definition of a document contained in Art. 115 § 14 of the CC in no way restricts the meaning of the terms used in this provision (law, legal relationship or a circumstance having legal significance) so that they concern only civil law. The Criminal Code criminalizes in Art. 275 § 1 of the CC behaviors being the subject of an identity document, and therefore, inter alia, an ID card or passport, for which there is no doubt that they are documents also within the meaning of art. 115 § 14 of the CC, even though they have no connection with civil law.¹³ In civil law, the statutory definition of the term „document” has been included in the provisions of the Civil Code regarding the form of legal acts. According to the provision of Art. 77 (3) of the Civil Code,¹⁴ a document is an information carrier that makes it possible to read its content. The terms of the document used in the content of Art. 77 (2) of the Civil Code and in other regulations (e.g., Art. 78) do not have the same meaning.¹⁵ An information carrier is any object that enables the recording and reconstruction of information (a sheet of paper, a computer disk, a device for recording and reproducing a voice, etc.). A document is an information carrier that allows you to read the content of the declaration of will. Contrary to the literal wording of the provision, a carrier medium containing information that is not the content of a declaration of will, but other information (e.g., information about the fact of concluding a contract, but without its content) does not meet the requirements of the documentary form. A document does not have to be in writing, it will also be a carrier on which the content of the declaration of will has been recorded in a way other than by means of a letter.¹⁶ A constitutive feature of a document is its intellectual content, i.e., information as content that includes various types of statements. According to the literal wording of the definition of a document, a document may therefore contain any information. There is no doubt that the content of the document within the meaning of Art. 77 (3) can be any declaration of will. This is evidenced by the fact that the definition of a document is primarily used to define the documentary form, which in turn refers to declarations of will. An additional justification is also the location of the analyzed provision in Chapter III, Title IV, Book One of the Civil Code, it regulates the form of legal acts, i.e., the manner of expressing declarations of will. Despite the location

13 Gloss to the judgment of the Supreme Court of 23 May 2002, V KKN 404/99, Proc. and Law 2003/6.

14 Civil Code, Act of 23 April 1964, Journal of Laws 2020, 1740, unified text.

15 Osajda K. (ed.) Civil Code. Commentary, C.H. Beck, 2017.

16 Ibidem.

of the definition of a document in the provisions on declarations of will, it seems that the concept of a document should also include all other statements, including statements of knowledge or manifestations of feelings. Many detailed provisions regulating such statements refer to the structure of a document. In the light of the law, therefore, a document may be not only a letter (a sheet of paper), but also any other object that enables the recording and then reconstruction of information. The discussed provision (Art. 77 (3) of the Civil Code) is of a systemic nature in relation to the substantive and procedural civil law system. This provision will not be applied in those areas of law with different legal definitions of the term „document” (e.g., in criminal law). The definition of a document in the Civil Code is brief. There are two parts in it. The first one indicates that the document is an information carrier. It is an objective term (criterion). The second part of the definition refers to the functional criterion and is expressed in the words: „enabling to become acquainted with its content”. The range of meanings of the word „carrier” is very wide. It includes carriers used in relation to the so-called traditional documents. The second objective element that constitutes the document is information. It is a thought (message) recorded on a carrier. The objective criterion of the discussed definition thus refers to the etymological meaning of the word „document”, which comes from the Latin words: *do*, *dare* (to give, to transmit) and *mens* (thought, intention).¹⁷ There is also an etiology of this word (from Latin *documentum* from *doceo* „I teach”), a material testimony of a phenomenon drawn up in a form appropriate for a given place and time. On the other hand, the functional criterion indicates that the relationship between the medium and the information must be such that it makes it possible to read its content. This may be „direct” familiarization (e.g., reading the content of a document drawn up on paper, viewing a photograph or drawing) or reading information that requires the use of appropriate equipment or technical means. Pursuant to the Civil Code, to maintain the documentary form, it is sufficient to submit a declaration of will in the form of a document in a manner enabling the identification of the person submitting the declaration. The document, on the other hand, is an information carrier that allows to read its content (Art.77 (2) and Art.77 (3) of the Civil Code). The Codex definition refers to the concept of a document as a means of communicating human will. Its constitutive element is intellectual content – information, content containing various statements, including statements of will and knowledge. Thus, it does not matter whether it has been signed for the existence of the document. The definition of a document does not limit the way it is drawn up. The content of the document may be freely disclosed (therefore, e.g., graphic symbols, sound, image are allowed), fixed on any medium (e.g., paper, file) and by any means (mobile phone, computer, pen). The limit of

17 Uliasz M., Document, New take, Wokanda Number 26, 2015.

freedom is determined only by the evidential function of the document, i.e., the possibility of preserving and reconstructing the information contained therein. When interpreting the provisions of the Civil Code, the documentary form is to be a less formalized form than the written form. For its preservation, it is only sufficient, as it is the case with the interpretation of each declaration of will, to determine the person submitting the declaration, but it does not matter whether it will be based on the content of the document itself or after checking e.g., an IT data carrier or device using whose declaration was made. A civil interpretation of the code definition of a document should be aimed at including all documents. It is difficult to imagine a situation in which the same entity would constitute a document in the light of the provisions of a specific branch of law (e.g., criminal law or provisions on computerization), and it would not be a document within the meaning of civil law.

The second element of the concept of „identity document” is the concept of identity. The issue of identity has a long history in social thought, but the term „identity” came into common use only in the last decades of the 20th century, becoming one of the central categories of both social sciences and colloquial language. According to the dictionary of the Polish language, the word identity is understood as:

- being identical,
- in relation to the individual person: self-awareness,
- facts, features, personal data allowing the identification of a person,
- in relation to the community: awareness of common features and a sense of unity,
- the mathematical equality of two expressions, which holds for all values of the variables in it.¹⁸

Information describing the meaning of this word shows that the term has many convergent meanings. The encyclopedic definition in terms of social sciences is also ambiguous, in each case the point is that individuals and groups, inevitably undergoing numerous changes during their lifetime, retain certain constant features, determining who or what they are, and thus distinguishing them from other individuals and groups. It is generally assumed that it is not only the mere fact of having such features and their perceptibility to an external observer (objective identity) that is at stake, but also, and even above all, awareness of having them, and therefore on the one hand a clear sense of the continuity of one’s existence on the other, individuality and distinctiveness (the so-called subjective identity). It is assumed that having a specific identity is an elementary need of every individual and a necessary condition for the existence of a social group. The lack or weakening

18 Drabik L., Sobol E, Dictionary of the Polish language PWN, Scientific Publisher PWN, 2020.

of identity is considered a pathological symptom, symptom of disease or crisis. In the case of an individual, one means either his or her personal identity, which is the subject of psychological interest, consisting in self-determination as a person different in some significant way from other people, or their social identity, consisting in self-assignment to a specific social group and becoming aware of himself / herself. Dissimilarity of a group from all other groups of given types (nations, religious communities, inhabitants of certain regions, members of political parties). Social identity (possibly national, cultural, political, religious, generational, etc.) is of interest to social psychology and sociology, as well as other social sciences. In the case of social groups, one speaks of their collective identity, sometimes understood simply as the sum of individual acts of identification with a group, and at other times as a set of features that belong to the group as such, regardless of the current number of individual acts of identification. Today, identity has become one of the most frequently and commonly invoked values, with its defenders being both advocates of individualisation and supporters of greater subordination of members to communities. Regardless of the social or individual definition of identity, the common feature is individualization aimed at identification.

Including a document in the identity document category is of great importance and may have serious legal consequences. The most serious of them is criminally responsible for selling one's own or someone else's identity document, which is a crime under Art. 274 of the Penal Code¹⁹, as well as for the use of a document confirming the identity of another person and for the theft or misappropriation of such a document, and therefore for the crime under Art. 275 § 1 of the CC. What is more, illegal transport, transfer or sending abroad of a document confirming the identity of another person is penalized in Art. 275 § 2 of the CC. An „identity document” has features of the types of offenses set out in the above articles. This indicates the significance of recognizing a given document as a document confirming identity, and at the same time requires avoiding a broad interpretation when interpreting this concept. A document confirming identity is also mentioned in art. 112 of the Criminal Code. No legal provision defines an identity document. There are significant discrepancies in the doctrine regarding the catalog of such documents. Positions are clearly different from recognizing only one document as a document confirming identity²⁰ or only two documents.²¹ It is indisputable only that the identity card is an identity document.²² Some authors only provide examples of identity documents,²³ which explains little and obviously does not solve the problem. Due to the above-mentioned meaning

19 Criminal Code, Act of 6 June 1997, Journal of Laws 2020.1444, unified text.

20 Filar M (ed.), Criminal Code. Commentary, Wolters Kluwer Polska, 2016.

21 Giezek J. (ed.), Criminal Code. Commentary, Wolters Kluwer Polska, 2014.

22 M. Filar (ed.) Criminal Code. Commentary, Wolters Kluwer Polska, 2016.

23 Gardocki L., Criminal law, C.H .Beck, 2019.

of the analyzed term in criminal law, the catalog of documents confirming identity should be closed, and the affiliation of a given document to this catalog cannot raise any doubts. Some of the divergences in doctrine are caused by different statutory definitions relating to certain documents. Some laws refer to the confirmation, and others to confirm or certify identity by a given document. To settle the analyzed issue, the meaning of the above words should be determined by referring to the dictionary of the Polish language. The verb „to state” means, *inter alia*, be convinced of something, take something for granted.²⁴ The verb „to certify” means to guarantee the credibility of someone or something or to certify the authenticity of some official document or the identity of a person.²⁵ The verb „confirm” means, *inter alia*, «To state or certify the truth, credibility or existence of something.²⁶ The above explanations clearly show that the tested words are synonymous and can be used as synonyms. It should therefore be recognized that the terms „identity document”, „proof of identity” and „proof stating identity” can be used interchangeably. In the literature, it happens that the term „proof of identity” is replaced by the term „document stating identity”,²⁷ and the term „identity document” with the term „proof of identity”.²⁸ The use of this abbreviated name should be considered as correct. This position is probably also taken by the legislator, since it uses it, and sometimes even in one act uses different terms. For example, Art. 86 par. 3 of the banking law²⁹ and art. 21a par. 2, point 2d) of the Police Act³⁰ say about an identity document. In art. 191 § 1a of the CCP there is an identity document, and in art. 213 § 1 of the CCP a document stating identity. The Act on foreigners refers to an identity document (Article 54), an identity document (Article 146) and documents stating identity (Article 315 (2)). It is worth noting that even within the same provision (Article 146 of the Act on Foreigners), the legislator used two different terms in one sentence: a proof of identity and an identity document. It is undoubtedly the same category of documents.

Despite the lack of an explicit definition of documents confirming identity in Polish legal regulations, even a cursory analysis of them leads to an intuitively understandable statement that these are documents of public trust, issued in the form prescribed by law and by authorized state bodies. It is important that there is the so-called presumption of truthfulness, *i.e.*, certainty that the data contained is true and that the normative acts regulating their existence include the legal competence to state or certify the identity of a person. The scope of data contained therein can

24 Drabik L., Sobol E., Polish Language Dictionary PWN, Scientific Publisher PWN, Warsaw, 2020.

25 Ibidem.

26 Ibidem.

27 Gardocki L., Criminal law, C.H. Beck, 2019.

28 Chlebny J. (ed.), Law on foreigners. Comment, C.H. Beck, 2019.

29 Banking Law Act of August 29, 1997, Journal of Laws 2020.1896, unified text.

30 Police Act of April 6, 1990, Journal of Laws 2020, 360, unified text.

be divided into two categories. The first concerns the data of the holder and includes: name and surname, also family name, parents' names, date and place of birth, gender, facial image, PESEL identification number and citizenship. The second, however, is the data on the identity card, such as: series and number of the identity document, date of its issue and validity, and designation of the issuing authority.³¹ In the current legal state, there are two identity documents for Polish citizens, an identity card, and a passport.³²

A synthetic definition of an ID card is contained in Art. 4 par. 1.³³ According to it, it is a document confirming the identity and Polish citizenship of a person on the territory of the Republic of Poland and other European Union Member States, countries of the European Economic Area not belonging to the European Union and countries not party to the Agreement on the European Economic Area, whose citizens to take advantage of the free movement of persons on the basis of agreements concluded by the states with the European Community and its member states, and on the basis of unilateral decisions of other states that recognize this document as sufficient to cross their borders. The act also regulates in detail the issues related to the centralized system of personalization of new bio-metric identity cards.³⁴ Since 2019, Polish citizens have been able to apply for an ID card. E-ID is an identity card with an electronic layer. Externally, it looks like the ID card issued so far. The only new information on the first page of the document (obverse) is the CAN number. It is also written in the barcode on the other side. This number is needed if you want to use the electronic e-ID functions. It also protects the e-ID against reading the data stored in the electronic layer by unauthorized persons. What makes the IDs issued after March 4, 2019 „e-evidence” is the electronic layer, i.e., a built-in chip, invisible from the outside. E-evidence works contactless, which means that it is enough to put it on the reader. The existing functions of the ID card have not changed – it still confirms identity and citizenship and entitles to cross the borders of some countries that recognize it as a travel document. What is more, thanks to the electronic layer, interested persons can use the e-ID to communicate with public administration and other entities.³⁵ Every citizen of the Republic of Poland is entitled to an ID card, and every adult citizen of the Republic of Poland residing on its territory is required to have an ID card.³⁶ Thus, having an ID card is a right for every citizen of the Republic of Poland, but for citizens residing in its territory, a right and an obligation. It is optional for children to have an ID card. The aforementioned Act provides for the possibility for children to have evidence. For

31 Act on identity cards of 6 August 2010, Journal of Laws 2020.332, unified text.

32 Ibidem.

33 Ibidem.

34 Ibidem.

35 <https://www.gov.pl/web/e-dowod>.

36 Act on identity cards of 6 August 2010, Journal of Laws 2020.332, unified text.

those who are under 5 years of age, it is valid for a period of 5 years from the date of issue, an identity card issued to a person who is over 5 years of age is valid for a period of 10 years from the date of its issue. The Act on identity cards introduces penal provisions applicable to a person evading the obligation to have or exchange an identity card, a person detaining someone else's identity card without legal basis, not returning an identity card in the event of loss of Polish citizenship. Such a person is subject to the penalty of restriction of liberty or a fine on the principles and in the manner specified in the Act of August 24, 2001 – the Petty Offenses Procedure Code.

The second document issued to Polish citizens, confirming their identity, and allowing them to cross state borders, is the passport. Currently, there are four types of passport documents.³⁷ The first is an ordinary passport, the holder of which can be any citizen of the Republic of Poland who is at least five years old, with the exception of cases provided for in the Act.³⁸ The second is a temporary passport, which is issued to people staying abroad while they wait for the delivery of a passport drawn up in the Republic of Poland; persons temporarily staying in the Republic of Poland and abroad, to return to their place of permanent residence; persons staying in the Republic of Poland and abroad, in documented emergencies related to illness or funeral of a family member; persons residing in the Republic of Poland and abroad, in documented emergencies related to the conducted professional activity; persons where fingerprinting is physically impossible, and the obstacle is of a temporary nature.³⁹ Another is a diplomatic passport, that is, a document for Polish citizens serving in foreign missions or international organizations and holding a diplomatic rank. Members of the employee's family are also entitled to receive it, if they stay with him in the same household and move abroad together or go to visit him⁴⁰. In addition to the personal data of the holder, this document also contains information about the diplomatic rank, function, position, or title.⁴¹ The last type of document is the service passport of the Ministry of Foreign Affairs. The right to have it is enjoyed by members of the foreign service who do not have a diplomatic rank and other persons employed in a foreign institution. It can also be used by members of their families, if they stay in the home community or come to visit.⁴² It should be emphasized that the use of both documents is possible only during a business trip or in connection with the performance of official activities outside the country. The period of validity of both types of passports is predetermined and

37 Act on passport documents of 13 July 2006, Journal of Laws 2020, 617 unified text.

38 Ibidem.

39 Ibidem.

40 Ibidem.

41 Ibidem.

42 Ibidem.

may not exceed 10 years from the date of issue.⁴³ A version of the official passport is a seaman's book and an identity card. The first is the basic identity document for seafarers employed on merchant sea vessels. It also documents the holder's work history, contains data on his health condition and entitles him to cross the border of the Polish State.⁴⁴ The second one is issued to professional soldiers and soldiers on candidate service going abroad for official purposes.⁴⁵ Other documents, such as driving license, birth and marriage certificates and all types of business, school, student and insurance cards, although they take into account the personal data of their holders and may constitute the basis for establishing their identity, from the point of view of applicable law, they do not are in the nature of documents confirming the identity of a given person.⁴⁶ The reasons for this state of affairs should be sought in the fact that their main goal is to confirm the entitlement of a specific person to specific services and activities.⁴⁷ Pursuant to Art. 226 of the Act on foreigners, the documents issued to foreigners include: a residence card, a Polish travel document for a foreigner, a Polish identity document for a foreigner, a temporary Polish travel document for a foreigner, a document confirming the possession of a tolerated stay permit called „tolerated stay permit”.⁴⁸ The documents confirming their identity within the meaning of Art. 274 of the Penal Code, apart from the passport include:

1. A residence card which during its validity confirms the identity of a foreigner staying on the territory of the Republic of Poland and entitles him / her (together with a travel document) to cross the border multiple times without the need to obtain a visa.⁴⁹ It is issued to people who have been granted: a temporary or permanent residence permit; long-term EU resident's residence permit; residence permit for humanitarian reasons.⁵⁰
2. A Polish identity document that confirms the identity of a foreigner during his stay in the territory of the Republic of Poland but does not confirm his citizenship. It does not entitle the person to cross the border, nor does it release the person from the obligation to obtain a visa, a temporary or permanent residence permit or a long-term EU resident's permit. Its validity is 1 year from the date of issue, and after this date another may not be issued for a period longer than two years. It is granted to a minor foreigner born and residing on the territory

43 Ibidem.

44 Maritime Labor Act of 5 August 2015, Journal of Laws 2020.1353, unified text

45 Act on military service of professional soldiers, Act of September 11, 2003, Journal of Laws 2020.860, unified text.

46 Buchała K., Zoll A. and others, Criminal Code. Specific part, Wolters Kluwer Polska, 2017.

47 Błachut J., Document as a subject of criminal law protection, Lex 2011.

48 Act on foreigners of 12 December 2013, Journal of Laws 2020.35, unified text.

49 Ibidem.

50 Ibidem.

of the Republic of Poland without the care of his parents, a foreigner who stays on the territory of the country and who is presumed to be a victim of trafficking in human beings; a foreigner who stays on the territory of Poland and does not have any citizenship, and a foreigner who does not have a travel document or other document confirming identity.⁵¹

3. Temporary identity certificate, which during its validity, confirms the identity of the foreigner to whom it was issued and entitles the person and the person's minor children, whose data have been entered there, to stay in the territory of the Republic of Poland.⁵² After obtaining the final decision on granting the refugee status, the foreigner is obliged to return the identity certificate to the authority that issued it. However, in the case of leaving the territory of the Republic of Poland, the materially competent authority when crossing the border is the commanding officer of the Border Guard post.⁵³
4. A tolerated stay permit, which during its validity period confirms the identity of the foreigner during the person's stay on the territory of the Republic of Poland but does not confirm citizenship. The document is valid for a period of 2 years from the date of its issuance and does not entitle to crossing the border.⁵⁴

The nature of the documents confirming identity is not present in the other documents mentioned above, i.e., Polish, and temporary Polish travel documents for a foreigner, because the regulations governing their issuance do not contain provisions stating that they confirm the identity of a person.

The Act on foreigners provides for confirmation of identity in the case of one more document. Art. 170 of this Act stipulates that a foreigner who is presumed to be a victim of trafficking in human beings within the meaning of Art. 115 § 22 of the Criminal Code, a certificate confirming the existence of this presumption is issued. Art. 175 provides that the minister responsible for internal affairs shall define, by way of a regulation, the form of the certificate referred to in Art. 170, considering the purpose for which the certificate is issued and the data confirming the identity of a foreigner. It follows from the statutory provision that the certificate in question must contain data confirming the identity of the foreigner. However, this does not imply accepting that the certificate in question is a document confirming identity. It is obvious that such a certificate-document must contain information identifying the person. According to the statutory delegation, the data is to be specified in the regulation. The use of the term „data confirming identity” in the Act is correct and

51 Ibidem.

52 Act on granting protection to foreigners within the territory of the Republic of Poland of June 13, 2003, Journal Of Laws of 2003 No. 128, item 1176.

53 Ibidem.

54 Act on foreigners of 12 December 2013, Journal of Laws 2020.35.

should not be considered as misleading. First, when interpreting the above-quoted provisions, one must bear in mind the purpose of issuing this certificate. The catalog of documents confirming identity should include the temporary identity certificate of a foreigner, specified in the Act of June 13, 2003, on granting protection to foreigners within the territory of the Republic of Poland. Pursuant to Art. 55 par. 1 of the above-mentioned Act, the applicant, and the spouse on behalf of whom the applicant acts shall be issued, immediately after accepting the application for international protection, but not later than within 3 days, of a temporary foreigner's identity certificate. During its validity period, this certificate confirms the identity of the foreigner during his stay in the territory of the Republic of Poland and entitles him and the minor children covered by this certificate to stay in the territory of the Republic of Poland to end the procedure for granting international protection with a final decision (Article 55a (1)). Thus, it is clear not only from the name of the document itself, but also from the provisions of the Act that the temporary identity certificate of a foreigner is a document confirming identity.

A seaman's book is rarely mentioned among identity documents. It seems not to be associated with a document of this nature. Knowledge about this book and the rights associated with it is not common in the society. The seaman's book is a document defined in the Act of 5 August 2015 on work at sea.⁵⁵ Art. 7 par. 1 of this Act provides that the seaman's book is a personal document of a seafarer, confirming his identity, documenting the course of employment on ships, and authorizing the person to cross the border of the Republic of Poland. Paragraph 2 is also of great importance, which provides that a seaman who is a Polish citizen, may return to the country based on a seaman's book within 12 months from the date of its expiry. When considering the above seaman's rights we can be said that the book is a passport. The decisive factor, however, is the explicit provision of the Act that the seaman's book is a document certifying the seaman's identity. The seaman's book should therefore be included in the directory of identity documents.

A document confirming identity is also another document specified in the act on universal obligation to defend the Republic of Poland, namely an identity card. Pursuant to Art. 54a par. 1 to check this act, military authorities equip soldiers on active military service and persons serving in militarized units assigned to the Armed Forces of the Republic of Poland, civilian medical and sanitary personnel of the Armed Forces of the Republic of Poland, civilians accompanying the Armed Forces of the Republic of Poland, personnel of the organization „Polish Red Cross” and other voluntary aid organizations, civilians performing pastoral activities and other persons defined by international law with cards and identity plates. The provision of par. 2 provides that the identity cards referred to in par. 1, issued to soldiers in active

55 Maritime Labor Act of August 5, 2015, Journal of Laws of 2015, item 1569, as amended.

military service traveling abroad for official purposes also constitute the identity card referred to in art. III par. 2 letter A the Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty concerning the Status of Their Forces, done at London on June 19, 1951.⁵⁶ Although the above provision reads of an „identity proof” and not an „identity document”, it must be considered when interpreting it that it refers to a provision contained in an international agreement. Art. III par. 2 letter and the Polish version of the agreement in question reads as follows: for members of the armed forces, only the following documents will be required, which must be presented on request: an identity card issued by the sending State, containing the name and surname, date of birth, rank, and number (if they have one), type of service and photography. Moreover, the analyzed card – because of the data it contains⁵⁷ is a document. The legislator in its name itself, by using the term „identity”, determined that it is a document confirming identity.⁵⁸ The statutory provisions contain wording that may suggest that the regulated document is an identity document. For example, art. 24 par. 2 of the Act of April 13, 2007, on the National Labor Inspectorate⁵⁹ provides that the inspection is carried out upon presentation of an official ID confirming the identity and powers of the labor inspector or other authorized employee of the National Labor Inspectorate. A more glaring example is the Act of April 9, 2010, on the Prison Service.⁶⁰ Art. 37 par. 1 of it reads as follows: A document confirming the identity of an officer and their rights under the provisions of this Act and the Act of June 6, 1997, Executive Penal Code⁶¹ is a service ID. Art. 28 par. 5 of this Act contains only a statutory delegation for the minister responsible for internal affairs to define, by way of a regulation, the types and models of police officers’ service IDs and other documents, the authorities competent to issue them and the rules for making entries in the documents. Act on the Border Guard⁶² in art. 66 art. 1 stipulates that when performing official duties, an ununiformed officer is obliged, at the request of a citizen, to present a service card in such a way that the person concerned is able to read and note the number of the card and the authority that issued it, as well as the name of the officer. Pursuant to § 4 par. 1 of the regulation of 21 July 2014 on service IDs and identification marks of Border

- 56 Agreement between the States Parties to the North Atlantic Treaty Relating to the Status of Their Forces, done at London on June 19, 1951, Journal of Laws of 2000, item 257 and of 2008, item 1052.
- 57 Act on the universal obligation to defend the Republic of Poland of November 21, 1967, Journal of Laws 2021.372, unified text.
- 58 Ibidem.
- 59 Act on the National Labor Inspectorate of April 13, 2007, Journal of Laws of 2007, No. 89, item 589, as amended.
- 60 Act on the Prison Service, Act of April 9, 2010, Journal of Laws of 2010, No. 79, item 523, as amended.
- 61 Executive Criminal Code Act of June 6, 1997, Journal of Laws 2021.53, unified text.
- 62 Act of October 12, 1990, on the Border Guard, Journal of Laws of 1990, No. 78, item 462, as amended.

Guard officers⁶³, an officer uses a service card and a mark, if issued to them, while performing their official duties in order to confirm the identity of the officer and his rights under the provisions of the Act on the Border Guard. The above provision of the regulation has been formulated in a manner that does not raise any doubts, while the provision of Art. 37 par. 1 of the Act on the Prison Service was formulated unfortunately. It should be emphasized that the official service ID of an officer, be it of the Border Guard or the Prison Service, is intended to confirm the identity of an officer while performing his / her official duties. The latter element should be emphasized. The provisions of the above-mentioned acts do not, however, indicate the intention of the legislator to grant official identity cards to functionaries the status of identity documents. All service cards, as well as school or student cards and library cards and similar documents with a photo, are rightly recognized in the doctrine as documents enabling identification.⁶⁴ The documents contain data on the identity of their holder, but their function in legal transactions is different than confirming identity. Their role is to demonstrate certain rights of the person for whom the card has been issued. A driving license which, according to Art. 4 par. 1 of the Act of 5 January 2011 on vehicle drivers⁶⁵ is a document confirming the authorization to drive the vehicles mentioned in this regulation.

Summarizing the presented issues, it should be unequivocally stated that in Polish law there is no uniform legal definition of the concept of an identity document. Considering the importance of this concept for the legal system, it would be advisable to create a provision containing a catalog of documents confirming the identity or the issuance by the legislator of a provision unifying this concept in the legal system. The first solution is undoubtedly easier to implement. Creating a catalog of documents confirming identity as a set of documents commonly approved by the doctrine of representatives of science and practice as identity documents seems to be the right solution. Identity documents play an important role in legal transactions as a document issued by authorized state bodies and constitute the identity of a specific person. Due to the lack of a uniform position as to the content and scope of the concept, an identity document is most often assumed to be a collective term, covering all kinds of documents that confirm the identity of a specific person, and the function is to officially confirm the data contained therein. In the current legal state, the catalog of documents confirming identity includes ID card, passport document, identity card, seaman's book, residence card, Polish identity document of a foreigner, „tolerated stay” document, temporary identity certificate

63 Regulation of the Ministry of Internal Affairs of 21 July 2014 on service cards and identification marks of Border Guard officers, Journal of Laws of 2014, item 983, as amended.

64 Criminal Code. Comment, scientific editor Marek Mozgawa, Wolters Kluwer Polska, 2019.

65 Act on vehicle drivers of 5 January 2011, Journal of Laws of 2011, No. 30, item 151, as amended.

of a foreigner, travel document provided for in the Geneva Convention concerning the status of refugees.

Bibliography

- Fillar M. (ed.) Criminal Code. Commentary, Wolters Kluwer Polska, 2016.
- Błachut J., Document as a subject of criminal law protection, Lex 2011.
- Buchała K., Zoll A. et al., Criminal Code. Specific part, Wolters Kluwer Polska, 2017
- Drabik L., Sobol E., Polish Language Dictionary PWN, Scientific Publisher PWN, 2020.
- Gardocki L., Criminal law, C.H.Beck, 2019.
- Giezek J. (ed.), Criminal Code. General part. Commentary, WKP, 2021.
- Giezek J. (ed.), Criminal Code. Commentary, Wolters Kluwer Polska, 2014.
- Górska K., Maintaining the usual written form of legal transactions, C.H. Beck, 2007.
- Chlebny J. (ed.), Law on foreigners. Comment, C.H.Beck, 2019.
- Mozgawa M., (ed.), Criminal Code. Commentary, Wolters Kluwer Polska, 2019.
- Łaszczycza G. (ed.), Code of Administrative Procedure. Commentary, Wolters Kluwer, 2010.
- Osajda K. (ed.) Civil Code. Commentary, C.H. Beck, 2017.
- Piórkowska-Flieger J., Falsification of the document, Zakamycze, 2004.
- Piórkowska-Flieger J., Falsification of a document in Polish criminal law, Wolters Kluwer, 2004.
- Szpor G., Analysis of the legal status of an electronic document, C.H. Beck, 2016.
- Uliasz M., Document: a new approach, Wokanda Number 26, 2015.
- Civil Code, Act of 23 April 1964, Journal of Laws 2020, 1740, unified text.
- Penal Code, Act of June 6, 1997, Journal of Laws 2020.1444, unified text.
- Executive Criminal Code, Act of 6 June 1997, Journal of Laws 2021.53, unified text.
- Act on vehicle drivers of 5 January 2011, Journal of Laws of 2011, No. 30, item 151, as amended.
- Act of October 12, 1990 on the Border Guard, Journal of Laws of 1990, No. 78, item 462, as amended.
- Act on the National Labor Inspectorate of April 13, 2007, Journal of Laws of 2007, No. 89, item 589, as amended.
- Act on the Prison Service, Act of April 9, 2010, Journal of Laws of 2010, No. 79, item 523, as amended.
- Act on granting protection to foreigners within the territory of the Republic of Poland of June 13, 2003, Journal of Laws 2003, No. 128, item 1176.
- Maritime Labor Act of August 5, 2015, Journal of Laws of 2015, item 1569, as amended
- Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty relating to the Status of their Armed Forces, done at London on June 19, 1951, Journal of Laws of 2000, item 257 and of 2008, item 1052.
- Act on the universal obligation to defend the Republic of Poland of November 21, 1967, Journal of Laws 2021.372, unified text.
- Act on foreigners of 12 December 2013, Journal of Laws 2020.35, i.e., Act on military service of professional soldiers, Act of 11 September 2003, Journal of Laws 2020.860, unified text.
- Banking Law Act of August 29, 1997, Journal of Laws 2020, 1896, unified text.
- Police Act of April 6, 1990, Journal of Laws 2020, 360, unified text.
- Act on identity cards of 6 August 2010, Journal of Laws 2020.332, unified text.

Mirosław J. Bednarski

Act on passport documents, of July 13, 2006, Journal of Laws 2020, 617, unified text.

Regulation of the Ministry of Internal Affairs of 21 July 2014 on service cards and identification marks of Border Guard officers, Journal of Laws of 2014, item 983, as amended.

Judgment of the Supreme Court of 3 March 2011, V KK 311/10, OSNKW 2011/6, item 52.

Gloss to the judgment of the Supreme Court of 23 May 2002, V KKN 404/99, Proc. and Law. 2003/6.
<https://www.gov.pl/web/e-dowod>.